

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Bonoboların fikir ve aşk hayatı

TÜRBANLASAK DA MI YASAKLASAK, YASAKLASAK DA MI TÜRBANLASAK

Laikliğin şartı kaç?

(Taha Parla'nın kaleminden)

>> İSTİHBARATÇI BÜLENT ORAKOĞLU Ergenekon'un eskisi ve yenisi

>> EĞİTİM BİLİMCİ FATMA GÖK Paralı üniversite ezberi

>> FİLİSTİN'İN OCAK 2008 KARNESİ

>> OZAN DERTLİ DİVANI
Daha Allah yok iken

>> ARUNDHATİ ROY Çekirgeleri dinlerken

>> MICHAEL MOORE'UN "HASTA" SI Kübalılar yapabiliyorsa...

İŞİ OLMAYAN GİREMEZ

Polisin Tayyip Erdoğan'ın "İstanbul'a vize" önerisine bile rahmet okutan işi ve evi olmayanların İstanbul'dan kovulma uygulaması başladı.

İstanbul Emniyet Müdürlüğü 23 Şubat 1981'de Anadolu illerinden İstanbul'a iş bulmaya gelip de iş bulamayanları, yani polisin deyimiyle boşta gezerleri geldikleri yere geri göndermeye başlamış. İlk gün başta Beyoğlu olmak üzere Avrupa Yakası'nda yapılan kimlik kontrollerinde bir işte çalıştığını ya da İstanbul'da ikamet ettiğini ispatlayamayan 120 kişi gözaltına alınmış ve ertesi gün memleketlerine geri yollanmış. Tayyip Erdoğan'ın İstanbul'a vize önerisine bile rahmet okutan bu akhievvel uygulama yıl sonuna kadar sürmüştü.

İstanbul'da bir gecede işsiz 120 boşta gezerek yollandı

PARAYI BULDUM, BİR GÜNDE DEĞİŞTİM

Spor Toto'dan büyük ikramiye kazanan Nurhayat Karakaş ve Hasan Karakaş adlı talihli çift, ikramiyelerini almaya geldikleri Ankara'daki Spor Toto Teşkilat Müdürlüğü'nde hadise çıkmış. Gazetecilerin fotoğraf çekmesine sinirlenen Hasan bey gazetecilerin üzerine yürürken, eşi Nurhayat hanım önce dil çıkarak poz vermiş, ardından Hürriyet gazetesinin deyişiyle "vezneden paraların sesini duyunca" sakinleşmiş. Çocuğunun oynadığı tek kolonla 600 bin lira kazanan ve ilk işlerinin İstanbul'da bir daire almak olduğunu söyleyen Nurhayat Karakaş, son olarak gazetecileri becerciksizlikle suçlamış ve mutlaka fotoğrafı çekilecekse "hususî fotoğrafçı" getirilmesini istemiş.

Millî Tarih

İSTE TARİH İŞTE SALİH AYLIK MÜSTAKİL SİYASİ GAZETE

Hazırlayan: Murat Toklucu

PARANIN MUHABBET TELLALLARI

1981 yılında Banker Kastelli adıyla bilinen ve kendini "paranın Lüks Nermin'i" olarak tanımlayan Abidin Cevher Özden'in İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde ekonomi dersi vermesi, ertesi yıl ise borçlarını ödeyemeyip İsviçre'ye kaçması gazetelere haber olur.

1981 yılı, yasalardaki boşluklardan faydalanıp arka arkaya kurulan bankaların altın yıllarından biridir. Gazetelerde, başta Banker Kastelli olmak üzere çok sayıda bankerin boy boy ilanına rastlanır. Bankerler dönemin popüler figürlerindendir aynı zamanda. Cemiyet haberleri su gibi para harcayan banker

haberleriyle doluyken, 14 Mart 1981'deki haberde Banker Kastelli adıyla bilinen Abidin Cevher Özden'in İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde ekonomi dersi vermesi gibi haberler de vardır. Kastelli bu dersinde iki yıl içinde Türkiye'nin bütün ekonomik sorunlarının çözümü

leceği öngörüsünde bulunmuş. "Biz bankerler hem sanayiciyi hem tasarrufçuyu bölünmekten kurtardık" demeyi de ihmal etmemiş.

Aynı yılın sonunda arka arkaya banker skandalları patlamaya başlar. Borçlarını geri ödeyemeyen Banker Servet Acar kasım ayında, Almanya'da çalışıp kazandığı parayı bankere kaptıran Ankara'lı İsmail Mertoğlu da aralık ayında intihar eder. İzmirli banker kardeşler Orhan ve Ayhan Aşvar da topladıkları parayla birlikte

yine aralık ayında sırı kadem basarlar. 1982 yılına gelindiğinde iflas eden, kaçan, intihar eden ya da yarılana banker haberleri sıradan haberlerdir.

Gözler banker piyasasının en meşhur ismi, kendisini kadın satıcısı Lüks Nermin'e benzetip "ben paranın Lüks Nermin'iymi" diyen Banker Kastelli'de, yani Abidin Cevher Özden'dedir. Kastelli sürekli Trabzon Sürenmeli olduğunu ve kimsenin parasının kendisinde kalmayacağını vurgulasa da, topladığı paraları ödeyemeyince 22 Haziran 1982'de eşiyle birlikte İsviçre'ye kaçır. 28 Eylül'de Tunus'ta yakalanır ve Türkiye'ye getirilir. 1983 Mart

ayında beraat eden Kastelli'yle birlikte bankerler dönemi sona erer. Devlet güvencesinde oldukları söylenen binlerce irili ufaklı bankere güvenip birikimlerini yatıran sayısız insanın iflas etmesi, yuvaların yıkılması ve çok sayıda intihar vakası dönemin alâmet-i farikalarındandır.

KOCASINI DÖVEN KADINLAR

İzmirli kadın kocasını döerken "Seni gidi bodur boylu fındık faresi seni. O kel kafanı ortadan ikiye ayırırm" diye bağırmış.

1950'li yıllarda basının vazgeçemediği konulardan biri "kocasını döven kadın" haberleridir. 19 Şubat 1957 tarihli habere göre, boşanma davası açan bir adam, gece uyurken karısının burun deliklerine sigara üfleyerek eziyet ettiğini söylemiş. Bir keresinde evdeki buluşukları yıkadığını, karısının buluşukların yeterince temizlenmediği gerekçesiyle başına enginarla vurduğunu ve bayıldığını da anlatınca hakim çifti bir celsede boşamış. Demokrat İzmir'in 16 Mart 1955'teki haberinde ise kendini aldatan kocasını sokak ortasında döven kadının hikâyesi var. Gazetenin iddiasına göre, kadın kocasına saldırırken "Seni gidi bodur boylu fındık faresi seni. Beni elâlemin sürtükleriyle aldatırsın ha. Senin o kel kafanı ortadan ikiye ayırırm" diye bağırmış.

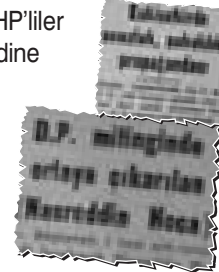

1954 SEÇİM KAMPANYALARI

1954 seçimlerinden önce Demokrat Partililer ve CHP'liler arasındaki propaganda faaliyetleri kızışınca, kendine eğlence arayan partililere gün doğmuş.

1954 seçimleri daha önceki iki seçime göre nispeten daha serbest ortamda yaşanmış, bugünküne benzeyen ilk seçim kampanyaları da aynı yıl rastlanmaya başlanmıştır. Aynı dönemde seçim ve propaganda faaliyetlerine pek alışık olmayan halk arasında tuhaf tartışmaların yaşanmaya başladığını da görüyoruz. 24 Şubat 1954 tarihli Cumhuriyet gazetesinin haberine göre, Balıkesir'deki DP mitingine, yanında "eşeğe binmiş Nasreddin Hoca kıyafetli yardımcı ile" birlikte gelen "CHP'li sinema sahibi Lütfi" film tanıtımı yapmaya başlamış. Kala-balığın ilgisinin dağıldığını fark eden DP yöneticileri önce Nasreddin Hoca kılığındaki elemanı yaka paça aşağı indirmiş, ardından polise şikâyetçi olmuşlar. Polisler Lütfi hakkında toplan-

tının sükûnetini ihlâl etmekten, Nasreddin Hoca kılığındaki yardımcısı hakkındaki kanuna aykırı olarak başında sarıla gezmekten tahkikat başlatmışlar. Yine Cumhuriyet'in 5 Nisan 1954 tarihli haberine göre ise, Eskişehir'deki CHP mitinginde konuşmacı iktidarı eleştirirken "100 kuruşa ispanak yiyoruz" deyince, DP'li bir sebzeçi aynı meydana 10 kuruşa ispanak satmaya başlamış. Adamı kalabalığın elinden polis kurtarıırken, CHP'li bir pazarcı ispanağın toptan fiyatının bile 30 kuruş olduğunu söylemiş ve tartışmalara noktayı koymuş.

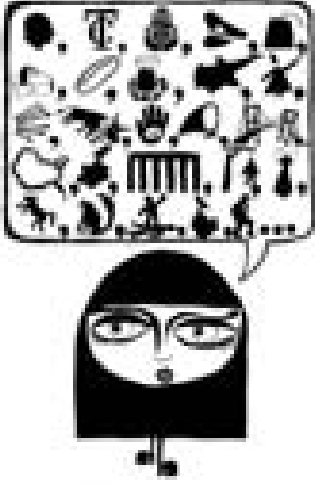

POSTANEYİ PAVYON SANINCA

Pavyon diye PTT binasına girmeye çalışan köylüler yakalandı.

7 Mart 1967 tarihli Hürriyet'in haberine göre, "Bir yıllık hasatlarının bedeli olan binlerce lirayı ceplerine dolduran ve İzmir'e feleken bir gece çılmaya gelen Urla üç köylü" içkiyi fazla içirmiş ve Basma-ne'deki PTT merkezini pavyon sanıp içeri girmeye çalışmış. Bekçinin "defolun gidin" demesine "bizi nasıl içeri almazsın" diye karşılık veren üç arkadaş camı çerçeveyi indirdikten sonra, bekçinin bağırışlarını duyanlar tarafından derdest edilip polise verilmiş.

Kapak resmi: Extramücadele

• Şehir Hatları	5
• Taha Parla'nın gözüyle hukuk, siyaset, din ve türban	10
• Paralı üniversite ezberi	14
• Ergenekon operasyonu	18
• Aleviler ve AKP	22
• Radyo Express	25
• Bonobo ütopyası	33
• Kiraat	38
• Dumanı Üstünde	39
• Bir Haluk Kırıcı portresi	40
• İş Bankası Müzesi	44
• Michael Moore'dan "Sicko"	46
• Meşin Yuvarlak	48
• Müzik Dolabı	50
• Arundhati Roy	53

Abdurrahim Soğan, Ahmet Eken, Ali Kesgin, Ali Murat Hamarat, Alican Tayla, Arslan Eroğlu, Asena Günel, Ayşe Berktaş, Ayşe Çavdar, Aysegül Öğüz, Batu Boran, Bilge Ceren Şekerciler, Çiğdem Öztürk, Derya Sayın, Didem Daniş, Ender Ergün, Eray Aytımur, Eridir Zat, Hakan Lokanoğlu, HknKrtsh, Hüseyin Ustaoglu, İlker Aksoy, İrfan Aktan, Kerem Ünüvar, Koray Çalışkan, Merve Erol, Murat Meriç, Murat Toklucu, Nâzım Dikbaş, Ogan Güner, Onat Yücel, Onur Yazıcıoğlu, Özyaz Selmo, Özgür Eren, Pelin Özer, Pınar Ögünç, Pınar Uygun, Reha Öztunalı, Rober Koptaş, Sener Şen, Serkan Seymen, Sinan Yusufoglu, Siren İdemen, Sungu Çapan, Süleyman Bilgi, Şahan Nuhoğlu, Taha Parla, Tora Pekin, Tuncer Erdem, Ulaş Özdemir, Ulus Atayurt, Ümit Bayazoglu, Yasemin Aydan, Yücel Gökçürk, Zeynep Nuhoğlu baskı Mikado Matbaacılık ve Tic. Ltd. Şti. İmam Çeşme Cd. G/47 Sk. No:6 Seyrantepe 80660 İstanbul basım yeri ve tarihi İstanbul Şubat 2008 dağıtım Doğan Dağıtım A.Ş. yönetim yeri: Abdullah Sok. No. 9 Be-yoğlu - İstanbul tel-faks: 0.212.251 87 67 e-mail expressdergisi@yahoo.com abonelik expressroll@gmail.com yıl 6 sayı 81 15 Şubat - 15 Mart 2008 imtiyaz hakkı Bilge Ceren Şekerciler sorumlu yazışları müdürü Şahan Nuhoğlu ilan iribat Özyaz Selmo (0.533.514 90 49) YEREL SÜRELİ YAYINDIR. AYDA BİR YAYINLANIR. ISSN 1307 - 461X

Ödediğimiz bedeller

Taha Parla'nın ortaya serdiği sarıh zeminden başlayabiliriz: "Başörtüsü, bir anayasa, hatta yasa konusu değildir." Üniversitelere türbanla girilmesini serbestleştirmek için yürürlükteki 12 Eylül Anayasası'nda bir değişiklik yapmak yerine, "baş örtme hakkı" da dahil mağdur toplumsal kesimlerce talep edilemeyen bütün özgürlükleri güvence altına alan yeni bir "sivil anayasa" hazırlamak gerektiği iktidara defaten söylenmişti. Ama onlar "bildiği gibi" yaptı.

Türban ile 301'i değiş-tokuş etmek şeklinde soğukkanlı bir "iş anlaşması" yapan AKP-MHP ittifakı, bu çağrılara kulak tıkamakla kalmadı, "millî irade" adına çok da yabancı olmadığımız faşizan bir histeri kasırgası estirdi. Seçim öncesinde "cumhurbaşkanı uzlaşmayla belirlenecek" diyen AKP, sonradan dönüp dolaşıp en tartışmalı aday Abdullah Gül'ü çıkardığında, arkasında gene MHP vardı. Görünen o ki, TSK'nın da sessizce desteklediği bu ittifak devam edecek. Türban konusunda sergilenen üsluba ve 301. maddeyi koruma ısrarına (Avrupa'daki emsallerine benzeteceğiz, diyorlar) bakılırsa, ittifak, Kürt sorununu da "bildiği gibi" çözmeye çalışacak.

22 Temmuz seçimleri öncesinde oluşan siyasî bloklar çözülüyor. Laik-ulusalcı kesim, haklı olarak MHP'nin ihânetine uğramış hissediyor. Türban için yapılan anayasa değişikliği oylamasının İran Devrimi'nin yıldönümüne denk gelmesi, ulusalcı cephe-deki hayal kırıklığını ikiye çarpıttı. Onlar açısından daha da vahim olan, cumhuriyet mitingleri sırasında "ulusal güvence" olarak yüceltikleri ordunun sırt çevirmesi. Ama yerel seçimler için siyasî yatırım peşinde koşan oportünistler ittifakının demokrasi günahları, laikliğin ihlali (Diyanet İşleri Başkanlığı) konusunda AKP ile gizli bir işbirliği içinde olan CHP'yi aklamıyor. Sonuçta, ne seçimden önce meydanları dolduran cumhuriyet kadınları, ne türbanlı/türbansız "yüzde 75'in" (Erdogan'ın yeni millî irade tanımı) kadınları, ne de ötekiler başörtüsü tartışmalarının belirleyicisi olamadı. Etrafa öfke saçarak konuşan kabadayılar toplumun çenesinin altına bir düğüm attı.

Bu karmaşık ihânetler zincirinin bir ucu da seçim öncesinde AKP'ye tam destek veren liberallere uzanıyor. Hükümetin türban konusundaki tutumu ilişkileri zedelemiş durumda. "Hazır kıta değiliz" diyerek AKP'ye tepki gösteren Cengiz Çandar şöyle yazdı: "İlke siyaseti yerine 22 Temmuz çoğunluğuna bakarak bildiğimi okurum tavrını benimseyen bir hükümete kayıtsız-şartsız destek vermek söz konusu olamazdı." Bu cenahtaki yapıma AKP'nin medyadaki güvenli limanlarını çalkalayacak, hatta Ertuğrul Özkök ve patronuyla bile ters düşmesine yol açacak kadar derindi.

Şimdilik işi bitmiş kadroların tasviyesi gibi görünen Ergenekon operasyonunu bu çözülme sürecinin bir parçası olarak kabul etmek yanlış olmayacaktır. Pragmatik hükümet, MHP'yle anlaşırken

demokratikleşme talep eden kesimleri "derinden gelen" bu hediye paketiyle oyalamaya çalıştı. "301 yerine Ergenekon'la idare edin" der gibiydiler. Ama bunun AB sürecinin yeniden canlandırılması beklentisinin yanında esamesi bile okunamazdı. Öyle de oldu.

Seçimin üstünden henüz altı ay geçmişken Türkiye'nin aldığı bu siyasî manzarada Kürtlerin konumunun pek iç açıcı olduğu söylenemez. "Diyarbakır'ı istiyorum" diye tutturarak Erdoğan'ın eline aldığı türban kartının yerel seçimlerde dindar Kürt seçmenin gözünü boyamak için kullanılacağı görülebiliyor. Görüşmeler sırasında mecliste söz alan DTP Diyarbakır milletvekili Aysel Tuğluk bu oyunu açıkça ifade etti: "AKP cumhuriyeti demokratikleştireceğine siyasal İslam'ı derinleştirerek toplumsal gerilimi ve kaygıları artırıyor. Diyarbakır'da bu

kadar tarikatın önünün açılması sivil toplumculukla ifade edilemez. Dinin siyasî rant uğruna kullanılmasına karşıyız."

Bütün bunları sinsi manevralarla mümkün kılan MHP, sürecin parçasını toplama gayretinde. Gerek Gül'ün seçilmesi, gerekse türban serbestisi, aslında AKP'nin elindeki kozları almaya yönelik hamleler. Düne kadar rejimin baskıları yüzünden "mazlum" konumunda olan AKP, paradoksal olarak kazanımları arttıkça sıradan bir merkez sağ partiye benzemeye başladı. AKP-MHP ittifakının hamurunu oluşturan Türk-İslâm vurgusu, belli ki PKK'ya

karşı yürütülen demir yumruk politikalarının enerji kaynağı olarak kullanılacak, ama uzun vadede bunun MHP'ye kazandıracağı da aşîkâr.

Siyasî çıkar ve entrikaların konuştuğu ve AKP tabanı da dahil olmak üzere istinasız herkesin bir şekilde aldatıldığı bu ucube "türban çözümü"nden çıkarılacak birçok ders vardır mutlaka. Ama listenin başına AKP'nin pervasızca sergilediği "etobur" oportünizmi koymazsak, tarihin aptortta bekleyen tekerrürlerine de hazırlıklı olmalıyız. AKP'den "ilkel siyaset" beklenemeyeceği artık iyice ayan beyan.

Tabii ilkelerin hayatımızda ne kadar yer tuttuğu ayrı bir konu. Eğer gerçekten demokratikleşme sürecini biçimlendirecek ilkelerimiz olsaydı, bütün bu hengamenin ortasında Ankara'ya gelip Gül tarafından ağırlanan Darfur kasabı Ömer el-Beşir'in ziyareti karşısında medyanın kıyamet koparması gerekirdi. Oysa medya "Atatürk'ün huzuruna kapüşonla çıkan" Sudanlı diplomata had bildirmeye yetindi. Darfurilere yapılan soykırımdan söz eden yoktu. Çünkü böyle bir "ilke" mevcut değil.

Solun olmadığı bir Türkiye'nin bedelleriyle yüzleşiyoruz. Her ne pahasına olursa olsun, Kürtlerin, Alevilerin, emekçilerin, kadınların, bu faşizan düzenin altında ezilen bütün toplumsal katmanların istediği hakları sağlayacak bir Demokratik Anayasa için güçlü bir ses hâline gelmeliyiz. Gerisi beter, gerisi malum...

Oğlak 2008'e başlarken...

Tarihteki Yetmiş Büyük Yolculuk

Haz. Robin Hanbury-Tenison

Tarihçilerden, seyyahlardan ve kâşiflerden oluşan uzman bir ekip ilk atalarımızın Afrika'dan göçünden, uzaya son yolculuklara kadar insanlığın en olağanüstü yetmiş yolculuğunu anlatıyor.

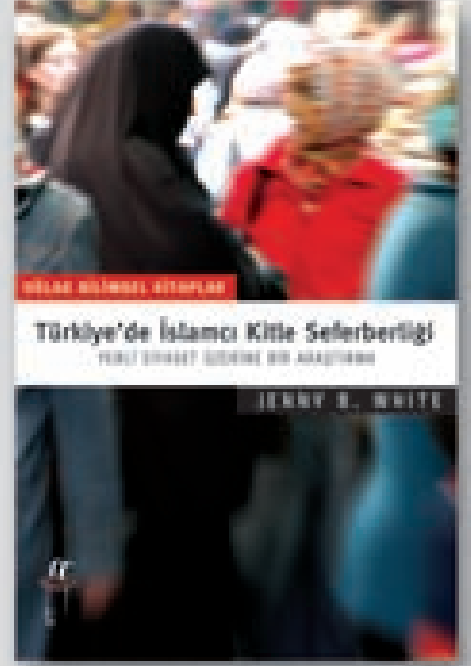

İslam ve Ekoloji

Bahşedilmiş Bir Emanet

Haz. Richard C. Foltz,
Frederick M. Denny,
Azizan Baharuddin

İslam ve Ekoloji kitabı, dine ve ekolojiye ilişkin çağdaş anlayışımızdaki can alıcı boşluk üzerinde duran bir dizinin kitapları arasında yer alıyor. Bu dizi Harvard Üniversitesi Dünya Dinlerini Araştırma Merkezi'nde üç yıl boyunca yürütülen araştırmaların bir sonucudur.

Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği

Yerli Siyaset Üzerine
Bir Araştırma

Jenny B. White

Jenny B. White'ın günümüz İstanbul'unun etnografyasına dönük çalışması, sıradan insanların gözünden İslamcı kitle seferberliğinin çerçevesini ortaya koyuyor.

ŞEHİR HATLARI

Dayanışma ruhu ve ucuz provokasyon

BEYOĞLU- 18 Ocak akşamları da, 19 Ocak günleri de bir daha asla eskisi gibi olmayacak, olmamalı. Agos gazetesi önündeki anma töreninden önceki gece, Hrant'ın sevgi dolu sesi kulaklarımda çınladıkça ruhumu kaplayan tarifsiz kederi ve gözyaşlarımı bastırmaya gayret ederken, bir yandan da ertesi gün benzer duygularla bir araya gelecek binlerce insanın aynı iradeye sahip olacağı umuduyla teselli bulmaya çalışıyordum. Silinen kamera kayıtları, saklanan telefon görüşmeleri, imha edilen istihbarat dosyaları ve bu davanın seyrinin de artık bir utanç yolculuğunun kilometre taşlarına dönüşen düzinelerce davadan farklı olmayacağına dair daha pek çok işarete rağmen, ne olursa olsun bu iradeyi ortaya koymalı, katillerin peşini bırakmayacağımızı haykırmalı ve göstere göstere gelen bu alçakça suikaste zemin hazırlayan olağan faşizme yine meydan okumalıydık. Hrant'ı katleden karanlık güçlerin suikast sonrasında ortaya çıkan kitlesel tepkiden ne kadar rahatsız olduğunu hepimiz gördük: Tetikçilerin yakalandığı ve onları yöneten ellerin gün gibi ortada olduğu bu davadan bir sonuç alınmasının tek yolunun bu kamuoyu baskısını canlı tutmaktan geçtiğini de hepimiz biliyoruz. İşte bu yüzden 19 Ocak cumartesi günü yalnız Hrant'a duyduğum özlem, onu kaybetmiş olmanın verdiği hüznü ve katillerine duyduğum öfkeyle değil, bu kitlesel tepkiden rahatsız olanların bizi sindirmek için her yolu deneyeceğini bilmenin verdiği endişeyi de içimde taşıyarak Şişli'nin yolunu tuttum.

Tıpkı cenaze töreninde olduğu gibi, önceki gece Anadolu'nun dört bir yanından otobüslere binerek İstanbul'a gelen çok sayıda katılımcı olduğunu bildiğim için anma töreninin yarım saatte sona ermesi üzerine duyduğum hayal kırıklığı daha

da arttı. Bundan tam bir sene evvel hepimizin içini yakan ateş, aynı zamanda Türkiye'de yıllardır görülmeyen türden bir dayanışma ortamının doğmasına yol açmış, paramparça olmuş ve her yönden kuşatılmış demokratik sol mücadelenin örgütlü ve birleşik bir harekete dönüştüğü takdirde nasıl bir güç oluşturabileceğini de göstermişti. Elbette Hrant ölüler üzerinden konuşmayı, konuşulmasını sevmezdi; ancak bu, yıllardır bir araya gelmeyi beceremeyen bir kitlede birleştirici bir etki yaratacak ve Türkiye'nin demokrasi mücadelesine katkıda bulunacaksa, 19 Ocak günü Agos'un önünde satılacak süreç ve sloganlarla desteklenecek konuşmalar yapılmasına sanırım onun da bir itirazı olmazdı.

Dört din, yetmiş dört millet

Anma töreninden sonra Halâskârgazi Caddesi'ndeki kalabalık açıkça dağılmayı reddederken mikrofondan "dayanışma ruhunun evlere ve işyerlerine taşınması", hatta mümkünse "Şişli yönüne doğru dağılınması" yönünde tavsiyeler gelmesi üzerine, kitlenin bir kısmı doğal olarak Taksim'e doğru sloganlarla

yürüyüşe geçti. Daha ilk polis barikadı aşıldıktan sonra kalabalığın arasından geçerken "hale bak, sanki Atatürk ölmüş a...a k...yım" diye yüksek sesle söyleyerek olay çıkarmaya çalışan provokatörler kimseyi oyuna getirmeyi başaramadı. Taksim Meydanı'na gelindiğinde kitlenin bir kısmı dağılırken, en az bin kişilik bir grup biraz tereddüt ettikten sonra -mükemmel bir zamanlamayla devreye giren- öğrencilerin de katılımıyla İstiklâl Caddesi'ne girdi. Taksim'e kadar "Faşizme Karşı Omuz Omuza", "Türk-Kürt-Ermeni Yaşasın Halkların Kardeşliği" ve "Katil Devlet Hesap Verecek" çizgisinde seyreden, Kürtçe ve Ermenice sloganlar da atan eylemcilerin çoğunluğu Hrant'ın mirasına sadık kalarak kanlı intikamlı sloganlara itibar etmeyince "Çav Bella"da uzlaşıldı ve polisin şaşkın bakışları arasında bir anda kenetlenen kalabalığın sloganları İstiklâl Caddesi boyunca yankılanmaya başladı. Balkon ve pencereleri dolduran ya da yolun kenarına çekilen vatandaşların hatırı sayılır kısmı alkışlarla eylemi destekliyordu. Meydana doğru yürüyerek yanımızdan geçen ve belki de ömründe ilk defa sesini o kadar yükselten yaşlı bir beyefendinin bile iki slogan arasındaki bir anlık sessizlik sırasında, "Dört dinden, yetmiş dört milletten hepimiz kardeşiz!" diye isyan ederek yürüyüşçülere destek verdiğini nakledersek, eylemin nasıl bir halk desteğiyle karşılaştığı -ve polisin bu destek karşısında nasıl dehşete düştüğü- herhalde daha iyi anlaşılacaktır. "Hepimiz Hrantız! Hepimiz Ermeniyiz!" diye slogan atan bir kitlenin halk tarafından

alkışlandığı ve artık polisin tahammül sınırını fersah fersah aşan bu durum karşısında nasıl bir planın devreye gireceğini merak ederken beklenen provokasyon gerçekleşti.

Galatasaray Lisesi'ni geçtikten hemen sonra, Bindallı Sanatçı'nın bulunduğu İşçi Partisi binasına yaklaşırken, Rauf Denktaş'ın da katılımıyla gerçekleştirilecek bir serginin açılışı için bekleyen bir grup, yanlarındaki polislerin de gözü önünde sanki bizzat Denktaş ve heyeti köşeyi dönmüş gibi büyük bir heyecanla ellerindeki Türkiye ve Kuzey Kıbrıs bayraklarını sallayarak eylemcilere yaklaştı ve en önde yürüyen öğrenciler başta olmak üzere, tüm kitleyi galeyana getirmeyi hedefleyen bir provokasyona girişti. Burada ufak bir parantez açmakta fayda var: Kendine İşçi Partisi demekte ısrar eden siyasal ucubenin üniversitelerde eşkıyalık yapma konusunda Ülkü Ocakları'yla yarıştığını ve Taksim'de yürüyüşe katılan öğrencilerin çoğunun bunlarla her gün göğüs göğüse mücadele vermek zorunda olduğunu elbette biliyoruz. Kendi adıma konuşayım, Mehmet Ağar'ın Beyazıt'ı bir kirli savaş laboratuvarına dönüştürdüğü ve solcu öğrencilerin her hafta saldırıya uğradığı dönemde İstanbul Üniversitesi'ne devam etmiş -ve eğitimini tamamlayamamış- biri olarak bu şartlarda öğrenci olmanın ne kadar zor ve bu mücadelede yalnız kalma hissinin ne kadar ümit kırıcı olduğunu gayet iyi biliyorum. Ancak hiçbir gerekçe, böylesine kitlesel bir eylemde en önde yürüyüp bu kadar ucuz bir provokasyon karşısında hisleriyle hareket eden örgütsüz amatörler gibi amaçsızca

Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

saldırıya geçmeyi haklı çıkar-maz. İşçi Partili provokatörlerin yanındaki polislerin kalabalığa silah doğrulttuğu anda birkaç tecrübeli katılımcının araya girmesi ve derhal kitleyi yeniden motive etmesi sayesinde yürüyüş devam etti. Fakat olan olmuştu: Arbededen önce bir süre önümde yürüyen ve daha önce kanlı sloganlara dudak bükten iki genç kız şimdi “faşistleri kanda boğacaklarını” haykırıyordu.

Polisin abisi ve yasal mermi

Tünel yakınındaki MHP binasının önüne gelindiğinde sloganlardaki şiddet dozajının iyice artmasıyla birlikte, gruba Tarla-başı'ndan katılan gençlerin başını çektiği eylemcilerin bazıları lokalin camlarını taşlamaya başladı. Bu aşamada İstiklâl Caddesi'ndeki kitlenin Galatasaray'a kadar uzanması nedeniyle çevik kuvvet ön saflara ulaşmakta zorluk çekiyordu. Atılan taşlara yukarıdan maden suyu şişeleriyle cevap gelince eylemcilerin bir kısmı caddenin kenarındaki dükkânların önüne çekilirken, bir kısmı da İsveç Konsoloslugu'nun önündeki bariyerleri kullanarak artık mutlaka yaklaşmış olması gereken çevik kuvvet müdahalesine karşı barikat kurmaya başlamıştı. Bu arada silahını çekerek MHP binasından çıkan çılgına dönmüş –ve çevresini saran polislerin “abi” diye hitap ettikleri– biri polisleri fırçalarken, gruba derhal müdahale edilmediği takdirde kendi yöntemiyle karşılık vereceğini de belli ediyordu. Müdahale için takviye bekleyen polisler artık gerçek bir çatışmaya dönüşen taş yağmurunu durdurmak ve barikat çevresinin tam bir cepheye dönüşmesini engellemek için bir polis aracını kalabalığın üstüne sürdü. Tak-

viye kuvvet geldiğindeyse, alnteri.net sitesinde “kahramanlıklarını” öve öve bitiremediğini gördüğümüz öndeki eylemcilerin çoğu ustaca Şişhane'ye ya da Beyoğlu'na giden ara sokaklara kaçışırken arkalarındaki kalabalığı da polisin önüne açık hedef olarak bıraktılar. İşte o sırada bir el silah sesi duyuldu.

Sağlı sollu manipülasyon

Elbette akşam haberlerinde otuz yıllık Devlet Demiryolları memuru Kemalettin Rıdvan Budak'ın polisin silahından çıkan bir kurşunla yaralandığını, yine polis tarafından itile kakula bir dükkâna sokulduğunu, dükkânın kepenklerinin indirilerek Budak'ın bacağına bir kurşunla burada yarım saat bekletildiğini ve muhabirlerin olay yerini terk etmeyeceğini anlayınca mecburen ambulans çağıran polisin Budak'ı üzerinde Birgün gazetesi ve bu gazetenin ilâve olarak verdiği Hrant Dink fotoğrafı bulunduğu gerekçesiyle gözaltına aldığını, veya hastanede kendisiyle görüşmeye çalışanların yine polis tarafından engellendiğini duymadık. Anma töreninden sonra katılımcıların kendi inisiyatifleriyle İstiklâl Caddesi'nde kitlesel bir yürüyüş gerçekleştirildiğini, yaklaşık bin kişiyle başlayan eylemin kısa sürede iki-üç bin kişilik bir katılımı sürdüğünü, Kürtçe-Ermenice-Türkçe slogan atan kitlenin (hiç değilse Galatasaray Meydanı'na kadar) vatan-daşların alkışlarını ve desteğini aldığını gösteren bir kanal ya da gazeteye de rastlamadık. Kanal D'de Deniz Arman'ın –anma töreninin kendisinden de önce!– MHP binasının taşlanma görüntüleri eşliğinde “onlar anma törenine katılmaya değil, olay çıkarmaya gelmişti” diye anons ettiği haber, katılımcıların uzun süre

Polis kurşunuyla yaralanan Kemalettin Rıdvan'a uzun süre müdahale edilmedi

unutamayacağı bir eylemi bir taşlama partisine dönüştürenleri fazlasıyla tatmin etmiş olmalı. Tabii (İşçi Partisi'nin medya kuruluşu) Ulusal Kanal internet sitesinin “Hepimiz Ermeniyiz diyenlerden Türk bayrağına saldırı” manşetini de unutmamak gerek. Radikal, Birgün ve Taraf, bildiğimiz kadarıyla emekli memur Rıdvan Budak'ın polis kurşunuyla vurulmasının haber değeri taşıdığına kanaat getiren yegâne gazeteler oldu. Haberi ajanslara dayanarak veren internet siteleri de (gerek Budak'ın vurulmasını, gerek 14 göstericinin binbir türlü hakaretle gözaltına alınarak polis tarafından darp edilmesini ayrıntılı haberlerle yansıtan Bianet, Sendika.org ve İstanbul Indymedia'yı bu genel değerlendirmenin dışında tutuyoruz; Rıdvan Budak'ın Galip Dede Caddesi'nin hemen başındaki Kıvılcım Müzik'te yarım saat bekletildikten sonra ambulansa bindirilirken çekilmiş görüntülerine istanbul.indymedia adresinden ulaşmak mümkün) olayı, “Havaya

ateş açarak gruba müdahale eden polisler grup arasında çıkan çatışmada bir kişi yaralandı” (haberler.com / ANKA haber ajansı) ya da “Silahını çeken bir polis saldırı sırasında yaralanan şahsı göstericilerin elinden kurtardı” (haberler.com / Cihan Haber Ajansı) gibi anlaşılabilir cümlelere yansıtılar.

Adalet ve cesaret

İşçi Partili provokatörlere saldırmalarını ve daha sonra MHP binasını taşlamalarını onaylayanlara “liberal” etiketi yapıştıran ve diğer eylemcileri tehlikeye atarak çatışmaları kışkırtanlarıysa gerçek “komünist” diye tanıtan alnteri.net yazarlarına yürüyüş sırasında aramızda en az bir düzine provokatör olduğunu, ancak halkın büyük desteği altında gerçekleşen bu kitlesel eylemin tam da liberal medyanın isteyeceği gibi saldırı ve çatışmalarla gölgelenmesine neden olacak olayların çıkması için onlara neredeyse hiç gerek kalmadığını hatırlatmak isterim.

GERÇEKLEŞEMEYEN “NAR” EYLEMİNİN ARDINDAN

Biz Hrant'ın arkadaşları değil miyiz?

19 Ocak'ta ses yükseltmek isteyenler arasında iki sanat kolektifi de vardı. Çıplak Ayaklar Kumpanyası'ndan Mihran Tomasyan, “performans”larının neden engellendiğini anlatıyor...

Hrant Dink'in vurulduğu noktada bir “nar patlatma” eylemi yapacaktınız. “Vurdular bir tane, olduk bin tane” sloganıyla duyurduğumuz eylem niye gerçekleşmedi?

Mihran Tomasyan: Çıplak Ayaklar Kumpanyası ve Dans Buluşma'nın ortaklaşa tasarladığı “Saat 2” randevusunu 19 Ocak'a bir hafta kala duyurduk. Herkesin nar fırlatmasındansa, “temsili olarak bir nar fırlatılsın” dedik. Sembolik bir gösteriyle basın açıklamamızı yapacaktık. Önce, Dans Buluşma'dan Kemal'e (Bozkurt) bir telefon geldi, “iptal edin ya da başka bir saate çekin” diye. Sonra bana telefon geldi.

Kim ediyor bu telefonları?

19 Ocak Koordinasyonu'ndan arıyorlar, ama aralarında konuşup konuşmadıklarını bilmiyorum. Biz de eylemi 11'e çektik. Böylece, daha oralar sakinken yapacaktık eylemi. Üç-dört gün kalmışken, bir telefon daha geldi: “İptal edin, Emniyet'le bütün günün programını yaptık, koordinasyonun düzenlediği ‘Saat 3’ buluşması dışında başka hiçbir etkinlik düzenlenemez.” Orası Agos'un önü, Hrant'ın vurulduğu kaldırım ve kaldırımlar kimsenin değil. Keşke o kaldırımda 19 Ocak günü yirmi farklı etkinlik düzenlense, yirmi farklı saatte. Keşke o

kalabalık kafesler arasında sıkıştırılmasa... O eylem çok tartışılmalı bir eylem. En son gelen uyarı şöyleydi: “Eğer polis müdahale etmezse, biz müdahale edeceğiz.” Çok sert. Genç Siviller de aşure dağıtacaklardı, onları da iptal etmişler. Bu tavır çok benci, iktidar gibi... “Agos'un önü dışında başka bir yerde yapabilirsiniz” dendi, ama niye başka yerde yapalım ki? Sonuçta yapamadık. Keşke bu ısrar durmamız değil de, yürümemiz yönünde olsaydı. Mahkemede yaparız dedik, ama onu da organize etmedik, öyle bir günde gerilim yaratmak istemedik.

Nar fırlatma, gelenekten gelen karşılığıyla ve tüm mecazıyla anlamlı bir eylem fikri olarak gelmişti bize. İtirazları ne tam olarak?

“Bizim eylemimiz olsun” fikrine bağlıyım, “sadece Hrant'ın arkadaşları etkinlik düzenlesin”. Biz Hrant'ın arkadaşları değil miyiz? Bütün sene bekleyip o gün orada kızgınlığını dışa-

Bu tarihî davanın ardında nasıl bir kamuoyu desteği olduğunun anlaşılması, zorlu ve uzun bir mücadeleye girişen Dink ailesi ve avukatlarının başarıya ulaşmasının koşullarından biri. Bu kamuoyu desteğini dava boyunca canlı tutmak için hep birlikte, örgütlü hareket etmemiz gerektiği de âşikâr. 19 Ocak günü Halâskârgazi’de toplanan kitleye sahip çıkılması ve bu kitlenin iradesinin haberlere yansması sağlanarak hem hükümete hem medyaya oraya gelen binlerce insanın beklentileri hatırlatılmalıydı. Anma töreninin kısa sürede bitirilmesine rağmen bu fırsatı yaratmıştık, ancak onu da tören sonrasındaki yürüyüşe katılanların bazı öğrenci grupları tarafından yanlış yönlendirilmesi nedeniyle heba ettik. Umarız bir dahaki sefer örgütlü ve gerçekten bir arada hareket ederek bir yıl önce hepimizin hissettiği dayanışma ruhunun kaybolmaya mahkûm bir yanılsamadan ibaret olmadığını gösterebiliriz. Tören sırasında ve sonrasında daha militan bir tavır ortaya konmasını talep edenlerle aralarına mesafe koymaya çalışanlara da, bu vesileyle Rakel Dink’in sözlerini hatırlatmakta fayda var belki: Bugün yas da, kardeşlik de cesaret istiyor; adalet cesaret istiyor.

—Batu Boran

Solun göçmenlik halleri

FRANKFURT/KÖLN/BERLİN—

18 Ocak 2008. Frankfurt, Köln ve Berlin’de yapılacak üç ayrı Hrant Dink anma toplantısına katılmak üzere Almanya yolundayım. Aklım İstanbul’da yapılacak anma törenlerinde, ama “o uğursuz günün yıldönümünde İstanbul’dan uzakta olmak belki de daha iyi” diye düşünerek kendimi avutuyorum.

Üç gün art arda birbirini tamamlayıcı konuşmalar yapıp adeta bir duetto oluşturacağımız Masis Kürkcügil’le Düsseldorf havaalanına iniyoruz. İstikamet, çeşitli demokratik kitle örgütlerinin düzenlediği bir panele katılacağımız Frankfurt. Panelin konuşmacıları arasında, bizden başka, DTP milletvekili Selahattin Demirtaş, Dink ailesinin avukatlarından Erdal Doğan ve Demokratik Kitle Örgütleri Platformu-Avrupa (DEKOP-A) temsilcisi Özcan Temur var. Kalabalık seyirci kitlesini oluşturan gruplar muhtelif: TIKKO’cular, PKK’liler, ÖDP’liler, birkaç Ermeni...

Hrant Dink’i anıyoruz, ama belli ki Türkiyeli siyasi göçmenlerden oluşan kalabalığın yegâne amacı Hrant Dink’i anmak değil. Soru-cevap faslında Türkiye siyasetine dair pek çok soru geliyor. Bir ara, Demirtaş’a “Diyarbakır surlarını koruyabilecek misiniz?” sorusu bile soruluyor. Sorudaki ironiyi kaçırarak Diyarbakır milletvekili başlıyor bir siyasetçi gibi yanıtlamaya: “Diyarbakır surlarının binlerce yıllık tarihi vardır, elbette gerekli bakım ve onarım...” Nihayet, sağdan soldan müdahalelerle kastedilenin ne olduğunu anlayıp kendisinden beklenen yanıtı veriyor.

Birkaç dakika sonra, Özcan Temur’a DEKOP-A’nın bileşenlerinden birinin platformdan çıkarılmasıyla ilgili bir soru yöneltiliyor. Temur’un, sorunun sahibine orada bulunma nedenimizi hatırlatmasını bekliyorum, ama nafile. Heyecanlı heyecanlı yanıtlıyor.

Konuşma sırasında, Ermeni sorununun Türkiye’de nasıl algılandığından söz ederken, karşımda solun çeşitli gruplarını bir arada bulmuş olmanın verdiği heyecanla ve bir tür özeleş-

tiriye kapı açar umuduyla, Türkiye solunun (da) Ermeni meselesiyle gereğince hesaplaşmadığını, bu muhasebeye girişmeden konu hakkında söz söylemeyi pek etik bulmadığımı söylüyorum. Tansiyon yükseliyor. Sitemkâr sorular, “biz daima halkların kardeşliğini savunduk!” diyen notlar alıyorum.

Türkiye’de 1960’lı yıllardan itibaren sol literatürün önemli bir kısmının Ermenileri ve diğer gayrimüslim toplulukları emperyalizmin, kapitalizmin Osmanlı topraklarına nüfuz etme aracı, aracısı, komprador burjuvazi olarak gördüğünü, 1915’in ise, bu işbirlikçi burjuvazinin yerli sermaye tarafından elimine edilmesi olarak algılandığını, bu yoruma sınıfsal bakışın değil, etnik bir tarih kurgusunun hâkim olduğunu söyleyip muradımı anlatmaya çalışıyorum, ama belli ki söylediklerim ikna edici bulunmuyor, salondaki hoşnutsuzluk havası bütünüyle dağılmıyor.

Oysa ertesi gün, Köln’de, ÖDP-Almanya’nın düzenlediği ve Kürkcügil’le birlikte katıldığımız toplantının dinleyicileri özeleştiriyeye daha hazır görünüyordu. Söz alanlardan bazıları, Türkiye’de Ermeni ya da Süryani varlığından, 1915 Felâketi’nden veya Seyfo’dan ancak Almanya’ya göç ettikten sonra haberdar olduğunu belirtme ihtiyacı duyuyor. Gelen sorular, çoğunlukla Hrant Dink’i ve Türkiyeli gayrimüslimlerin yaşadığı sorunları anlamaya yönelik. Hep birlikte, Bülent Arınlı’nın harikulâde belgeseli “Kırlangıcın Yuvası”nı izliyoruz. Arınlı’nın filmi, hem Hrant Dink’in hangi mücadelelerin içinde yoğunlaşarak kendini var ettiğini anlatıyor, hem de devletin gayrimüslim vakıflarına nasıl el koyduğunu gösteren harika bir ör-

nek olarak insanları şaşkınlığa gark ediyor. Toplantının düzenlendiği İtalyan lisesinin salonundan elbette hüüzünle, ancak derdimizi anlatabilmiş, karşılıklı söyleşebilmiş olmanın verdiği teselliyle ayrılıyoruz.

Ertesi gün Berlin’de, Allmen-De Derneği’nin düzenlediği etkinlik, diğer iki toplantıya nazaran daha büyük bir salonda, daha kalabalık bir dinleyici kitlesine hitap ediyor. Konuşmalar sırasında Türkçe-Almanca simultane çeviri yapılıyor ve Almanya solundan temsilciler de dinleyiciler arasında yer alıyor. Konuşmacılardan Aydın Engin, bizden önce konuşan Almanyalı Ermeni bir profesöre hitaben “24 Nisan’da 1915 Felâketi’nde ölenlerin anısına düzenlenecek bir etkinliğe seve seve sizlerle birlikte katılırım. Ama bir şartım var: Bu etkinlik düşmanlık yayan, öfke tohumları saçan bir havada olmamalı” dediği için bazı dinleyiciler tarafından “ezen ulusun aydını” olmakla itham ediliyor. Engin’in konuşmasında, Hrant Dink’in “gücün terörüne ve terörün gücüne karşı” olduğunu hatırlatması, salonda bulunanların bir kısmını rahatsız ediyor. Toplantı süresinin dolması sayesinde, tartışma bir tatsızlığa dönüşmeden sona eriyor.

Rüzgâr gibi geçen Almanya seyahatinden dönüşte, bir yabancının acemi bakışıyla, göçmenlik halleri üzerine düşünüyorum. Almanya’daki Türkiyeli siyasi göçmenler, esasında ciddi bir siyasi potansiyele sahip. Ancak belli ki, göçmenliğin insanı kısıtlayan, fiktörel çeşitliliğe ket vuran yönleri sürekli devrede. Pek çoğu Türkiye’den 25-30 yıl önce göç etmiş, 12 Eylül’ün dehşetinden kaçmış bu insanlar, Almanya’daki siyasi ve gündelik yaşamla sağlıklı bir ilişki kurabilmiş değiller. Türkiye’yi takip ediyorlar, Türkiye’yi düşünüyorlar, ancak aradaki zamansal ve fiziksel mesafe, buraları algılamalarında da çeşitli sorunlar yaratıyor. Dünyaya salt kendi örgütlerinin prizmasından bakmak gibi bir kusur, başkalarının hikâyelerini dinlemek konusunda da ciddi bir pratik eksikliği hissediliyor. Dinleyiciler arasında gençlerin neredeyse hiç bulunmaması, kuşaklar arasında bir kopukluğa da işaret ediyor. Hrant Dink’i ancak amacıyla düzenlenmiş etkinliklerde dahi insanı ortama yabancılaştıran girift tartışmaların içine düşmek, söz konusu potansiyelin gerçekleşmesi için epey kafa yormak ve mesai harcamak gerektiğini açığa çıkarıyor.

—Rober Koptaş

vurmak isteyenleri de minibüs üzerinden çok terbiyesiz bir şekilde susturdular. “Mecidiyeköy yolu açık, Taksim’e gidilebilir” gibi duyurular yapan kişiyi belediye görevlisi zanneden olmuş, çünkü iktidar tavrı var seste. Bırakın kalalım orada, bizi niye yolluyorsunuz? İkinci yılında eylemin içeriğinin tartışılması lâzım, şikâyetçiyim.

19 Ocak gecesi Lütfi Kırdar’daki anma buluşmasında sahneye çıktınız...

Kardeş Türküler, Aynur, Livaneli, Erkan Oğur çıktıktan sonra gecenin çemberinin dışında mı kalırsız diye korkuyorduk, ama sevidi gösteri. Belli kişilere davetiyelelerin dağıtıldığı bir geceydi. Böyle bir etkinlik de olmalı, ama daha fazla katılıma açık bir şeye dönüştürmek de iyi olur. Sansüresiz bir canlı yayın belki çok etkili olur. Kürtçenin, Ermeninin söylendiği, mahkeme sürecinin anlatıldığı... Ha bunu yayınlayacak yer bulunur mu, zor.

19 Ocak günü Mihran Tomasyan, diğer arkadaşlarıyla birlikte Aret Gıcır'ın karikatürünü taşıyordu

Linç timleri işbaşında

Afyon'da Kürt öğrenciler için hayat tam bir cendere demek. Şehir halkı tarafından dışlandıkları yetmiyormuş gibi, örgütlü şiddete ve işkenceye de maruz kalıyorlar. İnsan Hakları Derneği'nden avukat Sinem Coşkun, yaşanan dehşeti anlatıyor...

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde ülkücü öğrenciler iki Kürt öğrenciyi zorla alıkoymuş ve işkence yaptı. Olay nasıl meydana geldi?

Sinem Coşkun: Diyarbakırlı Hayrettullah Alkan ve Mardinli Nezir Çin, Cevdet Bağca'nın konserine gittikleri gerekçesiyle, 7 Ocak'ta ülkücü öğrenciler tarafından kaçırılıp işkence görmüşler. Zaten bir buçuk yıldır ülkücü öğrenciler ve okulun kapısındaki güvenlik görevlileri tarafından tehdit ve taciz ediliyorlarmış. Konsere giden diğer Kürt öğrencilerden de tehdit edilenler var. Türkiye genelindeki araba yakma olayları da bahane gösterilerek bazı ülkücüler özellikle Hayrettullah Alkan'ı kaçırmak için plan yapıyorlarmış. Önce ülkücü öğrenciler tarafından görüşmek üzere bir çay bahçesine çağrılıyorlar, ama durumdan tedirgin oldukları için gitmiyorlar. Okula girmek üzereken yanlarına yaklaşan dört kişi kendilerini polis olarak tanıtıyor ve birlikte yürümek istediklerini söylüyorlar. Daha sonra bu sayı artıyor ve okula bir kilometre uzaklıkta ülkücülerin kaldığı bir eve zorla götürülüyorlar. O gün eve girip çıkan ve bu iki öğrenciye darp eylemine karışan 20-25 kadar ülkücü varmış. Beş saat boyunca işkence, darp, hakaret ve tehditlere maruz kalıyorlar. Haber alamayınca arkadaşları şüpheleniyor, sürekli telefonla arıyorlar, ama ülkücüler görüşmelerine izin vermiyor. Sonra sesi dışarı verdiriyorlar, iki-üç görüşme sonra arkadaşları "yarım saat içinde gelmezseniz polise gidiyoruz" diyor. Tedirgin olup ikisini de bırakıyorlar. **Olay yerine siz ne zaman gittiniz?**

İHD heyeti olarak 11 Ocak'ta Afyon'daydık. Öğrenciler bırakılır bırakılmaz diğer arkadaşları tarafından da şikâyet başvuruları olmuş. Cumhuriyet Savcılığı, Emniyet Müdürlüğü, Valilik ve Rektörlükten randevu talep ettik. Rektörlük haricindeki merciler görüşmeyi kabul etti. Öğrencilerin aileleriyle, tehdit edilen, linç girişimlerine maruz kalan başka öğrencilerle de görüştük.

Resmî görüşmelerde bir ilerleme sağlanabildi mi?

İlk etapta Emniyet müdürüyle görüştük. Bu olayı beklediklerini söyledi bize. Afyon'daki Ülkü Ocağı'na yeni bir reis ataması olmuş. "Bu reis kendini ispat etmek için bir şeyler yapacaktı, biz ev baskınları bekliyorduk" dedi Emniyet müdürü. Hepimiz şoke olduk, "nasıl engellemiyorsunuz bunu" dedik. "Olay jandarma bölgesinde gerçekleşti" dedi. Bazı istihbaratlar aldığını ve özellikle Kürt öğrencilerin uzaktan takip edildiğini belirten beyanları oldu. Çok ciddi bir güvenlik sorunu olduğunu bizzat kendi söyledi.

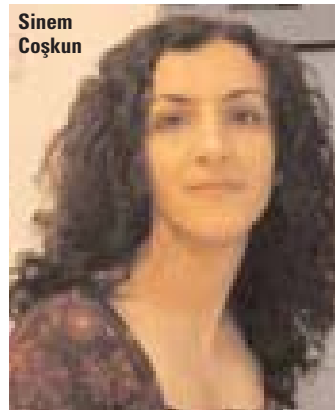
Kocatepe Üniversitesi öğrencileri Hayrettullah Alkan ve Nezir Çin

Vali yardımcısının tepkisiyse biraz politikti. "Burada insanların güvenlik sorunu varsa, bu Afyon'dakilerin sorunu değildir, dağdakilerin ve Meclis'tekilerin sorunudur" dedi, yine şoke olduk. Kendisi aynı zamanda İl İnsan Hakları Kurulu başkanı. Olaya böyle yaklaşması çok kaygı verici. Esnaf ve halkta da benzer bir yaklaşıma şahit olduk. Bu olayın Afyon içinde kalması için çok uğraşmış. Kürt öğrenciler tecrit edilmiş durumda yaşıyor orada...

Mahkeme sonucunda suçluların cezalandırılacağını düşünüyor musunuz? Savcının beyanının hiçbir yerinde işkence sözü geçmedi. "Basit bir yaralama olayıdır ve hak etmemelerine rağmen o olaya karışan insanları tutukladık" dedi: "Sizin ırkçılık, bir linç kültürü veya Kürt öğrencilere karşı bir hareket olduğuna yönelik hassasiyetiniz olduğundan tutukladık. Bir hafta tutukluluk kararı verdik. Yoksa basit bir yaralama, adam kaçırmaya olayıdır. Bir yıl veya iki yıllık bir ceza süresi var, tutukluluk da gerektirmiyor. Bizi ilgilendiren asıl suç kısmı, öğrencilerin telefonlarının geri verilmemiş ve ceplerindeki paraya da el konmuş olmasıdır. Bizim için önemli olan, olayın gasp oluşudur." Olayın siyasî arka planını çok öteleyen bir yaklaşım içindeydi savcı.

Aslında bütün resmî kurumlarda kendilerini aklama çabası vardı. Savcı "suç oluşmadan biz karışamayız" diyordu, vali de "suç olduğu zaman zaten bizim yapacağımız bir şey yok" diyordu. Savcılıktaki görüşmemizdeki bir önemli nokta da şuydu: Bir öğrenciyi memleketine gitmek isterken otogarda kaçırmak istiyorlar. Uzaktan sivil polisleri görünce kaçırmaktan vazgeçiyorlar. Öğrenci memleketinden Afyon'a dönünce savcılığa suç duyurusunda

Emniyet müdürü, olayı beklediklerini söyledi bize. Afyon'daki Ülkü Ocağı'na yeni bir reis ataması olmuş. "Bu reis kendini ispat etmek için bir şeyler yapacaktı, biz ev baskınları bekliyorduk" dedi. Bu olayın Afyon içinde kalması için çok uğraşmış. Kürt öğrenciler tecrit edilmiş durumda yaşıyor orada.

Sinem Coşkun

bulunmaya gidiyor. Savcı öğrencileri azarlıyor, "ben ne bileyim sizi kim kaçırdı, teşhis edebilir misiniz?" diyor. Zaten o kişileri okuldan tanıdıklarını söylemelerine rağmen, bu öğrenciler savcılıktan kovuluyor ve dilekçeleri işleme konmuyor. Hiçbir yargısal kurum ve kolluk idaresi böylesi bir keyfi tutum sergileme hakkına sahip değildir. Başsavcıya bu şikâyeti aktardığımızda, o günün yoğun bir gün olabileceğini, böyle soyut suçlamaların sık geldiğini, hepsini işleme koyamadıklarını söyledi. "Delil yok diyorsunuz, ama delilleri toplamak savcılığın görevidir" dedik. Hiç kimse kendisine saldıranların isimlerini bilmek, onları tanımak zorunda değil. Bir hukuk devletinde soruşturma sürecinin eksiksiz biçimde savcılık tarafından gerçekleştirilmesi gerekiyor.

Afyon'daki işkence olayının ardından kaç kişi tutuklandı? Gözaltına alınan on kişiden üçü teşhis ediliyor ve tutuklanıyor. Karşı tarafın avukatları itirazda bulunuyor ve bizim döndüğümüzün ikinci günü tahliye kararı veriliyor. Savcılığa olaya karışan beş öğrenciyi daha bildirmişler. Ama herhangi bir işlem yapılmadı onlarla ilgili. Okulda kahraman ilan edilmişler hatta. Biz gittiğimizde öğrencilerin yüzleri hâlâ yara bere içindeydi, şişlikler vardı. Ciddi bir psikolojik travma yaşıyorlardı. Diğer öğrencilerin de çok tedirgin bir ruh halleri vardı. Eğitimlerini de düzgün sürdürüyorlar. Mümkün olduğunca yalnız gezmeye çalışıyorlar, evlerinde gruplar halinde kalıyorlar.

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nde 27-29 Nisan 2007'de gerçekleşen Sosyoloji Öğrencileri Kongresi'ne de ülkücüler baskın yapmıştı.

Hepsi birbirine bağlı. Yaşadıkları taciz ve tehdit olaylarını resmî kurumlara götürmemelerinin bir nedeni de geçen seneye yaşanan bu olay. Orada bir öğrenci Emniyet'e başvuruyor ve mağdurken tutuklanıyor, galiba örgüt üyeliği suçlamasıyla. Bunu bilen diğer öğrenciler kaçırılınca ve işkenceye maruz kalınca akıllarında bir soru işareti oluyor, şikâyet etsek mi, etmesek mi diye... Afyon'dan önce Muğla Üniversitesi'nde yaşanan olaylar vardı: Polisler ülkücülerin birlikte gerçekleştirdiği olayların görüntüleri de vardı elimizde. Bu olaylar son dönemdeki siyasal gelişmelerden kaynaklanıyor. Paramiliter grupların hareket serbestisi kazanmasıyla hedef gösterilen Kürt gençleri var. Özellikle batı illerindeki üniversitelerde çok şey yaşanıyor. Önceden bunlar gizli yapılıyordu, adli makamlara aktarıldığında da "failleri bulunamıyor" diye örtbas edilirdi. Neyse ki şimdi resmî sürece dahil ediliyor bu olaylar. Ama Türkiye'nin gündemine giren önemli cinayetlerde bile hukuksal süreç işletilmiyor.

Laikliğin şartı kaç?

Haftalardır türbanla yatıp türbanla kalkıyoruz. Söylenmedik ne kaldı? Çok şey! Zira, ilkelilik, tutarlılık, bütünsellik mumla aranıyor, oportünizm, riyâkârlık, tehdit, şantaj kol geziyor. Taha Parla'ya bağlanıyoruz.

I. GİRİŞ

Üstbaşlığa “türban”ın koyulması, sorun böyle anıldığı içindir, yoksa konu “başörtüsü” olmalıdır. En az üç-dört düzlemde ilerlemek gerekir: (1) Genel Laiklik, (2) Teoloji, (3) Anayasa, (4) Günlük Sosyal ve Politik Hayat. Bu yazı parçasında sadece (2) ve (3)’ten, o da kısmen, söz edebileceğim.

Başlama anında kendi duruşumu belirteyim: (1) Laikliğe karşı tek, birinci, başlıca “tehlike” türban değildir; bir sürü başka önemli politik-ideolojik, anayasal-kurumsal ihlâl zaten mevcuttur. Şimdiki iktidar ile muhalefetin (ki daha önceki iktidarlardır) şeriklik ettiği, kâh benzer, kâh farklı nedenlerle, yaklaşımlar sonucu. (2) Bir “alt-alt mezhep” “laikler” ile öbür “alt-alt mezhep” “anti(!)-laikler”in türban/kadın/genç kız/kız çocuğu üzerinden yürüttükleri kısır düşünsel ve siyasal çekişmenin ardında paylaştıkları ve sorgulamadıkları anti-laik düşünceler, fiiller, kurumlar mevcuttur. (Örneğin, bunların birincisi Diyanet İşleri Başkanlığı’nı kurmuştur ve korumaktadır; ikincisi de sorgulamamakta ve hele lağvedilmesini asla düşünmemektedir.) (3) Meselelere iki taraftan herhangi birinin açısından ve saflarından bakmıyorum – tarafların üyelerinin çoğunluğunun kaygılarına saygı duyduğum halde.

Türbanın sınıf boyutu

Türban, “laik”-Müslüman Cumhuriyet Türkiye’si’nin hem milliyetçi hem Batıcı burjuva şehir hanımefendilerinin kısmen Avrupa’nın yoz aristokratik kalıntılarına öykünerek, kısmen Osmanlı-saraylı süslü baş bezlerine nostalji duyarak, kısmen de “iyi” İslâm’ın örtünme buyruklarına uyarak harmanladıkları bir şapkamsı gereçti. Ve yalnızca üçüncüsü ve onun doğrusu (İstanbul şivesi gibi) değildi. Kibar, şıktı, müreffeh, sınıflıydı. Anadolu (köylü) kadının başörtüsünden üstün olduğu kesindi. Daha çok da sokakta ve misafirliğe gidilirken giyilirdi. Tesettür amacı yarım/çeyrekte fazla değildi. Namaz da kılabilen, ama şeriat istemeyen modern-geleneksel ninelerinin evde kullandıkları tül bent de değildi.

1980’lerden sonra tekrar karışımıza çıktığında yine “halk İslâmı” kadının başörtüsü değildi. Metropol burjuvazisine mensup hanımefendilerin şapkası da değildi. Birinciye yine “aşarak” ve ikinciden de artık “geri kalmayarak”, dinî gerekleri de teolojik/siyasî/ticarî olarak yerine getirecek şekilde ve kocalarının yükselen iktidar ve statülerine de paralel

olarak, iktisaden müreffehleşen ve siyaseten güçlenen bir taşra ili (metropollere de kaymakta olan) yeni burjuvamsı hanımefendi zümresinin/sosyal sınıf kesiminin kafa giysisi niteliğini taşıyordu.

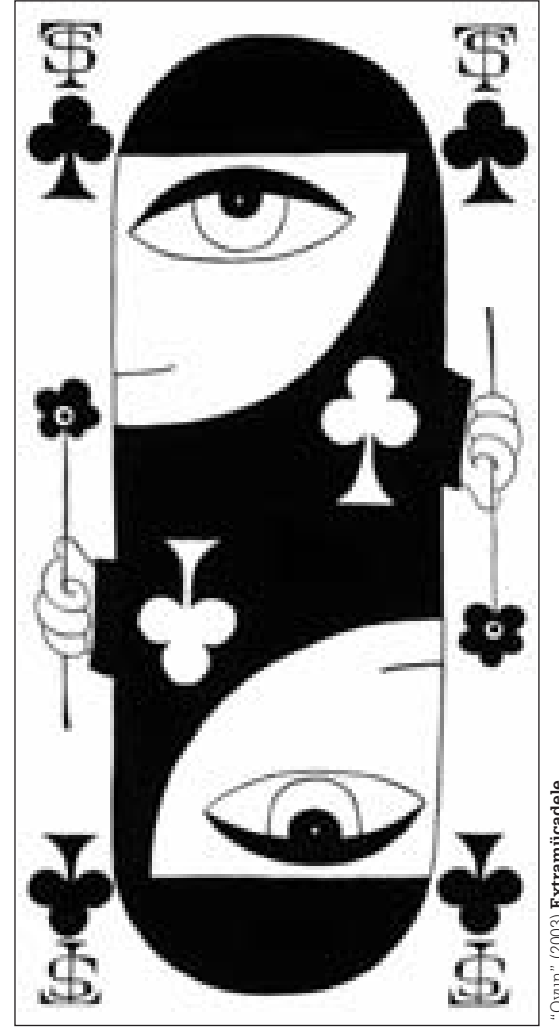
Demek istediğim, “türban” teriminin faydası, işin sosyal sınıf boyutunu dikkate getirmesinde. Eşitliğe ve devrime doğru hareketlilik anlamında değil, bir ara tabakanın, bir üst sınıf kesimine iltihak etmesi, iktidar blokunun eşliğinden adını atmaya başlaması ve kendisine asıl bunun için kızılması anlamında. “Laiklik”, “irtica”, “şeriat”, “cumhuriyet kazanımları”, bu bağlamda, önemli ölçüde retorik-polemiksel kamuflaj tül bentleri. Yoksa, içerik olarak mesele, başörtüsü. Ve o da dinî-teolojik olarak o kadar da karmaşık değil.

Paniğe kapılmadan, şantaj yapmadan

Yaklaşımın çıkış noktalarından birini baştan belirteyim: Başörtüsü, bir anayasa, hatta yasa konusu değildir. Tüyük-yönetmelik konusu olması tartışılabilir. Asıl görüşülüp, anlaşılıp uygulamaya konulması doğru olacak düzlem, genel (ve güvenlik altında bulunması gereken) hak ve özgürlükler anayasal ve diğer yasal planlarda ilkeli-bütünlüklü biçimde çözüldükten sonra, yurttaş tarafında hak, özgürlük/kimlik güvencelerinin yaşandığı medenî, çoğulcu günlük yaşam düzlemi ile devlet-hukuk-siyaset-idare tarafında da (tüm organları ve tüm tasarruflarıyla) bu güvencelerin sağlandığı kamusal (dar politik kamusal dahil) düzlemidir.

Konu, gerçek laik ve demokratik ve tabii ki sivil bir hukuk devletinin geliştirilmesi, bunun için gerekli anayasal ve onu izlemesi gereken yasal düzenlemelerin yapılması, düşünce-ifade, vicdan-inanç, öğrenme-öğretme (eğitim değil), bilim-sanat, araştırma-yaratma hak ve özgürlüklerinin korunması, genişletilmesi, güvenlik altına alınması, bunun ilkesel ve bütünlüklü biçimde gerçekleştirilmesi, partizan ve eyyamcı ve aklısıra manipülatif saiklerle yapılmaması, bunların günü kazanma meselesi değil, bir toplumun (geçmişine geçmiş ola) bugününe ve geleceğine de yazık etmeme meselesi olduğunun kabul edilmesi, işin sembolik (olumlu-olumsuz) bir fikrisabite indirilmemesi, yani başörtüsüne odaklanılmaması, eksik ve tutarsız bir laiklik zihniyet ve yapısının ve bu genel sorunun sadece göstergelerinden biri olduğunun idrak edilmesi, bir belirleyici neden, bir açık ve yakın tehlike (karinesi) olduğu paranoyasının veya taktiğinin terkedilmesi, başörtüsünün yalnızca bir

“Türban” teriminin faydası, işin sosyal sınıf boyutunu dikkate getirmesinde. Bir ara tabakanın bir üst sınıf kesimine iltihak etmesi, iktidar blokunun eşliğinden adını atmaya başlaması ve kendisine asıl bunun için kızılması anlamında. Yoksa, içerik olarak mesele, başörtüsü.

“Oyun” (2003) Extramücadele

sonuç, bir belirti, bir belirlenen olduğunun teslim edilmesi konusudur.

Ve bütün bunlar, müminler (imanlar değil) rencide ve mağdur edilmeden, aynı şekilde seküler/lâdini/hümanist ahlâk erbabı da rahatsız ve mutazzar edilmeden, “herkes için eşitlik” kuralınca, temel hak ve hürriyetler (evrensel) çerçevesinde yapılmalıdır. Resmî ideolojilere, yerel tarihçelere saplanmadan, ama tabii ki bunları da dikkate alarak, güç kullanmadan veya kullanma tehdidi savurmadan, esas itibarıyla iki taraftan da kadın üzerinden yürütülen kısır ve riyakâr bir siyaset itişmesine gönül indirmeden müzakere edilmelidir.

II. TEOLOJİ

Göndermeler ve alıntılar yapacağım metin, başlangıçta Dünya İslâm Birliği’nin talebi üzerine Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nce altı kişilik bir heyete hazırlatılan ve ilk baskısı 1982’de gerçekleştirilen, Medine-i Münevver’den ve Türkiye Diyanet Vakfı’ndan gelen talepler de değerlendirildikten sonra İFAV’ın 1991 tarihli izni ve TDV mütevellî heyetinin aynı tarihli kararıyla basılmalı olan Kur’an-ı Kerim ve Açıklamalı Mealı, Ankara, 1993 tarihli/künyeli metindir.

Anlam yorumu ve izleyecek normatif değerlendirme, ancak, orijinal metnin ne olduğu, lafzen ne dediği (doğru) tesbit edildikten sonra (sağlıklı) yapılabilecek, yapılması gereken bir iştir. Yoksa, hata,

yersiz kör düşüşü, manipülasyon riski, objektif/sübjektif tahrifat, çözümsüzlük, tarihe/düşüncelere/yönteme saygısızlık, kaçınılmaz sonuçlardan bazılarıdır. Bir doktrinin ve onun hükümlerinin doğru mu, yanlış mı olduğunun, konu ne denli nazik olursa olsun, karşılıklı saygıyla ve usûl-adap içinde tartışılması noktasına gelene kadar/gelebilmekten önce, kasitten/cehaletten/metodsuzluktan ötürü bir metni (veya maddi veriyi veya tarihî olguyu) kaynağına gitme zahmetini ve vecibesini yerine getirmeden, ehliyetli simsarlardan yola çıkarak ahkâm kesmek –ister ilahiyatçı olun, ister herhangi bir alanın profesörü, ister papa ister halife olun– söz söyleme (meşru) hakkınız doğmaz bile. Kendinizi, partizanlarınızı, kamuoyunu avutabilirsiniz ve bunların hepsine de zarar verirsiniz.

Dinî metinler doğaları, tanımları gereği, yoruma en az açık olanlardır. Tabii ki, bunlar için bile belli bir yorum menzili/aralığı vardır. Ama, örneğin, resim eleştirisindeki kadar yoktur. Veya: Kur'an'ın muhkem hükümleri, müteşabih hükümleri kadar bile yoruma açık değildir. Bu temayı uzatmayacağım; münazara derindir. Şu kadıyla yetineyim: Otoritatif ve kanonik “kabul edilmiş” dinî metinlerin tam ne dediğini bilmeden/göstermeden, türban, recm, toplumsal cinsiyet, insan (ve hakları) konusunda kimi sosyal bilimcilerin ikinci ve üçüncü el “yorum”larıyla iş götürülemez. Yalnız ahlâkî değil, metodolojik günahıdır. Onun için, görece sahih kabul edilen (bir) metin üzerinden konuşmalıyız.

Somutlarsak, bir sürü örnekten ve konudan biri olmak üzere, başörtüsü (veya recm veya XYZ dinî buyruk) iyidir/kötüdür, doğrudur/yanlıştır diye tabii ki konuşmalıyız. Bu olur ve gereklidir. Ama birkaç olmayacak örnek vereyim: Başörtüsü kötüdür, çünkü/zaten Kur'an'da da (hatta benim Kemalist/Diyanetçi/Sünni –hepsi de “en son ve en mütekâmil”– resmî Kur'anım'da) yoktur dersiniz, olmaz. Çünkü vardır. (Ve bençe yanıltır da. Ama daha oraya gelmedik.) Tersinden de gidelim. “Başörtüsü iyidir, çünkü/zaten Kuran'da vardır, emredilmiştir/önerilmiştir” dersiniz, bu da olmaz. Size derim ki, “evet, haklısınız, Kur'an'da başörtüsü vardır ve fakat tam nasıl vardır bilmiyorsanız, özellikle Nur Sûresi'nin 31. ayetine bakın, ondan sonra konuşalım.” Ve size şunu da diyeceğim ki, bizatihi bu olgu, bunun iyi bir şey olduğunu göstermez. Davranışınızda size karış(a)mam ama, eğer dinlemeyi kabul ederseniz, başörtüsünün (ki bence en munis konulardan biri –isterseniz Kemalist “laiklerin” bazılarının yok dediği, ama Kur'an'ın defalarca var dediği recmi de konuşalım, bir sürü başka sorun meyanında) neden iyi bir şey olmadığını yarım düzine gerekçeyle ve saygıyla anlatmaya çalışayım. Benim de bu hakkım saklı kalsın.

Şimdi, yukarıda künyesini verdiğim “muteber metin”e dönelim ve başörtüsü konusunda ne diyor, görelim. Ünlü ve çok önemli ve fakat hâlâ doğru okunma-

mış ve düzgün değerlendirilmemiş olan (4.) Nisa (Kadın) (en-Nisâ) Sûresi'ndeki kadınla ilgili ve çekeşlilik, tahditsiz cariyeye, mehir, miras, fuhuş (sopa, recm), toplumsal cinsiyet, erkek üstünlüğü, yetim kızların malı, haram karılar, helâl zevceler, dayak, mutlak itaat ve diğer önemli konulara ilişkin hükümlere burada girmeyeceğim ama, “laik başı açıkçılık” ile “mürteci türbancılık” arasında sürüp giden ve, münazara böyle yürütülmeye devam edilecek olursa, sürgit devam edecek olan kördüşüşünü belli ölçüde giderebilecek, daha medenî ve rasyonel bir diskura zemin hazırlayabilecek bir egzersiz olarak bunun da fazla uzatmadan yapılmasını önereceğim.

Nur sûresi ne diyor?

“Nisa”ya girmiyoruz ama, eldeki konuya doğrudan çerçeve ve özel hüküm (ve tanım) getiren (24.) Nur Sûresi'ni (en-Nûr), yukarıda sözünü ettiğimiz kaynaktan birlikte okumak zorundayız. Yorum ondan sonra, normatif münazara daha sonra, düşünce-ifade ve hukuk-siyaset planında ne yapacağız –daha da sonra.

Nur Sûresi, zina için bekârlar ve evliler için cezaları (sırayla sopa ve taşlama –evet, “recm”) söyledikten, kadınların ve erkeklerin birbirlerini bakmalarını/göz dikmelerini/göz koymalarını (göz zinası?) yasakladıktan vs. sonra, doğrudan doğruya sadedimize, örtünmeye geliyor (24/31):

“Mümin kadınlara da söyle: Gözlerini (harama bakmaktan) korusunlar; namus ve iffetlerini esirgesinler. Görünen kısımları müstesna olmak üzere, zinetlerini teşhir etmesinler. Başörtülerini, yakalarının üzerine (kadar) örtünler. (abç) Kocaları, babaları, kocalarının babaları, kendi oğulları, kocalarının oğulları, erkek kardeşleri, erkek kardeşlerinin oğulları, kızkardeşlerinin oğulları, kendi kadınları (mümin kadınlar), ellerinin altında bulunanlar (köleleri), erkeklerden, ailenin kadınına şehvet duymayan hizmetçi vb. tâbi kimseler, yahut henüz kadınların gizli kadınlık hususiyetlerinin farkında olmayan çocuklardan başkasına zinetlerini göstermesinler. Gizlemekte oldukları zinetleri anlaşıl-sın diye ayaklarını yere vurmasınlar (Dikkatleri üzerine çekecek tarzda yürümesinler). Ey müminler! Hep birden Allah'a tevbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz.” (Diyanet Vakfı, Kuran, s. 352)

Buraya bir de Diyanet'in hemen ayetin altında yer alan yorumunu eklemek istiyorum:

“Yukarıdaki ayette kadınlara, teşhir etmeleri yasaklanan ‘zinet’ten maksadın ne olduğu konusunda farklı görüşler vardır: Bir görüşe göre bu zinetten maksat, küpe, bilezik, yüzük ve gerdanlık gibi süs takıları ile süzme, kına gibi şeylerdir. Bu yoruma göre, bu tür zinet eşyasının bedende teşhiri kadınlar için haramdır. Elbise de zinet olmakla beraber, gizlenmesi mümkün olmadığı için ayetteki ‘zinet’ tabiri, kadının vücudunu ifade eder ki, buna göre yasaklanan, süs eşyalarının teşhiri değil, vücudun teşhidir. Bu yasaklamadan

“Baş ormanı” (2003)
Extramücadele

Kur'an'daki örtünme tanımı ve ölçüsünü (“yakanın üzerine kadar”), “çene-altı/GATA” formülü (teolojik işbirliğini de gösteren AKP-TSK arasında) olarak keşfetmeyi bu kadar beklemek gerekiyor muydu?

istisna edilen ‘görünen kısım’ ise, kadının yüzü, elleri ve –bir görüşe göre– ayaklarıdır.”

“Çene altı / GATA” formülü

Dikkat buyrulsun ki, bu otorite de, “zinet”in kadın vücuduna ilişkin olduğu yorumunu daha kuvvetli bulmaktadır. Ayet ve yorum metinlerindeki birçok başka zenginliğe burada girmeyeceğim. Yalnızca şuna dikkat çekelim: Kur'an'daki örtünme tanımı ve ölçüsünü (“yakanın üzerine kadar”), “çene-altı/GATA” formülü (teolojik işbirliğini de gösteren AKP-TSK arasında) olarak keşfetmeyi bu kadar beklemek gerekiyor muydu?

“Yaka üstü”, “çene altı”, “boyun hizası” vb. ölçülerin tartışılabilirliği gri tampon bölge çok dar: Gerdan ve boyun hiç mi görünmeyecek, görünecekse 5-6 santimlik bir anatomik şeritten bahsediyoruz. Eller için hüküm belli; ayaklarda ise yine küçük/dar bir münazara menzili var: bilek dahi mi görünmeyecek, yoksa tuman lastiği uyluklara doğru biraz daha yukarıya çıkabilir mi?.. Bunlar münazaraya değer mi, başka iş kalmadı mı, bu saatte skolastik spekülasyona gerek ve zaman var mı, ayrı. (Baskı yapmıyorum, sadece fikir söylüyorum.)

Genel örtünme, ziynet örtme, saç-baş örtme, Kur'an'da var mı, yok mu; ne kadar / nereye kadar örtme var, ne dahil, ne hariç; aile/hane içindeki erkekler için ne kısıtlama (rahatlık), başka erkekler için ne kısıtlama var; özel alanda nasıl, kamusal durumlarda nasıl; zinet (takı-mücevher mi, yoksa kadının gizli bedensel hazineleri mi?; görünen yerler (yüz, eller, ayaklar?) nedir, ne kadar örtülür, kime ne kadar gösterilir/gösterilmez; başörtüsü neyi içine alır, neyi almaz, yaka üstüne² kadar gelmeli derken tam sınır nedir; saç ve kulak içerde kalacak, ama gerdan ve boyuna tam ne olacak?

Pakistanlı Benazir Bhutto, güre saçlarına, kayınca daha çoğunu gösteren, usûlen düzeltince hâlâ en az üçte birini açıkta bırakan bir şal örtüyordu; Kraliçe (ve güzellik kraliçesi) Ürdünlü Raina saçını tamamen açıkta bırakıyor. Farklı Müslüman milletlerin biraz farklı yorumlarına yer yok değil, ama burada bizi öncelikle ilgilendiren, Türk Diyaneti'nin resmî Kur'an'ının ziynet (saç dahil) örtmeyi oldukça grafik bir biçimde, adeta bir kutsal tasvir canlılığında tanımlamış, kurala bağlamış gibi görüldüğü. Kısacası, türban yok ama, “baş örtme” var Kur'an'da. Ama göz deliği olan kara çarşaf da yok, Vahhabi-Suudiler'de olduğu gibi.

Başka İslâm ülkelerinin, mezheplerinin, alt-mezheplerinin tesettür anlayış ve politikaları biraz farklı olabiliyor. Tüketici olmaya çalışmadan şıklara ve kombinasyonlara bir göz atalım (bir kısmı hayalî olmak üzere): Arabi-Suudi, Pakistan-Mısri, Afgani-Abduhi, Vahhabi-Şahabi vs... Herhangi birini seçebiliriz. Hâlâ seçebiliriz; 1920'lerde veya daha önce de seçebirdik. Ama biz Sünni-Hanefi-Kemali-Ortodoks diyaneti seçmişiz. O da, eldeki konuda, yukarıdakidir. Hem bağlayıcıdır, ama o kadar da değildir; “geç-

mişin bagajını hesaba katalım, ama geleceğe de ipotek koymayalım” denebilir. Ama lütfen, teoloji gibi nazik ve devasa bir meseleyi ideolojik kahve sohbeti düzeyinde “halletmeye” (ya da hal’etmeye) çalışmayalım. Örneğin Türk Diyaneti’nde başörtüsü vardır/yoktur tartışmasını geride bırakalım. Vardır. Ama şunu diyecek ciddi İslam âlimleri/fâkihleri çıkarsa ve derlerse ki Diyanet Vakfı’nın tercümesi, meali, metni yanlış; Türk diyanetinin daha doğru versiyonunu işte ben sizin önünüze koyuyorum, kendiniz karar verin. Ama bir fideist gibi değil, dine de olabildiğince rasyonalist gibi yaklaşıp çalışarak. (Şahsen, ben böyle bir uyarıyı, metodolojik bir farz bilirim.)

Nitekim, bir başka örnek olmak üzere, Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı’nın kendi (asıl/daha?) resmî otoritatif versiyonunu da buraya koyuyorum ki, iki muteber metin arasında ne kadar fark var/olabilir, görülebilir³:

“Mü’min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. (Yüz ve el gibi) görünen kısımlar müstesna, zinet (yer)lerini göstermesinler. Başörtülerini ta yakalarının üzerine kadar salsınlar. Zinetlerini, kocalarından, yahut babalarından, yahut kocalarının babalarından, yahut oğullarından, yahut üvey oğullarından, yahut erkek kardeşlerinden, yahut erkek kardeşlerinin oğullarından, yahut kızkardeşlerinin oğullarından, yahut Müslüman kadınlardan, yahut sahip oldukları kölelerden, yahut erkekliği kalmamış hizmetçilerden, yahut da hentüz kadınların mahrem yerlerine vakıf olmayan erkek çocuklardan başkalarına göstermesinler. Gizledikleri zinetler bilinsin diye ayaklarını yere vurmasınlar. Ey mü’minler, hep birlikte tövbe ediniz ki kurtuluşa eresiniz!”

Burada kesiyorum. Başta 20. yüzyıl Türkiye’sinin en önde gelen müfessiri Elmalılı olmak üzere X-Y-Z’yi de alabiliriz. Hepsî Sünnî-Türki mealler. Çok ayrılmıyorlar. Hatta daha ileri gidip başka Müslüman ülkelerin diyanetiyle de (başörtüsü dahil) karşılaştırabiliriz. Ama gereği de, yeri de yok.

Ayrıca şunu da unutmayalım ki, teolojik tefsir başka, din politikaları başkadır. Pakistan’a şeriat anayasasını indiren baba-kız Bhutto’lar değildi; Anglo-Amerikan yetiştirmesi, Batıcı (NA-TO’cu), Kenan Evren’in aziz biraderi Ziya-ül Hak’tı. Helikopter suikasti de, onu tasfiye eden de bir emr-i hak değil, Allah’ın bir takım “iyi” protestan kullarıydı. “Laik” (!) Pervez Müşerref’i de aynı akıbet bekliyor olabilir; ılımlı İslâm’ın barış dili ve eli diye bir şey de yok. Ve terörist katiller yalnızca Taliban’dan ve Kaide’den çıkmıyor.

Sivas’ı, Trabzon’u, Kahramanmaraş’ı, İzmir’i, Malatya’yı, Pangaltı’yı, Diyarbakır’ı, Çorum’u, Çankırı’yı ve daha nicelerinin hepsini Hizbullah yapmadı; bunlar, “ılımlı” Türk diyanetini bir devlet dairesi olarak âgûşuna alan ve “başörtüsü gerici”dir ve tehlikedir” diyen laik Türk devleti bürokrasisinin önemli dairelerinin önceden muhtemelen bilgisi dahilinde ve olaydan sonra da açık

hoşgörüsü altında yapıldı. Katledilenler de başörtülü kadınlar ve çember sakallı adamlar değildi, bunlar bazen laik devletin işi gördürdükleriydi; kurbanlar, başörtüsüz kadınlar da aralarında olmak üzere, “laik” ve “ılımlı” Türk diyanetinin ölçülerine göre biraz daha farklı yerde duranlar ve din eleştirisinde “ileri” gidenlerdi. Sivas katliamının laik kadın başbakanı, “otelin içinde 38 kişi yanmıştır, dışarıdaki vatandaşlarımız hayattadır” türünden lâflar geveleyebildi ve bu toplum ondan hesap sormadı. Ayrıca, kendisi bazen başörtüsünün ılımlısını da takardı. Birkaç “laik” general ve birçok “sosyal demokrat” devlet büyüğü ve saygın siyasetçi ona tapardı. Tapmasalar bile, çeşitli kapasitelerde yardımclığını yapmakta beis görmemişlerdi.

III. ANAYASA

Şimdi, bakalım “türban” meselesi, çok daha hayati din-ahlâkî-bilimsel-hukukî-siyasî yönleriyle birlikte değil de, iyi bir kimlik simgesi ya da bir kötü niyet simgesi düzeyinde ve sözde (ana)yasal düzlemde nasıl tek başına çözülmeye çalışılıyor...

MHP, 1982 Anayasası’nın –zaten özürlü ve yeniden yazılmaya muhtaç– 10/4 maddesini (“Genel Esaslar –Kanun Önünde Eşitlik”) kurcalayarak gordiyon düğümünü çözmeye iddiasıyla ortaya çıktı. “... bütün işlemler(in)de... eşitlik...” ibaresine “... ve her türlü kamu hizmetinin sunulmasında ve bu hizmetlerden yararlanılmasında... eşitlik...” ibaresini eklemeyi önerdi. İlk bakışta ve bir bakıma mantıklı ve pratik gibi görünüyor, ama bir şey çözmez. Hem “hizmet alan”ların da kılık kıyafet-başörtüsü (örtüslüğü) konusundaki özgürlüğü güvenceye al(nı)yor (“başörtülü üniversiteli kızı üniversitedeki dersime, sınıfıma sokmam, çünkü şeriat getirecek” diyecekler, kadın erkek laik mollalar)⁴, hem de “hizmet veren”lerin (kadın memur, yargıç, doktor, öğretmen, hele hele polis (!) ve subayın (!) başörtüsü takabilme özgürlüğü (öbür cepheden bakınca riski) artacak –hiç değilse zamanla. (Kununun uzun vade için teorik muhakeme ve sakın rasyonel tartışma ortamı gerektiren bu gibi hayati boyutlarına ve mantıksal uzantılarına bu sefer burada giremem. “Hizmet veren-“Hizmet alan” terminolojisinin piyasa dilinin ardındaki zihniyet sorununa da ileride değiniriz. “Kamu”-“özel” ayırımında yapılan vulgarizasyona da.)

Çocuk hakları ihlâli

Tabii, bu teklifi verenler, bunun hemen kabul görmeyeceğini çok iyi biliyorlar ve karşı-garantiyi/ödünü baştan veriyorlar. Öneri, üniversite kızları (reşit kızlar) içindir, ilk ve orta öğretim kızları için değil. Karşı taraf hemen diyor ki, oraya da sıçrar. (Tıpkı, “dini devletin denetimine almak, laikliğin en doğru versiy-

yonudur; cemaatlara bırakırsak azarlar” paranoyası gibi.) Berikiler de hemen gülsuyu ikram ediyor ve diyor ki, “peki, oraya inmeyelim, reşit olmayan kız çocuklarına başörtüsü kısıtlaması getirelim” veya “din eğitimi alma konusunda olduğu gibi, ebeveyninin, velisinin iznine bırakalım”. Alın size kahredici bir çocuk hakları ihlâli. (Aynı, ya da çok benzer şekilde, “Kemalist laik” 1982 ve 1961 anayasalarının din öğretimini, reşit olmayan çocuklarda ebeveynin yüce takdirine bırakması gibi. İlk bakışta çok liberal görünen bu tutum da, bence bir çocuk hakları ihlâlidir. Bilimsel bilgi ve seküler ahlâkî devlet ve aile verecek, tamam, başka çare yok(?), ancak bunu adam gibi yapmalarını umabiliriz, ama dinî kaynaklı enformasyonu ve imana dayalı ahlâkî vermeyi ana-baba devlete ihale etsin, devlet de güya onların otorizasyonuna dayanarak

bunu yapsın, olmaz. İşte size çocuk haklarının bir ihlâli daha. Ve biz bu meselelerle bu planda uğraşacağımıza başörtüsü planına çakılıp kalıyoruz.)

Makûl ve gerçekçi olacağız, kendi aramızda tepişmeyeceğiz diye küçük kız çocuklarına dayatmada bulunacağız. Bazı erkekler, çoğunluk erkeklerden üstündür; erkek genel olarak kadından bir derece üstündür; üniversiteli kız ilk-orta öğrenim kızından bir derece üstündür. Peki küçük kızın hali nice olacak? Yetişkin kadın haklarını dengeye oturtmaya çalışan ve ödünleşmeye hazırlanan ılımlı Müslüman

patriyarklar, yine ılımlı laik Kemalist mümin patriyarklarla birlikte küçük kız çocuklarının haklarını ezdiklerinin farkında değiller mi? (Müslüman, Hristiyan ve Musevi dinlerinin beşerî hiyerarşisinin büyük sorunlarına burada giremeyiz.)

Şahken şahbaz olmak

MHP’nin önerisini yeterli bulmayan AKP, rivayete göre, ‘82 anayasasının 13. ve 42. maddelerinde de rötuş tasarlıyor. 13. maddesinde şimdi fazla durmayacağım. Çok önemli konu, çok önemli anayasa maddesi, ‘82 rejimi zaten çok kusurlu. Laikliği daha yüksek bir düzlemde düzeltmeye çalışmak gerekirken, salt başörtüsü boyutunu fırsatçı bir teknik manevrayla buradan halletmeye çalışırsak, 13. madde iyice yalama, laçka olur ve bir daha altından zor kalkarız. Laikliği iyileştirelim, tutarlılaştıralım: Kültürde, yaşamda, anayasada, yasaklar rejiminde, idarî tasarruflarda, eğitimde vs. Başörtüsü meselesini de bir bütünlük içinde çözelim. Ama 13. maddeyi kurcalayarak değil. Onu tadil bile değil, tebdil etmeye hazırlanmaya başlayalım.

Bir tek şeyi hatırlatmadan geçemeyeceğim: Şu günlerde ortaya atılan, Anayasa Mahkemesi’nin 1991 kararının etrafından dolaşmaya çalışmak ilkesizlik ve oportünist bir pragmatizm, hukuken a-normatif bir iş olur. İki eksi bir artı etmez. (Bir eksi bir artı olsaydı bile, yerimizde sayardık.) Bu gibi temalara yakında, genel anayasa değişikliği gerekleri konusu vesi-

“Cetveli” (2003)
Extramücadele

**“Kemalist laik”
1982 ve 1961
anayasalarının
din öğretimini,
reşit olmayan
çocuklarda
ebeveynin yüce
takdirine
bırakması, çok
liberal görünen
bu tutum,
çocuk hakları
ihlâlidir.
Yetişkin kadın
haklarını
dengeye
oturtmaya
çalışan ve
ödünleşmeye
hazırlanan
ılımlı Müslüman
patriyarklar,
yine ılımlı
laik Kemalist
mümin
patriyarklarla
birlikte
küçük kız
çocuklarının
haklarını
ezdiklerinin
farkında
değiller mi?**

lesiyle, zaten etraflıca gireceğiz.

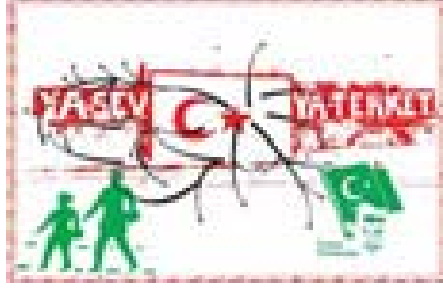
Gelelim 42. maddeye ("eğitim ve öğrenim hakkı ve ödevi"). Türban/başörtüsü meselesinin konuşulması, çözülmesi gereken yerin ta kendisi gibi, değil mi? Değil. İki nedenle değil. 1982 maddesi her bakımdan zaten o kadar sorunlu ki (13. maddeden de fazla), bunun içinde hiçbir şey çözülmez. Ancak yeni komplasyonlar doğurur. Yapılacak şey, bu madde de yeniden yazılınca (ve başörtüsüne yer vermeden) öyle yazılmalı ki, başka bazı konular gibi başörtüsü konusu da başka –ve doğru planlarda doğru biçimde genel anayasal ilkelerin güvencesi altında özel kanunlarda/idarî tasarruflarda/günlük hayat adabında/kültür-ahlâk planında halledilebilecek şekilde sorunsuzlaştırılsın: Herkesin özgürlükleri, kimliği, siyaseti sivil, laik, demokratik, medenî süreçler ve kurallar içinde realize edilebilsin.

Zihniyet, prosedür, müzakere, içerikte anlaşmaya yaklaşma ve bunlara yardım edecek kısa vadeli (ana)yasal ve yasal düzenleme ve idarî uygulamalar, daha sonra da bunlar üzerine uzun vadede sayısı azaltılacak, niteliği yükseltilecek düzenlemeler. Başka türlü olmaz. "Peki 13. ve 42. anayasa maddeleri, bir sürü başka madde meydanında, nasıl yazılmalı konusunda ne diyorsun" dersiniz, o çalışmamız yakında sunulacaktır derim. Bağlantılar da o zaman kendiliğinden kurulacaktır.

Gelelim, 10-13-42. maddelere ek olarak siyasetçilerin, akademisyenlerin her gün bir yenisini ortaya atmaya devam etmeleri, kendilerinde hukuk tekniği virtü-özlüğü vehmetmelerinden başka bir şey olmayan, ilâve madde kurcalama işgüzarlıklarına. (Not: Anayasa, idealize etmeyelim ama, siyasetçilerin, aydınların vb.'nin günlük partizan-yasal borsa tranzaksiyonlarının yeri değildir.) Şimdiye kadar şu maddeler de konuyla ilgili görüldü: Başlangıç (laiklik kısmı), 2. madde (laiklik kısmı), 24. madde (din ve vicdan hürriyeti). Bir de, geçerken, 174. maddedeki devrim kanunlarına uymaz falan dendi. Doğrudur, hepsi de ilgilidir. (Ama başka ilgili maddeler de var.) Ancak, Başlangıç, Madde 2, Madde 24 şu halleriyle zaten o kadar sorunlu ki, özür dilerek yineleyeceğim, bunların büyük bölümleri kaldırılmadan, düzeltilmeden, radikal biçimde yeniden yazılmadan, salt türbanla ilgili küçük revizyonlarla ne türban meselesinin hâline elverebilirler ne de kendileri iyileşebilir. Şahken, şahbaz olurlar.

Neler yapılmalı? (Bazıları)

1982 Anayasası'nda bile bazı özgürlükler (kılık ve başörtüsü de alt-kategoriler olarak içerilmek üzere) zaten sayılarak güvence altına alınmıştır. Eksik ve kusurlu laikliği konuşacaksa ve düzeltereksek (ki iki hasım kampın da söylediği gibi değil, doğru dürüst), öyle gidelim. Ve bu işi

"Ya Sev Ya Terket"
(2000) Extramücadele

Dipçik destekli zümreler devletçi laikliğin demokrasi falan getirmediğini, askerî vesayet ve darbenin iyi bir şey olmadığını, sivil militarizminin ayıp bir şey olduğunu elli yıldır ve hâlâ anlamadıkları gibi, bu sefer de, TSK'nın iktidar bloku dışında değil, (1960'taki gibi) içinde olduğunu (uzun zamandır ve özellikle 2007 seçimlerinden sonra) bile farkında değiller ve yine kıskırtmaya çalışıyorlar.

ne başörtüsü gibi, kavramlar ve konular hiyerarşisinde çok daha alt-soyutlama düzeyinde olan birimler üzerinden yapalım, ne de özürle bir anayasayı yapay zorlama ve kurcalamalarla daha da içinden çıkılmaz bir enkaz haline getirelim. Göreceğiz ki, ilk kuşak klasik/tarihsel Kemalistler bile başörtüsünü anayasa, hatta yasa düzeyinde ele almamışlar, tüzük ve yönetmeliklere ve de idarî uygulamaya ve günlük yaşam kültürünün dinamiklerine havale etmişlerdi –tabii (bence yanlış ve tutarsız) müdahalelerini de yaparak. Ama söylediğimiz düzeylerde. Biz bunu da aşım örneğin:

- Anayasa ve özel yasa düzeylerinde, genel hak ve özgürlükleri koruyacak çerçeveleri çizelim. • İllâ gerektiği düşünülüyorsa, tüzük ve yönetmeliklerde koruyucu tedbirler de alalım.
- İdarî uygulamalarda temel hak ve özgürlükleri ihlâl etmeyelim. • Günlük hayatta (sosyal-siyasî-kişiler/gruplar arası ilişkilerde) saygılı, çoğulcu, özgürlükçü davranalım. • Simge, ima, karine, niyet vs.'den gitmeyelim; TC'de her iki hasım kanatta da daha ne simgeler –simge ne kelime– ne yapılar, kurumlar var ki, laiklikle bağdaşır en ufak yanları yok. • Kıscası, doğru işi, doğru yerinde ve doğru zamanında yapalım; karşılıklı takie ve riya yapmayalım; kültürel ve normatif mücadeleyi saygılı ve mertçe yürütelim.
- Üniversite öğrencisi başörtüsü taksın (reşit ve özgür ve haklara sahip olduğu için). • İlk ve orta öğretim öğrencisi başörtüsü takmasın (reşit olmadığı için; bu, kendisine devlet ve aile/ebeveyn tarafından dayatıldığı ve dolayısıyla bir çocuk hakları ihlâlî olacağı için; yoksa "şariat getirmeye şimdiden hazırlandığı" için değil). • Zorunlu (ve seçmeli) din derslerini kaldıralım. • İmam-hatip okullarını kapatalım; resmiliğini, denkliğini kaldıralım; din öğretimini cemaatlara bırakalım; kendi finansmanlarıyla öğretmen istihdam etsinler, sertifika da versinler, ama laik eğitim sisteminde geçerliliği olmasın. • İlahiyat fakültelerini devlet üniversitelerinin bünyesinden çıkaralım. • Diyanet'i kaldıralım. • Dinî örgütlenme, dernekler mevzuatı düzeyinde sınırlandırılmalı, parti düzeyine çıkarılmasın –ki kapatmaya da lüzûm kalmazın. • Dinî düşünce ve ifade özgürlüğüne sınır konmasın. (Liste, tahdidî değil, tadadidir.)

Yok sayılan maddeler

Gelelim ilgili, geçerli anayasa maddelerinin başka bir kısmının bazılarına –niye tartışma gündemine hâlâ sokulmadığını hâlâ anlamadığım! 10, 13, 42, Başlangıç, 2, 24 söylendi ama, şunlar söylenmedi: Md.27, md.25, md. 17 ve md. 174/2 ve 8.

Md.27: *Bilim ve Sanat Hürriyeti*. "Herkes, bilim ve sanatı [ve felsefeyi] serbestçe (abç) öğrenme ve öğretme ... hakkına sahiptir." (Serbestliğe, kılık kıyafet de girer diye düşünülebilir ve düşünülmelidir.) [Köşeli ayrılar benden.]

Md.25: *Düşünce ve Kanaat Hürriyeti*.

"Herkes düşünce ve kanaat [ve simge] hürriyetine sahiptir. Her ne sebep ve amaçla olursa olsun kimse düşünce ve kanaatlerini [ve simgelerini] açıklamaya [ve göstermeye/göstermemeye] zorlanamaz; düşünce ve kanaatleri [ve simgeleri] sebebiyle kınanamaz ve suçlanamaz." Düşünce ve kanaate sahip olmak hak ve özgürlükse, simge/kisve de haydi haydi olmalıdır. Birinci ve ikinci, hiçbir sebep ve amaçla açıklanmaya zorlanamazsa, kınanamaz ve suçlanamazsa, üçüncü de böyle görülmelidir. (Abese indirgenmiş bir örnekse: Bırakın "senin başörtün [düşüncen bile değil] şariat isteme karinesidir" deyip yasaklamayı, yaptırıma uğratmayı, "senin başörtün şariat karinesi midir?" diye sorulamaz bile. Sorulmalıdır.)

Md.17: *Kişinin Dokunulmazlığı, Maddî ve Manevî Varlığı*. "Herkes, yaşama, maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir. Tıbbî zorunluluklar ve kanunda yazılı haller dışında, kişinin vücut bütünlüğüne dokunulamaz; rızası olmadan bilimsel ve tıbbî deneylere tâbi tutulamaz. Kimseye işkence ve eziyet yapılamaz; kimse insan haysiyetiyle bağdaşmayan bir cezaya veya muameleye tâbi tutulamaz..." (Maddenin devamı şu anda bizi tam ilgilendirmiyor.)

Yukarıdaki 25. maddeden sonra bir de buna lüzûm var mıydı? Vardıysa, buyrun, işte çerçeve: Başörtüsü bazıları için eğer bir özkimlik belirleme/tanımlama simgesiye –ki öyle– herkesin maddî ve manevî varlığını koruma ve geliştirme hakkına (ve özgürlüğüne) girer mi, girmez mi? Laik-seküler geçinen yasaklarla dinsel yasaklar arasında bağnazlık benzerliğine düşüyor mu, düşülüyor mu? Devam: "... kişinin vücut bütünlüğüne [ki buna onu örten kisveyi de dahil etmek mecburiyetindeyiz] dokunulamaz" zaten denmiş mi, denmemiş mi? Bu yeterli bir anayasal özgürlük güvenliği çerçevesi değil mi? Neleri, nerelerden, niye zorluyorsunuz, kurcalıyorsunuz?

Gelelim "Devrim Kanunları"nın bazılarının nasıl kullanılabileceğine ve maalesef kullanıldığına veya kullanılmadığına. 1982 Anayasası Md.174, fıkralar 2 ve 8:

25.11.1925 tarihli 671 sayılı Şapka Gıyılması Hakkında Kanun: "Türkiye Büyük Millet Meclisi azaları ile idareî umumiye ve hususîye ve mahallîye ve bilumum müessesata mensup memurin ve müstahdemin Türk milletinin iktisa etmiş olduğu şapkayı giymek mecburiyetindedir. Türk halkının da umumi serpuşu şapka olup buna münafi bir itiyadin devamını hükümet meneder."

Üç maddeli bu kanunun 2. ve 3. maddeleri yürürlük maddeleridir. İşbu 1. madde, görüldüğü gibi, özellikle daha çok erkek "devlet memurları" ve hizmetlileri için düşünülmüş olup ikinci derecede "Türkiye halkına" teşmil edilmiştir. "Serpuş"un semantiğine girmek de dahil olabilecekken, mantık silsilesi tamam bir argüman kurmaya şimdi burada vakit ayırmadan diyeceğim şudur: Bu kanun bugün kadınların başörtüsünü yasaklamaya yarayacak bir hukuk mantığına ve

muhakemesine elvermez. Olsa olsa, o gün de, bugün de, (erkek) serpuşunun kadın şapkası karşılığının en uygun, ki-bar, şık ve müreffeh karşılığının “hanımefendi türbanı” olduğunu söyletebilir. Resmî ya da sivil hayatta, kırsal ve ev-içi başörtüsünün yakışık almayacağını söyler. Hükümetin men ettiği şey başörtüsüdür; paradoksu görebilerseniz, tecviz ettiği şey türbandır. Türban, modern kadın şapkasıdır. Hem ılımlı Kemalist Diyanetçi Müslüman hem modern laik Kemalist burjuva kadınının men edilmeyen, tersine, caiz, hatta vacip görülen şapkasıdır.

3.12.1934 tarihli 259(6) sayılı *Bazı Giysilerin Giyilemeyeceğine Dair Kanun*: Sekiz maddeli bu kanunun 7. ve 8. maddeleri yürürlük maddeleridir. 6. madde, uygulamayı bir tüzüğe (2/1958 sayılı, 3.2.1935 tarihli) bırakır. 3, 4, 5 yabancılarla ilgili. 1. ve 2. maddeleri aynen alıntılıyorum ki, bu kanunla eldeki konuyla ilgili olarak ne yapılabilir, ne yapılamaz, daha iyi görülsün:

Madde 1- Herhangi din ve mezhebe mensup olurlarsa olsunlar, ruhanîlerin mabet ve ayinler haricinde ruhanî kisve taşımaları yasaktır.

Hükümet her din ve mezhepten münasip göreceği yalnız bir ruhanîye mabet ve ayin haricinde dahi ruhanî kıyafetini taşıyabilmek için muvakkat müsaadeler verebilir. Bir müsaade müddetinin hitamında onun aynı ruhanî hakkında yenilenmesi veya bir başka ruhanîye verilmesi caizdir.

Madde 2- Türkiye’de kanuna tevfi kanun teşekkül etmiş ve edecek olan izcilik ve sporculuk gibi topluluklar ve cemiyet ve kulüp gibi heyetler ve mektepler mahsus kıyafet, alâmet ve levazım taşımak istedikleri zaman yalnız tüzük ve yönetmelikler ile muayyen tiplere uygun kıyafet, alâmet ve levazım taşıyabilirler. (abç)

Yorumu okuyucuya (diplomali kanun teknisyenleri dahil) bırakıyorum. Sıkılarak da izin istiyorum, hiç değilse şunu sormak için: 1. madde dahi/bile daha çok başka dinlere mensup ruhanîler/ruhanî taifesi için düşünülmüş gibi görünmüyor mu?

Çok karmaşık, çok nazık, çok hayati konular. Az yer, kısmî gözlemler... Şıg kesinliklerin hakim olduğu, tembel fakat manipülatif klişelerle yürütüle(meye)n tartışmalar için birkaç sorgulayıcı yeni aç ve asgarî muhakeme yöntemi kuralı hatırlatma cüretini gösterdim. Tüketici, boşluğu az bir argüman(tasyon) savım yok.

Ne var ki, bana şu kadarı belli gibi görünüyor: Çıkış noktası sakat, bulunmuş gibi görünen ara formüller çalışmayacak, kördöğüşü devam edecek. Başörtüsünü beğenebilirsiniz, beğenmeyebilirsiniz; daha genel ve daha önemli olmak üzere olarak dinleri beğenebilirsiniz, beğenmeyebilirsiniz; ama insan haklarına-hukukuna-adaletine saygıyı yitirmeden görüselim. Ve şunun gibi soruları sorabilelim: Bazı emekli veya muvazzaf büyükelçi, general, profesör zevcelerinin başlarının açık olmasında, zevçlerinin darbe yapacağı karinesini görüyor muyuz? Ya da tam tersine, kadınların bu açıklığını er-

kek eşlerinin darbe yapmayacaklarının garantisi sayabiliyor muyuz?

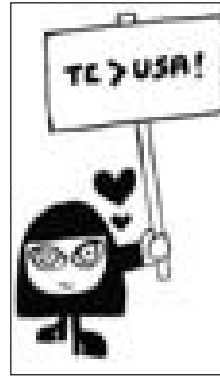
Başörtüsü neleri örter?

Laiklik başörtüsünü yasaklamakla olmaz; bir sürü başka şey gerektirir (“laik” egemen ve yönetici sınıfların da yapmaya yanaşmadığı). Başörtüsünü yasaklamak veya serbest bırakmak laikliği sağlayamayacağı ve de zedeleyemeyeceği gibi, özgürlüğü ihlâl ve kimliği rencide edilen kadınların kocalarının ve onların sözde laik hasımlarının yaptığı ve koruduğu, laiklikle hiç mi hiç bağdaşmayan bir sürü şeyi örter. Yani: Başörtüsü kadınların başını örter de (bence de örtmesin), asıl “mümin” ve “laik” olan tüm erkeklerin yeterli laik olmayan kafalarıyla yaptıkları bir sürü laik olmayan işi örter.

Hem Kemalist laik generallerin, büyükelçilerin, profesörlerin, hem de ılımlı Müslüman hükümet partisinin siyasetçilerinin ve ilâhiyatçıların ve strateji-güvenlik akademisyenlerinin politik-ideolojik-askerî stratejik ortağı ABD’nin dünyada ve bölgede yaptığı laik-demokratik-barışçıl olmayan bir sürü işi de örter. AKP şürekası, daha geniş bir sınıf-iktidar analizindeki laik şerikleriyle birlikte, örneğin Irak savaşında ve işgalinde ve ticaretinde ABD’yi, eşlerinin başı örtülü olduğu için mi, buna rağmen mi destekliyorlar? (İkinciler de aynı şeyi, eşleri başı açık olduğu halde mi, bu yüzden mi yapıyorlar?)

Sorunlar, kaynaklar, nedensellikler buralarda değil, başka yerlerde. Simgelerle/sonuçlarla/belirtilerle –o da yanlış/kasıtlı– uğraşmayı bırakalım; belirleyici yapılara, sistemlere, temel faktörlere bakalım. İç siyasette de –ki çok var–, dış siyasette ve dünya meselelerinde de... Ciddi laiklik revizyonlarına o kadar ihtiyaç var ki, türbana cakılıp kalmayalım ve dahası, öncelikli olması gereken gündem maddelerini perdelemeyelim. Ve de bu şıg manevraları din, kadın, kız çocuğu, başörtüsü üzerinden yürütmeyelim. Di ni siyasete alet etmek asıl bu olur.

Bir hafifliğe izin verin: Bush dinî kisve/külâh/poşu/yarmuka/sarık takmadığı için mi çok demokratik ve barışçıl?

"TC>USA" (2003)
Extramücadele

AKP şürekası, daha geniş bir sınıf-iktidar analizindeki laik şerikleriyle birlikte, örneğin Irak savaşında ve işgalinde ve ticaretinde ABD’yi, eşlerinin başı örtülü olduğu için mi, buna rağmen mi destekliyorlar? (İkinciler de aynı şeyi, eşleri başı açık olduğu halde mi, bu yüzden mi yapıyorlar?)

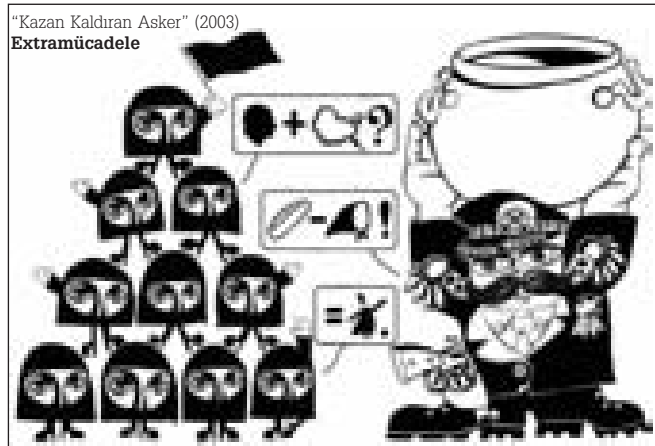
Laura peçe, burka, çarşaf, şal, türban “iktisâ” etmediği için mi eşinin demokrasi ve barış gayretlerini destekliyor? Abesle iştilal etmeyi bırakalım; ciddi ve “ortalama akıllı” olalım (“ortak akıl” a dikkat!). Bu hafifliği de ironi, parodi, kara mizah, hele istihza savı ve yanılsaması ile yapmadığımı da belirtiyim. Tam tersine, hayatî meselelere yaklaşımlardaki hoppa yetersizliklerin bazılarını dikkati çekmek için yapıyorum. Gerçekçi olmadığım, ütopik düşündüğüm (iymiser yorum lütfeder iseniz), safdilâne şekilde meselere beyaz-siyah baktığım falan söylenmeye kalkışılırsa da, yanıtım şu olur: Hukuk beyazdır, nokta. Yasaların da beyaz olmasına çalışılmalıdır, nokta. Siyaset, özellikle “iktidaracı” siyaset, maalesef hâlâ gridir, bu kadarını da anlarız. Ama gri dediysek, giderek siyaha da varabilir demedik, üç nokta. (Devam edeceğiz anlamında.)

Çok temenni ediyorum ki, şu anda tasarlanan ara formüller gerçekleştirilemez, çünkü asıl sorunlar katmerlendirilir, çözümleri gelecek kuşaklar için daha da güçleştirilmiş olur. Ve bu kördöğüşü bir an önce gündemdeki genel anayasa değişikliği gereği maddesinin altına (bir alt-alt-fıkra olarak) alınır ve birincisi artık daha fazla geciktirilmez.

TSK ve iktidar bloku

Bir de, temenni edelim ki, 2008’in 222A (2. ayın 2. gününde, saat 2’de Anıtkabir) girişimi, 1960’ın 555K (5. ayın 5. gününde, saat 5’te Kızılay) ajitasyonuna ve sonrakı açılımlarına dönüştürülemez. 27 Mayıs askerî darbesinin hazırlayıcılarından olan “ilerici, aydın, laik” zümreler (üniversiteler, basın, “salon” [sağ ve sol]) yine iş başında. Temenni ederim ki –ve tahmin de ediyorum ki– bu girişim de, Ankara-İstanbul-İzmir vb. mitingleri gibi boşa çıksın/çıkacak. Çünkü, yukarıdaki dipçik destekli zümreler devletçi laikliğin demokrasi falan getirmedeğini, askerî vesayet ve darbenin iyi bir şey olmadığını, sivil militarizminin ayıp bir şey olduğunu, iddia ettikleri sonuçları da getirmedeğini elli yıldır ve hâlâ anlamadıkları gibi, bu sefer de, TSK’nın iktidar bloku dışında değil, (1960’taki gibi) içinde olduğunu (uzun zamandır ve özellikle 2007 seçimlerinden sonra) bile farkında değiller ve yine kıskırtmaya çalışıyorlar. Oysa TSK (bugünkü komuta heyeti) AKP ile, ABD ile, büyük sermaye ile (yerli ve uluslararası) ve hatta “sol” un bazı bölükleriyle uyum halindedir. Araya girmeye çalışacakların (yargı bürokrasisinin bir bölümü, üniversite teknokrasisinin bir bölümü, ultra-nasyonalist ve faşist emekli büyükelçiler ve emekli or-korgeneraller ile onların paramiliter birlikleri) işi zor, şansları az. Tersi olursa, herkese yazık olur. Bugünkünden de fazla.

Taha Parla

- 1) “Şehvet” motifi cinsellikle mi, yoksa kuyumculukla mı ilgilidir? (Belki, belli bir metoforu çok zorlamadıkça...)
- 2) Hiza/sınır/kenar, aşağıya doğru köprücük kemiklerine kadar olup gerdanı da içine alıyor mu, yoksa daha yukarılarda çene altında durup gerdanı açığa bırakıyor mu?
- 3) Türkiye Diyanet İşleri Başkanlığı ile Türkiye Diyanet Vakfı’nın kurumsal/yasal/organik ilişkilerine ve her birinin gözde metinlerinin göreceli kanonik statülerine burada giremiyorum.
- 4) Buna karşılık, bir bölümü öğrenme değil, diploma/kudret peşinde olan imam-hatip mezunu erkek öğrenciler rahatça arkalarına yaslanacak –laik adaletin yüce tecellisine bakınız.

olarak görülmüyor. ABD’de, daha ilkokul seviyesinden başlayan bir sınıfsal ayrışma var. Zenginlerin oturdukları yerlerdeki devlet üniversiteleri de, o bölgenin vergileriyle desteklendiği için çok iyi durumda. New York’ta, ben Harlem’de oturdum, oradaki okullar felâket durumdaydı. Çünkü insanların verdikleri vergiler yetmiyor. Nerede oturduğunuza, sınıfsal konumunuza, ailenizin mesleğine bağlı olarak eğitim alıyorsunuz. Kamusal üniversiteler olarak kurulan eyalet üniversitelerinde bile, Madison örneğinde olduğu gibi, gittikçe artan oranlarda ücret alınıyor, pek çok öğrenci buraya gitmek için devlete, çeşitli finans kurumlarına borçlanıyor, orduya yazılıyor. Evet, ABD’de zorunlu askerlik sistemi yok, ama yoksullar üniversiteyi parasız okuyabilmek için askere yazılıyor, burs karşılığında Irak’ta savaşa gidiyor. 11 Eylül öncesi, ABD ordusuna askerlikten sonra parasız okuyabilmek için yazılan yoksulların başına gelen bu. ABD, üniversite sisteminde en kötü örnek.

Ambargolara, onca fakirliğe rağmen Küba bütün vatandaşlarına nitelikli ve bedava sağlık ve öğrenim hizmeti sağlıyorsa, üstelik en pahalı dal olan tıpta çok nitelikli insanlar yetiştiriyor, araştırmalar yapabiliyorsa, her ülke yapabilir herhalde...

Küba’daki okullar çok iyi. Ben Küba’da bulunma ve okulları gözlemleyebilme fırsatı buldum. Evet, Küba çok yoksul, Havana’da evler dökülüyor. Ama bir okula giriyorsunuz, hem fizikî ortam ve olanaklar, hem de eğitim ortamındaki olumlu iklim çok etkileyici. Küba’da gördüğüm okulların donanımına Türkiye’de artık ancak özel eğitim kurumlarında rastlanıyor ve bunların kapısından ancak zenginler bir sürü para dökerek çocuklarını sokabiliyorlar. Küba örneği çok öğretici, çünkü Küba toplumu ekonomik olarak çok güç koşullarda ayakta kalma mücadelesi veren bir toplum. Yıllardır ABD’nin uyguladığı ambargo altında yaşıyor. Bu şartlara rağmen dünyanın en nitelikli eğitim sistemlerinden birine sahip. Küba’dan kat kat zengin ülkelere Küba’ya üniversite eğitimi almak için gelen öğrencilerle karşılaştık.

Dolayısıyla, bu bir tercih ve öncelik meselesi...

Tabii ki tercih ve öncelik sorunu; bu da politika sorunu. Sistemi kimlere açıyoruz, hangi bilgi öğretiliyor, kime öğretiliyor, ne kadar öğretiliyor? Bunlar doğrudan politik konular. Toplumsal gücü ellerinde tutan egemenler için eğitim sisteminin ideolojisini ve içeriğini belirlemek, kontrol etmek son derece önemli. Varolan sınıflı toplumun eşitsizliklerinin, haksızlıklarının eğitim sistemi yoluyla yeniden üretilmesi karşısında, bu duruma karşı duruş da kaçınılmaz. Tamam, egemenler muktedirler, ama biz de boş durmuyoruz. Toplumun demokratik gelişmesine, dinamiklerine, muhalif hareketinin durumuna göre buna müdahale edilebiliyor. Türkiye’de bir tarafta dinci değerlere sahip kesim, diğer tarafta milliyetçi değerlere sahip kesim sağ, otoriter

Parası olanlar ailelerine bağımlı olacak, olmayanlar devletin bürokratik çarklarında ihtiyaçlarını kanıtlamaya çalışacaklar, ya çeşitli finans kurumlarından okul sonrası hayatlarını ipotek altına alacak borçlanmalara girecekler ya da cemaatlerden maddî destek alacaklar ve onlara bağımlı olacaklar.

ve hegemonyacı bir yerde birleşiyorlar. Onların karşısında, gerçekten demokratik, özgürlükçü bir eğitimi hayata geçirecek toplumsal ve kültürel dinamikler ve refleksler gerçekten zayıf. Lâkin, baskıcı dönemlerde bile sistemi eleştirebilecek güçler yine eğitim sistemi içinden boy verebiliyor. Eğitimi kontrol etmenin karşı konulamaz bir cazibesi var. Fakat bu kontrolün sağlanması o kadar da kolay değil. Bugün dayanışmacı, demokratik anlayıştan çok, bireysel özgürlükler üzerine kurulu bir üniversite tahayyülü yaygın. Türkiye’nin egemenleri, ‘80’den beri neo-liberal küresel sisteme entegre olabilmek için gerekli yapısal dönüşüm projelerini gerçekleştirme yönünde eğitimi de dönüştürme yolunda başarılı oldular. Ancak bu dönüşümün maliyetini yoksullar ödüyor. ‘80’lerde başlayan bu baskıcı ve anti-demokratik projenin en önemli ayağı YÖK yasası. Ama proje tamamlanmadı. Neo-liberal piyasa kapitalizminin hakimiyeti henüz istedikleri düzeyde değil. Ödenmekte olan harçlar ve çeşitli adlar altında yapılan diğer ödemeler de “iş” kurtarmıyor anlaşılan. Hâlbuki eğitime hak perspektifinden bakmak gerek. Diğer pek çok sosyal, kültürel, ekonomik hakkın kullanılabilmesi eğitim hakkıyla doğrudan ilgili. Eğitim temel bir hak olarak kavramsallaştırılınca, paralı eğitim diye bir şey söz konusu olamaz. Eğitimin paralı olması, varolan eşitsiz ve adaletsiz sistemi kamusal politikalara düzeltmek yerine, güçlendirmek ve meşru kılmak anlamına gelir.

Baskın Oran yazısında önerisinin gerekçelerini ve nasıl bir uygulama önerdiğini açıklıyor. İsterseniz, o argümanlara teker teker bakalım. “Üniversite paralı olur, ama her ihtiyacı olup talep eden (‘her isteyen’ değil!) dört yıl burs alır. (...) Bursun miktarı ailenin gelir basamağına göre saptanabilir. (...) Bu para öğrenci mezun olup işe başladıktan sonra tahsile başlanır. (...) Burs almak için geliri yeterince düşük olmayanlar belli basamaklara göre ücret öderler.”

İhtiyaç sahibi olduğunuzu kanıtlamak çok sorunlu değil mi? İspatlama süreci ve size “yoksul kimliği” verilmesi aşağılayıcı, damgalayıcı olmaz mı?

Bu önerinin ciddiye alınacak bir tarafını görmüyorum. Devasa bir burs bürokrasisi kurulacağı, kayırmacılık kültürünün yerleşik bir norm haline geldiği bir ülkede ihtiyaç sahiplerine ulaşamayacağı gibi konular tartışılabilir. Ama mesele gerçekten “etkinlik” meselesi değil. Mesele, felsefe ve ilke meselesi. Mesele, eğitim politikasının hak temelli bakış açısından mı, yoksa lütfetme temelli bakış açısından mı kavramsallaştırılacağı meselesidir. Öğrencilerin muhtaç olduklarını kanıtlamalarını isteyen bir mekanizmanın işletildiği bir üniversite ortamı baştan kötürüm kalmıştır ve bu ortam insan onurunu zedeler. Bu durum, ekonomik ve kültürel sermaye ekseninde zaten varolan eşitsiz ve hiyerarşik konumları çok daha derinleştirecektir.

“Varlıklı gençlerin verdikleri paralarla okuyan yoksul gençler” durumu öğrenciler arasındaki sosyal ilişkileri zedeleyici değil mi?

Pedagojik olarak, sosyal ve kültürel olarak, öğrenciler arasındaki ve öğrenciyle öğretim üyesi arasındaki bütün ilişkileri olumsuz etkileyeceğini öngörmek hiç de zor değil.

Üniversitenin ücretini öğrencinin kendisi karşılayamayacağına göre, sözü edilen gelir anne-babanın geliri. Yetişkin bir birey olan öğrenciyi değil, ailesini yani “veli” sini muhatap almış oluyor üniversite. Bu çok temel bir ilkeye aykırı değil mi?

Bu nokta çok önemli, ama hep gözardı ediliyor. Üniversite öğrencisi toplumun sağladığı olanaklarla, para düşünmeden eğitimini yapan genç insan demektir. 18-23 yaş dönemi, gençlerin potansiyellerini geliştirebilecekleri çok önemli bir dönem. Bu sadece akademik, meslekî potansiyel değil, dünyayı ve toplumu anlayabilecek, eleştirebilecek, dönüştürecek entelektüel ve sosyal bir grup da-

Fatma Gök

Fotoğraf: Şahan Nuhoglu

yanışması içinde olabilecekleri çok kıymetli bir dönem. Ama eğitimi piyasayla bütünleştirme çabası içinde, gençleri tamamen aileye bağımlı hale getiriyorsunuz. Paralı eğitime karşı çıkılması için temel nedenlerden biri bu. Genç insanların aileden bağımsız olmaları, onların özgür bireyler olarak yetişmeleri için hayati öneme sahip. Paralı eğitimin gençlere dayattığı tam tersi bir durum. Devasa miktarlar tutan üniversite ücretini ödeyecek olan ailesine karşı, genç üniversite öğrencisinin yoğun baskı altında yaşayacağını öngörmek hiç zor değil. Parası olanlar ailelerine bağımlı olacak, olmayanlar devletin bürokratik çarklarında ihtiyaçlarını kanıtlamaya çalışacaklar, ya çeşitli finans kurumlarından okul sonrası hayatlarını ipotek altına alacak borçlanmalara girecekler ya da cemaatlerden maddi destek alacaklar ve onlara bağımlı olacaklar.

Gençlerin başta aile ve eğitim olmak üzere, yapıları, kurumları sorgulama, eleştirme, hatta bunlara kafa tutabilmeleri o yapılardan özgür olabilmeleleriyle mümkün. İsterse çok varlıklı olsun, üniversite için ailesinden onca para alan bir genç aileyi, okulda “müşteri” ya da “hizmet alan” konumundaki öğrenci, eğitimi, sistemi ne kadar, nasıl eleştirebilir, karşı çıkabilir ki?

Genç insanların özgürlük mücadelesi, aileye karşı da bir mücadele aynı zamanda. “Ailem bana bu kadar para veriyor, sınıfta kalmayayım” ya da “aman bursum kesilmesin, iyi not alayım” endişesi pedagojik olarak çok yanlış, entelektüel ve sosyal açıdan gelişmeyi engelleyici bir baskıdır. Burs büyük bir tuzaktır, öğrencilere tuzaktır, topluma tuzaktır. Not alma peşinde koşan öğrencilerin gözü başka bir şey görmez olur. Bu gençlerin toplumsal sorunlarla ilgilenmeleri, toplumsal sorunlar karşısında tepki vermeleri çok daha zor olacaktır. Tekrar yinelemek istiyorum. “Bursum kesilmesin, annem babam ne der?” çok büyük bir baskı, toplumsal bir tuzak bu. **Öğrencilerin üniversiteyi dört yılda bitirmeye zorlanmaları bile aslında büyük baskı. Baskın Oran, “bursunun kesilmesini veya borcunun artmasını istemeyen öğrenci dersine çalışacak ve üniversitenin kıymetini bilecek” diyor.** Bunu, ben gerçekten sol paradigma içinde bir fikir olarak göremiyorum. Bu kadar büyük bir haksızlık yapılamaz öğrencilere. Bu, son derece ciddi bir engel. Bir harekete karıştın, bursun kesildi. Demoklesin kılıcı gibi başında... Öğrencilerle öğretim üyelerini parayla karşı karşıya getirmek eğitimsel olarak son derece yanlıştır. Ayrıca, burs karşılığı olmayan bir şeydir, ama burada bir terminoloji berraklığı da yok. Kredi sonra geri ödenen paradır; burada burs kredi, borçlanma anlamında kullanılıyor.

İlkesel durum bir yana, Türkiye’de meslekî konumuna göre orta sınıf kabul edilen, ama hayat standardı açısından “yoksul” olan çok geniş bir kesim var. Mesela, hem annesi, hem babası lise öğretmeni olan bir gencin ailesinin

paralı üniversite ücretini ödeyebilmesi imkânsız, ama böyle bir aile “resmen yoksul” kabul edilmeyeceği için burs-tan da yararlanamayacak. Üniversite bu insanların menziline çıkacak.

Çok haklısınız. Bugün varolan sistem çok daha eleyici hale gelecek. Kendimi örnek vereyim, parasız eğitim olduğu için ben bugün burada öğretim üyeliği yapıyorum. Sekiz çocuklu bir ilkokul öğretmeninin kızı olarak, eğitim paralı olsaydı, büyüdüğüm kasabanın kapısından çıkmam imkânsızdı; yurtdışında doktora yapmamsa hayal bile edilemezdi. Eğitimin paralı olması, varolan eşitsiz sistemden kaynaklanan ayrımcılıkları çok daha derinleştiren bir nedendir. Bugün üniversitelerde uygulanan ikinci öğretimde ilginç bir durum karşımıza çıkıyor. 1999-2000 öğretim yılında yüksek öğretimde ikinci öğretim programlarına kayıt yaptıran kadın öğrenci oranı 40.6 iken, bu oran 2006-2007’de 39.8’e gerilemiş. Paralı olan ikinci öğretimde kızların oranı erkeklerden az. Vakıf üniversitelerinde kadın öğrenciler azınlıktadır (yüzde 35.5). Aile, kız çocuğunu paralı eğitime göndermek istemiyor. Zaten eğitim sistemi kızların aleyhine çalışıyor, paralı hale geldikçe kızlar daha da çok eleniyor. Paralı eğitim, kızların, yoksulların, işçi sınıfının, anadil problemi olanların aleyhine işliyor.

Baskın Oran diyor ki: “Bugün çocukların ciddi bir oranı ÖSYM’ye kafasındaki mesleği edinmek için değil, o vahim ‘Şimdi ne yapıyorsun’ sorusuna ‘Okuyorum!’ diyebilmek için giriyor. (...) Bu ‘mahalle baskısı’ altındaki öğrenciler yüksek meslek okullarına gidince diğerleri daha iyi eğitim görecek.”

Türkiye’deki sınıf ayrışması ve gelir dağılımının gittikçe bozulduğu dikkate alınrsa, Baskın Oran’ın önerisinin kimlerin hangi okullara gitmesini engelleyeceği çok açıktır. Halihazırdaki eğitim olanakları bile bazı kesimlere çok görülüyor. Ben şahsen birçok alan çalışması, mahalle çalışması, öğrencilerle görüşme yaptım. Ama bir tane bile yukarıda bahsedilen cinsten öğrenciye rastlamadım. “İnsanlar üniversite kapısına yığılıyor” deniyor. İnsanların üniversiteye gitmek is-

Batı Avrupa modelinde kural parasız eğitimidir. Uluslararası Öğrenci Seviye Ölçüm Programı araştırmasında Finlandiya birinci. Türkiye çok sonlarda olduğu gibi, ABD de sonlarda. Türkiye’de gözler bir tek ABD’ye çevrildiği için, ABD dünyanın bütünü olarak görülüyor. ABD’de, daha ilkokuldan başlayan bir sınıfsal ayrışma var. Kamusal üniversitelerde bile, gittikçe artan oranlarda ücret alınıyor, pek çok öğrenci buralara gitmek için devlete, finans kurumlarına borçlanıyor, orduya yazılıyor.

temesinden daha güzel bir şey olabilir mi, daha ne istiyoruz? Bütün kurgulama bençe zaten sınıfsal, bölgesel ve cinsiyet temelinde ayrımcı olan sistemi çok daha seçkin hale getirmek. Türkiye’de eğitim zaten belli gruplara kapalı. Baskın Oran hoca bu söylediği karara hangi bilgi sonucu vardı, doğrusu merak ediyorum.

Fuzulî yere üniversiteye giden gençler meslek okullarına gitsin, “diğerleri” daha iyi eğitim görsün ayrımını nasıl değerlendiriyorsunuz? 17 yaşında, üniversiteye girmeden önce, hangi alana yetenekli, hevesli olduğunu tam olarak bilmeyen bir genç üniversite ortamında kendisini keşfedemez mi? Kimin üniversiteyi hak ettiğine, kim, nasıl karar verebilir? Ayrıca, gençlerin bir süre sırf üniversite ortamında bulunmaları bile olumlu bir şey değil mi?

Doğru. Üniversite ortamı, sosyal ve entelektüel olarak çok geliştirici ve dönüştürücü olabilir. Baskın Oran’ın da katıldığı bakış açısının kaynağında eğitime harcanan paranın üretken olmadığı düşüncesi yatıyor. “Her ülkenin, her toplumun belli bir grup insanı yüksek derecede yetiştirmesi gerekir. Bunlar araştırmaları yapsınlar, ülkeyi ileri götürsünler. Onlara paralı veya burslu iyi eğitim sağlayalım. Diğerleri içinse boş yere para ve kaynak harcamayalım; zaten çıkınca iş bulamayacaklar. Onlar kısa yoldan meslek sahibi olsunlar” anlayışdır söz konusu olan. Lâkin, ortada bir problem var: Eğitim bu değildir. Eğitimi evrensel bilgi birikiminden, bilimden, kültürel ve toplumsal olandan herkesin faydalanması olarak görmek gerek. Salt teknik bir alanda beceri kazandırmak, son derece dar ve tehlikeli bir yaklaşım. İnsanları sistemin bir çarkına hapsedecek bir anlayış bu. Böyle bir kitleyi kontrol etmek de çok daha kolay, çünkü insanların hem işlerini kaybetme endişesi olacak, hem de dünya içinde kendi yerini sorgulayabilecek bir entelektüel yetkinliği olmayacak; kurgu bu. Ama bunun başarılı olacağına inanmıyorum, böyle bir şey eşyanın tabiatına aykırı. Arundhati Roy Boğaziçi’ndeki konuşmasında “dünyanın yoksulları ayağa kalkacak ve silahla mücadele yapacak” demişti. Bu kadar eşitsiz bir dünyanın ne kadar tehlikeli olduğu-

nun egemenler farkında değil.

Baskın Oran, "ihtiyaç duyulan dalların bursunu yüksek tutmak yöntemiyle diplomalı işsiz sayısı azaltılabilecek" diyor. "Diplomalı işsiz" olmak, "diplomasız işsiz" olmaktan daha iyi değil midir? "İhtiyaç duyulan dallar" derken neyin, kimin ihtiyacından söz ediyorsunuz?

Mümkün olan en çok sayıda insanın üniversite düzeyinde eğitimden en fazla yararlanması hepimiz için daha iyidir. İhtiyaçtan, Baskın Oran'ın ne kastettiğini bilmiyorum, ama genel olarak kastedilen, piyasanın, iş dünyasının ihtiyacı. Eğitimi iş dünyasına göre kurgulayamayız, sermayeye yararlı insan yetiştirelim diye eğitim yapmıyoruz. Evet, öğretmen, mühendis, doktor yetiştirecek, ama esas olarak eğitimin amacı, okulda gerçekleştirilmesi gereken, toplumu değiştirme ve dönüştürme potansiyeline sahip felsefe, edebiyat, sanat, tarih ve diğer bilim alanlarında bütünsel bir bakış açısıyla donanmış insanları yetiştirmektir. Eğitimin üretken olması adı altında geliştirilen görüşler, neo-liberal küreselleşme döneminde eğitime biçilen rolle de alakalı. Geçenlerde, gazetelerde Eğitim Bakanı Hüseyin Çelik'le Mustafa Koç'un el sıkışırkenki fotoğrafları vardı. TOFAŞ ile Eğitim Bakanlığı anlaşma yapmış. Burada iki durum söz konusu. Birincisi, sermaye kesiminin istediği eğitim biçimini dayatması, ikincisiyse bu eğitimin maliyetinin kamu kaynaklarından ödenmesi. İş dünyasının gelip okula "benim şuna ihtiyacım var" demesi olacak şey değil. Şişli Endüstri Meslek Okulu'nda, Toyota bölümü var mesela. O bölümü Toyota finanse etmiş, öğrencilere küçük burslar veriliyor, oraya giden öğrenciler farklı üniforma giyiyor, öbür öğrencilerden statü olarak farklılar. Bu, eğitimin doğasına aykırı.

"Gençleri Sümeroloji yerine yüksek meslek okullarına yönlendirerek kısa yoldan üretici yapacak ve üniversiteleri ferahlatacak bir öneri..." Baskın Oran, Sümerolojiyi karikatüral bir örnek olarak veriyor, onun yerine pek çok dal konabilir herhalde. Bazı dalları fuzulî görmek, gençlerin çoğunu "kısa yoldan üretici yapma"yı savunmak sağın çok bildik yaklaşımı değil mi?

Bizim derdimiz gençlerin büyük çoğunluğuna kısa yoldan bir takım beceriler kazandıracak bir eğitim sistemi geliştirmek olamaz; tam tersine, derdimiz sistemi dönüştürecek insanlar yetiştirmek. Baskın Oran'ın da sistemle problemi var. O nedenle soldan bağımsız aday oldu. Buna rağmen bunları söylemiş olmasına doğrusu şaşıyorum. Varolan sistem son derece eşitsiz, hegemonik, otoriter ve muhafazakâr. Gençleri meslek okullarına yönlendirmek sistemi dönüştürecek bir şekilde yetiştirme yaklaşımıyla tamamen ters, varolan sistemi etkin hale getirmeye yönelik. Bir yanda da sadece Türkiye'deki sermaye kesimlerinin değil, AB ülkelerinin de ihtiyacı olan ucuz teknik eleman yetiştirilmesi bizzat Millî Eğitim Bakanı tarafından dile getiriliyor.

Hal böyle olunca, Sümeroloji gibi tarih de, arkeoloji de, sosyoloji de, edebiyat da giderek önemini yitirebilir. Halbuki eğitimin amacı, dünyayı ve içinde yaşadığı toplumsal formasyonu anlayabilecek, çözümleyebilecek, evrensel kültür birikimine sahip insanlar yetiştirmek olmalı.

Türkiye'deki üniversitelilik oranı diğer ülkelere kıyasla nasıl?

Üniversiteli oranı, kabul edilemeyecek kadar düşük. Türkiye'de üniversite çağında 10.5 milyon kişi var. Her sene üniversite sınavına girenlerin sayısı 2 milyona yakın. Bunların 200 bin kadarı, açık öğretim de dahil olmak üzere, herhangi bir yüksek öğretim alanına kayıt yaptırıyor. Bir araştırmada, ilkokula giren çocukları resmî istatistiklerden 11 sene takip ettik. 11 sene sonunda, yüz kişiden beşinin üniversiteye girdiğini gördük. Eğitim sistemi içinde tutunamama oranının bu kadar yüksek olduğu bir toplumdan bahsediyoruz. Üstelik, pek çok üniversitenin altyapı eksikliği ve diğer olanaksızlıklar içinde olduğunu biliyoruz. Bu üniversitelerin mutlaka en kısa zamanda geliştirilmesi gerekiyor. Oralara büyük ölçüde kaynak aktarılması gerekirken vakıf üniversitelerine kaynak aktarılıyor; bu üniversiteler için öğretim üyesi yetiştirmek gerekirken, kamusal kaynaklarla kamu üniversitelerinde yetişmiş öğretim üyeleri özel üniversitelere gidiyor. Maddî imkanlar oralarda çok daha cazip, onları suçlamak istemiyorum, çünkü kamu üniversitelerinde öğretim üyelerinin maaşları çok düşük. Ama böylece, nitelik daha da düşüyor. Eğitimde özelleştirmenin böyle bir tahribatı da oldu: Varolan yapıların en değerli kaynaklarını alıyorsunuz, içini boşaltıyorsunuz. Oysa, tam tersi olması gerek. İlk defa Bilkent'e gittiğimde, "burayı kamulaştırmalı" diye içimden geçirmiştim. Eğitimin tüm sorunlarını çözecek kaynak Türkiye'de vardır. Bütün o topa tüfeğe harcanan paraları eğitime aktaralım. Kuzey Irak'a yapılmakta olan operasyonlardan bir tekinin maliyetinin 20 milyon dolar olduğu geçen günlerde Hürriyet gazetesinde yayınlandı. Bozulmayı bekleyen ezberlerden biri de budur, yani savunmaya ayrılan kaynakların toplamında tartışmaya kapalı tutulmasıdır. Bu durum dile getirildiğinde, "ama bizim konumuz çok stratejik!" diye itiraz ediliyor. Korkut Boratav hocamızın bir yazısında dikkat çektiği gibi, burjuvazinin çeşitli gelir ve servet türlerini hedef alabilecek dolaysız vergicilikle kaynak üretebilen bir vergi sistemiyle eğitimin ihtiyacı olan kaynaklar yaratılabilir. Ama kamu üniversitelerinden para kısıyor, vakıf üniversitelere müthiş bir kaynak aktarıyor. Bunları sorgulayan bir zihniyet yerine, "kaynak yok" zihniyeti kabul ettirilmeye çalışılıyor.

Kamu üniversitelerinden pek çok öğretim üyesinin vakıf üniversitelerine geçmesinin temel nedeni özel üniversitelerde maaşların yüksekliği mi, yoksa o

üniversitelerde nispeten daha özgür bir ortam olması mı?

Vakıf üniversitelerinde devletten bağımsız özgür bir ortam yaratılabileceğini söyleyenler var. Ama vakıf üniversitelerinin böyle bir ortamı sağladığını düşünmüyorum, orada da üniversitenin kurucusu olan sermaye gruplarına bağımlılık söz konusu. Devlet üniversiteleri özgür ve bağımsız değil, özellikle de '80'den sonra hiç değil. Fakat belli sınırlar içinde bile olsa kamu üniversitelerinde mücadele etme olanağı da bulunabiliyor. Ben şahsen devlet üniversitesinde çalışmıyorum olsaydım, uzun süre görev yapan bundan önceki fakülte dekanı tarafından çoktan işime son verilmişti. Ama onunla giriştiğim pek çok mücadeleyi kazanabildim ve hâlâ görevimdeyim. Üniversitelerin şu anki durumu ideal olmaktan çok uzak. Bunun iyileştirilmesi, ancak, üniversitelerin kamusal kaynak kullanıma, ama devletten bağımsız, özerk olarak kurgulandığı bir ortamda olabilir. Vakıf üniversitelerinin birkaçı, bazı açılardan daha serbest olabilir. Ama bu genelleştirilemez. Örnekleri az da olsa, kimi zaman devlet üniversitelerinde sermayenin üniversiteye nüfuz etmesinin öğretim üyelerinin mücadelesiyle önlendiği olmuştur. Örneğin, Aydın Doğan kendi adını taşıyan bir iletişim enstitüsü kurulması için bizim üniversiteye 3 milyon dolar vermişti. Ecevit baş-

bakandı, geldi, temel attı, Resmî Gazete'de yayınlandı. Fakat öğretim üyelerinin karşı çıkmalarıyla enstitü açtırılmadı. **Paralı eğitime karşı olanlar, üniversitelerin varolan yapısını benimsiyor ve savunuyor gibi sunuluyor. Sizce üniversitelerin temel sorunları neler?**

Üniversitenin yapısı 1980'den önce de özgürlükçü değildi. Ama YÖK'ün getirdiği hiyerarşik, anti-demokratik ve son derece merkezî ve otoriter kurumsal yapı üniversitelerin üzerine çökmüş durumda. Bunu kırmak çok zor, hiyerarşiler çok kuvvetli. Özgürlükçü, özerk bir üniversite bu sistemde hayal gibi duruyor. Kaldı ki, sistemi yoksullara ve dar gelirliyle daha da kapalı hale getirecek uygulamalar ve söylemler var. Örneğin, YÖK Başkanının paralı eğitimin gerekçesi olarak "üniversiteye talep düşecek, kapıda yığılma sorunu da çözülecek" şeklindeki açıklaması insanın kanını donduruyor. Yani, yoksullar içeri girmesin de, "hak edenler" rahat etsin anlayışı. Bunun dışında, üniversitelerin büyük bir kaynak sorunu var. Bunu herkes söylüyor ve bundan dolayı paralı üniversite önerisi ileri sürülüyor, halbuki kamu kaynaklarının iyi kullanımı, vergilendirme, askerî harcamaların kısılması gibi yollarla kaynağın artırılması mümkün. **Üniversitelerin dinden, devletten ve sermayeden bağımsız olması lâzım. Kamu kaynaklarıyla beslenecek, ama özerk olacak.**

Üniversitelerin büyük bir kaynak sorunu var. Bundan dolayı paralı üniversite önerisi ileri sürülüyor, halbuki kamu kaynaklarının iyi kullanımı, vergilendirme, askerî harcamaların kısılması gibi yollarla kaynağın artırılması mümkün. Üniversitelerin dinden, devletten ve sermayeden bağımsız olması lâzım. Kamu kaynaklarıyla beslenecek, ama özerk olacak.

Çok dallı bir ağaç gövdesi

Türban, aslı vazifesini yerine getirdi sayılır: Haftalardır, küresel ekonomik dalgalanmayı dahi tartışmayı engelleyecek şekilde, bütün meselelerin üzerini örttü, zihinleri kendisine hapsetti. Bu arada, cumhuriyet tarihinin en önemli operasyonlarından ve davalarından birini de adeta sume-naltı etti. Yıllardır aşınası olduğumuz, karanlık ilişkilerini ve eylemlerini iyi kötü bildiğimiz bir dizi isim Ergenekon Çetesi kapsamında gözaltına alındı ve ya tutuklandı. Emekli tuğgeneral Veli Küçük, avukat Kemal Kerinçsiz, Yasin Hayal'in avukatı Fuat Turgut, Sedat Peker'le ilişkisinden de hatırladığımız gazeteci Gülay Kömürcü, Türk Ortodoks Patrikhanesi Basın Sözcüsü Sevgi Erenerol, Susurluk sanığı Sami Hoştan, silah üzerine yemin ettirmelerinden hatırladığımız Kuvayı Milliye Derneği başkanı emekli albay Fikri Karadağ... Birkaç isim daha eklense, televizyonlarda, sokaklarda sık sık görünüp söz alan "ulusalcı ünlüler" tastamam derdest edilmiş olacaktı. Nihayet ortaya çıktığına ve müdahale edildiğine sevindiğimiz bu karanlık ağın üstü, türban tartışmasıyla örtüldü. Bu kişilerin muhtemel bağlantıları, çetenin "üst" yönetimi, böyle bir örgütlenmenin devletin ne işine yaradığı gibi soruların cevapları malûmumuz olmadı. Ve elimizde bu bir avuç "ucube" kaldı. Normal bir ülkede her gün manşetlere taşınması gereken bir dava sessizliğe gömüldü. Aynı bir aralar sürekli televizyonları işgal eden sınırötesi operasyonlar gibi. "TSK'nın suç örgütü olmadığını" açıklamak durumunda kalan Genelkurmay'a yönelik boş arazilerin bombalandığı iddiaları gündemde pek yer bulmadı. Yani belki AKP, TSK başta olmak üzere devletin "yüksek" katlarının ekmeğine yağ sürdü, bu arada kendi tabanının gönlünü de hoş etti. "Laikliğin düşmanı" türban, galiba en çok "rejimin bekası"na yaradı. Ergenekon operasyonunu eski bir istihbaratçıyla, 28 Şubat sürecinde tasfiye edilen emekli Emniyet İstihbarat Daire Başkanı Bülent Orakoğlu'yla konuştuk...

Fotoğraf: Batur Gökçe

Geçen sene yayınlanan "Ankara'da Gölge Oyunları" adlı kitabınızda Ergenekon terör örgütüyle ilgili değerlendirmeler var. Örgütte çok karanlık ilişkilerin yürütüldüğünü, bir darbe hazırlığının sürdüğünü söylüyorsunuz, ya bu yapıların dağıtılacağını ya da darbenin gerçekleşeceğini ima ediyorsunuz. Tehlike bu kadar yakınsa, neden operasyon 2008'in başına kadar yapılmadı?

Bülent Orakoğlu: Bu tür operasyonların görünen yüzüyle perde arkasındaki yüzü ve amacı hep farklı olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan hemen sonra başlayan bir dezenformasyon süreci var. Ben bunu "derin devlet" olarak algılamıyorum. Hukuk içinde işleyip bir yandan devleti yıpratın, asker ve polisin görevini yapmadığı mesajını vermeye çalışan bir yapıdır bu ve derin devlet sıfatı buna özellikle konmuştur. Bu yapının bütün faaliyetlerinden, psikolojik harekâtlarından bizzat devletin kendisi zarar görmüştür. Devlet içindeki bir takım organize hareketlerin, kişilerin, devletin yetkilerini kullanarak kendi menfaatleri için yaptıkları hareketlere dikkat etmemiz gerekiyor. Her oluşuma isim veremediğimizden veya NATO'nun "gölge orduları" dediğimiz Ergenekon'u müsebbip göremediğimizden "derin devlet" tanımını kullanıyoruz.

Bazıları ise, derin devleti, devlet eliyle oluşturulan bir yapı olarak kabul edi-

yor, devletin hukukî yollardan yapamadığını hukuk dışı oluşumlar eliyle yaptığını söylüyor...

Bunu kabul etmemiz için, böyle bir yapının devlet ve millet yararına çalıştığını gözlemlememiz gerekiyor. Ama bu yapıların öyle bir amacının olmadığı belli.

Devlet, bazen toplumu kontrol altında tutabilmek için de gizli ve yasadışı yollara başvurabilir...

Bu tür illegal yapıların böyle bir niyeti olsa bile, siyasî bir amaçları olmalı. Çok girift yollardan gidebilirsiniz, çeşitli görüş ve ideolojileri kullanabilirsiniz, ama nihayetinde varacağınız yerin bu ülkenin, milletin yararına olması gerekir. Ergenekon'un savcı tarafından "terör örgütü" olarak nitelendirilmesi bu açıdan önemlidir. Bunların Türkiye'nin menfaatleriyle ilgisinin olmadığını, dışarıdan bir takım sızmaların yapıldığını iddia ediyorum.

Sızmaları kimler yapıyor?

Çeşitli emperyalist ülkelerle yapılan savunma, güvenlik, istihbarat anlaşmalarıyla bu sızmalar oluyor. Gladio tipi örgütlenmelerin esas itibarıyla NATO ülkelerinde olduğu biliniyor zaten. Türkiye 1952'de NATO'ya girdikten sonra provoke edilmeye çalışılmış ve bu çaba günümüze kadar sürmüştür.

Fakat o dönemde Türkiye aynı zamanda çok partili rejime geçti. Devlet, yönetim inisiyatifinin tamamen topluma geçmesine mâni olmak için de böyle bir yapıyı yaratmış olamaz mı?

Bu projeyi ortaya koyanlar, esas olarak dış güçlerdir. Türkiye'de karar verici mekanizmaların, yani milleti hukukî ve meşru yolla idare eden yapıların amaçları bize dıştan etki etmeye çalışanlarınkiyle örtüşmüş olabilir. Mesela PKK'nın oluşumunda bir şaibe vardır. Her zaman bir dinamik vardır devlete karşı çalışmak üzere. Boş bırakırsanız, bu dinamik başka unsurlar tarafından ele geçirilebilir. İstihbarat anlayışı da konjonktüre göre değişmektedir. 1960'larda Türkiye'de ciddi bir komünizm tehlikesi olduğu söylendi, biz öyle yetiştik sonuçta. Deniz Gezmiş, Mahir Çayan gibi kişilerin oluşumları içinde de hem Türkiye, hem de yabancı istihbaratların yaptığı sızmalar, provokasyonlar vardı. Bugün için tam bağımsız ülke, bir ütopya olmuştur. Ergenekon terör örgütü de tam bağımsızlık, tam millîlik adıyla çıkmıştır. Oysa ben Ergenekon'u ikiye ayırıyorum. 1950'li yıllarda bütün NATO ülkelerinde kurulan Gladio tipi örgütlenmelerin Türkiye ayağı, 27 Mayıs 1960 ihtilâli sonrasında kurulmuştur. 16 NATO ülkesinde Gladio türü örgütlenmelerin tümü ortaya çıkarılıp dağıtılmıştır. Ama Almanya ve Türkiye hariç tabii.

Bu yapıları kimler oluşturuyor?

NATO içinde bölümler vardır. Gladio tipi oluşumlarla ilgilenen bölümdeki tüm kararları Amerikalı generaller verir. Son dönemde ortaya çıkarılan Ergenekon terör örgütüyle 28 Şubat sürecinde oluşmuştur. Ergenekon, daha önce NATO güdümlüydü. Eskisi son derece gizlilik içinde çalışırken, ulusalcı, bağımsız Türkiye'ci olduğunu söyleyen Ergenekon çok daha açıktan çalışıyordu. Yeni Ergene-

Ergenekon'u ikiye ayırıyorum. Son dönemde ortaya çıkarılan Ergenekon 28 Şubat sürecinde oluşmuştur. Yeni Ergenekon, ABD ve NATO güdümlü Ergenekon'a karşı millî bir örgütlenme olarak ortaya çıkmış gibi görünüyor.

kon, ABD ve NATO güdümlü Ergenekon'a karşı millî bir örgütlenme olarak ortaya çıkmış gibi görünüyor.

27 Nisan muhtırası, yeni bir darbenin habercisi olarak okunabilir mi?

O son anda engellenmiştir. Kapatılan Nokta dergisinin açıkladığı belgeler, 2004'te darbenin gerçekleşeceğini gösteriyor. Diğer yandan, Nokta'nın bu belgeleri elde etmesi bile, devlet içinde bu konuda bir mücadelenin yürütüldüğünü gösteriyor. Bu çeteleşmiş yapıların pek çok yere sirayet ettiği görülür, ama egemen anlayış bu değildir. Genelkurmay başkanı Yaşar Büyükanıt, "TSK bir suç örgütü değildir" diyor. Bu doğrudur. Mesela sivil toplum kuruluşu adı altında, toplumu psikolojik harekâtle etkilemek maksadıyla kurulmuş bir takım militarist yapılar vardır; bunlardan biri bizzat Büyükanıt'a hakaret etmiş ve Genelkurmay başkanı bunlar hakkında suç duyurusunda bulunmuştur. Bu birimler, "genç subaylar" sendromunu ortaya çıkarmak için Hilmi Özkök'e yaptıkları gibi ithamlarda bulunabilmektedir. Genç subayların en fazla kışkırtıldığı dönem 27 Mayıs ihtilâlidir; bugün de benzeri gerçekleştirilmek isteniyor. Bence bu dönemde yaşlı subaylar genç subayları kışkırtmıştır. Diğer yandan, Türkiye'deki kontrgerilla faaliyetlerinin hepsinin arkasında NATO kuruluşlarının olduğu biliniyor. Birebir çalıştığım eski 7. Kolordu Komutanı Kemal Yamaç Paşa, PKK'nın bitirilmesi için çok ciddi çalışmalar yürüttü. O bile Amerika'nın tesirinden söz ediyor.

Derin devlet yapılanmasını sürekli "dış güçlere" bağlamak bir ezber değil mi?

İçeridekilerin hepsinin oluşturulması, dış güçler sayesinde olmuştur. Derin devlet denen yapılar Atatürk döneminde yoktu ki. Amerika, Sovyetler'in Afganistan işgali sırasında El Kaide'yi doğrudan kurmamıştır mesela. Pakistan gizli servisi üzerinden parasal, lojistik eğitim desteği vermiştir. Zaten uluslararası terörizm, devlet terörizmidir. Devletlerin birbirlerine karşı kullandığı güçtür.

Türkiye de bu yöntemle başvuruyor mu? Veya böyle bir hissiyat içinde midir?

İnşallah o hissiyat içindedir, ama öyle gözüküyor. Türkiye böyle bir şeyi hissetseydi, dört darbe ve binlerce faili meçhul cinayet yaşar mıydık? Türkiye de diğer ülkeler için aynı şeyi yapmalı. Soğuk Savaş döneminin örtülü, gizli faaliyetleri

Bu tasfiyenin Türkiye'den talep edilmiş olabileceğini de düşünüyorum. Erdoğan Amerika'ya gitmeden önce "bu çok önemli bir toplantıdır" demişti. Başbakanın bu cümlesini, Bush'un PKK konusunda anlık istihbarat vermesi olarak algılamadım. Ne konuştuğlarını bilemem, fakat bir takım yapılar, o yapıların kurucuları karar vermedikçe ortadan kaldırılamaz.

bitti, uluslararası dengeler artık şantaj üzerinden sağlanıyor. Mesela PKK resmen Türkiye'ye karşı kullanılmaktadır.

Bazı iddialara göre de Türkiye örgütü bölgesel emelleri için kullanmaya çalışıyor, bilhassa silahsızlandırmıyor...

PKK, Türkiye'deki bir takım yapılanmaların da işine gelmiş olabilir. Ama bu tür provokatif işler meşru devlet güçleri tarafından asla yapılmaz, yapılamaz. Genelkurmay başkanı, Ergenekon için "suçlu olan cezasını çeker" diyor zaten.

Ama aynı Genelkurmay başkanı, Şemdinli'deki sanıklardan biri için "iyi çocuk" demişti...

O da ayrı mevzu tabii. Ama şunu demek istiyorum: Son dönemde, ülkenin Kurtuluş Savaşı günlerini yaşadığını iddia eden darbeci zihniyet, Ergenekon çetesi ve Kızılme Koalisyonu gibi yapılar oluşturdu. Aralarında Türkçü var, Maocu var, Kemalist, ulusalcı, Atatürkçü var. "Ülke tehlike içinde" iddiasını sürekli dillendiriyorlar, ortak noktada buluşabilecekleri vatan, bayrak, Kur'an, millet, silah gibi semboller kullandıkları için devlet içinde insanları da etkiliyorlar. Fakat bu güç, Türkiye'de son aşamasına gelmişti. İster dış, ister iç güçlerin etkisiyle ortaya çıkmış olsun, bu ülke, hukuk dışı yapılanmalarla hiçbir yere gidemez. Neticede ne oldu, Meclis komisyonuna bilgi vermeyen bir takım emekli generaller, bugün parmaklıklar ardındadır. Ama unutmamak gerekiyor ki, Türk toplumundaki eksikliklerin yansıması olarak bazı yapılar hayat alanı bulabiliyor.

Veli Küçük neden yakalandı?

Görünen o ki, Askerî Şûra'dan itibaren, askerler içinde de bu tür yapıların, en azından eylemci grubun, yani Türkiye'yi sıkıntıya sokan Hrant Dink cinayeti, Danıştay saldırısı, Hablemitoğlu cinayetiyle ilişkide olan kişilerin temizlenmesi konusunda konsensüse varıldı. Eğer TSK böyle bir iradeyi ortaya koymasaydı, emekli olduğu halde Veli Küçük bu kadar kolay yakalanmazdı.

Niye böyle bir konsensüs sağlanabildi?

Çünkü bu, Türkiye'nin sırtında bir kambur gibi duruyordu. Oysa devlet yetkilileri şimdiye kadar böyle bir örgütlenmeyi kabul dahi etmediler. Ama, bu tasfiyenin Türkiye'den talep edilmiş olabileceğini de düşünüyorum. Sonuçta, yavaşlamış olsa bile, AB süreci devam ediyor...

Ordu niçin böyle bir yapının ortadan kaldırılmasını istesin?

Dikkat edin, tamamen ortadan kaldırmaktan bahsetmedik hiç. Türkiye'nin bu yapıyı tamamen tasfiye edip etmeyeceğini bu operasyonla anlayamayız. Çok dalı bir ağaç gövdesini düşünün, dallarını koparıyorsunuz, ama gövde duruyor. Gövdeye müdahale etmezseniz, dallarını budamayıp ağacı daha güçlü de kılabilir. Şu anda yapılan, dal ve yaprakları atma mıdır acaba? Zaten gövdenin kendisi hiçbir ülkede kolay kolay ortadan kaldırılamaz. En ileri adım, bu gövdeyi olabildiğince meşru bir zemine çekmektir. Yabancı ülkelerin çalışma sistemleri böyledir. Amerikan veya İngiliz devletine baktığınızda, bir takım resmî yapılardan olu-

şan meşru faaliyetleri görürsünüz. Ama bunlar, uluslararası hukuk içinde dize getiremedikleri ülkelere karşı illegal yapıları, taşeronları da kullanırlar. Bence Saddam da bir taşerondur. Geçenlerde yakalanan bir Baas yöneticisi, Saddam'ın yönetime geçişi sırasında CIA'nın inanılmaz faaliyetleri olduğunu açıkladı. Saddam'ın Kuveyt'e saldırması, aynı süreçte sınırlarımıza bir milyon insanın dayanması... Bu büyük bir organizasyondur ve Türkiye'ye karşı tezgâhlanmıştır.

Kompro teorisi kuruyorsunuz galiba.

Hiç de değil. İran-İrak savaşından sonra Saddam, Kuveyt'e girdi. 15 milyar dolar borcu vardı Saddam'ın; bu, Kuveyt'e girişinin görünen sebebiydi. Bu sırada Kürt aşiretlerinin isyanları başlamıştır. Bunların arkasında CIA'nın, MOSSAD'ın olduğu biliniyor. Saddam, kullandığı kimyasal gazları da Batı'dan almıştır. İngiltere'de bu yüzden bir gizli servis elemanı öldürüldü, Tony Blair hâlâ yargılanıyor. Kuveyt işgalinden sonra Çekiç Güç gelmiş ve Körfez Savaşı'ndan sonra da Kuzey Irak'taki Kürtler özerkleşmiştir. Kompro teorisi gibi görünüyor, ama Öcalan'ın yakınındaki insanlara bakın: Kesire Öcalan'dan tutun da, Pilot Necati'ye kadar. Pilot Necati'nin NATO'daki Ergenekon mensubu olduğu anlaşılıyor. Öldüğü iddia edildi, ama sadece ismi ölmüştür. Gerçek ismi İlyas Aydın'dır ve ordudan atılma gibi görünen bir yüzbaşısıdır.

"Ankara'da Gölge Oyunları" adlı kitabınızda, her darbe öncesinde siyasî cinayetlerin işlendiğini, Ergenekon'un da bir darbe tasarladığını söylüyorsunuz. Hrant Dink cinayetini bu açıdan nereye koyuyorsunuz?

Dink cinayetini bu bağlamda düşünmek yanlış değildir. Demirel "derin devlet askerdir" diyor. Ecevit de derin devletin kontrgerilla olduğunu söylüyordu. Hepsi, zarar gördüğü yere derin devlet diyor. Oysa mesele bu kadar basit değildir. Sursurluk'ta hükümet de, bürokrasi de irade gösterip harekete geçmemiştir. Ama bu sefer Erdoğan Amerika'ya gitmeden önce "bu çok önemli bir toplantıdır" demişti. Ben hiçbir zaman başbakanın bu cümlesini, Bush'un PKK konusunda anlık istihbarat vermesi olarak algılamadım. Ne konuştuğlarını bilemem, fakat bir takım yapılar, o yapıların kurucuları karar vermedikçe ortadan kaldırılamaz.

Yani Bush ve Erdoğan bu konuyu mu konuşmuşlar?

Bu tür meseleler öyle konuşulmaz. Fakat netice itibarıyla Hrant Dink, Santoro, Hablemitoğlu veya Danıştay cinayetleriyle ilgili olan uçlar budanmıştır. Çünkü bunların faaliyetleri Türkiye'ye çok ciddi zararlar vermiştir. Geçenlerde katıldığım bir televizyon programına eski bir milletvekili de iştirak etmişti. "Kardeşim, Hrant Dink'i öldürülmesi Türk milletinin pek de umurunda değildir" gibi şeyler söyledi. Bu çok ciddi bir şeydir. Demek ki toplum içinde de bu tür cinayetleri tasvip edenler var. Cinayetten sonraki süreç de korkunçtu. Erhan Tuncel polis muhbiri, polis biliyor, jandarma biliyor cinayetin işleneceğini. O.S.'yle fotoğraf

Bir gösteride sol başta Kemal Kırçmaz, sağ başta Veli Küçük

çektiriyorlar. Bu olayın devlet kademele-
rinde bilindiği gerçeği ortaya çıkıyor. So-
nuçta bir ihtilâl ortamının hazırlandığı
çok açık. Zaten bir dönem Hrant Dink'i
tehdit edenler, mahkeme önlerinde pro-
testo edenler, şimdi hapisteler. Burada
devletin eleştirileceği nokta, Hrant
Dink'i niye korumadığıdır. Dink hem Er-
meni diasporasının hem de Ergenekon
gibi kendini milliyetçi diye adlandıran
yapıların hedefiydi sonuçta. Ergenekon-
cular, devlete hakim oldukları izlenimini
herkese verebilmişlerdir. Ben gerçekte
böyle olmadığını bildiğim halde, bir ara
böyle bir izlenime kapıldım. Açıkçası,
Dink soruşturmasında müfettişlerin ken-
di meslektaşları için "tahkikata mahal
yoktur" açıklaması beni rahatsız etti.

**Ergenekon operasyonu, devletin bu sü-
reçteki zaafılarını ve Dink cinayeti zan-
lılarının korunduğu izlenimini ortadan
kaldırmak için mi yapıldı?**

İspatlayamam ama, organik bağları ol-
masa bile TSK içinde kritik mevkilerde
bunlara sempatiyle yaklaşanların daha
pasif görevlere kaydırıldığını biliyorum.
Bunlar kamuoyuna yansımıyor, kendi
idari bünyeleri içinde yer değiştiriyorlar.
İki üst düzey paşa ailevi ve kişisel se-
bepleri öne sürerek istifa etti. Bunlar-
dan biri Diyarbakır'da çok kritik ko-
numda bulunan Jandarma Bölge Ko-
mutanı Celal Çıtak'tı. Tuğamiral Şems
Aktuğ da Askeri Şûra öncesinde, basit
bir tartışmayı sebep göstererek istifa et-
mişti. Bu istifaları da bu kapsamda de-
ğerlendirmek mümkün mü?

Ailevi sebep de olabilir, değiştiğimiz
tasfiye çerçevesinde yaşanmış istifalar
da olabilir. Fakat kesin olarak söyleyebi-
liz ki, Ergenekon'a karşı bir konsensüs
vardır, ama bunun ne kadar derine ine-
ceği malûm değildir.

**Emniyet İstihbarat Dairesi eski başka-
nısınız, artık emeklisiniz. Buna rağmen
teşkilâtın bilgi mi alıyorsunuz?**

İstihbaratlardan emekli filan olunmaz.
Bu, "Kurtlar Vadisi"nin insanlara aşıla-
dığı bir izlenimdir. İstihbarat Daire Baş-
kanı olduğumuzdan dolayı, çalıştığımız
dönemdeki insanlarla gönül bağımız
vardır. 28 Şubat sürecinde çok önemli
olaylara vakıf oldum. O süreçte benim
elime geçen bilgilerle şu anda yaşanan
gelişmeler birbirinden bağımsız değil. 28
Şubat süreci de bu Ergenekon ekibi taraf-
ından hazırlanmıştır. Ergenekon'un si-
vil uzantıları da var. Uğur Mumcu ile
Hablemitoğlu cinayetlerinin failleri de,
perde arkası da aynıdır. Ergenekon'a ba-
zı cinayetlerin ısmarlanma ihtimali de
vardır. Çünkü, dikkat ederseniz, bunla-
rın maddî sıkıntıları vardır. Bu terör ör-
gütlerinin eskiden en kolay işi, uyuştur-
ucu kaçakçılığıydı. Medyada pek dil-
lendirilmiyor, ama Yeni Ergenekon ve
Eski Ergenekon meselesini ayurt etmek
lâzım. Çünkü Yeni Ergenekon'da Türk
Ortodoks Kilisesi'nin olması da önemli.
Türk Ortodoks Kilisesi, aslında Hristi-
yan Gagavuz Türkleridir. Moldova'da
özerklikleri var bunların. Türk Ortodoks
Kilisesi ile Fener Rum Patrikhanesi ara-
sında büyük sıkıntılar var. Patrikhane-

nin Yunanistan'a taşınması talebi var
Türk Ortodoks Kilisesi'nin. Denmektedir
ki, bu yüzden de Ergenekon'a müdahale
edilmiştir. Ve ileri sürülmektedir ki, bu
yüzden Ergenekon operasyonunun dış
uzantılı olma ihtimali vardır. Eski Erge-
nekon'un Yeni Ergenekon'u tasfiye ettiği
dahi söylenmektedir. Dink cinayetinde
Yeni Ergenekoncuların devleti yanların-
da gösterme çabaları, böyle bir didişme-
nin işareti de olabilir. Bütün kalbimle, bu
operasyonun, Türkiye'nin kendi irade-
siyle ortaya koyduğu bir tasfiye hareketi
olmasını diliyorum. Hep dış kaynaklı
uzantılardan bahsettiğim için sol düşün-
cedeki yazarlar kızıyorlar. Ama Erhan
Tuncel'e bakın: Jandarmaya çalışıyor,
emniyetin muhbiri, MIT'le bir takım iliş-
kileri var... Bu tür elemanlar, yabancı ist-
ihbarat servisleri tarafından da kolaylık-
la kullanılabilir. Dink davasına gelen jan-
darma arabasının üzerinde "ya sev ya
terk et" yazısı vardı. Bu da devleti arkala-
rında gösterme çabasının parçasıydı. İn-
sanlar o yazıyı görünce, devletin tamamı-
nın böyle bir algısının olduğunu düşün-
yor. Halbuki bu, devlet içindeki derin
güçlerin psikolojik harekâtıdır.

**Ordu ile AKP arasındaki ilişkiyi nasıl
değerlendiriyorsunuz?**

Bence ordu, AKP'yle sürtüşme meselesi-
ni aştı, çünkü Türkiye'nin çok daha ciddi
tehlikelerle muhatap olduğunu gördü.
Nasıl ki bir zamanlar komünizm bir geri-
lim noktası yapıldıysa, bugün de irtica
öyle kullanılıyor. Sonuçta bunlar Türki-
ye'nin kendi konseptleri değildir. Dışarı-
dan gelen, ama burada da yaşam alanı
bulabilen konseptlerdir.

**Açıklamayıp da çok önemli bulduğu-
nuz bilgiler var mı elinizde?**

Bazı bilgileri açıklamamamın nedeni,
yargısız infaz yapmak istemememden
kaynaklanıyor. Ben de 28 Şubat sürecin-
de yargısız infaza maruz kaldım.

**28 Şubat'ta kimler tarafından, niçin he-
def seçildiniz?**

O dönem Emniyet İstihbarat Daire Baş-
kanıydım ve demokrasinin yanında yer
alıyordum. Ordu içinde bir cuntacı grup
vardı o zaman.

O cuntacı grup hâlâ var mı?

Kendisi yok, ama iradesi duruyor.

**Bu yapı mı Ergenekon gibi yapıların
ayakta kalmasını sağladı?**

Muhakkak.

**Siz daha önce Ergenekon operasyonu-
nun olmasını bekliyor muydunuz?**

Bekliyordum. Kitabımda bazı şeyleri ifa-
de etmekten geri durmamın nedeni, ope-
rasyon sürecine zarar vermeme amaçlıydı.
Ergenekon öyle bir yapıydı ki, ya kısa
süre içinde iktidar olacaktı veya operas-
yonla ekarte edilecekti. Operasyonun ola-
cağını biliyordum, kendi yerimi de belli
etmiştim. Ben, demokrasiden ve hukuktan
yana bir yer edindim. Yoksa o tarafta
çok önemli olanaklar elde edebilirdim.

Ergenekon'dan hiç teklif aldınız mı?

O kadarını geçelim. (gülüyor)

Şimdi Büyük Birlik Partisi'nde misiniz?
Değilim. Kızıllema Koalisyonu oluşunca
ayrıldım. Bir şeyleri savunuyorsanız, bir
takım projelerin içinde olmamanız lâzım.

**Bir Ergenekon
klasığı: Töreni
yöneten bordo bereli,
Kuvayi Milliye
Derneği'nin ikinci
adamı, İmam Hüseyin
kod adlı Hüseyin
Görüm ve düğüne
şahitlik eden, Kuvayi
Milliye Derneği
Teşkilât Başkan
Yardımcısı Kahraman
Şahin operasyon
kapsamında
tutuklandı, gelin
Ayşe Gençyol ise
gözaltının ardından
serbest bırakıldı.**

**Katıldığım bir
TV programına
eski bir
milletvekili de
iştirak etmişti.
"Hrant Dink'in
öldürülmesi
Türk milletinin
pek umurunda
değildir" gibi
şeyler söyledi.
Demek ki bu
tür cinayetleri
tasvip edenler
var. Cinayetten
sonraki süreç de
korkunçtu.
Erhan Tuncel
polis muhbiri,
polis biliyor,
jandarma biliyor
cinayetin
işleneceğini.
O.S.'yle fotoğraf
çektiriyorlar.
Bu olayın devlet
kademelerinde
bilindiği gerçeği
ortaya çıkıyor.
Bir ihtilâl
ortamının
hazırlandığı
çok açık.**

Gerçi partiye gittiğim zaman Muhsin Ya-
zıcıoğlu, Kızıllema'yla ilişkilerini kestikle-
rini söylemişti. Bunlar Doğu Perinçek'in
oğluydu İstanbul'da bir yürüyüş düzenle-
mişlerdi... Aklıma gelmişken, Doğu Perin-
çek'in Lozan'a gidişi! Devletin yeniden
yapılandırılması projesi burada da ortaya
çıkıyor. Görev almış ve Lozan'a gidiyor!
**Elinizdeki bilgileri ve deneyimlerinizi
bir araya getirdiğinizde, geleceğe dair
nasıl bir tablo çizebiliyorsunuz?**

Türkiye, emperyalist güçlerle başabaş
mücadele ederek bir yere gelemmez. Rusya
ve ABD bile kendi çıkarları söz konusu ol-
duğunda anlaşabiliyorlar. Türkiye de bu
dengeyi iyi yönetiyor. Devletin üst kade-
melerindeki kurumların Ergenekon'a kar-
şı işbirliği içinde olması da bunun bir işa-
reti bence. En azından dış politikada ku-
rumlar arası birlik yaratılırsa, Türkiye'nin
Ortadoğu'da bir güç olma ihtimali fazla-
dır. Oysa Hrant Dink ve diğer cinayetler,
Türkiye'yi çok zayıf duruma düşürdü.
Türkiye'de demokrasi ve özgürlüklerin
tam anlamıyla sağlanması lâzım. Bunun
tersi yapılanmalardan nemalanan güçler
olduğunu bilmeliyiz. Sıradan insanlara
soruyorum, terör niye bitmiyor diye.
Adam "hiç biter mi, oradaki polis ve asker
fazladan tazminat alıyor" diyor, az da ol-
sa bu işin bir ekonomik ayağı olduğunu
biliyor... Ergenekon'a dönersek, sırf daha
korkunç biçimde tasfiye edilmemek için
içlerinden en ön plandakileri harcamış da
olabilirler. Dikkat edin, 28 Şubat, üçüncü
yılından itibaren tartışılmaya başlandı.
Hiçbir darbe bu kadar kısa süre içinde tar-
tışma konusu olamamıştı. Çünkü 28 Şubat
müdahalesinde çok kötü kokuvar vardı,
dış ayak konusunda. Zaten 28 Şubat'ın as-
kerî kanadı tasfiye edildi. ABD, Çekiç
Güç'ün Irak'taki varlığını son kez uzat-
mak istiyor. Refahiyol döneminde Erba-
kan bunu kabul etmek için ABD'ye 17
maddelik bir şartname sunuyor. Askerler
geliyor, "sayın başbakanım, bu böyle ol-
maz, bu şartları kaldıralım" diyor, ama
Erbakan geri adım atmıyor.

Ne tür şartlar öne sürüyor Erbakan?

Büyük Ortadoğu Projesi'ni sekteye uğ-
ratacak şeyler... Irak'ta, Afganistan'da
CIA'nın oluşturduğu bir takım yapıla-
rın kaldırılmasını istiyor. 28 Şubat bu tür
hadiselerin sonunda yaşanmıştır. 28 Şu-
bat'ın devamı geliyordu da, son anda
bunları altüst ettiler neyse ki!

Engin Geçtan
Kuru Su

Timothy Bewes
Söyleşme

General Dagimon **PUNT**

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

DETLİ DİVANI'NİN GÖZÜNDEN AKP POLİTİKALARI VE ALEVİLER

Daha Allah yok iken

AKP türban salvosundan önceki gündemi "Muharrem iftarı"yla, "Alevi açılımı"yla işgal etmişti. Başbakan Erdoğan'ın bizzat katıldığı iftar yemeğine Alevi toplumunun ileri gelenleri itibar etmedi, tartışmalar kızıştı. Alevi âşık geleneğinin en pür haline yakın bir müzik yapan Alevi dedesi Veli Aykut, nam-ı diğer Dertli Divanı'yle AKP manevrasını, Aleviliğin Sünnilikten temelde nasıl ayrıştığını, Alevilerin somut taleplerini konuştuk...

AKP'li Reha Çamuroğlu'nun önyak olduğu Muharrem orucu "iftarı" neredeyse tüm Alevilerden tepki gördü. Muharrem orucunun iftarının olamayacağı, Tayyip Erdoğan'ın asıl maksadının yerel seçimlerde Alevilerin desteğini almak olduğu görüşü yaygın. Alevi cemleri için "mum söndürçülük oynuyorlar" diyen bir gelenekten gelen AKP'nin "Alevi açılımını" ve "iftar yemeğini" nasıl değerlendiriyorsunuz?

Veli Aykut: Yüzyıllarca Alevi toplumunu, önderlerini, ulularını, âşıklarını sürgünlere göndererek, asarak, derisini yüzererek sindirmeye çalışmış bir gelenekten söz ediyoruz. Alevilik, kendine özgü, kendi kabına dahi sığmayan bir inançtır. Sünni gelenek, bu inancı kendi inancına benzetmek için yüzyıllarca baskı yaptı. Alevilere iftiralar atıldı, "Aleviler ana-bacı bilmez", "mum söndü yapıyorlar" dendi. Ama Alevileri baskı yoluyla sindirme veya asimile etme şansının bittiğini görmeye başladılar. Son dönemlerde Alevilerin sesi daha fazla çıkmaya başlayınca, yine Muaviye'nin siyaseti, Osmanlı'nın taktiği, böl-parçala-yönet politikası harekete geçirildi. Toplumda kariyeri olan bazı insanların zaaflarını tespit edip satın almaya ve kendi politikalarına alet ederek Alevi topluluğun kafasını karıştırmaya, direncini zayıflatmaya çalışıyorlar. AKP'nin izlediği siyaset de budur. Neden bazı ünlü Aleviler AKP'nin safına geçiyor, AKP bu isimlerin hangi zaafından faydalanyor?

AKP'nin "açılımına" sıcak bakan üç-beş kişi dışında hiçbir Alevi yok. Reha Çamuroğlu'nun AKP'ye gönül borcu var: Kendisini milletvekili yaptılar. Fakat, Çamuroğlu'nun Aleviler adına söz söyleme hakkı yok ki. Ne inanç boyutuyla temsil yetkisi var, ne de toplumsal bir önderlik durumu var. Kendisini Alevi toplumu dışına atmıştır zaten.

AKP'ye geçtiği için mi Alevi toplumunun dışına çıktı?

Daha önce DYP'de Mehmet Ağar'ın yarıdmcısıydı. AKP'yle anlaştı, ama kapalı kapılar ardında neyin anlaşmasını yaptılar, bilmiyoruz. Kendisini Alevilik konusunda sorumlu hissedemeyen bir insan, Hacı Bektaş gibi, Pir Sultan gibi, Yunus gibi bir duruş sergiler. Sivas'ta arkadaşlarımızı cayır cayır yakan zihniyeti mahkemelerde savunan adamların yoldaşlarıyla beraber olamaz.

AKP niçin böyle bir girişimde bulunma ihtiyacı hissetti?

Hem AB'ye uyum çerçevesinde belli açılımlar yapmak zorundalar, hem de Sünni cemaatlerin taleplerini, Alevilere sözde özgürlük tanıyarak yerine getirmeye çalışıyorlar. Türbana serbestlik tanımak için önce Alevilerin bazı taleplerini yerine getirmeye ve "biz tüm inançlar için özgürlük istiyoruz" mesajını vermeye çalışıyorlar. Alevileri sadece bir araç olarak kullanmak istiyorlar.

Türbana serbestlik tanımak için de ol-

sa, AKP Alevilerin bazı taleplerini kabul ederse, yine de karşı çıkar mısınız?

Bu ülkede sadece Alevi ve Sünniler yaşamıyor ki. Ermeni, Yezidi, Süryani gibi birçok inanç biçimi vardır. Hepsisi için aynı özgürlüğü sağlama çabalarının olduğunu düşünüyorsanız, çok saf yaklaşıyorsunuz olaya. Benim memleketim Urfa Viranşehir'de, Mardin'de Yezidiler hâlâ yok sayılıyorlar. Kimse bir "Yezidi açılımı" yapmıyor. Onların çocukları da zorunlu din dersi görüyor. Aleviler Türkiye ve Avrupa'da ciddi bir örgütlülük sağladığı için AKP görmezden gelemiyor bizi. KKTC, resmî temel atma töreniyle, Alevilerin ibadet yeri olarak cemevini tanıdı. Danimarka, Aleviliği kendine özgü bir inanç olarak resmen kabul etti. Almanya'da üniversitede Alevilik dersi veriliyor, bir Alevi konfederasyon başkanı rahatlıkla cumhurbaşkanıyla görüşebiliyor. Türkiye'deyse bir siyasî partinin genel başkanı bile Alevi temsilcilerini muhatap almıyor. Fakat her seçim döneminde gecekondularda erzak dağıtıp Alevilere bir takım vaatlerde bulunuyorlar. Daha dün, belediye başkanlığı döneminde, Karacaahmet dergâhındaki cemevini yıkmaya giden adam, başbakanlığı döneminde "Alevi açılımı" yapıyor. Bu, kendileri gibi düşünen Aleviler yaratma, dolayısıyla asimilasyon politikasını hızlandırma çabasıdır.

"Alevilik kendi kabına sığmayan bir inançtır" derken ne kastediyorsunuz?

Alevilik, asla İslamiyet'le sınırlı bir inanç değildir. İslâm dini de kendisinden önceki birçok dinden, kültürden etkilenmiştir. Bütün kültürler, bütün dinler birbirinin devamıdır. Alevilik, İslâm'dan sadece Hak, Muhammed, Ali üçlemesini, Ehl-i Beyt ve 12 İmam inancını almıştır. Geri kalan Alevi inanç biçiminin mevcut İslâm inancıyla uzaktan yakından alakası yoktur. İslamiyet şarabı yasaklamıştır; Alevilikteyse, Kırklar Ceminden bu yana "dem", yani şarap içilir. İslamiyet'te inançla müzik arasında ilişki yokken, Alevilerde saz ibadetin bir parçasıdır. Biz mevcut İslâm dinini Emevi geleneği olarak kabul ediyoruz. Ama Hak, Muhammed, Ali birliğine inanıyoruz. Kur'an'a ne kadar saygı duyuyorsak, Tevrat'a, Zebur'a, İncil'e de o oranda saygı duyuyoruz. Cami imamına göre, Kur'an dışındaki tüm kutsal kitaplara kalem katılmıştır; bize göre, Kur'an'a da üçüncü halife Osman döneminde kalem katılmıştır.

Kur'an'da ne tür tahrifatlar yapıldığına inanıyorsunuz?

Emeviler, kendi içtihatları doğrultusunda birçok suredeki ayetleri ve sıralamayı değiştirmiştir. Kur'an'ın 6666 ayetten oluştuğunu kendileri de biliyor, ama saydığınızda 471 ayetin eksik olduğunu görürsünüz. Yıllarca Diyanet İşleri Başkanlığı yapmış olan Süleyman Ateş de Kur'an'ın yazılışında âlimler arasında ihtilâflar olduğunu kabul etti. Namazın beş vakit yerine üç vakit kılınabileceğini, yani üç vakte indirilebileceğini söyledi.

Kur'an'daki tahrifatlar Halife Osman dönemine denk düşüyorsa, Ali-Muaviye çekişmesinden önce olmuş, ne ol-

Daha dün, belediye başkanlığı döneminde, Karacaahmet dergâhındaki cemevini yıkmaya giden adam, başbakanlığı döneminde "Alevi açılımı" yapıyor. Bu, kendileri gibi düşünen Aleviler yaratma, dolayısıyla asimilasyon politikasını hızlandırma çabasıdır.

muşsa. Kur'an'da Alevilere dair herhangi bir sonradan düzenleme, tahrifat olmamış, değil mi?

Kur'an'daki tahrifatların Alevilere yönelik olduğu iddiasında değiliz. Hz. Ali'den sonra devam eden bir ekol var. Kerbela olayında Hz. Hüseyin ve Ehl-i Beytinin feci bir şekilde katledilişinden dolayı, ne kadar Ehl-i Beyt ve taraftarı varsa, Emevi İslâm cemaatiyle bütün ilişkilerini askıya alıp kendilerine özgü bir ibadet geliştirmişlerdir. Bu ibadetin kaynağı da Kırklar Cemidir. Kur'an'dan öte, "okunacak en büyük kitap insandır" diyoruz biz. Kur'an eksik veya fazla olabilir, ama biz onu Muhammed'in gönlüne doğan ilhamın özeti olarak kabul ediyoruz. Yoksa ne gökten zembille indi, ne de yerden bitki gibi çıktı. Sünnilere kıyasla bizim peygamber ve kitap inancımız farklıdır.

Kerbela'da yaşanan katliamın travmasıyla, mağduriyetin sürekli canlı tutulduğu ritüeller öne çıkıyor Alevilikte. Alevilerin mağduriyet üzerinden bir felsefe geliştirdiği söylenebilir mi?

Aleviliği bununla sınırlamak yanlış olur. Pir Sultan, Seyit Nesimi, Hallac-ı Mansur'un yanında Şeyh Bedreddin gibi üstadların söylemleri de bizim inançlarımızı paraleldir. Konfüçyus'un da, Nâzım Hikmet'in de dünyaya bakışı bize ters değil; onun insanlık için kurduğu hayal bizim temel düşüncelerimizi ifade ediyor. Kendini insanlığa adanmış ne kadar halk adamı varsa, hangi etnik kökenden, hangi milliyetten geldiğini sormadan kendinden kabul eder Alevilik. Biz sürekli mağduriyetimizi dillendiren ve bunun üzerinden bir araya gelen bir toplum değiliz. Ayrıca Alevilik sadece Kerbela olayıyla ortaya çıkmış bir inanç değil. Bu inancın mayası İslâmiyet öncesi kültürlerde mevcut. Semah, İslâm öncesi kültürlerde var. Şamanizm, Budizm ve Hinduizmdeki birçok gelenek görenek Alevilerde de vardır. Ziyaretgâhların, türbelerin, ateşin kutsanması, ağaçlara bez bağlanması gibi ritüellerin hepsi İslâm öncesi kültürlerde mevcuttu, bu değerler Alevilikte de korunmaktadır. Alevi inancı uhrevî değil, dünyevîdir.

Osmanlı dönemindeki baskı ve zulümden sonra, bir kurtarıcı olarak gördüğü Cumhuriyet rejiminden de umduğunu bulamayan Alevi cemaatinin giderek içine kapanık, bağnazlaşmış bir yapıya dönüşmüş olma ihtimali de yok mu?

Elbette tutucu, dış dünyaya kapılarını kapamış, Aleviliğin sadece ibadet boyutuyla ilgilenen bağnaz kesimler var. Ama egemen yaklaşım bu değildir. Aleviler, Hacı Bektaş Veli'nin sözlerini unutmuş değil. Hacı Bektaş Veli "73 millete bir nazarla bakmayan bizden değildir", "emeğiyle geçinmeyen bizden değildir", "okunacak en büyük kitap insandır", "kadınlarını okutmayan millet yüксеlemez", "ırk, dil, din, cinsiyet gözetmeden, tüm insanlara bir nazarla bakınız" diyor. **Alevilik, inançlararası çatışmaların en şiddetli olduğu dönemlerde nasıl bu kadar hoşgörülü olabilmiş?**

Bu inancın mimarları, Hacı Bektaş Veli gibi erler, pîrlerdir. Onlar insan âlemine

Alevilik, İslâmiyet'le sınırlı bir inanç değildir. İslâm dini de kendisinden önceki birçok dinden, kültürden etkilenmiştir. Şamanizm, Budizm ve Hinduizmdeki birçok gelenek görenek Alevilerde de vardır. Alevi inancı uhrevî değil, dünyevîdir. Konfüçyus'un da, Nâzım Hikmet'in de dünyaya bakışı bize ters değil; onun insanlık için kurduğu hayal bizim temel düşüncelerimizi ifade ediyor.

bahsedilen birer şefkat enerjisidir. Biz Hacı Bektaş Veli'yi Ali'den veya İsa'dan ayrı görmüyoruz. İnsanlığa meşale olan bütün erleri, pîrleri aynı enerjinin, aynı ışığın parçaları olarak kabul ediyoruz. Hepsi farklı dönemlerde bu dünyaya gelmiş, ama aynı şeyleri söylemişlerdir, doğruyu söylemekten geri durmamış, zerre kadar taviz vermemişlerdir. Birçok insanımız ne yazık ki Aleviliği sadece önyargılı değerlendirmelerle öğreniyor. Oysa Alevi uluları, pîrleri, araştırmacı ruhlarıyla kendilerini sürekli geliştirmiş, yenilemişlerdir. Kendinden bin yıl önce gelen bir aydının düşüncelerini irdelemiş ve kendi düşünceleriyle, inançlarıyla sentezlemişlerdir. Hacı Bektaş Veli böyle bir insandır. "Kible dört taraftır, herhangi bir tarafa dönüp ibadet etmene gerek yok; cemal cemale olur, cemini yaparsın" diyor Hacı Bektaş Veli. Üç can bir cem. Merkür'e de, Venüs'e de gitsen, üç can bir yere toplanır, sazımızı alır, üç nefes bir duaz, bir semah, bir tevhit yapınca, ibadetini yapmış olursun. Gök kubbenin altındaki her mekân bizim için ibadet yeridir. Şu anda sizinle muhabbet etmek bile bize göre ibadettir.

Aleviliğin barışçıl bir inanç olduğu, din, inanç, cinsiyet, etnisite, ırk ayrımı gözetmediği hep vurgulanıyor. Kerbela katliamına dayanan Sünnilere yönelik kırgınlığa niye dikkat çekilmiyor?

Tarih boyunca, asılıp kesilenler hep bizim insanlarımız olmuştur. Sünnilerin "bizi asıp kestiniz" diye Alevilere gösterebilecekleri tek bir örnek yoktur. Alevi toplumunun bilinçlisi de, bilinçsizi de yeryüzünde yaşayan hiçbir canlının yaşam hakkını elinden alma hakkının olmadığını bilir. Âşık Seyhanî'nin "Ha kutuplarda bir Eskimo genci / Ha da Afrika'da siyah bir zenci / Fark etmez ne dili ne dini, rengi / Madem ki insandır saygımız vardır" dediği gibi... "Bir karınca yuvasını kaybetse / O gece yatamam kaygımız vardır / Bir yaprak dalından sararıp düşse / Ezilir yüreğim duygumuz vardır..." Alevi felsefesi budur. Âşıkların hiçbir şii- rinde kin, nefret, kan, asarız-keseriz anla-

yışı bulamazsınız. Alevi âşık ve ozanları bağnaz kesimin bakış açısıyla ince bir biçimde alay eder. Mesela, Edip Harabi çok büyük bir şahsiyettir Aleviler için; insan-ı kâmil mertebesine erişmiş, can gözü gören, can kulağı duyan, gerçek bir âşık-ı sadıktır. Bir nefesinde şöyle der: "Daha Allah ile cihan yok iken / Biz onu var edip ilân eyledik / Hakka lâıyk hiçbir mekân yok iken / Aldık hanemize mihlman eyledik..." Tanrının varlığını ya da yokluğunu tartışan bilen insan olduğuna göre, felsefi açıdan biz onu var etmiş oluyoruz. Tanrının varlığını ispatlayan, insandır. Ama cahil bir dindar, bu dörtlükteki derinliği anlayamaz. Harabi, aynı şiirinde şöyle diyor Allah için: "Kendisinin henüz ismi yok idi / İsmi şöyle dursun, cismi yok idi / Hiçbir kıyafeti, resmi yok idi / Şekil verip tıpkı insan eyledik." Tanrı, Adem'e kendi nefesinden can verdi ve meleklere "Adem'e secde ediniz" diye buyurdu. "Asılsız, fasılsız yaptık cenneti / Huri gılmanlara verdik ziyneti / Türü vaatlerle her bir milleti / Sevindirip şad ü handan eyledik" diyerek dinlerdeki cennet-cehennemin aslında varolmadığını söylüyor Harabi. Peygamberler, veliler, nebiler, insanları doğruya, iyiye, güzele sevk etmek için yapay bir cennet-cehennem yarattılar aslında.

Alevilikte ahiret inancı yok mu?

Sünni gelenekteki ahiret inancı Alevilikte yoktur. Konfüçyus'a öğrencileri soruyor: "Üstad, bize öteki dünyadan haber verir misin?" Şöyle yanıtlıyor: "İçinde bulunduğumuz dünyadan ne kadar haberdarız ki, öte dünyadan haber vereyim!" Öğrencileri soruyor: "Cennet ve cehenneme ne diyorsunuz?" Yanıtı şu oluyor: "Siz yaşam boyunca kimseyi kırmayın, kimseye ihanet etmeyin, size yapılmasını istemediğinizi başkasına yapmayın, öldükten sonra da gerçek ne ise o zaman görürsünüz." "Üstad, niye konuşmuyorsun?" Konfüçyus yanıt veriyor: "Sevredin, kâinat her şeyi anlatmıyor mu?" Alevi inancında âşıklar, "dem bu dem, saat bu saat" derler. Yaşadığın dönemde, insan olmanın gerekleri neyse, öncelikle bunları yapmakla mükellefsin. Bunun dışındaki her şey söylencelere dayanır, birey buna inanıp inanmamakta özgürdür. Alevilikte inanç dayatması olmaz. Cem ibadetinde de, görgü ceminde de her şey elle tutulan, gözle görülen gerçekler üzerinde tartışılır.

Alevilik kan bağıyla mı geçiyor?

İnançlar kan bağıyla intikal etmez ki! Hacı Bektaş Veli "belimden gelen değil, yolumdan giden evlâdımdır" diyor. Alevi olabilmek için Alevi ana-babadan doğmak gerekmediği gibi, Alevi ana-baba da başlı başına yeterli değildir. Yola ikrar vermekle Alevi-Bektaşî olunabilir.

Sivas katliamını ikinci Kerbela olarak değerlendiren Aleviler var. Sivas olayları sonrasında Alevi cemaatinin yapısında bir dönüşüm yaşandı mı?

Sivas'tan önce Alevi toplumunun cesareti büyük ölçüde kırılmıştı. Öğrenciler büyük ölçüde kimliklerini gizlemek zorunda kalıyordu. Birileri "siz Ali'ye mi tapıyorsunuz" diye sorduğunda, nasıl yanıt

1962'de Urfa'da doğan Veli Aykut, Dertli Divani mahlasını 1978'de edindi. Hacı Bektaş Dergâhı yönünden bir Alevi-Bektaşî dedesi olan Dertli Divani, babası Âşık Büryani dahil olmak üzere pek çok ozanın deyişlerini, kendi şiirlerini seslendirdiği, geleneksel Alevi müziğinin otantik örnekleri sayılabilecek beş albüm yayınladı: "Divane Gönül" (1989), "Diktiğimiz Fidanlar" (1993), "Duaz-ı İmam" (1995), "Serçeşme" (2000), "Hasbihal" (2005)

vereceklerini bilmiyorlardı, çünkü bilgi aktarımı da zayıflamıştı. Hâlâ kendisini komşusundan gizleyen, Ramazanda oruç tutar gibi görünen Aleviler var. Bunun temelinde ağır baskılar yatıyor şüphesiz. Sivas katliamından önce, Alevilerin bu kadar derneği, federasyonu, birlik-beraberliği yoktu. Sivas'tan sonra "her ne kadar cumhuriyetle birlikte biraz nefes aldıysak da, katliamların arkasız kesilmeyecek" dendi. Yok denecek kadar az olan örgütlenmeler huzlandı.

Pir Sultan Abdal Derneği ve bazı Alevi çevreleri, Erdoğan'ın Muharrem orucu "iftarına" katılacak Alevilerin düşkün ilan edileceğini söyledi. Cemaatin kurallarına uymayan Aleviler, aforoz edilir gibi düşkün ilan edilebiliyor mu?

Alevi-Bektaşî kültür ve inancına ters düşen bir siyasî yapının içinde olan Aleviler düşkün ilan edilemezler. Ancak büyük bir yanlış yaptığını söyleyebiliriz o kişinin. Düşkünlük, yolun kurallarına aykırı olan kul hakkı yeme, hırsızlık, yalancılık, dolandırıcılık, zina, cinayet ve rızalıksız tek taraflı bitirilen evliliklerde söz konusu olabilir. Ayrıca cem kurulumadan, şikâyetler dile gelmeden, ilgili kişiler dara kaldırılmadan karar verilemez. Düşkünlük kararını ceme katılan cem erenleri ve inancın temsilcileri verebilir. Düşkün ilan etmenin aforozla ilgisi yok. Alevi inancında toplumsal bir irade vardır. Bu iradeye aykırı harekette olanlar, yolun kurallarına göre düşkün bırakılırlar. İslah olsunlar diye yapılır bu. Bir daha yanlış yapmaması kaydıyla yedi yıldan sonra düşkün olan gelip halini arz eder ve önce muhatabı affeder, sonra toplum onu tekrar kabul eder.

Alevilerin şu anda devletten somut talepleri neler?

Öncelikle diyanet teşkilâtının lağvedilmesi gerekiyor. Bu ülke laik ve demokratik bir cumhuriyetse, Diyanet İşleri gibi bir teşkilâtın varlığı, bu ülkenin ruhuna ters düşer. Laik devletin din işleriyle hiçbir ilişkisi yoktur.

Diyanet İşleri, Aleviler için temelde ne tür sorunlara sebep oluyor?

Devlet insanları tamamen Sünni-Hanefi mezhebine yönlendiriyor ve beyin yıkıyor. İnanmadığım bir şeyi niye bana okulda öğretmeye kalkışıyorsun? Devlet, dinliye de, dinsize de aynı mesafede durmak zorundadır. Din dersi verilebilirsin, ama bu dersin, ilkel dinlerden başlayıp dört büyük dine kadar gelmesi ve tarafsız bir biçimde inançları öğretmesi gerekiyor. Namazın nasıl kılınması gerektiği laik devletin vazifesi olamaz. Bunun laiklikle, demokrasiyle alakası yok ki. Hacı Bektaş Dergâhı Postnişini Velîyeddin Ulusoy'un ifade ettiği maddeler, Alevilerin talepleridir. Bütçeden dinsel faaliyetlere pay ayrılmalı ve Diyanet İşleri Başkanlığı kaldırılmalı. Tüm inançların örgütlenmesi ve kurumsallaşması önündeki engeller kaldırılmalı. Devlet tüm inançlar karşısında tarafsız ve eşit uzaklıkta olmalı. Zorunlu din dersi kaldırılmalı, Alevi köylerine zorla cami yaptırmaya ve din görevlisi göndermeye son verilmeli. Devlet, inanç

grupları üzerindeki baskı ve ayrımcılığa engel olmalı, belli bir inanca yönelik resmî okul -İmam Hatip liseleri vb.- yaptırmaktan derhal vazgeçmeli...

Aleviler neden AKP'nin Alevi açılımını olumlu yönde evriltmeye çalışmıyor da, temelden karşı çıkıyor?

Alevilerin de siyaset yapmaya hakkı var, ama Alevilik adına siyaset yapanlara karşıyız biz. Siyaset yaşamın temel unsurudur, kimse kendini bundan soyutlayamaz. Ama inanç adına pazarlıklara girilmez ve pazarlıkçılar da halktan kabul görmez. Sadece Alevilerin değil, bütün insanların inançlarını özgürce ifade edebilecekleri bir ortam için mücadele etmeye varız biz.

Erdoğan'ın da katıldığı yemeğe Alevi dedelerden iştirak eden olmadı mı?

Katılanların içinde tek bir dede bile yoktu. Dernekler de üç ay önce kurulan tabella derneklerdi. Bilinen tek isim, Malatya'da yandaşlarıyla birlikte cemevi açan Hasan Meşeli diye bağımsız bir kişiydi. Size davet gelmiş miydi?

O cesareti gösteremezler. Duruşumuz bellidir. Cem Vakfı'na davet gitmiş, ama onlar da kabul etmedi.

Niye Cem Vakfı'nı davet edebiliyorlar da sizi davet etme cesareti gösteremiyorlar?

Tavrımız çok net olduğu için davet edemediler. Kimi, nasıl davet edeceklerini bilirler. 22 Temmuz öncesindeki televizyon konuşmalarında İzzettin Doğan "Aleviler AKP dışında CHP, DP ve MHP'ye de oy verebilir" dedi. Bu doğru bir yaklaşım değildi. Alevilik her türlü ırkçılığa, şovenizme karşı olan bir inançtır. O yüzden ırkçı, milliyetçi olan siyasi partiler bizim için doğru partiler değildir. Düşünsel açıdan farklı olmamıza rağmen inanç açısından Cem Vakfı AKP'nin yemegine katılmayarak katılma doğru bir tavır sergiledi.

Onlarca farklı Alevi kuruluşunun ortaya çıkmasının nedeni, Aleviler arasındaki görüş ayrılıkları mı? Alevi toplumu hangi konularda anlaşamıyor?

Herkesin Aleviliğe bakış açısı farklıdır. Alevilik inancı yazılı kaynaktan çok sözlü geleneğe dayandığından, yorumlar, ayrıntılar yöreden yöreye değişik olabilir. Farklı çizgilerde Alevi örgütlülüğünün türemesi bundandır. Ayrıntılarda farklı düşünüyoruz, ama öзде farklılığımız olmadığından dolayı, Cem Vakfı haricindeki tüm Alevi örgütleri Alevi-Bektaşî Federasyonu çatısı altındadır. Avrupa'daki tüm Alevi federasyonları da Avrupa Alevi Birlikleri Konfederasyonu çatısı altında birleşmiştir.

Gündelik hayatta Aleviler ne tür sıkıntıları yaşıyor?

Taşrada tüm kamu kurumlarında çalışanlar baskı görüyor. Okullarda çocuklarımız baskı görüyor. Büyük kentlerde bile Aleviler kendilerini gizlemek zorunda kalabiliyor. Çünkü Alevilik kamuoyu tarafından yeteri kadar ve doğru bilinmiyor. Alevilere dair önyargıları var. Yeteri kadar cemevi yok ve yasal değil. Hâlâ "Kızılbaş" diyen, aşağılayıcı, insanlık dışı ilişkide bulunan bir anlayış var.

Her çağın Ali'si de, Muaviye'si de, Hüseyin'i de, Yezid'i de vardır. Bize göre, ne Aliler biter, ne Muaviyeler. İnsanların emeğini sömüren, kendi saltanatı için insan hayatına entrikacılar bize göre Yezid'dir, bugün dünyanın en büyük Yezid'i Bush'tur.

Aleviler de Sünnileri "Yezid" diye küçümsemiyor mu?

Yezid, İmam Hüseyin'e kasteden kişidir. Bir Alevi, genelleme yapıp bütün Sünnilere Yezid demez. Biz cemlerde Yezid'e lânet okurken de İmam Hüseyin'i kesen ve onun izinden giden zihniyete lânet okuyoruz. Her çağın Ali'si de, Muaviye'si de, Hüseyin'i de, Yezid'i de vardır. Bize göre, ne Aliler biter, ne Muaviyeler. İnsanların emeğini sömüren, kendi saltanatı için insan hayatına kasteden bütün entrikacılar bize göre Yezid'dir, bugün dünyanın en büyük Yezid'i Bush'tur.

Cemevleri meselesi de son günlerde yeniden gündeme geldi. Bu konuyu nasıl değerlendiriyorsunuz?

Cemaatlerin örgütlenmesinin önündeki engeller kaldırılmalıdır. Bütün cemaatler kendi örgütlenmelerini yapacak, ama hiçbir cemaat bir başka cemaate "sen de benim gibi düşün" şeklinde baskı yapamayacak. Devlet bu baskıları engelleyecek ve hiçbir cemaate, inanca para yardımında bulunmayacak. Bu işi cemaatler kendi aralarında halledecek. Aleviler cemevlerinin ibadet yerleri olduğunu söylüyorsa, devlet de bunu kabul edecek.

Alevilerin "altın çağı" olmuş mu?

İlk ve son Alevi iktidarı, Şah İsmail'in İran'da kurduğu Safevi devletidir. Akıbetini de hepimiz biliyoruz. Yavuz Selim, Çaldıran Savaşı'nda ve daha sonra Anadolu'da onbinlerce Aleviyi kılıçtan geçiriyor. O tarihten sonra, Aleviler hiçbir zaman iktidar olmamışlar ve iktidar olma, devlet olma gibi bir hırsa da bürünmemişler. Aleviliğe özgü bir devlet bize çok saçma geliyor. Bizim inancımıza göre, bir ülkede ne kadar farklı inanç varsa, onların hepsi bir zenginliktir. Şu anda Türkiye Sünni bir devlet olduğu için, Sünniler dışında herkes eziliyor. Yarın bir Alevi devleti olursa, o zaman da Alevi inancı dışındakiler mi ezilecek? Öyle olacaksa, hiç olmasın daha iyi. Bu nedenle, Aleviler Alevilik adına bir siyasî parti kurulmasını doğru bulmazlar. Ama bütün ezilen halk katmanlarıyla birlikte hareket edilir. Bütün insanlar dengeli ve eşit yaşamalıdır. Aleviliğin gayesi budur.

Sizin dedelik sıfatınız var, ama çok gençsiniz. Bu sıfatı nasıl aldınız?

Ocaktan gelme dedeliğimiz yok. Dergâhın vekili sıfatıyla bu hizmeti yapıyoruz. Bu sıfatı uzun bir sürecin sonunda alıyoruz. Aileden bu geleneğin içinde yetişmiş olmanız gerekiyor. Babam Büryani, dedem Ahmet Baba da bu hizmeti yapmışlar. Fakat, dedeliğin babadan oğula geçmesi gibi kesin bir kural yok. Toplumun iradesinin onda tecelli etmesi ve pîr postundan ruhsat olması gerekiyor.

Hem dede sıfatı taşıyorsunuz hem de 12 hizmetten biri olan âşıklık vazifesini yerine getiriyorsunuz. Hangi sıfatınız daha önde?

Olabilirsem halk ozanım, bu vasfım öndedir. Alevi-Bektaşî inancıyla ilgili birikimlerim, geleneğin içinden gelmiş olmamdan kaynaklanıyor. Toplum ve dergâh bu hizmeti yapmamı istediği için yapıyorum. Bizde ihtiyaç duyulduğunda evvallah denir, vazifeden kaçılmaz.

Söyleşi: İrfan Aktan

Kapüşon siyaseti

TÜRKİYE AB yılı olarak ilân edilen 2008 ile birlikte Türkiye sanki bir anda dünyaya açılmıştı. Kuzey Irak'ta sınırötesi operasyonlar sürerken Davos'ta yapılan Türk gecesi, hamarat dış politikanın eriştiği "açılım yaratma" potansiyelinin göstergesiydi. Millî lobiler dört koldan harekete geçti. Öyle ki, ABD'deki Ermeni diasporasına karşı, "Kızılderililer Türktür" hamlesi bile yapıldı. Bunları Erdoğan'ın şovları izledi: Medeniyetler buluşması, Karamanlis ziyareti, türban serbestisi, Köln mitingi... Üstüne üstlük, geçen ay küresel Türkiye'nin stratejik derinliğinin Sudan'a uzanabileceğini de hayretle öğrendik. Darfur'daki soy-

kırımının baş sorumlusu Sudan diktatörü Ömer el Beşir, Gül'ü ziyarette geldi. Konuk diplomatlardan biri Ata'nın huzuruna kapüşonla çıkması, Türk medyası "ucuz petrol" vaat eden Beşir'in ziyaretine ses etmeyecekti. Ama bu hareketi affetmediler! Hartum'un esrarengiz yaklaşımının, nicedir Darfur'a girmek isteyen NATO'yla ilişkisi merak konusu. Pragmatik Türkiye'ye her şey uyar, yeter ki kapüşon takmasınlar. Reel Türkiye ise başka sesler veriyor. TİSK'in araştırmasına göre Türkiye işsizlik artışında Polonya'nın ardından dünya ikincisi oldu. İnsan Hakları İzleme Örgütü, Türkiye'de insan hakları standartlarında gerileme olduğunu duyurdu.

ABD Obamania

Ve Barack Obama, Hillary'nin önüne geçti. Kamuoyu yoklamalarını boşa çıkaran bu sürpriz yükseliş, planları alt üst etmiş durumda. Obama giderek daha fazla merkeze kaysa da onun bulunduğu bütün senaryolar, ister istemez bir "değişim"e tekabül ediyor. ABD ve dünya ilginç bir sınav yaşıyor.

BUSH'UN Irak Savaşı'nı ilân ettiği konuşmasını ayakta alkışlayan New York senatörü Hillary Clinton'ın o hâlini unutmak mümkün değil. Hillary savaşa tam destek verdi. 11 Eylül sonrası "birlik ve beraberlik" ortamını tesis ederken yurtseverlik adına (yerel ve küresel) polis devleti uygulamalarına göz yuman Demokratlar, o toz kondurmaları liberal değerleri rafa kaldırmıştı. Gene de Bush'a verdikleri ölçsüz desteğin onları gülünç duruma düşürdüğünün farkındaydılar. Bu yüzden onlara "geçerli" bir savaş gerekçesi bahşeden "Saddam'ın kitle imha silahları" yalanına dört elle sarıldılar. Bunlar olurken ülkenin en büyük endüstri havzalarından Chicago'da, genç bir siyah politikacı savaş karşıtı söylemler veriyordu. O zamanlar henüz tanınmayan bu ses, 2004 seçimlerinde Demokrat Parti'nin (DP) yükselen yıldızı oldu ve açık farkla Illinois senatörlüğünü kazandı: Barack Obama.

Bugünden bakıldığında tarafların savaş başladığı andaki pozisyonları çok net. Bu yüzden, artık Demokratların tümü Irak'tan çıkmayı savunsa da, senatodaki muhalefetiyle savaş karşıtı bir persona inşa eden Obama seçmene daha inandırıcı görünüyor. 3.2 milyon üyesi olan savaş karşıtı Move On örgütü Obama'nın arkasında olduğunu açıkladı. Geniş halk kesimlerinin gözündeki "barış şövalyesi" olmak, son bir ayda Amerika'nın kafasını allak bullak eden Obama'nın vasıflarının sadece bir tanesi. İyi bir hukukçu, bir halk politikacısı, Reagan-Bush neoliberalizmine karşı bir liberal, Martin Luther King'in siyasi mirasını sırtlanmaya hazır bir

demokrat, genç, enerjik, yakışıklı ve Amerikan tarihinin en etkileyici hatipleri arasında sayılıyor. Hillary Clinton'ı destekleyen gelişkin kuzeybatı eyaletlerinin entelektüelleri, buna iki gerekçeyle burun kıvrıyor: "Siyah ve deneyimsiz; burası Amerika, kazanma şansı yok!"

DP eliti, 24 eyalette önseçimlerin yapıldığı Süper Salı öncesine kadar, Obama'yı güvenli bir oy bariyeriyle kontrol altında tutabileceği bir "seçim fantezisi" olarak görüyor, esas olarak ona "yardımcı başkan" pozisyonunu yakıştıyordu. Bu plana göre, Obama'nın şovu uzun vadede Clinton-Obama ikilisinin elini kuvvetlendirecekti. Ne var ki hayat başka türlü aktı. 5 Şubat'ta, Süper Salı sonuçları geldiğinde California ve New York gibi kalabalık eyaletlerin delegeleriyle üstünlük sağlayan Clinton, Obama'dan daha az eyalet aldığı halde birinciliğe yerleşti. Ama aradaki fark tehlike sinyalleri verecek kadar azdı. Clinton, biraz daha sıkı çalışarak bu sorunu çözeceğini sandı.

Manidar bir kararlar hispanik bir kadın olan kampanya menajerini görevden aldı. Manidardı, çünkü Obama'nın seçmen potansiyeli içinde yapılan araştırmalar, Clinton'ın "çantada keklik" gördüğü hispaniklerin ve kadınların oylarının da Obama'ya kaydığını gösteriyordu. Yaşı 65'in üstünde olanlar, beyaz erkekler, mavi yakalılar, çiftçiler, etnik azınlıklar ve belki de en büyük destekçi grubunu oluşturan gençlik... Obama herkesten oy alıyordu. Yani, siyah olması "sakıncalı" olmayabilirdi.

Savaş, önseçim gündeminin başlıca konularından, ama listenin başında değil. Cumhuriyetçilerin önde giden adayı John McCain bile Irak işgalini bitirme yanlısı olduğu için seçmen tatmin olmuş görünüyor. Artık en önemli konu, ekonomi. Bush yönetiminin uyguladığı, trilyon dolarlarla ifade edilen savaş ekonomisi çalışan kesimlere hiçbir yarar sağlamadığı gibi onları yoksullaştırdı. Aldıkları ev kredilerini

ödeyemez hâle geldiler. Toplumsal çöküntünün farkında olan hükümet küresel ekonomiyi tehdit eden bu durgunluğa karşı "sosyal devletçi önlemler" almak durumunda kaldı. (s.27) Sosyal devlet, en azından Demokratlar açısından, bu seçimin alt metni olsa gerek. Clinton ve Obama, sağlık ve eğitim konusunda, birbirinden "müshfik" programlarla çekişiyor. Michael Moore'un sağlık sistemini yerin dibine batıran "Sicko" filmiyle Amerika'nın gündemine soktuğu "evrensel sağlık hizmeti" dillerden düşmüyor. Bunlar, AKP'nin peşine takılan yerli liberaller için ibret manzaraları.

Obama'nın dünyanın geri kalanını en fazla ilgilendiren vaadi, "dış politikada bir zihniyet değişimi" olmalı. Bu büyük bir meydan okuma. Zira başkanların Amerikan dış politikasını değiştirme gücü olmadığı kabullenilmiş bir gerçektir. Kenyalı siyah bir baba ile Amerikalı beyaz bir annenin oğlu olan Barack Hüseyin Obama, küresel siyasetin akışını değiştirebilir mi, bilemiyoruz. Ama en azından şunu biliyoruz: Obama'nın etnik çatışmalarla kavru lan Kenya'da (s.26) yaşayan babaannesi Sarah, Süper Salı'nın sonuçlarını radyodan dinledi. Çünkü televizyonu yoktu...

Barack Obama'nın Kenya'da, etnik temizliğin içinde yaşayan babaannesi de "değişim" bekliyor

Obama, öngörülere ve kamuoyu yoklamalarını boşa çıkararak tamamen farklı profilleri ve karakteristikleri olan eyaletleri art arda kazanmaya devam etti. Süper Salı'dan sonra önseçim yapılan sekiz eyaletin hepsini alarak birinciliğe oturdu. Biz yayına girdiğimizde, Clinton'ın 12 eyaletine karşılık Obama 22 eyaleti kazanmıştı. Delege tablosundaki durum da şunu gösteriyordu: Obama 1223 - Clinton 1198. (Başkan adaylığını için 2025 delege gerekiyor.)

Hillary, Obama'nın zaferleri karşısında pa-

Savaş sıçradı

ÇAD Afrika'da kargaşa domino etkisiyle yayılıyor. Sudan'daki soykırımdan kaçan 2.2 milyon Darfurî'nin büyük bir bölümünün sığındığı Çad, şimdi de kendi içsavaşına döndü. Hükümet karşıtı gerilla gruplar İdris Debi rejimini devirmek üzere birleşti. Çad ordusu başkanlık sarayına kadar dayanan gerillaları güçlkle püskürttü. Ülkede askeri bulunan Fransa, BM'ye acil müdahale çağrısı yaptı. Yüzden fazla kişinin öldüğü çatışmalar sırasında 20 bin Çadlı aile komşu Kamerun'a sığındı. Birkaç gün sonra Darfur'a yeniden saldıran Sudan ordusundan kaçan 12 bin kişi daha Çad'a giriş yaptı.

Hedef: El Kaide

AFGANİSTAN Bush rejimi giderayak El Kaide'ye somut darbeler vurulduğunu gösterme telaşına düştü. Afganistan'daki üst düzey El Kaide sorumlularından Ebu Layt el Libi öldürüldü. Pakistan sınırı boyunca konumlanan örgüt birimlerine özel operasyonlar yapıldı. Bu operasyonların bir ayağı da Küba'daki Guantanamo Üs-sü'nde tutulan El Kaide kadrrolarına uzandı. Amerikan Savunma Bakanlığı, 11 Eylül saldırılarının planlanlayıcıları arasında olduğunu iddia ettiği altı mahkûmu yargıya teslim etti. Zanlılar arasında 11 Eylül'ün beyni olduğu söylenen Halid Şeyh Muhammed de bulunuyor.

Cuntanın yol haritası

BURMA Safran Devrimini kanlı bastıran cunta rejimi, dünyadan gelen baskılara dayanamadı ve bir demokrasi takvimi açıklamak zorunda kaldı. Buna göre, Mayıs ayında anayasa referandumu yapılacak, 2010'da ise çokpartitli genel seçime gidilecek. Bir süredir generallerle BM gözetiminde müzakereler yapan ve çıkan sonuçtan tatmin olmayan yasaklı lider Aung Sang Suu Kyi'nin partisi Ulusal Demokrasi Birliği (NLD) açıklamayı "muğlak, eksik ve tuhaf" buldu. Anayasanın içeriği ve nasıl hazırlanacağı hakkında hiçbir açıklamada bulunulmaması, "kukla demokrasi" arayışına ilişkin kuşkular yarattı.

Kilise, Zapatero'ya karşı

İSPANYA 9 Mart'ta yapılacak genel seçimler öncesinde, Katolik Kilisesi, halka başbakan Zapatero'ya oy vermeme çağrısında bulundu. İspanyol Piskoposlar Konferansı (CEE) tarafından yayınlanan bildiri-de, Sosyalist İşçi Partisi'nin (PSOE) dört yıllık iktidarı sürecinde yaptığı eşcinsel evlilik, boşanmayı kolaylaştırma ve halen görüşülen ötenazi yasaları ile eğitim sisteminde laikleşme uygulamaları sert bir dille eleştirildi. Bildiri, katolikleri muhafazakar görüşlü Halk Partisi'ne (PP) oy vermeye çağırırdı. PSOE eleştirileri soğukkanlılıkla karşılamakla beraber, ETA konusundaki saldırgan yoruma tepki gösterdi.

KENYA

İki fil dövüşünce...

Bir "neoliberal cennet" daha çözülüyor. Doğu Afrika'da istikrar arayan BM'nin, STK'ların, çokuluslu şirketlerin ve askeri üs kurmayı planlayan ABD'nin "kumanda merkezi" olarak seçtiği Kenya, kanlı çatışmalara sahne oluyor. Seçimlere hile karışması, elbette yoksulların öfkeyle sokağa dökülmesini açıklamaya yetmiyor.

JEAN-CHRISTOPHE SERVANT

Le Monde Diplomatique, Şubat 2008

ABD büyükelçisi, Kenya'da 27 Aralık 2007'de yapılan seçimlerin sessiz sakin bir havada geçmesinden çok etkilenmişti. Ne var ki, üç gün sonra, sonuçlar cumhurbaşkanı Mwai Kibaki lehine açıklandığında, 700 insanın ölümüne neden olan protestolar başgösterdi. Nasıl oldu da Doğu Afrika'nın en istikrarlı bölgesinde böyle şeyler yaşandı?

Seçim arifesinde Kenya, batı dünyasında Aslan Kral filmi hatırlatan, rüyâ gibi bir yer olarak gösteriliyordu. Kuşkusuz, Kenya'nın safari parklarındaki bungalovlar ve sahil otelleri her yıl bir milyondan fazla turisti ağırılıyor. Fakat bütün bu görüntüler gerçeklikten çok uzak. Kitanın piyasa cenneti, uluslararası finans kurumlarının takdiriyle "Afrika'nın refah ve istikrar modeli", 2007'de yaşanan yüzde 6'luk büyümeye ve borsa endeksinin yüzde 800 oranında yükselmesine rağmen Etiyopya, Sudan, Somali veya Uganda gibi komşularıyla ilişkilendirilen türden bir felaketin kıyısında bulunuyor.

Olağan kurbanlar

Columbia Üniversitesi profesörü Jacqueline Klopp şöyle diyor: "Kenya tarihi, sömürgecilik yıllarından beri vahşet ve baskıyla yazıldı. Bugün en korkunç etnik temizlik biçimlerinin uygulandığı bölgeler, 1992 ve 1997 seçimlerinde vahşet yaşanan yerlerdi. Yoksulluk ve güvensizlik içinde yaşamını sürdüren mülksüzler bugün gene kurbanlar arasında."

Geçen güz, muhalif lider Raila Odinga parlamento seçimlerinde oyları süpürdüğünde, Kenya kanlı bir yaz mevsiminden henüz yeni çıkmıştı. Nairobi'nin yoksul bölgelerindeki gerilim, Luo kabilesinin sözde Talibanları ile Kikuyu kabilesinden Mungiki militanlarının yasadışı "changaa" (geleneksel alkollü içki) satışını kontrol altında tutmak için birbirleriyle çatıştığı 2006'dan beri devam ediyor. Kwe Kwe adlı özel hükümet kuvvetleri, gecekondu bölgelerinde Mungiki çetecisi olduğundan şüphelendiği 500 genci katletti. Bu olaylar, Nairobi nüfusunun yüzde 60'ının yaşadığı varoşlara tıkmış Kikuyu (başkan Kibaki'nin kabilesi) mensuplarının hükümete karşı kin beslenmesine neden oldu.

1990'ların başında, Rift Vadisi, toprak anlaşmazlıkları ve zorunlu tahliyelerden dolayı tarımcı Kikuyu çoğunluk ile kırsal Kalenjin azınlık arasında çatışmalara sahne oldu. Burada savaştan milisler, şiddet yoluyla istikrarsızlık yaratma ve böylece çoklu etnik yapıya sahip bölgelerin siyasi demografisini değiştirme stratejisiyle hareket eden güçlü politikacılar tarafından ustaca kullanıldı. Sonbahar boyunca görevi suistimal söylentileri yayıldı: Kibaki kendine destek veren bölgelerdeki sandık sayısını artırdı.

İki politik lider, bütün kişisel servetini, ittifaklar ve ihanetlerle dolu anlaşılmaz bir etnik savaş yaratmak üzere kullandı. Sürdürdükleri mücadele, yolsuzluk ve kirli para ile damgalanmıştı. Fakat zengin-yoksul farkının açıldığı seçim bölgelerindeki bilinçli yoksulların, beklentilerinin yerine getirilmemesine karşı tepki göstererek devrim yapmak üzere harekete geçmesi, yaklaşan trajedinin habercisiydi.

Ve çatışmalar başladı; zenginler ile mülksüzler, kibirli politik seçkinler ile çaresizliğe ve yoksulluğa terkedilenler arasında yaşanan çatışmalar. Kibaki'nin oy deposu Kikuyu seçmen grubunun en yoksul üyeleri, tıpkı 2005'teki anayasa referandumunda yaptıkları gibi, Luo kabilesinden bir kimseye, Odinga'ya oy verdi. 2003 ve 2005 arasında Kibaki değişimi düşleyen herkesi düş kırıklığına uğrattı. 23 yıl süren Daniel Arap Moi rejiminin insan hakları ihlallerini araştıracak Hakikat ve Uzlaşma Komisyonları kurma, yolsuzluklara karşı savaştan birimler yaratma, adaleti savunma sözleri boş çıkmıştı. Kibaki'nin 2002 seçimlerinde kazandığı zaferin mimarı olan Odinga, başkanın Kikuyu kökenli çevresinin egemen olduğu hükümet koalisyonundan ayrılmaya karar verdi.

Kurnaz, ihtirash, entrikacı

62 yaşındaki Odinga, en az eski patronu kadar tehlikeli ve entrikacı danışmanları olan, demagojik, kurnaz bir politikacı. Odinga'nın başkan yardımcılığı sözü verdiği Musalia Mudavadi, Moi'nin Maliye Bakanı'ydı ve birçok ciddi yolsuzluk skandalına karışmıştı. Kalenjin kabilesinin önde gelenlerinden biri olarak Rift Vadisi krizinde etkisi olan William Ruto ise, Moi'nin 1992 yılında tekrar seçilebilmesini garantilemek için Kenya Ulusal Bankası'nda basılan yüz milyonlarca şilini cebe indirdi. Odinga'nın danışmanlarının bir diğeri, -2004'te Ukrayna'da gerçekleşen Turuncu Devrim'in mimarlarından- Amerikalı akıl hocası Dick Morris'ti, ama tabandan gelen tepkiyle kam-

Darbe başarısız, Horta komada

DOĞU TİMOR Devlet başkanı Jose Ramos-Horta bir darbe girişimi sırasında aldığı yaralarla komaya girdi.

1996 Nobel barış ödülü sahibi Horta'nın durumu biz yayına girdiğimizde ciddiyetini koruyordu. Aynı saatlerde başbakan Xanana Gusmao'nun evine de başarısız bir

baskın düzenledi. İsyancı gerilla lideri Alfredo Reinado, olay sırasında Horta'nın korumaları tarafından öldürüldü. Bir zamanlar Endonezya'ya karşı omuz omuza bağımsızlık savaşı veren marksist gerilla liderleri arasındaki hesaplaşma, 2006'da da kanlı çatışmalara yol açmıştı. Horta-Gusmao ittifakı yoksulluktan kırılan ülkede piyasa ekonomisi tesis etmeye çalışıyor.

panya sona ermeden görevden alındı.

Demokratik dönüşümün yaşandığı dönemlerde, özellikle de hızlı küreselleşme sürecine acil bir uyum gerektiren zamanlarda, şiddetli çatışmaların ortaya çıkma olasılığı nispeten daha yüksektir. Kibaki yönetimi altında geçen beş yılda zenginler ile fakirler arasındaki uçurum daha da derinleşti. Nüfusun yarısı günlük 2 dolardan daha az bir gelirle yaşıyor. Yoksul kesimler, haraç toplayan çetelerin, insafsız kira

BM eski genel sekreteri Annan (solda) iki rakip lider Kibaki (ortada) ile Odinga'nın arasını bulmaya çalışıyor

bedellerinin, toplu taşıma rezaletinin yarattığı güç koşullarla savaşmanın, elektrik ve sağlık hizmetlerini yasadışı yollarla edinmek zorunda kalmanın yığınları içinde.

Kenya, 2007'de kendisine 500 milyon doların üstünde bağışta bulunan ABD'nin anahtar konumundaki stratejik ortaklarından biri ve Washington'ın Afrika Boynuzu'nda yürüttüğü terörle mücadele kampanyasında hayati önem taşıyor. ABD'nin bölgede askeri hâkimiyeti sağlamak amacıyla kurmayı planladığı Africom karargâhlarının konuşlandırılmasına uygun bir yer olarak kabul ediliyor. Kenya'daki huzursuzluk, Uganda, Ruanda, Burundi, Sudan'ın güneyi ve Kongo'nun doğusuna deniz ulaşımının zorlaşmasından kaynaklanan şok dalgaları, daha şimdiden petrol ve diğer yaşamsal hammaddelerde fiyat artışına yol açtı. Bütün bunlar Doğu Afrika'nın iç bölgelerinin güçsüzleşmesi anlamına geliyor.

Odinga parlamento çoğunluğuna sahip. Kibaki ise krizi önemsememeye devam ediyor. Geniş tabanlı bir hükümet kuracağına söz verdi, fakat muhalefet işbirliği yapmayı reddediyor. Bu şekilde Kenya'da hükümet kurulamıyor. Herkes caddelere odaklanmış durumda. Bir Kikuyu atasözünün dediği gibi: İki fil dövüşünce olan otlara olur. -Çeviri: Pınar Uygun

RESESYON, BÜYÜK FAİZ İNDİRİMİ VE MALİ UYARICILAR

Şimdi hepimiz Keynesçi mi olduk?

MARK WEISBROT

AlterNet, 24 Ocak 2008

MUHAFAZAKÂR Richard Nixon meşhur "Şimdi artık hepimiz Keynesçiyiz" sözünü dile getirdiğinde sene 1971 idi. Ama bu fikir, çok geçmeden, belki de 20. yüzyılda başka hiçbir iki kişinin yapmadığını yapıp dünyanın gidişatını değiştiren Ronald Reagan ve Margaret Thatcher ile birlikte geri tepti. Reagan'ın "arz yönlü iktisat" politikaları, ekonomi profesyonellerince hiçbir zaman ciddiye alınmadı -gücünün en etkin olduğu zamanlarda dahi buna imzasını atmak isteyen tek bir iktisatçı yoktu. Ama iktisatçılar, en azından araştırmalarında, John Maynard Keynes'i yüzyılın en etkili ekonomisti yapan pek çok görüşünü ["talep yönlü iktisat" başta olmak üzere, ed.] bir tarafa attı.

Keynes, kendi kendini düzenleyen piyasaların, resesyona (durgunluk) giren ekonomileri, büyüme ve tam istihdamı yeniden inşa ederek canlandırmasının her durumda geçerli olmadığını savunur. Bu noktada hükümet müdahalesi piyasanın yapamadığı işi yapmaya yardımcı olur. Keynes, Büyük Bunalım'ın göbeğinde, acı bir gerçek olarak, bütün ekonomiye giriş kitaplarında (süreç içinde buharlaştı) ve ulusal gelir hesaplamasında modern sistemimizin temelini oluşturan ekonomik teoriyi ortaya koydu. Ama ortaçağ dogması antik dönemin astronomi bilgilerini nasıl gömdüyse, bu anlayışlar da son otuz senedir sosyal bilimlere zayıflatan ve siyaseti biçimlendiren sağcı ideolojinin yükselişiyle kayboldu.

Bu nedenle, henüz resmi olarak başlamasa da, resesyona karşı en Keynesyen tepkileri görmek oldukça şaşırtıcı. FED'in (Amerikan Merkez Bankası) dörtte üç kesintisi, 1990'dan bu yana yapılan en büyük faiz indirimi ve 2001'den (11 Eylül saldırılarının hemen sonrasında) beri yapılan ilk müdahale. Piyasalar, düş kırıklığı yaratma korkusu yaşayan FED'den operasyon devamını getirmesini bekliyor.

Birleşik Devletler ve dünya için iyi haber, sadece FED'in nihayet ne kadar ciddi bir karışıklığın içinde olmamızı anlaması değil, aynı zamanda muhafazakâr merkez bankacılarının baş düşmanını görmezden gelmesidir: Enflasyon oranında herhangi bir artış tehdidi. FED aşağı düşüş tehdidi üzerinde yoğunlaştığı için buna takılmıyor.

Belki daha da önemlisi, Başkan ve Kongre mali bir uyarıcı üzerinde anlaşmaya doğru gidiyorlar. Bu önemli, çünkü FED'in faiz oranlarındaki indirimleri, ekonomiyi son 2001 resesyondan çıkaran uyarıcı etkiye benzer bir konum almayacak. O genişlemede, faiz indirimleri konut kredisi (mortgage) oranlarını indirerek, dev konut balonuna katkıda bulundu. İşte bu balon sayesinde ev fiyatları arttı, insanlar evlerine karşılık topluca trilyonlarca dolar borç aldı ve yaptıkları bu harcamalar son altı yılın ekonomik toparlanmasının taşıyıcısı oldu. Ama şimdi bütün bunlar tersine çalışıyor, bu kadar düşük faiz hadleri aynı etkiyi yapmayacak.

Uyarının detayları üzerinde çalışmaya devam edilmeli. Uyarı buna en çok ihtiyacı olanları hedeflemeli. Enerji korumacılığı ve kamu taşımacılığı için kimi subvansiyonlar potansiyel olarak uzun vadeli yarar sağlar. Ama politikacıların çok çabuk hareket etmeye başlaması ve muhafazakârların Nixon'un Keynesçiliğini yeniden keşfetmesi, değişken ve yabancılaştırmış seçmenin gücünün kanıtıdır.

Beyaz Saray elbette iş dünyasına belli vergi indirimleri sunacaktır, ama görülen o ki paketin ağırlığı -ev sahipleri için vergi kesintileri de dahil- Keynesyen olacak. Başka bir deyişle, konut balonunun patlamasından doğan kayıp harcamaları yerine koymak için onu harcayacak olanların cebine para konması planlanıyor. Bu daha önceki vergi indirimlerinden, sermaye gelirindeki artışlardan ve sağ ideolojinin klasik reçetesinden farklı bir durum. Onlar normalde şöyle düşünürdü: Zengin insanlara daha çok para ver, böylece sözüm ona yatırım yapsınlar ve tam istihdamlı ekonomide üretim artsın.

Bütün bunlar, Cumhuriyetçilerin, başkanlık seçim yılında desteklenmeye bir savaş ve ciddi bir resesyona kombinasyonunun yarattığı potansiyelin onları uzun vadeli bir azınlık partisine çevirmesinden dehşetle korkmasına yol açıyor. Ekonomi, ideologlara bırakılamayacak kadar önemlidir. Ama her halükarda, bu bataktan çıkmadan önce karşılaştığımız kötü ekonomi haberlerine rağmen hayati önem taşıyan bir ekonomik sağduyunun geri döndüğünü kaydetmeye değer. -Çeviri: Balkan Talu

Faiz indirimiyle, konut balonunun patlamasından doğan kayıp harcamaları yerine koymak için onu harcayacak olanların cebine para konması planlanıyor.

Suharto'nun lanetli mirası

ENDONEZYA Endonezya'nın eski diktatörü Suharto öldü. Kendisini genellik kurmay başkanı yapan Sukarno'yu 1965'te ABD destekli bir darbeyle deviren Suharto, soğukkanlı bir katildi. Onun döneminde Endonezya, Bağlantısızlar Hareketi'ni terkedip tekrar Batı egemenliğine girdi ve bölgesinin anti-komünist karakolu haline geldi. Kurduğu askeri rejim 1 milyondan fazla komünisti sistematik bir şekilde öldürdü. Bu katliamları, 1975'te işgal ettiği Doğu Timor'daki marksist direnişçilere karşı da uyguladı. Uluslararası hukuk, Suharto döneminin Kamboçya ile birlikte "soykırım" statüsüne alınmasını tartışıyor.

Başı dönen bir ülke

PAKİSTAN Seçim otoritesinin 8 Ocak'ta yapılması planlanan parlamento seçimlerini 19 Şubat'a erteleme kimseyi şaşırtmadı. Ama Müşerref'in çağırıldığı İngiliz dedektiflerin, Butto'nun vurularak değil bombanın etkisiyle öldüğünü ve iki değil bir saldırgan bulunduğunu açıklaması büyük bir şaşkınlık ve infial yarattı. Butto'nun Pakistan Halk Partisi iddiaları şiddetle reddetti. Seçim kampanyaları tedirginlik içinde devam ediyor. Kuzey Veziristan'daki Paştun milliyetçisi Awami Partisi'nin iki mitingine intihar saldırısı düzenlendi, en az 20 kişi öldü. Son olarak Pakistan'ın Afganistan büyükelçisi kaçırıldı.

Her an ilân edilebilir...

KOSOVA Bağımsızlık! Kosova pür dikkat bu haberi bekliyor. 8 Ocak'ta Kosova'daki başlıca iki parti arasında koalisyon hükümeti kuran başbakan Haşim Taçi, "bağımsızlık yemini" etti. Ama Sırbistan seçimlerinin sonucu gelmeden bir adım atmadı. 21 Ocak'ta yapılan seçimler ikinci tura kaldı. Batı yanlısı cumhurbaşkanı Boris Tadić, milliyetçi Tomislav Nikolić'in gerisindeydi. İki adayın da Kosova'nın bağımsızlığına karşı olduğunu bilen Taçi, "Birkaç güne kadar ilân ediyoruz" dedi. AB derhal devreye girip beklemesini istedi. Rusya, AB'yi uyardı. 3 Şubat'ta Tadić

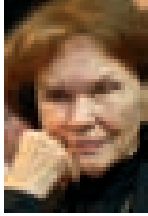
az farkla yeniden seçildi. Taçi bu kez "önümüzdeki hafta" dedi. Romanya ve Kıbrıs, Kosova'nın tek taraflı olarak bağımsızlık ilân etmesi sonucu kurulacak ülkeyi tanımayacağını açıkladı. Sırbistan dışişleri bakanı Vuk Jeremić ise askeri müdahale düşünmediklerini, diplomatik, hukuksal ve ekonomik yollarla mücadele edeceklerini söyledi.

BOLİVYA

Gene o pis koku

Demokratik devrimi hazmedemeyen eski iktidar eliti neofaşist çeteleri sokağa saldı, üstün olduğu eyaletleri Bolivya'dan koparıp ayrı bir devlet kurmak üzere harekete geçti. Madam Mitterrand, "Avrupalı Liderlere Açık Mektup" kaleme alarak demokrasi havarilerine Şili, Kolombiya ve Guatemala'yı hatırlattı.

DANIELLE MITTERRAND

La Jornada, Meksika, 4 Ocak 2008

AVRUPA'NIN ağır bedeller ödeyerek öğrendiği gibi, demokrasi daima diri tutulmalı, durmaksızın yeniden keşfedilmeli ve dünyanın öteki ülkele-

rinde de en az kendi demokratik ülkelerimizde olduğu kadar savunulmalıdır. Hiçbir demokrasi tek başına bir ada değildir. Demokrasiler birbirine yardım etmeli. Bu yüzden liderlerimize ve basına şunu söylemek istiyorum: Evet, genç Bolivya demokrasisinin ölümcül bir tehlike ile karşı karşıya olduğunu öne sürüyorum.

2005 seçimlerinde, potansiyel yerli seçmenlerin önemli bir bölümünün adları, vatandaşlık statüsüne sahip olmadıkları için seçmen listelerinde bulunmadığı halde, Başkan Morales ve hükümeti oyların yüzde 60'ını alarak rahatça iktidara geldi. Bu hükümetin başlıca politik yönelimleri, özellikle doğal zenginliklerin daha adil gelir dağıtımını öngören bir bakış açısıyla kamulaştırılması ve yeni bir anayasa için Kurucu Meclis oluşturulması, seçimlerden önce ve sonra yapılan referandumlarda büyük bir halk desteğiyle onaylanmıştı.

Yeni bir anayasa neden zorunlu? En sade gerekçelerden biri, 1967 yılına, Latin Amerika'da yaşayan (Bolivya nüfusunun yüzde 75'ini oluşturan) yerlilerin vatandaşlık haklarından mahrum bırakıldığı bir döneme ait olan istatistiksel bilgilerin eski ve geçersiz olması.

Kurucu Meclis'in çalışmaları daha en başından beri, sürekli olarak, ekonomik ve politik ayrıcalıklarını kaybetmeyi göze alamayan eski oligarşik düzenin manevraları ve boykotları ile engellendi. Azınlıktaki muhalefet, oylar-

Bolivya'nın güçlü kızılderili hareketi faşist tehdide maruz kaldı

rın kutsallığını reddettiğini, demokrasiyi savunma maskesi altında gizleyerek kinizmi en yüksek düzeye çıkartıyor. Boykotlarla, sokak saldırılarıyla, seçilmiş yöneticilere savrulan tehditlerle, ABD'de göçmen olarak bulunan ve işlediği suçlardan dolayı aranmakta olan eski başkan Sanchez de Lozada'nın, 2003'te gerçekleştirdiği silahlı sivilleri öldürme eylemlerinin devamı niteliğinde eylemler sergiliyorlar.

Dikkatlice ölçülendirilmiş kargaşadan istifade, demokratik oyuna katılmak istemeyen zengin bölgeler ayrımcı tehditleri yeniden

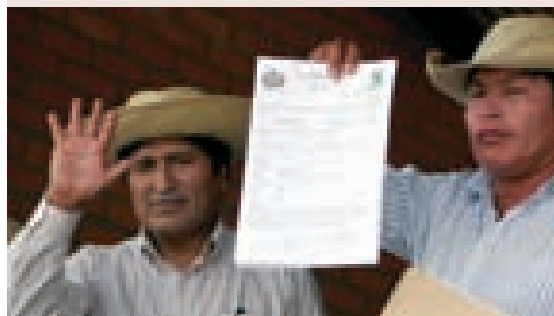
gündeme getirdi; "fakir bölgelerin faturasını ödemek" istemiyorlar. Bolivya'nın büyük burjuvası ve bazı yabancı çıkar çevrelerinden mali destek alan neofaşist militan gruplar ve askeri nitelikli örgütler yerli halk arasında bir korku atmosferi yarattı. Kolombiya ve Guatemala'nın ne hâle geldiğini hatırlayalım. Hepsinden önce, buna benzer bir hükümeti işlemez duruma sokma sürecinden sonra, 11 Eylül 1973'de, Şili demokrasisinin nasıl alçakça bir suikaste kurban gittiğini hatırlayalım.

Demokrasi yanlış bilgilendirme yoluyla da öldürülebilir. Hayır, Evo Morales diktatör değil. Kokain ticareti yapan bir kartelin başı da değil. Ülkelerimizde hiçbir nesnellik taşımayan bu tür karikatürler dolaşıyor. Yerli başkanın fuzuli işgali ve yerli yurttaşların artan politik gücü, Latin Amerikan oligarşileri ve mutassıp Batı basını için katlanılamaz görünüyor. Bu organize yalanı bozmalı. Evo Morales diyalog kurma çabasında; orduyu göreve çağırmayı reddediyor, hatta makamını bir denge unsuru olarak kullanıyor.

Demokrasi savunucularına, liderlere, entellektüellere, medyaya sesleniyorum:

Bolivya demokrasisi adına haykırmak için Evo Morales'in de Salvador Allende'nin kaderine mahkûm olmasını mı bekliyoruz? Demokrasi ya hepimiz için değerlidir ya da hiç kimseye bir şey ifade etmiyordur. Eğer ülkemizi seviyorsak, tehdit altında olduğu her yerde demokrasiyi savunmalıyız. Bazılarının küstahça denediği gibi silahlı kuvvetler aracılığıyla demokrasi inşa etmek bize göre değil. Bize yakın bütün inancımızla ülkemizdeki demokrasiyi korumak ve ülkesine demokrasiyi getirenlerin yanında bulunmaktır. —Çeviri: Pınar Uygun

Sosyal devlet, karma ekonomi

BAŞKAN Evo Morales, toprak reformu çerçevesinde yerli otonomilere tapularını dağıtmaya (solda) devam ederken, Bolivya'nın yeni anayasa tasarısı Kurucu Meclis tarafından onaylanarak 14 Aralık'ta başkanlık makamına sunuldu. Bu durumda Morales'in anayasayı 2008 Eylülünden önce referanduma götürmesi gerekiyor. İnkâ yerlilerine asırlar sonra tam yurttaşlık hakları getiren yeni anayasa-daki kilit unsurlar şunlar:

- Bolivya'yı "üniter ama çokuluslu" bir devlet olarak tanımlıyor.
- Doğal kaynakların mülkiyetini devlete veriyor.

José Bové'nin zaferi

FRANSA Küreselleşme karşıtı köylü lideri José Bové'nin, genetiği değiştirilmiş mısır üretimini durdurma sözünü tutmayan hükümeti protesto için 15 arkadaşıyla birlikte başladığı açlık grevi sekizinci gününde amacına erişti. Halen 22 bin hektar MON810 tipi mısırın ekili olduğu Fransa'da, hükümeti tarım ve gıda endüstrisi lobisine boyun eğmekle suçlayan Bové'yle başlayan ve birçok kente yayılan protesto gösterilerinin ardından, ekoloji bakanı Jean-Louis Borloo, genetiği değiştirilmiş tarım ürünleri projesinin geri çekildiğini ve söz konusu mısır üretiminin askıya alındığını açıklamak zorunda kaldı.

Acil Amazon hareketi

BREZİLYA Lula hükümeti, 2007'nin son beş ayında Amazon'da 3235 km2 ormanlık alanın yok edilmesine ilişkin bilgiye ulaşır ulaşmaz ağır yaptırımlar getiren acil eylem planıyla karşı harekate geçti. Kendisi bir Amazon yerlisi olan Çevre Bakanı Marina Silva, yasadışı ağaç kesimi ve kundaklama eylemlerinin gözlemlendiği 36 şehir ve kasabada çevre polisi sayısının artırılacağını, çevre ajanlarının bölgelerinde düzenli denetim yapacağını açıkladı. Ormasızlaşmanın en yoğun yaşandığı Mato Grosso eyaletinde cangılın yarısından fazlası çölleşmiş durumda. Para ve Rondonia eyaletleri de çölleşme sınırına yakın.

Adaletin bu mu dünya

BRİTANYA BBC'nin Türkiye dahil 34 ülkede, 34 bin kişiyle yaptığı bir araştırmaya katılanların yarısından fazlası, küreselleşme sürecinin çok hızlı ve adaletsiz ilerlediği görüşünde birleşti. Kalkınmakta olan ülkelerde hemen herkes süreci adil bulmuyor; aynı zamanda sürecin çok hızlı geliştiği kanısındalar. Ama aralarında Türkiye, Brezilya ve Endonezya'nın da bulunduğu bazı gelişen ülkeler, büyük oranda küreselleşme sürecini yavaş buluyor. Küreselleşme sürecinin frenlenmesi gerektiğini düşünenlerin sayısı çok az. Katılımcıların yüzde 46'sı ise küresel ekonominin kötüye gittiğini düşünüyor.

İkisi de uykusunda...

HİNDİSTAN Ülkenin simgesi hâline gelen iki ihtiyar ebediyete intikal etti. İkisi de uykusunda huzur içinde öldü. Batı dünyasına transandantal meditasyonu götürüp Beatles'tan David Lynch'e birçok ünlü müritleri arasına katan Hint guru Maharishi Mahesh Yogi, 91 yaşında son nefesini verdi. İkinci kayıp yeşil hareketi. 90'ların ekolojist simgelerinden Hintli mistik eylemci Kinkri Devi, 82 yaşında öldü. Devi, ormanlık alanda yasadışı faaliyet gösteren maden ve taş ocaklarına karşı başlattığı açlık greviyle dünya gündemine girmişti. Yıllarca süren hukuk mücadelesini 1995'te kazandı.

Buldozere karşı barikatlar kurmak (en solda) Penanların etkili eylem tarzı. Ama Şef Kelesau Naan'ın (altta) ölümünden sonra ne kadar işe yarar bilinmez

tak imzasıyla bir mektup göndererek bölgedeki en büyük Malezya şirketi Samling'den kereste almasını istedi. Jawson alışverişi kesti. Bu olaydan sonra Samling'in paralı askerleri sertleşmeye, Naan'a ölüm tehditleri gelmeye başladı.

Cangilda gereğinden fazla ağaç var. Doğru kesim yapıldığı sürece, toplumun doğal kaynaklardan yarar sağladığı bir yeşil ekonomi potansiyelinden söz edilebilir. Sorun, kesime uygun olup olmadığı dikkate alınmadan bütün ağaçların doğranması, orman dokusunun tamamen ortadan kalkması. Endüstri, hi-tech iş makinalarıyla çalışabileceği, motorize üretime uygun alanlar, yollar, yerleşimler açarak, cangılın iç kesimlere doğru ilerliyor. Ağaçsızlaşma, yağmur ormanlarının ekosistemini yavaşsalsal unsuru olan toprak suyunun çekilmesine, ıslak tabanın kurumasına yol açıyor.

Amazonlar'da da aynı şey olmuştu. Fiziki dünya haritasında, Brezilya'nın kuzeydoğu kıyılarındaki boynuz, yemyeşil iç Amazonlar'ın tersine, kuraklığa tekabül eden açık sarı tonlarla gösterilir. Portekizli sömürgeciler fethetmeden önce buralar da yeşildi. Ağaçlar kesilip Avrupa'ya taşındıkça toprak kurudu ve tropikal iklimin yasa gereği yağmur düşmez oldu. Cangil, çöle dönüştü. Amazonlar bu tehditte bugün dahi kurtulabilmiş değil. Üstelik sömürgeci tutum da yerli yerinde duruyor.

Brezilyalı ekososyalist Chico Mendes, 1988'de, Amazon ormanlarının yok edilmesine karşı yürüttüğü kampanya sırasında, yerel bir toprak sahibi tarafından öldürülmüştü. 2005'te, Brezilya'nın Terra do Meio bölgesindeki ağaç katliamını durdurmak için mücadele veren 73 yaşındaki Amerikalı rahibe Dorothy Stang faili meçhul bir cinayetin kurbanı oldu. 2007'de, Meksika'da, yasadışı ağaç kesimi üstüne veri toplayan Greenpeace araştırmacısı Aldo Zamora otomobili açılan yayılım ateşinde can verdi. Şimdi de, Kelesau Naan!

MALEZYA Cangilda ölüm mangası

Piyanın tosuncukları işbaşında. Borneo'da orman katliamına karşı mücadele eden Penan kabilesinin şefi iki ay arandıktan sonra ölü bulundu. Penanlar en son katliamcı şirketin İngilizlerle yapacağı iş anlaşmasını engellemişti.

KELESAU NAAN bütün hayatını Borneo cangıllarında göçebe yaşayarak geçirdi. Hiç okula gitmedi. İmza yerine parmak basıyordu. Ama gerçek yaşı bilinmeyen bu yetmişlik ihtiyar, halkın filozofuydu. Penan kabilesinin şefi Naan, evini ve çevresini kereste kartellerinden korumak için mücadele ediyordu. 23 Ekim'de âniden kayboldu ve bir daha haber alınamadı. 4 Ocak'ta cangılın derinliklerinde cesedi bulundu. İskeleti parçalanmıştı.

Amazon'dan sonra dünyanın en geniş yağmur ormanlarının bulunduğu Borneo Adası'nın, Malezya'ya ait kuzey kıyılarındaki Sawarak eyaleti, 1995'ten beri ağaç kesimini durdurmaya çalışan yerli halkın ölüm kalım mücadelesine sahne oluyor. Şef Naan, 1998'de eyalet mahkemesine başvurarak binlerce yıldır ada-

da yaşayan halkın toprak mülkiyeti haklarını talep etti. Hükümet, toprağı işlemek yerine avcılık yaptıklarını öne sürerek talebi geri çevirdi. Dava o zamandan beri sürüncemede.

Penan kabilesi, çoğu yerleşik yaşama geçmiş öteki kabilelerle birlikte yerli Dayak ulusunu oluşturuyor. Ekosistemin zarar görmesinden doğrudan etkilenen Dayaklar, Borneo'nun Endonezya toprağı olan kesimlerinde de benzer bir mücadele içinde. Şef Naan, BBC, National Geographic gibi Batılı kurumları kullanarak faaliyetlerdeki kereste şirketlerine karşı başarılı bir uluslararası kampanya yürüttü. Bu kampanyaya gönüllü destek veren İsviçreli çoban Bruno Manser, 2000'de, cangilda esrarengiz bir şekilde "kayıp" edilmişti. 2006'da, Naan, İngiliz şirketi Jawson'a 17 kabile şefinin or-

- Anayasa maddelerinde değişiklik yapmak için daha önce olduğu gibi meclisin tamamının değil, üçte ikisinin oyunu yeterli sayıyor.
- Karma ekonominin kurulmasını öngörüyor. (10 bin hektarın üstünde toprak mülkiyetine izin verilip verilememesi ayrıca halk oylamasına sunulacak ve yeni anayasa referandumu bu sonuçla girecek.)
- Merkezi yönetimi ve yerel otonomileri reformdan geçiriyor.
- Yargı reformu getiriyor ve yargıçların meclis tarafından atanarak değil seçimle göreve gelmesini sağlıyor.

- Sucre, Bolivya'nın resmi başkenti oluyor. Ama asal kurumlar halen bulunduğu yerlerden (yasama ve yürütme La Paz, yargı Sucre) taşınmıyor. Bunlara, dördüncü anayasal güç olarak, Sucre'de ikamet edecek Yüksek Seçim Kurulu ekleniyor.
- Anayasanın referandumda halk tarafından onaylanması hâlinde bütün kamu birimlerinde seçime girdiğini hükme bağlıyor.
- Devlet başkanına sadece bir kez yeniden seçilme hakkı veriyor. (Evo Morales'in şu ana kadar sürdürdüğü başkanlık dönemini daha önceki anayasaya tabi olduğu için kapsam dışı bırakıyor.)

Prodi tutturamadı

İTALYA Eski Avrupa Komisyonu başkanı, ekonomi profesörü Romano Prodi'nin geniş tabanlı koalisyonu başa geçtikten 20 ay sonra sallandı ve düştü. Kriz, savcılarının adalet bakanı Clemente Mastella'nın eşi Sandra Mastella hakkında yolsuzluk iddiasıyla soruşturma açıp, ev hapsi kararı almasıyla başladı. Adalet bakanının lideri olduğu Hristiyan Demokrat Udeur partisinin kimi üyeleri hakkında da soruşturma başlatılınca başbakanından beklediği desteği göremeyen koalisyon ortağı Mastella istifasını verip,

hükümetten çekildi. Bunun üzerine Prodi güvenoyu istedi, ancak merkez sol hükümete senatodan onay çıkmadı. 24 Ocak'ta, 156'ya karşı 161 oyla yıkılan Prodi, tereddütsüz istifasını verdi. Hükümetin yenilgisini mecliste şampanya

patlatarak kutlayan muhalefet, geçici bir hükümet ya da cumhurbaşkanı Giorgio Napolitano'nun tasavvur ettiği gibi bir teknokratlar hükümeti yerine doğrudan "erken seçim" dedi. Geçici hükümeti kurmakla görevlendirilen senato başkanı Franco Marini'nin siyasi parti liderleriyle yaptığı görüşmelerden de sonuç alınamayınca süreç tıkanıp, parlamento feshedildi ve 13-14 Nisan tarihlerinde erken seçim kararı alındı. Birbiri ardına yayınlanan kamuoyu araştırmalarına bakılırsa, halkın eğilimi merkez sağa kaymış durumda.

Prodi'nin istikrarlı bir hükümet kuramamasında önemli bir etken olarak görülen seçim yasasının değişmesiyle şimdilik askıda. Berlusconi hükümetinin giderek çıkardığı yasa, küçük partileri kayırdığı gerekçesiyle eleştirilerin hedefinde. Değişiklik için 18 Mayıs'ta yapılması öngörülen referandum ise parlamentonun feshiyle birlikte yasalar uyarınca bir yıl ertelenmiş oldu. Sol kanadın başına geçecek yeni bir isim de kulislerde anılmaya başlandı: Roma belediye başkanı ve İtalyan İşverenler Konfederasyonu'nun nüfuzlu başkanı Walter Veltroni. Hey gidi İtalya, nereden nereye... — **Ş.N.**

FİLİSTİN

Halk firar etti

Gazze Şeridi'nde kara, deniz ve havadan kuşatılan, üstelik elektriği, suyu, gıdası kesilen Filistin halkı patladı. Nüfusun yarısı sınır duvarını delik deşik ederek ihtiyaçlarını karşılamak üzere Mısır'a geçti. İşte Bush'un Ortadoğu gezisi eşliğinde yaşananlar ve Ocak 2008'in bilançosu...

HAMAS'IN Gazze Şeridi'nde denetimi ele geçirmesiyle Filistin'in fiilen ikiye bölündüğü 2007 haziranından beri, kelimelerin tam anlamıyla "iki yüzlü" bir bölgesel politika başgösterdi. Batı Şeria'yı denetleyen El Feti'h'in lideri Mahmut Abbas'ı Filistin'in meşru lideri olarak gören Batılı diplomasi, seçimle iktidara gelen Hamas lideri İsmail Haniye'yi marjinalize etti. Annapolis Zirvesi'nde oluşan yeni statüko, "iyi" ve "kötü" olarak ikiye bölünmüş Filistin projesini süratle işletmeye başladı. Yılbaşı arifesinde, İsrail Başbakanı Ehud Olmert, Abbas ile barış sürecindeki pürüzleri ele almak üzere biraraya gelmeden önce, İsrail "kötü"lerin yurdu Gazze'ye birkaç füze fırlatıverdi. Peşinden Hamas 11 roketle misilleme yaptığını açıkladı. İki tarafta da kayıp olmadı, ama "çözüm yılı" 2008'de işlerin nasıl yürüyeceğine ilişkin bir fikir edinmiş olduk. Bundan sonra cereyan eden olaylar, kangren hâline gelmiş bildik sürecin çok ötesine geçti.

İsraili muhalif tarihçi Ilan Pappé, İsrail'in 2008 gündemi için "Batı Şeria'da etnik temizlik, Gazze'de soykırım" diyordu. Pappé, İsrail'in Gazze'deki stratejisini "soykırım" gibi hassas bir terimle adlandırırken dört dayanak sundu: 1. Artık "militan/sivil ayrımı" gözetilmiyor, hedef doğrudan halk. 2. İsrail ordusu elindeki her türlü ölüm makinesini kullanıyor. 3. Saldırılarda zarar görenlerin sayısı arttı. 4. Bu operasyonlar bir strateji haline geldi; İsrail, Gazze sorununu böyle çözmeyi planlıyor. Hamas'ın karşı ateş açmasının İsrail'in işini kolaylaştırdığını vurgulayan Pappé, bu mekanizmayı durduracak düğmeyi de gösterdi: Batı kamuoyu. Bush'un sekiz günlük bir Ortadoğu gezisi dahi yaptığı ocak ayında, İsrail'in abluka altında tuttuğu Gazze'de yaşananlar Pappé'nin saptamalarını doğrular nitelikteydi...

2 Ocak: İsrail, Hamas'ın roket saldırılarını durdurmak gerekçesiyle Gazze'ye hava saldırısı düzenledi, altı Filistinli öldü. Ölenlerin üçü Hamas militanı, diğerleri halktan insanlardı. 11 kişi yaralandı. Hac dönüşü beş gün boyunca Mısır'da mahsur kalan yüzlerce Filistinli, Gazze'ye dönmeye başladı. Mısır, hacılardan İsrail'in kontrolündeki sınır kapılarından giriş yapmasını istedi. Ama hacıların arasında bulunan bazı Hamas liderlerinin tutuklanma ihtimali üzerine Refah kapısını açmak durumunda kaldı. Olay İsrail tarafından kınandı.

3 Ocak: İsrail ordusu, "militanların altıyapısını çökertmek" gerekçesiyle Gazze'ye kara saldırısı düzenledi. En az dokuz Filistinli öldü. Ölenlerin üçü, İsrail tankının vurduğu bir evdeki sivillerdi. İslamî Cihad, diğer iki kişinin kendi militanı olduğunu duyurdu. İsrail ayrıca Batı Şeria'daki Nablus şehrine baskın düzenledi. Toplu gözaltılar sırasında taşlı direnişle karşılaşan askerler, plastik mermiyle cevap verdi. Çok sayıda sivil yaralandı, sokağa çıkma yasağı ilan edildi.

4 Ocak: Gazze'den atılan bir misilleme roketi 15 km mesafedeki Aşkelon kentini hedef alınca, İsrail gece yine saldırdı. En az iki Hamas üyesi öldürüldü.

7 Ocak: Bush'un Ortadoğu gezisi öncesinde bir demeç veren Olmert, Aşkelon saldırısı

nın can kaybına yol açmamakla beraber "bu zamana kadar Gazze'den İsrail'e yapılan en uzun mesafeli roket saldırısı" olduğuna dikkat çekti. "Şiddeti tırmandırmak" ile suçladığı Hamas'ı tehdit etti.

9 Ocak: Bush, İsrail, Kuveyt, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri, Suudi Arabistan ve Mısır'ı kapsayan gezisine Tel Aviv'den başladı.

12 Ocak: Silahlı militanlar Gazze'nin kuzey kesimdeki bir Amerikan okulunu taradı, öğrenci otobüslerini ateşe verdi ve okulun bilgisayarlarını çaldı. Öğrencilerinin tümü Filistinli olan okula yapılan saldırı Hamas tarafından kınandı. Güney Gazze'de, İsraili keskin nişancı, sınır karakolunda görev yapan polis memurunu öldürdü.

13 Ocak: İsrail, şüpheli bir otomobile hassas füze saldırısı düzenledi. Ölen üç kişiden birinin El Aksa Şehitler Tugayı mensubu olduğu belirlendi. Diğer kayıpların örgüt ilişkisine rastlanmadı.

14 Ocak: İsrail ve Filistin yetkilileri barış görüşmelerine başladı. Öncelikli konular, Kudüs'ün statüsü, Filistin devletinin sınırları, Batı Şeria'daki Yahudi yerleşimleri, göçmenler, asayiş ve su kaynakları.

15 Ocak: İsrail güçlerinin Gazze'nin Zeytun bölgesine karadan ve havadan düzenlediği saldırıda 19 Filistinli hayatını kaybetti. Ölen

Gazze'nin batısındaki Refah şehrinin sınır duvarını kevgire çeviren Filistin halkı açılan gediklerden Mısır'a hücum etti

İtalya'da darbe planı

BRİTANYA Yeni ulaşılan gizli arşiv belgeleri, İngiliz hükümetinin, 1976'da, NATO'daki müttefikleriyle birlikte, İtalya'da Komünist Parti'nin iktidara gelmesini önlemek için darbe planladığını ortaya koydu. İtalyan bir araştırmacı tarafından gün ışığına çıkarılan belgelere göre, darbe planı, komünistlerin kazanması beklenen 1976 seçimlerinden aylar önce, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ve Vatikan'la görüşüldü. Belgede sağcı güçlerin ordu ve polis desteğine güvenebileceği belirtiliyor. Ancak gerçekçi bulunmayan plan reddedildi. Ayrıca İKP de seçimlerde zafer kazanamadı.

Sıradan faşizm

LÜBNAN Başkent Beyrut'ta, elektrik kesintilerini protesto eden göstericilere askerlerin müdahalesi sonucu çıkan çatışmalarda en az yedi kişi öldü. Şiilerin çoğunlukta olduğu güney semtlerinde yaşanan çatışmalar, ordu birliklerinin göstericilerin kurduğu barikatları kaldırmak için harekete geçmesiyle patlak verdi. Ölenlerin çoğunun Emel ve Hizbullah'ın taraftarları olduğu kaydedildi. Başbakan Fuad Sinyora, bir günlük yas ilân etti. Okullar tatil edildi. Hükümet yanlıları, İran ve Suriye'nin desteklediği muhalefeti olaylara neden olmakla suçladı. Hizbullah ise uygulanan ölçsüz şiddeti eleştirdi.

Clooney: Global arabulucu

NIJERYA Yaşadıkları topraklarda bulunan zengin petrol ve doğalgaz yatakları'nın gelirinden halkın da pay alması için mücadele veren Nijer Deltası Bağımsızlık Hareketi, yakınlarında BM genel sekreteri Ban Ki-Mun tarafından "barış elçisi" ilân edilen Amerikalı aktör George Clooney'den hükümetle aralarında arabuluculuk yapmasını istedi. Bölgede boru hattı sabotajları ve yabancı petrol işçilerini kaçırmaya eylemleri düzenleyen örgüt, terörist olmadıklarını vurgulayıp uluslararası barış kurumlarıyla çalışmak istediklerini duyurdu. Clooney'i, "her şeyi kendi gözleriyle görmesi için" Nijer Deltası'na davet etti.

Gene darbe konusu

VENEZÜELLA Chavez, Kolombiya'nın en büyük gerilla örgütü FARC'ın elindeki rehinelere salınması için arabuluculuk yapmaya devam ediyor. Yakınlarda yeni bir rehine pazarlığı başlattı. Ama bu Bogota ile arasındaki sorunlu ilişkiyi düzeltmeye yetmiyor. Chavez, geçen ay ABD Dışişleri Bakanı Condoleezza Rice'in Kolombiya ziyaretinde, bu iki ülkeyi Venezüella'da darbe yapmayı planlamakla suçladı. Öte yandan Exxon Mobil'in ABD, Britanya ve Hollanda mahkemelerinde kazandığı davalar sonucu Venezüella'ya ait milyarlarca doları dondurmasına sinirlenen Chavez, şirketle ticareti kesti.

lerden biri Hamas'ın önde gelenlerinden Mahmud Zahar'ın oğluydu. Öte yandan sınırın İsrail tarafında çalışan Perulu bir tarım işçisi, Filistinli nişancı tarafından öldürüldü.

16 Ocak: Bush'un gezisinin son gününde Mısır'dayken İsrail uçakları hem Batı Şeria hem de Gazze Şeridi'ne saldırı düzenledi. Batı Şeria'da İslami Cihad'ın askeri kanadının önde gelen isimlerinden Velid Ubeydi'yi öldürdü. Gazze'de aynı aileden üç sivil yaşamını yitirdi. Son bir ayda İsrail saldırılarında ölenlerin sayısı yüzü geçti. Misilleme olarak iki günde Gazze'den İsrail'e yetmişin üstünde roket fırlatıldı.

17 Ocak: Son yıllarda komşularından gelebilecek saldırılara karşı füze kalkını oluşturmaya çalışan İsrail, başkent yakınlarındaki bir üste balistik füze denedi.

19 Ocak: İsrail, bölgeden yönelen roket saldırılarındaki artışı gerekçe göstererek Gazze Şeridi sınırındaki geçiş noktalarının tümünü kapattı. Mısır ile arasındaki Refah sınır kapısı da Hamas'ın denetimi ele geçirmesinden beri kapalı olduğu için yaklaşık 1.5 milyon Filistinli mahsur kaldı. BM, kararı kınadı. Aynı gün İsrail'in Gazze'ye düzenlediği tank saldırısında en az iki kişi öldü, 4 kişi yaralandı. Bunlara, daha önce yaralanan bir Hamas militanının ölmesi de eklenince savaşın yeniden başladığı Eylül 2000'den beri hayatını kaybeden Filistinlilerin sayısı 6 bini geçti.

20 Ocak: İsrail'in abluka uygulaması, gıda ve temel ihtiyaç maddeleri sıkıntısına yol açtı. Gazze'deki tek elektrik santrali, İsrail'in sınırı kapatmasıyla başgösteren yakıt sıkıntısı yüzünden faaliyetini durdurunca bölge karanlığa gömüldü. Kesintiden en çok hastaneler etkilendi, sadece acil ameliyatlarda yapılabildi. Pom-palar çalışmadığı için şehir suyu kesildi.

21 Ocak: Abbas, Arap ülkelerini ve uluslararası toplumu İsrail ablukasına karşı yardıma çağırdı. AB ve uluslararası insan hakları örgütleri İsrail'i "toplu cezalandırma" ile suçladı. BM bölgedeki koşullar yüzünden 860 bin Filistinliliye verilen yardımın riske girdiğini açıkladı. Arap Birliği, Gazze'nin dış dünyayla tek bağlantısı olan Refah sınır kapısının açılmasını tekrar gündeme getirdi. Daha önce Mısır Cumhurbaşkanı Hüsnü Mübarek tarafından getirilen bu öneriye, "silah ve para kaçırıldığını" savunan İsrail şiddetle karşı çıktı. Son bir haftada Gazze'den İsrail'e atılan roket sayısının 200'ü aştığı bildirildi.

22 Ocak: Uluslararası tepkilerin ardından İsrail, ablukayı gevşetmeye başladı. Sabahın erken saatlerinde akaryakıt taşıyan tankerler

George Habaş öldü

FHKC (Filistin Halk Kurtuluş Cephesi) lideri George Habaş, uzun bir hastalık döneminden sonra, 26 Ocak'ta, Amman'da son nefesini verdi. 1925'te, Ortodoks Rum kilisesine bağlı varlıklı bir Arap ailesinin oğlu olarak doğan Habaş, tıp eğitimi olarak doktor oldu. İsrail'in 1967'de çevredeki Arap ülkelerinin tümünü yenilgiye uğratarak Filistin'e egemen olmasından sonra mesleğini bıraktı, "El Hekim" kod adıyla silahlı mücadeleye başladı. 1968'e girmeden hemen önce kurduğu FHKC, Vietnam'daki gerilla direnişinin etkisiyle devrimci şiddeti esas alan bir Marksist çizgi benimsedi. İdeolojik olarak Mahir Çayan ile aynı fazdaydılar. Uçak kaçırma eylemleriyle tanınan FHKC, 1970'de İsrail'i destekleyen ABD ve Avrupa ülkelerine ait dört uçağı Ürdün'e kaçırarak dünya gündemine girdi. Eylemde, Filistinli tutukluların serbest bırakılmasını sağladıktan sonra, içindeki 500 yolcuyu çıkartıp uçakların üçünü havaya uçurdular, sonuncusunu da Kahire'de tahrir ettiler. Habaş, Yaser Arafat'ın El Fetih örgütüyle ittifaka girerek 1971'de Filistin Kurtuluş Örgütü'nün kurulmasına öncülük etmişti. Ama İsrail'le barış müzakereleri konusunda Arafat'la ayrı düştü, Hamas'a yakınlığı. 80'lerden itibaren siyasi etkisini yitirdi, 2000'de FHKC liderliğini daha sonra İsrail tarafından öldürülecek Ebu Ali Mustafa'ya bıraktı.

Gazze'ye giriş yaptı. Gelen yakıt sayesinde santral düşük kapasiteyle çalışmaya başladı, evlere tekrar su verildi. Refah kapısının açılması talebiyle gösteri yapan yüzlerce Filistinli Mısır'a geçmeye çalıştı. Mısırlı muhafızlar, çoğunluğu kadın kalabalığı püskürtmek için havaya ateş açtı, basınçlı su kullandı.

23 Ocak: Maskeli militanların sabah saatlerinde Gazze ile Mısır arasındaki sınır duvarının bazı noktalarını havaya uçurulmasıyla açılan gediklerden geçen onbinlerce Filistinli, gıda, yakıt, ilaç ve diğer temel ihtiyaç maddeleri tedarik etmek üzere Mısır'a akın etti. Mübarek, yasadışı giriş yapan Filistinlilere geçici olarak izin verilmesi talimatı verdi. 50 binden fazla kişi sınırı geçti, ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra Refah'a geri döndü.

24 Ocak: Mısır'a geçenlerin sayısı ikinci günde 100 binleri buldu. Sınırın Mısır tarafı, sigaradan canlı hayvana her türlü mal satan tezgahlarla pazar yerine döndü. Mısır güvenliği artırdı ve sınırın bütün Filistinliler geri dönünce kapatılacağını bildirdi, ama alışveriş yapan halka müdahale etmedi. İsrail kuvvetleri Batı Şeria'da bir Yahudi yerleşimine saldırı düzenlemeye çalıştıkları gerekçesiyle iki Filistinliyi öldürdü.

25 Ocak: Mısır'ın sınırı kapama girişimi direnişle karşılaştı. Özel timler, sınırda toplanan kalabalık grupları havaya ateş ederek ve basınçlı su kullanarak dağıtmaya çalıştı. Ama Filistinliler polis barikatını güç kullanarak yarıdı. Sınır duvarında kapatılan gediklerin yerine yenileri açıldı. BM, son üç günde en az 700 bin kişinin Mısır'a geçtiğini bildirdi. Bu arada İsrail kuvvetleri, Refah'a hava saldırısı düzenleyerek iki aracı vurdu, dört Hamas militanı öldü. Doğu Kudüs'te ise İsrailli polis, bir Filistinlinin açtığı ateş sonucu öldü.

26 Ocak: Filistin Halk Kurtuluş Cephesi lideri George Habaş, Ürdün'de yaşama veda etti. Gazze matem yaşarken Mısır polisi zırhlı araçlarla 12 km'lik Refah sınırını tekrar abluka-ya aldı. İlerleyen saatlerde Kuzey Sina Valisi, Filistinlilerin her türlü gereksinimi karşılamak üzere sınırı geçmeye devam edebileceğini bildirdi. İsrail, Gazze'den Sina çölüne geçen Filistinlilerin saldırı düzenleyebileceği endişesiyle Mısır sınırını sivillerin geçişine kapattı.

27 Ocak: İsrail, Gazze Şeridi'ne sınırlı yakıt sevkiyatına yeniden başlayacağını duyurdu. Karar, İsrailli insan hakları örgütlerinin Gazze'deki ablukanın kaldırılması için Yüksek Mahkeme'de açtığı davanın görülmeye başlanmasıyla ardından geldi. Duruşmalar sırasında İsrail hükümeti yakıt sevkiyatına yeniden başlama sözü verdi. Olmert ve Abbas, Kudüs'te buluşarak Refah krizini görüştü. Olmert'in Abbas'la görüşmemesi için uyardığı öğrenildi. Mısır ise Hamas ile El Fetih'e acilen biraraya gelme çağrısı yaptı.

30 Ocak: BM Güvenlik Konseyi İsrail'in Gazze ablukasını üstüne bir açıklama yayımlama konusunda uzlaşamadı. Konsey sekiz gün süren tartışmaların sonunda ortak bir dil bulamadı. Mısır, Refah sınırda denetim sağlamaya ve geçişleri yavaşlatmaya başladı.

DÜZELTME: Geçen sayımızda, bir basiret bağlanması sonucu, İlan Pappé'nin makalesinde Batı Şeria'yı inatla İngilizce adıyla, West Bank olarak anmışız. Düzeltiriz, özür dileriz.

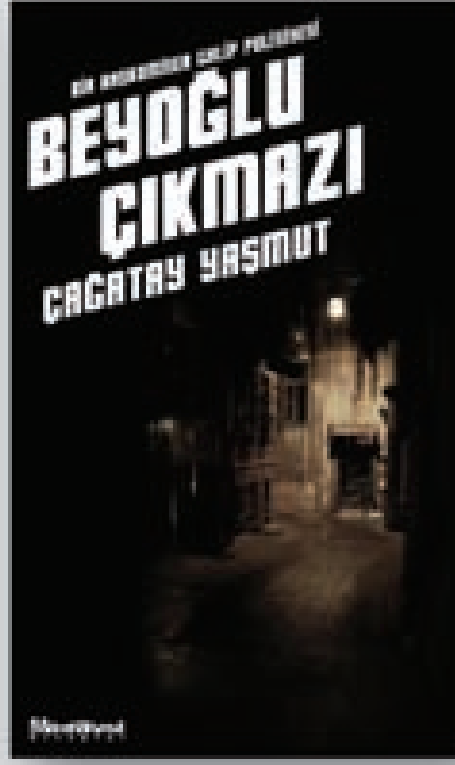
Oğlak, bu ay okurlarını üç genç yazar ve vazgeçilmez bir klasikle buluşturuyor...

**Elmaslardaki
Gökyüzü**

Nilüfer Altınel

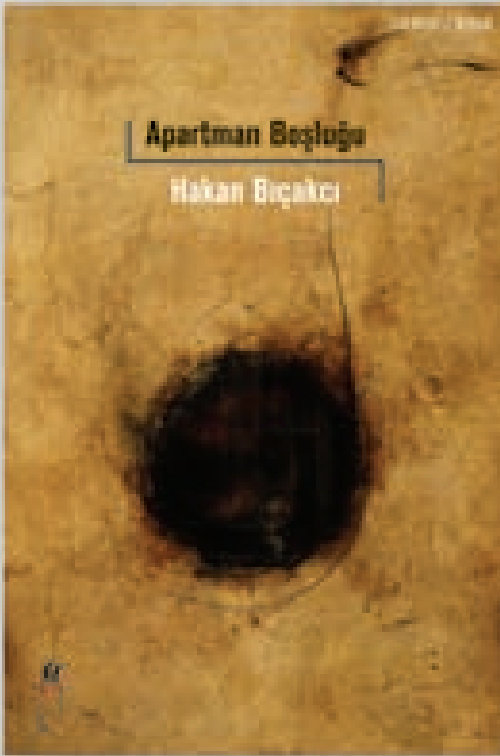
264 sayfa
ISBN 975-329-600-2

Beyoğlu Çıkmazı

Çağatay Yaşmut

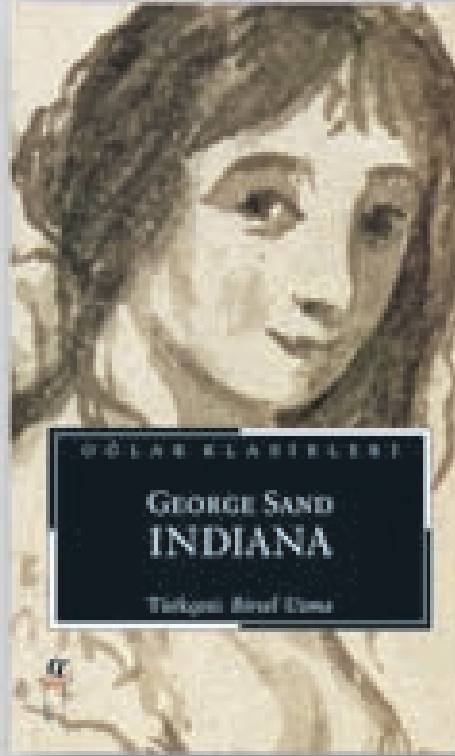
232 sayfa
ISBN 975-329-599-5

**Apartman
Boşluğu**

Hakan Bıçakcı

256 sayfa
ISBN 975-329-598-7

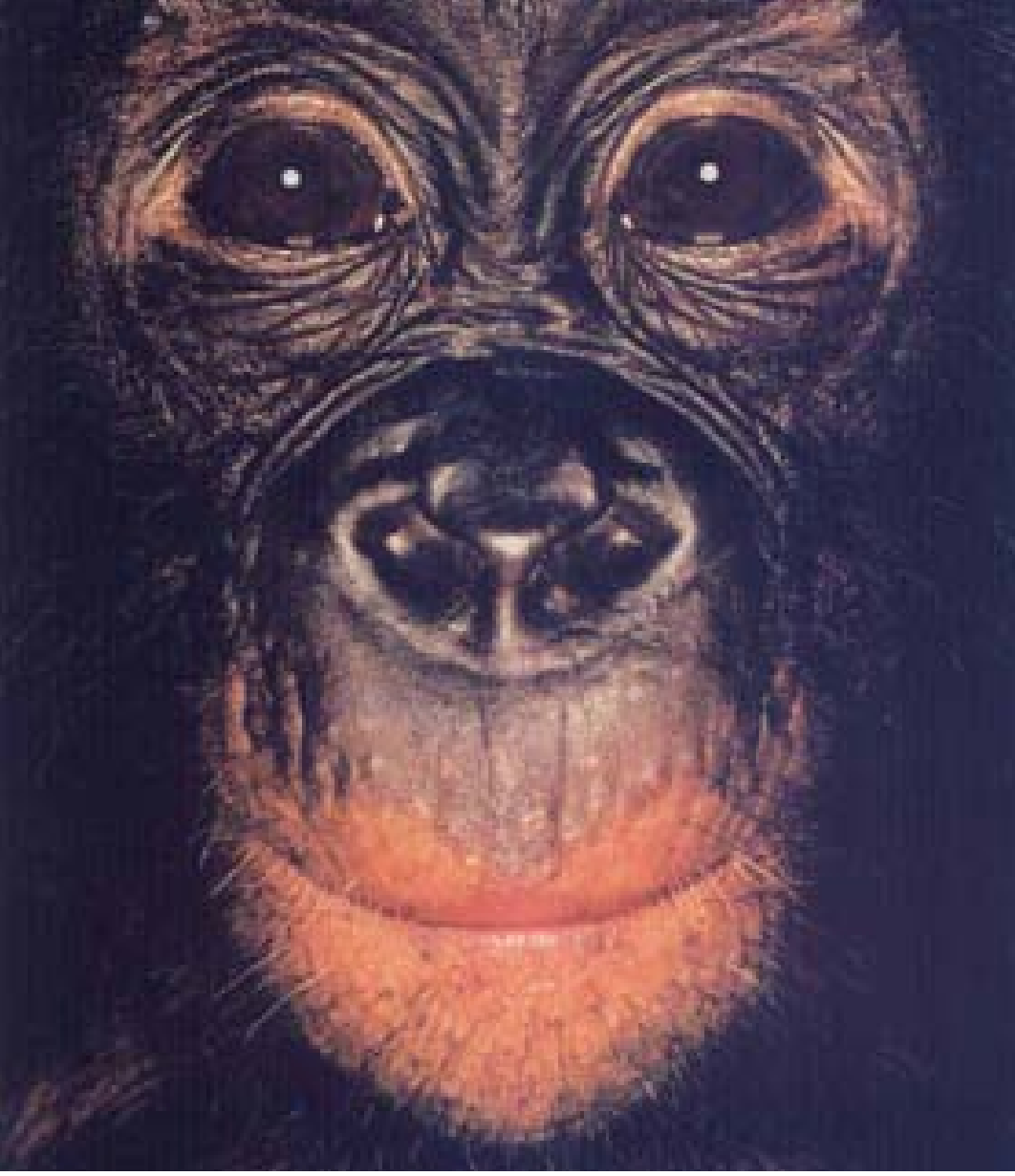
Indiana

George Sand

360 sayfa
ISBN 975-329-597-9

Bütün seçkin kitapçılarda ve Zambak sokak 21 Beyoğlu adresinde.

KONGO ORMANLARINDAN 14 ŞUBAT MESAJI

Bonobo ütopyası

Bir evrim kazası, küçük bir sapma nelere mal olmuş! Atalarımız pekâlâ bonobolardan evrilebilirdi ve yeryüzü barış, zevk, mutluluk alemi haline gelebilirdi. En azından bazı primatologlara göre böyle. Bu tezi bilimsel dayanaktan yoksun bulanlara bir lafımız yok, ama bonobolardan evrilmiş insanoğlunun hayali bile güzel. Sevgililer gününü vesile ederek New Yorker'ın 30 Temmuz 2007 nüshasındaki Ian Parker imzalı "Seksî Yaratık" başlıklı yazıyı naklediyoruz.

Manhattan'da bir yoga stüdyosunda bonobolar yararına bir bağış gecesi... Bonobo, şempanzeye çok benzeyen, ama kimi iddialara göre, şempanzeden çok daha tatlı bir Afrika maymunu türü. Bağış gecesinin afişinde ağaca tünemiş bir bonobonun kucasına bir elektro gitar konmuş, üstüne de bir slogan yapııştırılmış: "Hippi Şempanzeleri Kurtaralım!"

O gece, ayakkabılarını çıkarıp cilalı ahşap zeminde bağdaş kurarak oturan kalabalık, Hint ezgileri eşliğinde, pişmiş vejetaryen yemekleri yapan Bonobo's adlı lokantanın hazırladığı kanepeleri mideye indirdiler. Lokantanın eve sipariş menüsü şöyle diyor: "Vahşi bonobolar, hayat biçimlerine içgüdülerinin ve

Tabiat Ana'nın yön verdiği, mutlu, haz düşkünü yaratıklardır."

Geceyi düzenleyen Bonobo Koruma İnisiyatifi'nin amacı, bonoboların yaşam alanlarını korumak ve yasadışı bonobo eti ticareti yapanlarla mücadele etmek. İnisiyatifin kurucusu Sally Jewell Cox, yaptığı kısa sunumda, birinin altyazısı "savaşma sevisi" olan bonobo slaytları gösterip bonoboları "biseksüel" olarak tanımladı ve aralarındaki anlaşmazlıkları çözmek ve huzurlu toplum hayatlarını korumak için çeşitli cinsel faaliyetlere giriştiklerini söyledi. (Alkışlar) "Bonobolar barış, sevgi ve uyumdan yanadır" diye devam eden Cox, "esrarı ilk keşfeden maymunlar da bonobolar olabilir" diye ekledi, şakayla karışık. Arkasındaki du-

"Şempanze cinsel meseleleri iktidarla çözer, bonobo ise iktidar meselelerini seksle. Şempanzeler Mars'tan, bonobolar Venüs'ten."

varda bonobo fotoğrafları gelip geçiyordu: Şempanzelere benzeyen, ama daha uzun saçlı, daha düz suratlı, daha pembe dudaklı, daha küçük kulaklı, daha dar gövdeliydiler ve biraz daha ağırbaşlı bir havaları vardı –şempanzenin bombeli kaşları hafif salak bir görüntü arz ederken, bonobonun düz ve alçak kaşları yüzüne düşünceli bir hava veriyor.

Bağış gecesine şarkı söylemek üzere gelen 40'lı yaşlardaki müzisyen Wind'e göre, bonobolar "tahammüllü, sabırlı, bağışlayıcı ve dayanışmacı" maymunlar; şempanzelerse, tam aksine, "şiddet, ego ve entrika" dolu kaba saba hayatlar yaşıyor. Bize gelince, insanların da içinde bir bonobo mizacı vardı ama, genellikle şempanzeler gibi davranıyorduk.

Bonobo güzellikleri

Bonobolar, son yıllarda popüler imgelemde, temelinde büyük oranda barışçılığının ve cinsel serbestliğinin yattığı, tuhaf bir yer açtı kendilerine. Washington Post, bonoboların "aralıksız" çiftleştiğini, Times ise "cana yakınlığı, duyarlılığıyla göğsünü yumruklamaya meraklı maymun türü çoğunluğundan ayrıldığını" yazdı. PBS kanalının bonobolar hakkındaki belgeselinin açılış cümleleri şöyle: "Şempanzeler savaşıp cinayet işlerken, bonobolar barışı kuruyor. Ve şempanzelerin aksine, bonobolarda güç, erkeklerde değil, dişilerde." Kinsey Enstitüsü'nün web sitesi ise şu iddiada: "Her bonobo –dişi, erkek, yavru– öpüşmeyi arzular ve öpüldüğünde karşılık verir." Seks danışmanı Susan Block ise "Bonobo Yöntemi"ni televizyonda şöyle tanıtıyor: "Haz acıyı dindirir; iyi seks gerilimi ortadan kaldırır; aşk şiddeti azaltır, orgazm olurken savaşmanız zordur." Gazeteler ve internet, bonoboları şiddet karşıtı, eşitlikçi ve dişi egemen toplumlarda yaşayan, dahası et yememeyi tercih eden yaratıklar olarak tanımlıyor. Bu davranış biçimleri de, genellikle misyoner pozisyonunda icra ettikleri doymak bilmez cinsel iştahlarıyla bağlantılandırılıyor.

Koruma altındaki toplam bonobo sayısı 200 civarında, ama orangutanlar, goriller ve şempanzelerle beraber dört büyük maymun çeşidinden biri olmasına rağmen, vahşi bonoboya yönelik bilimsel inceleme sayısı oldukça az. Bonobo âleminin tuhaflıklarından biri, konunun en sık alıntılanan uzmanı, Hollandalı primatolog ve yazar Frans de Waal'ın hayatında hiç vahşi bonobo görmemesi, araştırmalarının hayvanat bahçelerindeki bonobolarla sınırlı olması.

1970'lerde başlayan alan araştırmaları, coğrafi ve siyasî sebepler yüzünden hep kesintili olmuş. Yok olma tehlikesiyle karşı karşıya bulunan bir tür olan bonoboların nüfusunun 6 bin ila 100 bin arasında olduğu tahmin ediliyor. Sadece son on yılda üç milyon kişinin çatışmalarda hayatını kaybettiği Kongo Demokratik Cumhuriyeti sınırları dahilindeki gözden uzak, sık ve ulaşılmaz yağmur ormanlarında yaşıyorlar.

Son yıllarda ormana dönmeyi başaran bilim adamları arasında en önemlisi,

1989'dan beri Kongo'ya giden, Max Planck Evrim Antropolojisi Enstitüsü'nden Gottfried Hohmann. İlk başta bir gazeteciyle alan araştırmasına çıkma fikrine sıcak bakmayan Hohmann, yazışmalarımız sonucunda razı olunca Kongo'nun başkenti Kinshasa'ya uçtum. Birkaç gün sonra, Hohmann ve iki araştırmacıyla beraber bir hangarda bizi ormana götürerek uçağı bekliyorduk.

Zayıf, ciddi görünümlü, 50'li yaşlarda, mavi gözlü bir adam olan Hohmann, yılda üç-dört kere dünyanın ikinci en büyük yağmur ormanına, Kongo Havzası'na gelip 2002'den beri çalıştığı Lui Kotal isimli araştırma alanına yürüme mesafesinde bir kampa yerleşiyor. Hohmann'ın yokluğunda kampa, yakındaki köyden gelen Kongolular ve yabancı öğrenciler veya gönüllüler bakıyor.

Bonobolarla ilgili ilginç soruların çoğu henüz cevapsız. Erkek saldırganlığı dişiler tarafından mı kontrol altında tutuluyor? Sık cinsel etkinliğe rağmen, dişiler neden beş ila yedi yılda bir doğum yapıyor? Hohmann'a göre, "bu soruların cevaplarına uzanan yollar, hem bonoboların evrimine, hem de insanların kökenine ışık tutan bir noktada kesişebilir."

Bonobolar Kongo nehrinin sadece güneyinde yaşıyorlar. (Bu yüzden onlara "sol yaka şempanzeleri" dendiği de olmuş.) Evrim ağacında durum şu: Ağacın gövdesi ortak atamız, tepesi bugünün insanı. En alttaki dal 16 milyon yıl kadar önce ortaya çıkan modern orangutana uzanıyor. Bir sonraki dal, sekiz milyon yıl kadar önce gorile, bir sonraki ise altı milyon yıl kadar önce insana ulaşıyor. Geriye kalan dal ise, belki iki milyon yıl kadar önce, bir kez daha ikiye ayrılıyor. Bu yol ayrımı muhtemelen coğrafi bir ayrımla da örtüşüyordu: Şempanzeler Kongo nehrinin kuzeyinde evrilirken, bonobolar güneyde kaldılar. Şempanzeler, farklı ağaç sıklıklarına sahip başka bölgelere de yayılırken bonobolar bu yoğun, kasvetli ormanda kaldılar. (Şempanzeler beslenme kaynakları için gorilerle rekabete girmek zorundaydı, oysa bonobolar başka maymunlarla hiç karşılaşmadı. Bir teoriye göre, bu daha zengin çevre, bonoboların daha müreffeh bir grup olarak hareket etmesine ve beslenmesine imkân tanıyarak gazez oranı daha düşük bir evrime sebep oldu.

Filozof Chim, ahmak Panzee

Bonobolar Kongo dışında görülmemiş değildi, ama şempanze zannedilmişlerdi. 20. yüzyıl başında Antwerp hayvanat bahçesinde en az bir bonobo bulunmaktaydı. Modern primatolojinin kurucusu Robert Yerkes'in de kısa süreliğine bir bonobosu olmuştu. 1923'te iki maymun satın alan Yerkes, birine Chim, diğerine Panzee adını vermişti. İki yıl sonra yayınladığı "Neredeyse İnsan" adlı kitabında görünümünün ve davranışlarının farklı olduğundan bahsediyordu. Panzee ürkek, ahmak ve hırçındı, oysa Chim ılımlı ve yeni tecrübeler hevesliydi. Yerkes, "Hayatın gizemlerine insan gibi filozofça yaklaşmayı biliyor" diyor-

du. Yerkes'in tanımı Chim'in kalıntıları üzerinde yapılan incelemelerle bir araya getirildiğinde, onun bir bonobo olduğuna şüphe kalmıyordu. Chim 1924'te, bonobo türü henüz tanınmadan öldü.

"Bonobo" adı ilk kez Avusturyalı zoolog Eduard Tratz ile Münih Hayvanat Bahçesi Müdürü Heinz Heck'in 1954'te yazdıkları bir makalede teklif edilmesine rağmen, bu maymunların ismi yıllarca "pigme şempanze" kaldı. 1930'larda Münih Hayvanat Bahçesi'nde türün üç örneği bulunmaktaydı; Heck ve Tratz, makalelerini onlar üzerinde çalışarak hazırlamışlardı. Makale yayımlandığında üç maymun da, Müttefiklerin hava saldırılarının yarattığı huzursuzluk sonucunda ölmüştü. Bu ölümler daha sonra bonoboların doğuştan gelen hassasiyetine kanıt olarak gösterildi; hayvanat bahçesinin daha kaba saba şempanzeleri hayatla kalmayı başarmıştı.

Heck ve Tratz'ın öncü görüşleri -örneğin, bonoboların şiddete şempanzelerden daha az eğilimli olduğunu yazmışlardı- genel bilimsel bilgi haline gelmedi ve sonradan tekrar keşfedilmesi gerekti.

Bonoboları doğal ortamlarında inceleyecek birisinin çıkması için yirmi yıl geçmesi gerekcekti. 1972'de Yale'de fiziksel antropoloji doktorası yapan Arthur Horn, evrimde en yakın komşumuz veya geçmişimiz ve potansiyelimiz hakkındaki en iyi ipucu oldukları düşünülen şempanzeleri incelemek için Tanzanya'nın Gombe bölgesini mesken tutan Jane Goodall'ın izinden gitti. Ne var ki, Horn, iki yıl içerisinde bonoboları sadece toplam altı saat izleyebildi. ("Beni gördükleri anda ortadan kayboluyorlardı.")

1974'te ise Goodall, Gombe'de, "Dört Yıl Savaşları" adını verdiği çatışmanın başlangıcına tanık oldu. Bir şempanze topluluğu ikiye bölünmüş, saldırganlığın en kanlı örneklerinin sergilendiği bir savaş sonucunda bir grup diğerini tarihten silmişti. Şempanzelerin saldırganlığı biliniyordu, ama savaş başka bir gerçekliğe işaret ediyordu. Bu olay, insan doğasının temelleri hakkında öteden beri devam eden tartışmada yerini buldu. Uygur toplumun yapıları olmasa, insanlar vahşi hayata mı dönerdi? (Thomas Hobbes) Yoksa toplumun getirdiği bozukluklar bir yana, insanlar doğal hallerinde aslında daha mı uygardı? (Jean-Jacques Rousseau) İnsan davranışında, şiddet dahil, biyolojik kalıtımın bir payı olduğu fikrinin ortaya atılması için savaşan şempanzelerin ortaya çıkması gerekmemişti: Bu tezin son popüler hali, Desmond Morris'in çok satan kitabı "Çıplak Maymun" da (1967) yer alıyordu. Dale Peterson'la beraber "Şeytanî Erkekler" (1996) adlı kitabı yazan Harvard'lı primatolog Richard Wrangham'a göre, Gombe cinayetleri, "savaş olan eğilimimizin insanlık öncesi geçmişimize uzandığı fikrine ağırlık kazandırmıştı".

Bu arada, Bonobo araştırmaları hız kazanıyordu. Kongo Havzası'nda iki ana araştırma merkezi kuruldu. Tumba Gölü'nün 300 mil kuzeydoğusunda, Loma-ko'dakini Stony Brook Üniversitesi'nden

Randall Susman ve öğrencileri, daha doğuda, Wamba köyünün dışındakini ise Kyoto Üniversitesi'nden Takayoshi Kano kullandı. Wamba'dan elde edilen veriler daha çabuk duyuldu: Japonlar sahada daha fazla zaman geçiriyor ve daha fazla bonobo görüyorlardı. Ama ilk bonobo kitabını, 1982'de Atlanta'da düzenlenen ilk bonobo sempozyumuna sunulan makaleleri bir araya getirerek Randall Susman yayınladı.

1983-84 kışında Frans de Waal ilgisi ni şempanzelerden bonobolara çevirdi ve alan araştırmalarından çok daha az meşakkatli, ama en az onlar kadar çok etki uyandıracak bir araştırma çerçevesinde San Diego Hayvanat Bahçesi'ndeki on bonoboyu aylarca inceleyip kayda geçirdi. De Waal'ın 1982'de yayınlanan "Şempanze Politikası: Maymunlar Arasında İktidar ve Seks" adlı kitabı büyük takdir görmüştü, birçokları de Waal'e "şempanzeleri incelemek varken bonobolarla niye uğraşıyorsun?" diye soruyordu. Ama San Diego'daki araştırmalarına dayanarak yazdığı makalelerden biri, akademik çevrelerde büyük ilgi çekti. "Tutsak Bonobolarda Gerginlik Düzenleme ve Seksin Üremeye Yönelik Olmayan İşlevleri" başlıklı bu makalede, Frans de Waal bu maymunların gerekenden daha fazla ve daha çeşitli seks yaptığını söylüyordu. Kaydettikleri arasında 17 oral seks vardı. Ayrıca 43 öpüşmeye tanık olmuştu, bunların bazılarında yoğun "karşılıklı dil teması" söz konusuydu.

Hiyerarşisiz toplum

'80'lerin ortasında, Gottfried Hohmann güney Hindistan'da makak ve langur maymunlarında sesli iletişim üzerine araştırma yaparak üç yıl geçirmişti. 1989'a gelindiğinde, Kongo'yu ziyaret etmek isteyecek kadar bonobo konulu yazı okumuştü. "Aşk öpüşmesi bir yana, bonobolar beni cezbediyordu. Bunlar, gerçekten bir tür diye düşünüyordum." Bu dönemde, hem hayvanat bahçelerindeki hem de doğadaki bonobolar üzerinde yapılan araştırmalar sayesinde bonobo toplumunun bir fotoğrafı belirmeye başlamış, bonobolarla şempanzeler arasındaki bazı çarpıcı çatallaşmalar tanımlanmıştı. Şempanzelerden görünüm ve ses itibarıyla farklı olmalarının yanı sıra (bonobolar, şempanzelerin çığlıklarının yanında ölçülü kalan tiz haykırımlarla yetiniyorlardı) bonobolar şempanze toplumdaki hiyerarşik öfke ve şiddet olmadan da hayatlarını düzenleyebiliyorlardı. Wamba'da çalışan Japon araştırmacı Takeshi Furuichi, "bonobolarda her şey huzurludur" diyor ve ekliyor: "Bonobolara baktığımda, hayatın tadını çıkardıklarını görüyorum. Şempanzelere baktığımda ise, onlar için çok üzüldüyorum, özellikle de hiyerarşinin üst kademelelerindeki erkekler için. Onların bir an bile gardlarını düşürmemeleri gerekiyor."

Hayvanat bahçelerinde erkek bonobolar asla dişilere topluca saldırmıyorlardı, tersine bazen tanıklık edilse de. Dişiler arasındaki bağlar erkeklerden daha güçlü gibi görünüyordu, bu bağlar muh-

temelen cinsel eylemlerle, bonobo uzmanlarının “cinsel organları birbirine sürtme” veya “g-g sürtme” olarak nitelendiği kısa sürtünmelerle pekişiyordu. Ayrıca, alışılmamış bir biçimde, dişilerin erkeklerin kurlarına, hamile kalma ihtimalinin hiç olmadığı zamanlarda bile karşılık verdiği söyleniyordu.

Hohmann, “kendi kendimize, ‘niye böyle?’ sorusunu cevaplamamız lâzım dedik” diyor. “Niye fiziksel açıdan üstün olan erkekler fiziksel açıdan zayıf olan dişiler üzerinde egemenlik kurmuyordu? Erkekler beraber hareket etmezken, dişiler nasıl beraber hareket edebiliyordu? Bu, şempanzelerden farklılık arz eden bir durumdan ibaret değildi, sosyal ekolojinin kurallarına da aykırıydı.”

Hohmann, Kongo’da yeni bir bonobo grubunu incelemeye başlamıştı. Araştırmacı eşi Barbara Fruth’la beraber bölgeye sık ve uzun ziyaretler gerçekleştiren Hohmann, kesin araştırma hedefleri saptamıştı: Bonobolar yuvalarını nasıl kuruyorlardı? Yiyecekler nasıl paylaşıyordu? Daha geniş bir Bonobo fotoğrafı ancak hipotezlerin ormanda katı ölçütler çerçevesinde denenmesiyle ortaya çıkabilirdi. 1997’de, ilk çocuklarının doğumunun hemen ardından Kongo’ya yerleşmeye karar verdiler. Ancak patlayan iç savaş ülkeyi terk etmelerini gerektirdi.

Stil farkı

Bonobolar tam bilim adamlarının görüş alanından çıkarken, popüler ilgi onlara yönelmeye başlamıştı. 1991’de National Geographic, Hollandalı fotoğrafçı Frans Lanting’i Wamba’daki bonoboları çekmeye gönderdi. Doğadaki bonobolar o zamana kadar profesyonel olarak belgelenmemişti. “İnsanın bonobolara, bonoboların da insana ne kadar yakın olduğunu göstermek” amacıyla yola çıkan Lanting’in fotoğraflarının çoğu “müstehcen”di. “National Geographic cinsel

lik içeren fotoğrafları kabul edemedi, henüz böyle bir alana girmeye hazır değil diler” diyen Lanting, bir süre sonra, Emory Üniversitesi’nde Primat Davranış profesörü olan Frans de Waal’le bağlantı kurdu. İki Hollandalı beraber çalışmaya karar vererek ellerindeki malzemeyi Alman dergisi Geo’ya sundular. “Haliyle, Geo çiftleşen iki bonoboyu kapağa koydu” diye gülerек anlatıyor de Waal. Kısa süre sonra, Scientific American resimli bir makale yayınladı. 1997’de, de Waal ve Lanting “Bonobo: Unutulan Maymun” adında resimli ve gösterişli bir kitap yayınladılar.

Bu arada, Sue Savage-Rumbaugh’nun insanlarla iletişim konusunda olağanüstü yetenekleri olan Kanzi adlı bonoboyla yaptığı deneyler dilbilimciler arasında tartışmalara sebep oldu. Ama bonobolara medyadaki itibarlarını getiren de Waal’ın kitabıydı. Lanting’in fotoğraflarında bonobolar şeker kamışı tarlasında yayılmış oturuyor, yoga hareketleri deniyor ve çeşitli cinsel birleşme biçimlerinde görülüyordu. Bazı fotoğraflarda bonobolar iki ayak üzerindeydi. Kitabın metninde ise de Waal, bilimsel bilgi düzeyinde titiz davranmıştı. Ancak üslubuna yoğun bir çeşni katarak bonobolarla şempanzeler arasındaki kesin zıtlığı vurgulamıştı: “Şempanze cinsel meseleleri iktidarla çözer, bonobo ise iktidar meselelerini seksle.” (de Waal daha sonra başka bir yerde, “şempanzeler Mars’tan, bonobolar Venüs’ten” diye de yazdı.) Bonoboların şempanzelerden daha “zarif” olduğunu söylüyor ve ekliyordu: “Şempanzeler bile bonoboların kendilerinden daha fazla stil sahibi olduğunu kabul etmek zorunda.”

De Waal, söyleşimizde şu yorumu yaptı: “Bonobo anaerkildir, savaştan, avlanmaz. Bir de hakkında konuşması sorun olan seks var –insanlar neredeyse bonoboyu halının altına süpürmeye çalış-

1991’de National Geographic, Hollandalı fotoğrafçı Frans Lanting’i bonoboları çekmeye gönderdi. Doğadaki bonobolar o zamana kadar profesyonel olarak belgelenmemişti. “İnsanın bonobolara, bonoboların da insana ne kadar yakın olduğunu göstermek” amacıyla yola çıkan Lanting’in fotoğraflarının çoğu “müstehcen”di.

şıyor.” Bu “unutulan maymun” Amerikan iffetine Avrupa’nın panzehiriydi. Bonobo hem efendi, hem şehvetliydi. De Waal’e göre, bonobolar utanma uyandırdıkları için bilim tarafından ihmal edilmişlerdi. Hem seksiydiler, hem de insanın kökenleri hakkındaki kabul görmüş kanlı hikâyelere ters düşüyorlardı. Bonobonun insana akrabalık bakımından şempanzeden aşağı kalır tarafı yoktu, üstelik davranışları “nereden geldiğimiz ve davranışsal potansiyelimiz konusundaki yerleşik kavramları altüst edecekti”.

Primat dünyasının hippileri

De Waal, bonobolara saadet dolu bir sükkünat hali yakıştırmaktan geri duruyordu (bonobolarda belli bir saldırganlık olduğunu kabul ediyordu), ama okuyucuda bu hayvanların iyi yaşamayı gerçekten bildiği fikri de uyanmıyor değildi. De Waal şöyle yazıyor: “Cinsel davranış yelpazesinin insanlardaki kadar zengin olduğu, annelerin merkezî bir rol üstlendiği ve en önemli entelektüel başarının alet kullanımı değil, başkalarına hassasiyet göstermek olduğu yakın bir akrabayı kim hayal edebilirdi?”

De Waal’in görüşünün çekiciliği ortada. 20. yüzyılın sonunda, tüm diğer kaynakların ya şiddete işaret ettiği ya da huzurdan bahsedenerin hepsinin ya yanlış ya da sahte çıktığı bir ortamda bir iyimser, insan doğası hakkında içini rahatlatmak için nereye başvurabilirdi ki? De Waal’in bulguları eğer doğruysa, insan saldırganlığı konusunda bir ümit ışığı vardı. Şempanzeler Hobbes’cuysa, bonobolar Rousseau’cu olmalıydı.

Time dergisinin 2007’de “dünyamızı şekillendiren” 100 insandan biri olarak gösterdiği de Waal, kısa sürede “primat dünyasının hippileri” olarak adlandırdığı bonoboların hamisi durumuna geldi. “İçimizdeki Maymun”da (2005) bonobolarla şempanzelerin “gece ile gündüz kadar

**“20. YÜZYIL EN CANİYANE YÜZYILDI.
21. YÜZYILIN BARIŞ YÜZYILI
OLMA İHTİMALİ OLDUKÇA AZDIR...”**

SİYASET

Yaşayan en büyük
Marksist tarihçi
Eric J. Hobsbawm'ın
küreselleşmenin yayılması
ve ulus-devletin buna
ayak uyduramamasının
maddi, ekonomik ve siyasi
temellerini serimlediği,
ABD'nin imparatorluğunun
emperyal siyasetiyle
21. yüzyılın bir önceki
kadar savaflara ve
kırımlara gebe olduğunu
anlattığı son kitabı...

ERIC
HOBSBAWM
KÜRESELLEŞME,
DEMOKRASİ VE
TERÖRİZM

Ward, G. A., & G. A. Ward

▶ **RESEARCH DESIGN:** The study was conducted as a descriptive survey design.

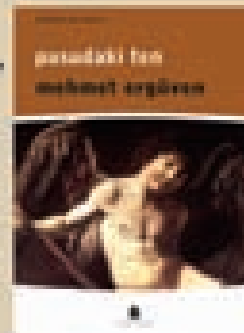
FROM: [REDACTED]
TO: [REDACTED]
SUBJECT: [REDACTED]

[illegible]

11-11-11

[illegible][illegible]

● KÜLTÜREL ÇALIŞILAR

[illegible][illegible]

meselesi olan kitaplar...

www.agoodflagging.com
Tel: 0212 243 96 26-27
Fax: 0212 243 96 28

6

farklı" olduğunu yazdı. De Waal, bonobo araştırmaları aleminde herkesin kendi yükselişinden memnun olmadığını hissettiğini söylüyor ve ekliyor: "İnsanlar 'bonobo' kelimesini tuttu, bundan bir şikâyetim yok." Yine de bu özdeşleşmenin bazen fazla ileri gittiğini kabul ediyor: "Bonoboları keşfedenler onlara bazen fazla aşık oluyor, örneğin gey ve feminist çevreler. O zaman benim de onları yatıştırmam gerekiyor. Bonobolar her zaman birbirlerine iyi davranmıyorlar."

Hohmann'a göre, Frans De Waal'ın herkesi tavlamaı kolay oldu: "Büyük hikâyeler ondaydı. Bizdeyse büyük hikâye yok. Bizim genellikle 'hayır, bonobolar son derece sıkıcı olabiliyor. Bir bonoboyu izlemeye başlayın, bazen bütün gün hiçbir şey görmezsiniz. Ne seks, ne yiyecek paylaşımı. Sadece uyurlar, yerler, sıçarlar' dememiz gerekiyor."

Tutsaklığın hayvan davranışları üzerinde çarpıcı bir etkisi söz konusu. Güney California Üniversitesi öğretim üyesi Primatolog Craig Sanford'ın belirttiği gibi: "Beraber tıklıp kalmışlar, sıkıntıdan patlıyorlar. Yemek yiyip sevişmekten başka yapacak neleri var ki?"

De Waal buna karşı çıkıyor, tutsak bonoboların davranışı doğadakilerden farklılık gösterse de, yine de tutsak şempanzelerle aralarındaki farkın işe yarar şekilde gösterilebileceğini söylüyor, hatta "ancak tutsaklıkta yapılan araştırmalarda çevre şartları kontrol edilebilir ve dolayısıyla türler arasındaki farklar konusunda nihai veri sağlayabilir" diyor. Stanford'ın cevabı ise, "farklı türlerin tutsaklığa farklı tepkiler verdiği" yolunda.

Olga, Paulo, Camillo

Bonobolar doğada birkaç düzinelik gruplar halinde yaşıyorlar. Gündüzleri paket turla gezi mekânına gelmiş turist grubunu andıran daha küçük gruplar halinde gezip geceleri ağaçlarda dallardan oluşan yuvalarını yapmak üzere tekrar buluşuyorlar. Ömürleri boyunca aynı bölgeden ayrılmıyorlar. Hohmann Lui Kotal'e ilk ziyaretinde bonoboları bulduğunda, sonraki yıllarda da aynı hayvanlarla karşılaşacağını biliyordu. Bu yolculuğumuzda bonoboları görmüştük, ama Hohmann'ın incelediği alanın en dış sınırına yakın, iki saatlik mesafede bir yerde takılıyorlardı. Dolayısıyla iki-üç kişi ormana gidip, gece kaldıkları yuvayı bulup haber verecek, ertesi gün diğerleri aynı noktaya şafak sökmeden varacaktı.

Hohmann ve Martin Surbeck adındaki öğrencisiyle bir sabah 3:45'te yola çıktık. Hohmann bonoboların yuvalarının olduğu yere yüz metre kadar yaklaştığımızı söylediğinde saat 5:30'du. Bonobolar sırtüstü uyuyordu –"tek bir ayakla rıyla bir dala tutunarak, son derece rahat bir pozda" diyor Hohmann, ve ekliyor: "Yuva yapmaları, büyük maymunları diğer primatlardan ayıran tek şey." (Sadece yuvalarda mümkün olan REM-yoğun uykunun beyinlerinin evrimine katkıda bulunmuş olabileceğini söylüyor.)

Üst dallarda yapraklar, rüzgâr esiyormuşçasına hisirdadı. Sese doğru git-

mek için patikadan ayrılmamız gerekiyordu. Surbeck makasla dalları kırarak bize yol açtı ve birkaç dakika sonra durduk. Dürbünle yukarı baktım, ışığın azlığı ormanı siyah ve koyu yeşil renklere boyamıştı, ama 30 metre kadar yukarıda bir dal çatalında sessizce oturmuş bir bonobo görebiliyordum. Siyah kürkünün akrilik bir parlaklığı vardı. Ağacın küçük, sert meyvesini yiyor ve çiğnedikçe, her meyvenin kabuğunu ağzının kenarından bırakıveriyordu. Bonoboların yedikleri meyvelerin artıkları ormanın zeminindeki ölü yaprakların üzerine düştüğçe bir sağanak başlangıcının sesini andıran bir pıtırıtı duyuluyordu.

Aynı ağaçta zavıf bir yavru bonobo, annesinden biraz uzaklaşıp sonra geri dönüyor, kıvrta kıvrta annesinin kucağına tırmanıyor, sonra aynı şeyleri tekrar ediyordu. Hohmann, bonoboların temel besin maddelerinden biri olan bir orman çalisından bir yaprak yolmuş, yavaş yavaş, yer gibi yaparak, ince uzun şeritlere ayırıyordu: Bonobo araştırmacıları utanmaz dikizciler gibi değil, kayıtsızca yemek yiyen hayvanlar gibi görünmeyi tercih ediyorlar. Artık etrafımızda yirmi kadar bonobo vardı ve çoğunu isimleriyle tanıyorlardı –Olga, Paulo, Camillo...

Saldırganlık öyküleri

Saat 6:30 sularında bonobolar ağaçlardan inmeye başladılar –maymun hezeyanıyla değil, dalları teker teker geçip orman zeminine son ve tok bir düşme sesiyle inerek. Sonra, dört ayak üstünde, herhangi bir hayvanat bahçesi bonobosundan çok daha güçlü, zinde ve kaslı bir görünüm arz ederek ilerlemeye başladılar. Son bonobo da uzaklaştığında onları gözden kaybettik. Ormanın sıklığı birkaç metreden ilerisini görmemizi engelliyordu. Birden tiz bir çığlık geldi ve önümüzden, önce kırmızı, ardından da siyah bir leke geçti. Koşturan el ve ayak sesleri ve bir inilti duyuldu. Hohmann bana fısıldayarak az rastlanan bir şeye, minik bir Afrika antilobu olan bir duikeri avlamaya çalışan bir bonoboya tanık olduğumuzu söyledi. Bonobo yarışı kaybetmişti, ama ilk hamlesinde duikeri yakalayabilseydi, sonuç kanlı olacaktı.

Barışçıl olduğu söylenen bonobo, bazen şaşırtıcı derecede taşkın davranabiliyor. Antwerp yakınlarındaki Planckendael Hayvanat Bahçesi'nde tanıştığım Belçikalı biyolog Jeroen Stevens, "bir keresinde Hollanda'da Apenheul'da beş dişi bonobonun bir erkeğe saldırdığını gördüm" diye anlatıyor. Stevens, Stuttgart Hayvanat Bahçesi'nde penisi bir dişi tarafından ısırılarak kopartılmış bir bonobo olduğunu da hatırlıyor. Ve şöyle devam ediyor: "Hayvanat bahçeleri de bonoboların şempanzelerden daha az saldırgan olduğuna inanıyor, zaten bu yüzden istiyorlar onları. Ama bir grup oluşur oluşmaz, bir süre sonra, şiddetli bir saldırganlık ortaya çıkıyor. Hayvanat bahçelerindeki gruplar, doğadakiler gibi, biraz daha büyük olsa, cinayet de görürdük. Bonoboların sakin olduğu söyleniyor. Bence tam aksi. Şempanzeler daha

sakin. Ama şempanzeleri bonobolardan çok sevdiğimi söylediğimde arkadaşlarım bana deli gözüyle bakıyor."

Craig Snaford, 1997 tarihli, şempanzelerle bonobolar arasında olduğu varsayılan zıtlıkları sorguladığı araştırmasında, "Dişi bonobolar, şempanzelerden daha sık veya göze batacak kadar dönem dışı çiftleşmiyorlar" diyor. Doğadaki erkek şempanzelerin erkek bonobolardan genellikle daha fazla çiftleştiğini de sözlerine ekliyor. De Waal bu tesbite itiraz ediyor: "Snaford, sadece heteroseksüel ilişkileri saymış. Eşcinsel ilişkileri dahil ederseniz, çok farklı bir sonuç çıkar."

Hohmann'a bonoboların seks hayatını sorduğumda, "beni şaşırtan bir şey olmadı" diyor. Evet, şempanzelerde görülmeyen dişilerarası "g-g sürtünme"ye bonobolarda tanık olmuştu, "ancak bunun illâ da cinsel bir davranış olduğunu söyleyemeyiz; cinsel organlarını kullanıyorlar, ama bu erotik bir davranış mı, yoksa cinsellikten tamamıyla bağımsız bir selâmlama jesti mi?" De Waal ile ilgili olarak da şunu söylüyor: "Anlaştığımız noktalar var elbette, ama bazı hususlarda ayrı düşünüyoruz, Frans'ın Kongo'ya gidip vahşi bonoboları izlemesi lâzım."

Ortak atamız

Bonoboları sadece bir kez daha gördüm. Amerikalı araştırmacı Brigham Whitman'la ormandayken, birden çığlıklar duyduk. Whitman, fısıldayarak, alçak bir dala oturmuş yaşlı bir erkeğe, Dante'ye işaret etti. "Hep böyle oturur, taşakları sallanarak" dedi. "Çok yaşlı, belki otuz yaşında, sağ elinin işaret parmağının neredeyse tamamı eksik. Dudakları çatlak, yüzü de yıpranmış, ama gözleri capcanlı. Büyük beyaz göğüs uçları var. Ayak parmakları son derece şişman ve büyük, göbeğindeki kıllar ise daha kırmızı." Dante gruptaki en yaşlı erkekti. "Yerini bulur ve kımlıdamaz. Öylece oturur ve yemeğini yer."

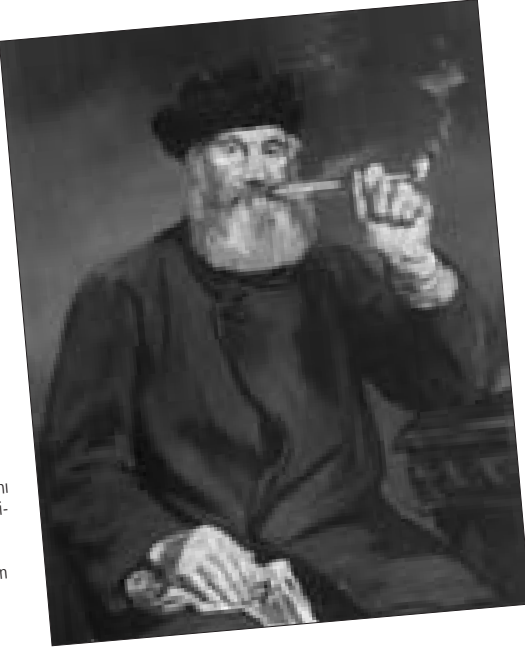
İnsanlar, şempanzeler ve bonobolar ortak bir atadan geliyorlar. O ata, bonobolara mı benziyordu? İnsan ve şempanze, ikisi ayrı ayrı, daha az bereketli topraklara düşünce mi bonobo davranış biçimini terk etmişlerdi? "Cevap modern bonoboda saklı" diyor Hohmann: "Bonobo davranışlarının incelenmesi, zamanla, erkekle kadın arasındaki ilişkinin özellikleri, saldırganlığın sebebi, erkeklerarası dayanışmanın bedeli ve faydaları gibi konuları aydınlatacak."

"İnsanlarla diğer primatlar arasındaki fark nedir?" diye soruyor Hohmann. "Bu sorunun cevabını tam verebilmek için, bu primatların nasıl davrandığını bilmeniz gerekir. Gördüklerimizi bugün ölçmemiz gerekiyor. Bugünü geçmişin referansı olarak kullanabiliriz, başka da yolu yok. İşte bu yüzden acelemiz var, çünkü şüphe yok ki, yüz yıl sonra, doğada büyük maymun kalmayacak. Yüz sene sonra bu orman da olmayacak. Bu işi şimdi yapmamız gerekiyor. Bu orman son, en son mevzimiz."

Ian Parker

çeviren: Nâzım Dikbaş

Yeni bir faşizm çağına giriyoruz: Sigaranın yasak kılındığı, sigara içenlerin kovuşturmalara uğradığı, dışlandığı, damgalandığı bir çağ bu. Sağlık fetişizmiyle hazza yönelik hoşgörüsüzlüğün birbirine karıştığı, bir özgürlük talebinin bir başka özgürlük talebinin başladığı yer çoktan geçtiği tuhaf zamanlar. Bu zamanlarda hurafeye bilgi karışıyor, akıl ve istatistik mutlak iktidarını ilan ediyor. Tütünseverlere açılan savaşta sigara üreticilerine kimse dokunmuyor, sağlık endüstrisi bu savaştan nemalanıyor. Bir sene sonra şiddetini iyice hissedeceğimiz bu korkunç sıkıyönetim ortamının koşullarını anlamak, sigaranın insanlık tarihindeki önemli yerini tespit etmek, saygınlığını hatırlamak için Richard Klein'in "Sigaranın Saltanatı" isimli kitabı iyi bir başlangıç...
resim: Edouard Manet, "Tiryaki", (1866)

X - KÜTÜPHANE

- Boğos Natanyan** Sivas 1877 (Birazmanlar)
Eric J. Hobsbawm Küreselleşme Demokrasi ve Terörizm (Agora)
Ernesto Laclau Hegemonya ve Sosyalist Strateji (İletişim)
Fikret Başkaya Resmi İdeoloji Sözlüğü (Özgür Üniversite)
Fuat Ercan Türkiye'de Kapitalizmin Güncel Sorunları (Dipnot)
Gilles Deleuze Sacher-Masoch'un Takdimi (Norgunk)
Jacques Derrida Nietzsche'nin Şöleni (Otonom)
▲ Jean Jacques Brochier Sigara İçiyorum Ne Olmuş Yani? (AFA)
■ Jenny B. White Türkiye'de İslamcı Kitle Seferberliği (Oğlak)
Kadir Cangızbay Hiç Kimsenin Cumhuriyeti (Ütopya)
Michael Löwy Franz Kafka -Boyun Eğmeyen Hayalperest (Versus)
● Paul Nizan Aden, Arabistan (Kanat)
Pelin Özer Cam Kulübelere (Roll)
Philip Roth Pastoral Amerika (Ayrıntı)
*** Ridvan Akar - Can Dündar** Ecevit ve Gizli Arşivi (İmge)
Richard Klein Sigaranın Saltanatı (İletişim)
Simone de Beauvoir Olgunluk Çağı (Payel)
Susan Buck-Morss Küresel Bir Karşı Kültür (Versus)
Timothy Bewes Şeyleşme -Geç Kapitalizmde Endişe (Metis)
Ulaş Özdemir Aşık Mücrimi'nin Yaşamı ve Şiirleri (Pan)

• İskân Kanununu asimilasyon temin edecek şekilde incelemek ve tadil etmek. • Bölgenin, kendilerini Kürt sananlar lehindeki nüfus strüktürünü, Türk lehine çevirmek için, Karadeniz sahillerindeki fazla nüfusla, memleket dışından gelen Türkleri bu bölgeye yerleştirmek, bölgedeki kendilerini Kürt sananları bölge dışına hicrete teşvik ve bu hicreti finanse ederek, memleketin Türk çocuğu bulunan yerlerine iskân etmek. • Türkiye'de kendilerini Kürt sananlarla İran ve Irak'taki Kürtlerin irtibatını kesme bakımından bölgeyi, kendilerini Kürt sananların çoğunluğunu dağıtmak üzere, sistemli bir şekilde bölecek iskan sahalarına ayırmak. • Bölge halkından kabiliyetli ve küçükten asimile edilen gençlere yüksek tahsil imkanları sağlanması. • Radyo vasıtasıyla Türkçe güfteleriyle mahalli havaların çalınması ve mahalli radyoların, bölge için, propaganda uzmanlarından müteşekkil gruplar tarafından hazırlanacak programları yayması. • Irk bakımından, Türk siyasi düzeninin kendi menfaatleri bakımından en elverişli, en emin ve en çok imkan sağlayan düzen olduğunu telkin eden bir inandırma faaliyetine girişilmesi. • Derhal bir Türkoloji Enstitüsü kurularak kendini Kürt sananların menşelerinin Türk olduğunun ispat olunarak yayınlanması.

Devlet Planlama Teşkilâtı'nın 3 Nisan 1961 tarihli "Devletin Doğu ve Güneydoğu'da Uygulayacağı Kalkınma Programı Esasları" başlıklı raporundan

Bilmemiz gereken hiçbir şeyi bilmiyorduk. Kültür o kadar karmaşıktı ki, yüzeydeki dalgalanmalardan daha fazlasını anlamak mümkün değildi. Ölçülüp tartılmış argümanlarla dolu bu dünyada, kültür, ayrıntılarda boğulup kayboluyor ve profesyonel entelektüeller yorumladıkları metinleri telaffuz etmeyi dahi beceremiyordu. Her insanın düşlerinin gerisinde yaşadığı dönemin kargaşaları gizlidir; sıradan bir kişisel kaygı boyutuna indirgenmiş olsa bile. İçimiz bölünmeler, yabancılaşmalar, savaşlar ve boş sözlerle dolu. Bize, insan vicdanının zaten hep huzursuz olduğu bir çağda yaşadığımızı söyleyenler çıkabilir: Ama bu, hayatımız için endişe etmekten, yolumuzu gözleyen sakatlanmaları düşünüp acı çekmekten alıkoyamaz bizi: ne de olsa anne babamızın nasıl yaşadığını biliyoruz. Ateşler içinde yanan bir kedi gibi, deniz tutmuş bir keçi gibi, şaşkın bir mutsuzluk içindeyiz. Acımız nereden, yaşamımızın hangi kısmından kaynaklanıyor, bilmiyoruz. Tek bildiğimiz şu: İnsanlar, insana yaraşır şekilde yaşamıyor.

Kendisi örtünse de Mahmure'nin saçlarını kapatmayan arkadaşları ve bazı akrabaları vardı. Buna karşılık (nişanlısı) Ahmet'in ailesinin, genellikle eşarp taktığı halde, ara sıra içeride tülbindini çıkaran bir komşu hariç, örtünmeyen kadınlarla neredeyse hiç ilişkisi yoktu. Bu komşunun başörtüsü, 1980'den sonra İslamcılığın yükselişiyle popüler hale gelen tesettür tarzında değildi, mütevazı bir eşarptan ibaretti. Ümraniye'de seçim yapmaya elveren geniş bir davranış ve giyim tarzı yelpazesi vardı, ama bu yelpazenin kapsamı, ahlâkî teamüllerle sınılıydı. Ahmet, kendisinin ve ailesinin bir düğüne davetli olduklarını, ama anne ve babasının içki ikramından dolayı gitmeyeceklerini söyledi. "Kızların bir kısmı örtülü olacak ve dans etmeyecek. Bir defasında mini etekli bir kıza dans etmek istedim, ama reddetti. Anne ve babasının izin vermeyeceğini söyledi." Ahmet'in buna canı sıkılmıştı. "Mini etek giydiğine göre, dans da edebilmeliydi!" dedi. Ahmet'in ve Mahmure'nin aileleri arasındaki farklılıklar, Mahmure'nin kına gecesinde sorunlara neden oldu. Ahmet'in ailesinden kadınlar, erkek bir orgcunun ve erkek fotoğrafçıların bulunduğu bir yerde mantolarını ve başörtülerini çıkarmaya ve oynamaya yanaşmadı. Mahmure'nin giyimleri ölçülü, ama başları açık arkadaşları gönüllerince eğlendi. Müstakbel ailesinin somurtkan tepkisi ve yakınmaları karşısında Mahmure neredeyse gözyaşlarına boğulacak gibi oldu.

"Savunulacak manevi değer yok, sağlık söz konusu, yani bireylerin esenliği. Şu halde tütün içmek bir suç olarak kabul edilmeli ve cezalandırılmalı." Bunu yazan genç adamın (stajyer doktor) şu formülü unutmamış olması gerekirdi: Sağlık, hiç hayra alâmet olmayan geçici bir haldir. Ama daha önemlisi: Sağlık, ne yapmak için sağlık? Zengin, güzel ve sağlıklı olmak çirkin, yoksul ve hasta olmaktan her zaman daha iyidir, ama zincire vurulmuş sağlıklı biri olmak mı, yoksa hasta ve özgür olmak mı daha iyidir? Okul sorusu gerçi, ama saf Arilerin ideolojisi, Lebensbornların tekniği ve Rosenberg'in soyarıtımı, bu bayı, sağlığı manevi değerlerin önüne geçirmenin doğruluğu konusunda düşünmeye sevk etmiş olmalıydı. (...) Bütün derdim bireysel özgürlük. Sigara içiyorum ve beni rahat bırakmalar istiyorum. Gayet açık değil mi? İnsan anlaşılır olmak için lafı nasıl söylemesi gerektiğini bilemiyor. Ama belki de en zor kabul edilen, bu özgürlük talebinin kendisi.

Dumanı üstünde

Öykülü yürüyüş

“İnsanlar İçinde Bir İnsan –Sait Faik Hikâye Armağanı Antolojisi (1955-2007)” Hazırlayan: Nursel Duruel (YKY)

Sait Faik, “Kalinkhta” öyküsünde, “ben sandallar içinde bir sandal, denizler içinde bir deniz, insanlar içinde bir insan...” demiş. Ne güzel koordinat belirtmiş. Hangi karamsarlık boyutunda olduğunuzun, hangi acı, aciz çağda yaşadığınızın önemi yok, Sait Faik okursunuz, onun suyuyla arınır, içmeseniz bile “yak bir cıgara!” havasına girer, çaresizliklerin, yoklukların, haksızlıkların üzerinden atlayabilme gücüyle toparlanıp ayağa kalkarsınız. Cephanesi tükenmez bir iyilik duygusuyla savaşma direnci aşılayandır o. Nereden almış bu kirlenmez, kirletilmez ışığını, nasıl olmuş da o ışık, göz kamaştırıcı etkisi hiç eksilmeden kâğıda öylece, kendiliğinden serilivermiş... Okuruz da bir türlü bitiremeyiz, ama hiç yormaz da bir yandan, hafiflik verir. Sayfalar çevrildikçe çoğalır, bir sözcüğü dev bir kitaptır, bir edası kitaplıktır, ciltleri bazen ufalıp cebimize girer bir hcedir. Eskitilmez bir iyilik duygusu, ışıklı bir canlılık, nedense sadece çocuklara reva görülen coşkulu

bir merak, bütünlüklü aşk ve daha neler neler, hiç kurumayan bir su olup akar satırlarından.

“İnsanlar İçinde Bir İnsan” sözü, öykü türünü tanımlar mı? Sait Faik evet derdi kuşkusuz, biz de bu adla basılmış bir kitabın içine tereddütsüz yerleşebiliriz. Nursel Duruel’in rehberliğinde uzun bir yürüyüş “İnsanlar İçinde Bir İnsan”. 671 sayfalık bir antoloji bu. 1955’ten 2007’ye dek “Sait Faik Hikâye Armağanı” kazananların birer öyküyle yer aldığı bu kitabın başka örneği yok bildiğimiz kadarıyla. Bu hikâye armağanı, yazarın 1954’teki vefatının ardından annesi Makbule Hanım tarafından oluşturulmuş. Yazar, malvarlığının Darüşşafaka Cemiyeti’ne verilmesini istemiş ve annesi telif gelirlerini cemiyete bırakırken, tek koşulu Sait Faik’in ölüm yıldönümü olan 11 Mayıs’larda bir hikâye armağanı düzenlenmesi olmuş. İlk 1955’te verilen armağan, 1960-63 arasında kesintiye uğramış; 1981, ‘82, ‘93 yıllarında ise yeterli oy alan aday olmadığından, verilmemiş. Antolojide genelde armağanı kazanan kitabın adını taşıyan öykülere yer verilmiş, yazıldıkları dönemin yazım kuralları ve söyleyiş özellikleri korunmuş.

Antoloji okumak, yabancı bir kitaplığı karıştırmaya benziyor

–hep bir sürpriz olasılığı, yedekte tutulan bir hayret hazırlığı... Unuttuğunuz, ama geçmişte bir dönem size yoldaş olmuş bir kitabı (öyküyü) bulursunuz örneğin, çaktırmadan sırtını (satırları) okşarsınız, aradığınızda bir türlü bulamadığınız, artık aradığınızı bile unuttuğunuz bir kitapla (öyküyle) göz göze gelir, ısrarsızlığınızın utancına yakalanmış gibi suçluluk duyar, başka rafa (sayfaya) geçersiniz. Suya bırakmışsınız kendinizi, dalgalarda bata çıka, durgunlukta mahmur yol alır, akar gidersiniz.

Antolojiler (yine aynen kitaplıklar gibi), birer zaman koridoru. Ama bu antoloji de, yazının, sanatın uçarı haline dikkat çekiyor, zamanın görüldüğü gibi düz bir çizgide yürümediğini kanıtlamak için çalışıyor adeta. Muzip bir gülüşle, tersinden akıntılara kapılıp yolunu değiştirdiği, kabul görmüş değerleri tersyüz ettiği anlarda, uyumlu okurlar olarak biz de dansın temposuna zevkle ayak uyduruyoruz. “İnsanlar İçinde Bir İnsan”, sadece öykücülüğün son elli yılı üzerine değil, yazı/zaman algısı üzerine de düşünmemizi sağlıyor. Öykücülerin, öykülerdeki karakterlerin kalabalığında kesif bir sessizlik de mevcut ama. Uğultusunu dışarıda bırakmış bir yazı ahlâkının sessizliği... Ancak acıyla, sabırla, yalnızlıkla sınanmış, çalışarak incelmış, rütbeyle değil de duyusla yücelmişlerin yeniden kurabildiği o parçalanmaz, geniş boşluklar, yüce anlar, duyuslar, tamir oluşlar, ayağa kalkışlarla, kısacık da olsa söz alma arzusunun cesaretiyle yaratılmış bir sessizlik.

Haldun Taner’in “On İkiye Bir Var” (1955) öyküsüyle başlayan yürüyüşümüz, Selma Fındıkoğlu’nun “Alâyiştten Hazzetmem Efendim”iyle (2007) şimdilik sona eriyor. “İnsanlar İçinde Bir İnsan”, tıpkı bir Sait Faik öyküsü gibi yüzümüzü güldürüyor. – **Pelin Özer**

Dünyanın sol köşesi

Marc Saint-Upéry - **Meydan Okuyan Sol: Bolivar’ın Rüyası ve Güney Amerika** çeviren: Şule Sönmez (İletişim)

Güney Amerika, yıllardır devrim hayallerini süslüyor. Soğuk Savaş boyunca yaşanmış ve hatırası hâlâ dünya üzerinde dolaşan Küba devrimini geçmesi umulacak kadar büyük bir devrim beklenen. En güçlü, en örgütlü Batı emekçi sınıflarının, öğrencilerin, cephelerin bir türlü gerçekleştirmediği, ama Güney Amerika’da Katolik inancı ve sosyalizm arasında kurulan bağlarla, anarşizmin kıtada belirli bir iz bırakmasıyla, Zapatistaların tüm dünya üzerinde “hem elde silahları var, hem de bunları kullanmadan da olabiliyor” diye düşündürmesiyle, her an olabilecekmiş gibi görünen bir devrimin beklentisi bu. Belki dünyayı hemen değiştirmeye yetmeyecek, ama hepimize derin bir soluk aldırarak, bir şeylerin olabileceğine dair inancı, umudu pekiştirecek bir devrim. Latin Amerika’da dünyanın değişeceğine dair bir fikrin canlılığı var hâlâ. Yine de, iktidara gelmiş olan hareketler kıyasıya eleştirilerden de nasiplerini alıyor elbette. Kimisi yalnızca elindeki doğal kaynakların zenginliğine dayanıp bu kaynakları kamu yararına kullanmış olmakla devrimciliği pek çabuk hak ederken, kimisi ülkenin ekonomik borçlarını ödeyip IMF tahakkümünü kırmaya çalıştığı için adeta ihanet içinde sayılabiliyor. Bu pozisyonları fazla keskin hatlarla çizmeden de Latin Amerika’da ne olduğunu anlamaya çalışmak, bunun üzerine düşünmek ve ders çıkarmak mümkün oysa. Marc Saint-Upéry’nin kitabı tam da bunu yapıyor. Yıllarca Latin Amerika’yla bağını koruyan, snob ya da yılışık bir bakışla değil, ne olduğunu içtenlikle anlamaya çalışıp kendi analizini yapabilecek kadar da sakin davranabilen Saint-Upéry, dünyanın sol köşesinde son yıllarda olan biteni sarıh bir şekilde anlatıyor. Kitap sanki “kabul edelim ki, bu deneyimlerin tamamı ruhunu yitirmiş bir dünyada ya da ruh diye sunulan cansızlığa karşı insanların ruhunu sağaltacak, canlandıracak, onlara yeniden insan olduklarını hatırlatacak bir imkânın kolektif düşünülmesi, hayal edilmesi, yaratılması sürecinin bir parçası” der gibi. Elbette bu dünya kendi başına değişmeyecek, ama nerelerden, hangi binlerce problemden, hangi eksiklerden, hangi fazlalardan bahsettiğimizi, nelerden yararlanmaya çalıştığımızı bilelim. Yalnızca Latin Amerika deneyiminden hareketle buraya özgü yol ve yöntemler keşfetmek için değil, insanlık alemine dair bir imkân için... –**K.Ü.**

Sessiz Amerikalı

Stephen Kinzer - **Darbe** çev: Zeynep Beler (İletişim)

Eugene Jarecki’nin 2005’te yayınlanan “Why We Fight” isimli belgeselinde, Amerikan iç ve dış politikasının, bir savaş makinesinin “arzu”larına göre nasıl biçimlendirildiği anlatılıyordu. Eisenhower’ın başkanlığa veda konuşmasını merkez alan film, askerî yönelim ve buna bağlı olarak biçimlenen endüstriyel talep ve kontrolün tehlikelerine, hem de cumhuriyetçi bir Amerikan başkanının ağızından ve tüm ulusa yönelik biçimde dikkat çekiyordu. Stephen Kinzer’in “Darbe” kitabı

da, adeta bir belgesel tadında Eisenhower’ın bundan elli yıl önce dikkat çektiği o yapının kuvveden fiile çıktığı durumları, Amerikan askerî müdahaleler tarihinin acımasız bir dökümünü sunuyor. Yalnızca Irak’la son bulan bir süreç değil, birbirine bağlanan, uzadıkça yöntem ve süreç değişikliklerine kendi içinde imkân tanıyan bir tarih bu. Şili’de bir darbe yap(tır)mak, komünizme karşı Vietnam’da set oluşturmaya çalışmak, Küba’yı abluka altında tutmak ya da İran’ı köşeye sıkıştırmaya kalkmak darbeler tarihinin çeşitli vecheleri yalnızca... Stephen Kinzer, içeriğini sadece gazeteci merakıyla sınırlandırmayan, dar-

belere maruz kalmış ülkelerin tarihine, siyasal ve toplumsal geleneklerine de bilgiyle yaklaşan bir metin kaleme almış. Dolayısıyla ticaretin gerekliliği olarak diplomasiden müdahale, örtülü operasyon ve nihayet darbe organizasyonlarına uzanan bir tarihin ayrıntılarına vakıf olmak için Kinzer’in kitabı iyi bir başlangıç sunuyor. Belki kitabı okuduktan sonra Malraux’un “İnsanlık Durumu”na tekrar bakmak ya da geçtiğimiz senelerde yeniden çekilen “Quiet American”ı bir kez daha seyretmek gerekiyor. Malûm, 1993’te Hawaii ile başlayan süreç 1993’te de, 2007’de de devam ediyor.

– **Kerem Ünüvar**

İşe yaramaz bir et yığını

Ergenekon Çetesi, tarihimiz boyunca devlet içinde yuvalanan illegal örgütlenmelerin ve sivil uzantılarının bir tanesi, bir biçimi. Bu tür faaliyetlerin varlığı uzun zamandır biliniyor, kahramanları iyi kötü tanınıyor. Yine de, Haluk Kırıcı gibi tetikçiler de her zaman yetişmiyor. Başta yedi TİP'li öğrencinin öldürüldüğü Bahçelievler katliamı olmak üzere birçok suçun faili olan Haluk Kırıcı yazarlığa da meraklı. Yazdığı altı kitabı okuma uğraşı vererek çıkardığımız resmi dikkatlerinize sunuyoruz...

Haluk Kırıcı, aynı kuşaktan olduğu Muhsin Yazıcıoğlu, Abdullah Çatlı ve Ali Güngör gibi organizasyon yeteneği olan, örgütçü ülkücülerden değil, Veli Can Oduncu, Cengiz Ayyhan, İbrahim Çiftçi gibi psikopat ve yönlendirilmeye açık tetikçilerden. Kırıcı'yı diğer faşist katillerden ayıran en önemli özelliği, bugüne kadar altı kitap yazmış olması. Ülkücülerin çok okunan yazarlarından biri olan Kırıcı cezaevinde sıkıntıdan yazmaya başlamış önce, koğuştakıları yazdıklarını beğenince kendi deyişiyle "iş ilerletmeye" karar verip kitap yazmaya koyulmuş.

Kırıcı'nın kitaplarından bir faşist katilin nasıl yetiştiğine ve ülkücü kafa yapısına dair enteresan bilgiler edinmek mümkün. Ama sözgelimi yedi TİP'li genci öldürdükleri Bahçelievler Katliamı'yla ilgili dişe dokunur bir şey anlatmıyor. Yakın arkadaşı olmasına rağmen Çatlı'nın özel hayatına dair bir şey de yok kitaplarında. Anı kitaplarının palavra dolu olduğu hemen anlaşılıyor. Ukrayna günlerini anlattığı kitabında bir sayfa önce elleri sandalyeye kelepçeliyken, bir sayfa sonra polislerle tekme ve kafa atıp dövdüğünü yazması örneğinde olduğu gibi, ipin ucunu kaçırdığı yerler de olmuş.

Komünizm gelirse

1998'de çıkan ve on baskı yapan "Zamanı Süzerken"de çocukluğundan 12 Eylül'e kadar olan günlerini anlatıyor. 13 yaşında annesini kaybetmiş. Aylarca "eğer Allah varsa, bu kadar orospu dururken neden benim annemi aldı" diye düşünüp yoldan çıktığını söylüyor. Hatta o kadar ileri gitmiş ki, "ağabeyi tescilli bir komünist ve babası solcu bir öğretmen olan" Cihat'la bile arkadaş olmuş. Buna çok kızan ülkücü abisi duruma el koymuş ve Kırıcı'yı 15 yaşında ülkücü yapmış.

İlk silahını aldığı lise öğrencisiymiş. Birkaç ay sonra da dinamitle tanışmış: "Komünizmi yalnızca ateizm zannettiğim dönemlerdi. (...) Erzurum Ülkü Ocağı'nda oturuyorduk. Bir arkadaşımız köyündeki bir tanıdıktan iki dinamit lokumu alıp getirmişti. Dinamitin nasıl patlatılacağını bir ağabeyimizden öğrendikten sonra deneme amaçlı olarak Tuncelili solcu bir memurun arabasına yerleştirdik, patlamadı." Ardından dinamiti bir dükkânın kapısına koyarlar, bu kez patlar. Bunun '70'lerde Erzurum'da patlayan ilk bomba olmasıyla övünüyor Kırıcı.

18 yaşında Ankara günleri başlamış. Abdullah Çatlı'yla tanıştıktan sonra ha-

yatının değiştiğini anlatıyor. I. Milliyetçi Cephe döneminde Çatlı'nın referansı ve ülkücü hocaların yardımıyla Gazi Eğitim Enstitüsü'ne girdiğini de yazmış. O yıllardaki en büyük korkusunun komünizmin iktidara gelmesi olduğunu söylüyor. Hep bunu düşündüğünü ve arkadaşlarına "komünizm gelirse iki kızkardeşimin de başına birer kurşun sıkar, dağa çıkarım" dediğini anlatıyor gururla.

Kitabın 42. sayfasında, yeni ülkücü olduğu dönemde okumakla hiç arasının olmadığını "ağabeyimin bütün telkinlerine rağmen okumuyor, her seferinde onu atlatmanın bir yolunu buluyordum. (...) Sadece kitap değil, ülkücü yayınları da okumazdım" diye anlatırken, 92. sayfada üniversite yıllarında kitap okuyamamaktan "nerede o okuyan, notlar çıkaran, düşünen eski Haluk?" diye yakınmış. Ama sadece iki sayfa sonra, hiçbir zaman "okuyan, notlar çıkaran, düşünen" biri olmadığını şu sözlerle itiraf etmiş: "Kitap okumamak ve bir anlamda bilgiden ve aydınlanmadan kaçmak şeklindeki tavrım, kaçaklık yıllarımı da içine alarak sürdü gitti. Ama o yılların boşluğunu ve boşluğun acısını her zaman hissettim; hâlâ hissediyorum. Çünkü bilgi ile beslenmeyen beyin, işe yaramaz bir et yığına dönüşüyor ve başka beyinlerin çekim alanına giriyor. Bunun neticesinde de düşünme ve

"Ben yanlış tahlile sebebiyle, Abdullah Çatlı cinayet suçlamasıyla aranıyorduk. Şimdi bizim, görevi bizi yakalamak olan insanlarla ne işimiz olabilir? Onların bizimle ne işi olabilir? Hem Abdullah Çatlı gibi uzun yıllardır bilinen bir insan nasıl oluyor da Özel Harekât Daire Başkanı ile aynı davette yer alabiliyor?" Sorular çok güzel, ama bunları soranın Kırıcı olması tuhaf.

idrak melekelerini yitirerek adeta bir robot halini alıyor. Karar mekanizması da dumura uğrayınca, yarı felçli durumuna düşen insan, hem kendisine hem de çevresine acı çekirtmeye mahkûm oluyor."

İkinci kitabı "Donmuş Zaman Manzaraları"nda 1991'e kadar olan cezaevi günleri var. Kitap baştan sona kadar Kırıcı'nın sağlam duruşu ve ülkücülerin mağduriyeti üzerine kurulu. Anlattıklarına bakılırsa, Kırıcı Mamak Cezaevi'nde çok zor günler geçirmiş, ama ülkücü harekete bağlılığı sayesinde direnmiş. Oysa Fikri Sağlar ve Emin Özgönül'ün birlikte kaleme aldığı "Kod Adı Susurluk" adlı kitapta (Boyut Kitapları, 1998), Mamak'ta görev yapmış bir binbaşı, Haluk Kırıcı için "Yönetime çok yardımcı olurdu. Koğuştakılarda olan biteni anında cezaevi yönetimine ulaştırırdı" diyordu.

Faşistten uyuşturucu taciri olur mu?

Kırıcı'nın üçüncü kitabı, Susurluk savunmalarını topladığı "Bırak Eşkya Bellesinler" 2000'de yayınlandı. Kırıcı, önsözde, Susurluk kazası sonrası yazılanlara çok sinirlenip eline silah almayı düşündüğünü, ama sonra silah yerine kalem almayı daha uygun bulup yazmaya başladığını anlatıyor.

Şubat 1996'da polis nezarethanesinden kaçmasını anlatıyor önce. Aslında polise verdiği ifadede Susurluk sanığı özel harekâtçı Korkut Eken'in telefonu sayesinde kaçtığını söylemişti. Fakat mahkemede kendisine kimsenin yardım etmediğini, polis memurlarının iftar yapmasını fırsat bilip paltosunun yakasını kaldırarak kendisine bir sivil polis edası verdiğini ve kapıdan çıkıp gittiğini anlatmış. Kaçmasından sorumlu nöbetçi polislerden hiçbirinin ceza almadığını söylemeyi unutmuş, onu da biz ekleyelim.

Peki olay bu kadar basitmiş de, Kırıcı neden poliste verdiği ifadede Eken'in adını vermiş? Onu da açıklamış Kırıcı, poliste eziyet gördüğü için öyle ifade verdiğini anlatmış. Eziyet gördüm dediği de kelimesi kelimesine şöyle: "Emniyete gelir gelmez nezarete atıldım. Bana eziyet için şube şube gezdirdiler. Ailemle görüştürmediler. İfadem alırken polisler mahsus bütün oyunları sahneye aygızından laf aldılar."

Bunun ardından asıl meseleye, yani Abdullah Çatlı'yla arkadaşlığına geliyor. Çatlı'ya ne kadar yakın olduğunu "yeni cep telefonu aldığımda eskisini bana verirdi" diye anlatıyor. Birlikte kurdukları tıbbi malzeme ve ihracat şirketlerinden söz ediyor. Çatlı'nın yaptıklarından haberdar olmadığının ispatı olarak "Çatlı yaptıklarını ettiklerini pek anlatmazdı, çok ke-tumdu, sadece ortak ticaret yapıyorduk" diyor. Çatlı'nın uyuşturucu ticaretinden hem Fransa'da hem İsviçre'de mahkûm olduğu ve cezaevinde yattığı hatırlatıldığında ise "Çatlı'yı senelerdir tanırım, benim tanıdığım Çatlı öyle bir şeye asla tenezzül etmez" diye çıkıyor işin içinden.

Susurluk çetesindeki polislerle ilişkisini ise esnaf ve polisin kurduğu doğal ilişki diye tanımlamış: "Esnaf, semtlerinde çalışan polislerle ilişki kurar. Bu ilişki

karşılıklı olmaktan çok, polislerin lehinedir. Açmak gerekirse, polisle samimi olan esnaf kesimi onların bazı ihtiyaçlarını karşılar ve yardımcı olmaya çalışır." Çatlı ve Kırıcı sıradan esnaf, özel harekâtçılar da semt polisimiş meğer. "Üstelik" diyor Kırıcı, "ben yanlış tahliye sebebiyle, Abdullah Çatlı cinayet suçlamasıyla aranıyorduk. Şimdi bizim, görevi bizi yakalamak olan insanlarla ne işimiz olabilir? Onların bizimle ne işi olabilir? Hem Abdullah Çatlı gibi uzun yıllardır bilinen bir insan nasıl oluyor da Özel Harekât Daire Başkanı ile aynı davette yer alabiliyor?" Sorular çok güzel, ama bunları soranın Kırıcı olması tuhaf.

Kitaptan Kırıcı'nın savunması- nı pek sağlam argümanlar üstüne kuramadığı anlaşılıyor. Örneğin Çatlı'yla birlikte uyuşturucu işi yaptıkları suçlamalarına karşı şöyle savunmuş kendini: "Şerefli bir mazisi olan, belli ailelerden gelen ve hayatlarını inanç uğrunda düzenleyen bizlerin uyuşturucu işi yapması akıldışı bir davranış ve iddiadır. Paranın her şey demek olmadığını en iyi idealizmin her tonunu ve çilesini çeken bizler bilir ve idrak ederiz. (...) Hatta Çatlı bir gün bana 'sakın uyuşturucu işine girme, böyle bir ortam görürsen çevreni değiştir' diye öğüt vermişti." Kumarhanelerden haraç aldığı iddialarını da "kumardan hep nefret ettim" diye yalanlamış. Ömer Lütfü Topal'ı öldürmesinin imkânsız olduğunu "kendisini hiç tanımam" diye ispata çalışıyor.

Kırıcı'dan masallar

"Kurt Duruşu", Kırıcı'nın ilk romanı. Susurluk sürecini anlatma iddiasındaki kitabın baş karakterlerinden biri Hızır Abi, yani Çatlı. Diğer önemli karakterin adı Yavuz, o da Kırıcı. Çatlı'nın yeni telefon alırken eskisini Kırıcı'ya vermesi gibi, burada da Hızır eski telefonunu Yavuz'a veriyor. Kitabın başında Ankara'dan Hızır'a PKK'ya karşı bir ekip kurması yönünde teklif geliyor. Bir bütçe çıkarıp parada anlaştıktan sonra devlet adına çalışmaya başlıyorlar.

Hızır ve Yavuz, "bir grup vatansever gence" askerî eğitim verecek işe başlıyor. Gerçek hayatta Kırıcı 1991'de cezaevinden çıktıktan sonra askerliğini bir yıl tecil ettirmiş, 1992'de de rapor alarak askere gitmekten kurtulmuştu. Ama kitaptaki Yavuz epey askerlik bilgisine sahip. Gençleri eğittikten sonra hemen Azerbaycan, İtalya, Fransa, Almanya, Avusturya, Polonya, Romanya ve Macaristan'daki çeşitli operasyonlara katılıyorlar. Çok tuhaf şekilde, başarıya ulaşmış tek iş yapıyorlar, o da Avusturya'da PKK'ya ait bir evi

basıp çeşitli belgeleri almak ve iki militanı dövmekten ibaret. 320 sayfalık kitaptaki bir diğer aksiyon ise Dursun Karataş'ı öldürmeye çalışmaları, ki onu da beceremiyorlar.

Bir tek ASALA operasyonları biraz uzun yer tutuyor kitapta. Hızır abinin ekibi, ASALA liderlerinden Ara Toranyan'ı Paris'te öldürüp bir Ermeni kahvesini bombalıyor. Gerçekte de Çatlı'nın bunları yaptığı iddia edilmiş, ama aslında bir dizi yanlış eylem yapıldığı açığa çıkmıştı. Bombalanan yerin Ermenilere değil, Fransızlara ait olduğu daha eylemin yapıldığı gün belli olmuştu. Toranyan ise suikastten iki ay sonra Yunanistan'da bir mitingde ortaya çıkmış, öldürülen şahsın Ara Toranyan değil, sıradan bir Ermeni vatandaşı olduğu da böylece anlaşılmıştı.

Bir kültür ve eğitim yuvası

2003'te yazdığı "Çapraz Biçildi İsyanlarım", Kırıcı'nın ikinci roman çalışması. Dört eski ülkücünün Türkiye'nin ölüm haberini aldıktan sonraki duygusal durumlarını anlatıyor.

Eski ülkücülerden biri, Haluk Kırıcı gibi Erzurumlu olan Musa. Lise yılları şöyle bir yerde geçmiş Musa'nın: "Burası bir kültür ve eğitim yuvası gibiydi. Kütüphane-si, geniş oturma salonu, mescidi ile gençler için cazip bir buluşma merkezi vazifesi yapıyordu. Haftada en az iki defa, çeşitli ve geniş yelpaze içinde verilen seminerler, tadına doyum olmaz sohbet halkaları, şiir okuma seansları, satranç turnuvaları, tiyatrodan folkloru kadar uzanan sosyal faaliyetleriyle şehrin gençleri üzerine nur saçıyor-du." Yanlış anlaşılmasın, anlatılan 1970'lerin Erzurum Ülkü Ocağı. Hani şu Haluk Kırıcı'nın tabanca ve dinamitle ilk tanıştığı yer.

Romanın ikinci kahramanı Cumali ise cezaevinden çıktıktan sonra "kader kurbanı olup tahsilatçı olmak zorunda kalan" bir ülkücü. Cumali haksızlığa dayanamadığı için çek-senet tahsilatına başlıyor, devleti dolandıran müteahhitlerden haraç alıyor, eline geçen parayı fakire fukaraya dağıtıyor.

Kırıcı dört ayrı ülkücünün hikâyesini anlatmaya kalkıp zaten zor bir işe girişmişken, bir de geri dönüşler yapıp iyice çarşafa dola-nmış. Cumali, Türkiye öldükten sonra "geçmişin badirelerle dolu helezonik dehlizlerinde saatlerce geziniyor" örneğin. Bu dehlizlerde okuyucunun da başı dönüyor haliyle.

Kitaptaki üçüncü kişi işadamlı Kemal. Kemal "12 Eylül sonrasında Diyarbakır Askerî Cezaevi İşkencehanesi'ni meydana getirenler başta olmak üzere, devlette

GILLES DELEUZE

Sacher-Masoch'un Takdimi

Bize mazohizmde asıl döven kişinin baba olduğu söylendiğinde, şunu da sormalıyız: Öncelikle dövülen kimdir? Baba nerede gizlenmiştir? Öncelikle dövülende gizli değil midir? Mazohist suçluluk duyar, kendini dövdürür ve cezasını çeker; ama hangi suçtan dolayı ve ne için? Onda minyatür hale getirilen, dövülen, alay edilen ve aşağılanan tam olarak baba imgesi değil midir? Cezasını çektiği şey, babayla olan benzerliği, babaya benzemesi değil midir? Mazohizmin formülü aşağılanan baba değil midir? Bu yüzden baba dövenden çok dövülen olacaktır...

G.D.

Norgunk Yayıncılık

Şehit Erdoğan İban Sokak Akal C/8 Akatlar / İstanbul
T. 0212 351 48 38 / F. 0212 227 71 94
www.norgunk.com / info@norgunk.com

n

şiddet uygulayanlar, karşı şiddetin doğmasına ve gelişmesine hizmet etmiştir” deyince en akıllıları gibi geliyor önce. Meğer Kemal ülkücülüğü bırakmış ve bir tarikata girmiş. Hayali tarikat şeyhinin kuantum fiziğiyle başlayıp aklınca çevreci mesajlar vererek tamamladığı deli saçması vaazlarına da epey yer vermiş Kırıcı. Türkeş öldükten sonra Kemal de kendine gelip özüne dönüyor. Bir daha da devleti şiddetten sorumlu tutmuyor zaten.

Devlet memuru Hamdi ise I. MC zamanı Eğitim Enstitüsü’ne ülkücülerin torpille alındığı dönemde okula girip mezun olmuş bir ülkücü.

MHP’li Gümrük ve Tekel Bakanı Gün Sazak döneminde de yine torpille gümrük memuru olarak işe başlıyor. Yazılı sınavda ve mülâkatta çevrilen bütün dümenler açık açık anlatılmış.

Kırıcı’nın hiçbir kitabında olmadığı gibi, burada da kadın karakter yok. Kadınlar ya evde bekleyen eş ya da kahramanın annesi olarak varlar. Bir de Kırıcı’nın “Ukraynalı bayanlar” dediği türden kadınlar var.

“Polis devleti raşitizmi”

2006’da yazdığı “Fırar Zamanı”, Kırıcı’nın son kitabı. Cezaevinden ikinci kez “yanlışlıkla” tahliye edildikten sonra yaşadığı fırar günlerini anlatıyor. Önsözde yazdığına göre, bir arkadaşından gelen “Hep ülkücü geçmişin üzerine yazıyor-sun. Artık daha geniş kitleleri kucaklayan konularda yazma zamanı gelmedi mi” eleştirisi üzerine, uzun zamandır kafasında planladığı “20. Asır siyasî tarihinin emperyal yüzünü anlatan” kitap için araştırmalara başlamış.

Tam da o sırada cezaevinden tahliye edilmesi üzerine, geniş kitleleri bu dev araştırmadan mahrum bırakmak zorunda kalmış. Aslında yine yazacaktı da, “70’lerin solcularının uzantısı olan medya” tahliye kararını geri aldırması ve Kırıcı’yı Ukrayna’da firarı yaşamak zorunda bırakmış. Bunun üzerine fırar günlerini kitaplaştırmaya karar vermiş.

Hikâye, Ödemiş Cezaevi’nden 2004’te tahliye edilmesiyle başlıyor. Daha sonra tahliyenin yanlışlıkla yapıldığı anlaşılıyor ve aranmaya başlanan Kırıcı ülkeden kaçma planları yapıyor. Ülkücü arkadaşları yardımcı oluyor kendisine, “profesyonelce insan kaçakçılığı yapan,

güvendikleri bir tanıdıklarına” başvuru-yorlar. Arkadaş çevresi böyle olunca kaçmak sorun olmuyor tabii, Kırıcı bir gemiyle Ukrayna’ya varıyor.

İkinci bölüm, Maripol kenti gözlemle-riyle başlıyor. Şehri görür görmez “Sov-yet mimarisinin ruhsuz ve tekdüze yapı-sından” çok rahatsız olmuş Kırıcı. İnsan ilişkilerini de soğuk ve “sovyetik” bulmuş. Bu tespiti hangi arada yaptığı da belli değil, çünkü kitap boyunca Türkler dışında kimseyle konuşmuyor.

Evinde kaldığı arkadaşları çalıştığı için bütün gün sıkıntıdan patladığını anlatıyor. Bu arada bol bol geçmişine üzerine düşünme ve not alma fırsatı bulmuş. ‘70’lerde İdi Amin lâkabıyla tanınmaktan rahatsız oluyormuş mesela. Çünkü İdi Amin’i “bir diktatör ve insan eti yiyen bir yamyam” olarak tanımış, ama gazetede okuduğu bir röportajda yanlış olduğunu anlamış: “Meğer İdi Amin yedi göbek öteden beri müslümanmış. Zaten domuz eti bile yemeyen bir insan nasıl olur da insan yer? Müslümanlara bile bir yamyam olarak pazarlanan İdi Amin gerçekte bir anti-emperyalist imiş.”

Kitaplarında pek üstünde durmadığı Bahçelievler katliamıyla ilgili notlarını da aktarmış burada. Katliamı “soğuk savaş yıllarında ve binlerce insanımızı kaybettiğimiz sıcak savaş cephesinde meydana gelen onbinlerce olaydan biri” diye niteliyor. Öldürdükleri gençlerden birinin Sabetayist olduğunu, o yüzden senelerdir kendisiyle uğraşıldığını söylüyor. Bir başka yerde, ölen gençlerden ikisi için “acaba solun ayırıştırma operasyonlarında beyin vazifesi mi görmekteydiler” diye muhtemelen kendisinin de anlamadığı bir soru sormuş. Bu kadar zaman sonra hâlâ katliamın cezasını çekiyor olmasını içine sindiremediğini söylüyor. Kendisi gibi birden fazla kişinin katili olan ülkücü arkadaşlarının çoktan cezaevinden çıktığını, bir muhbir edasıyla, örnekler vere-rek anlatıyor.

Geçmişe dair notlarının ardından Ukrayna günlerine geri dönüyor. Aslında anlatılacak pek şeyi de yok, çünkü çok geçmeden Ukrayna polisi tarafından yakalanmış. Sabah koşusuna çıktığı sırada polisler üzerine çullanmışlar. Kelepçelerin sıkı sıkı takılmasına çok sinirlenip Türkçe küfür etmeye başlamış, arkasından da “Rusça küfür bilmiyordum. Zaten bilsem de o hengâmede aklıma gelmez-

Jandarma erinin sağından itibaren, Susurluk ve Ömer Lütfi Topal cinayeti davalarının dört sanığı: Ali Fevzi Bir, Haluk Kırıcı, Sami Hoştan ve Özel Harekât polisi Ayhan Çarkın

İdi Amin lâkabıyla tanınmaktan rahatsız oluyormuş. Onu “bir diktatör ve yamyam” olarak tanımış, ama okuduğu bir röportajda yanlış olduğunu anlamış: “Meğer İdi Amin yedi göbek öteden müslümanmış. Zaten domuz eti bile yemeyen bir insan nasıl olur da insan yer? Müslümanlara bile yamyam olarak pazarlanan İdi Amin gerçekte bir anti emperyalistmiş.”

di” diye bir açıklama yapıyor.

Türkiye’ye iade edildiği güne kadar geçirdiği gözaltı ve tutukluluk süresini “Ukrayna’da polis devleti raşitizminin gerçek yüzünü gördüm” diye tanımlamış. “Polis devleti raşitizmi” dediği her ne demekse, daha önce karşılaşmamış olması ilginç. Sıkıyönetim dönemlerinde bile gözaltından sorun yaşamadan çıkmış biri Kırıcı. Zaten kitabının sonunda Ukrayna polisiyle Türk polisini karşılaştırırken anlattığı, 2004’te cezaevinden tahliyesinin ardından yaşadığı üç olay Türk polisiyle sevgi bağlarını özetliyor:

Birinci olayda arkadaşının arabasıyla giderlerken hız sınırını aştıkları için trafik polisleri tarafından durdurulurlar. Arabaya yaklaşan polis Kırıcı’yı tanıyınca “geçmiş olsun ağabey” der ve komiserini çağırır. Kırıcı, komiser ve diğer ekip mensuplarıyla da kucaklaşır. Ama polisler, Kırıcı’nın deyimiyle, görevlerine o kadar bağlıdır ki, hız cezası yazmayı da ihmal etmezler. İkinci olayda asayiş ekipleri çevirir arabayı. Kırıcı’yı tanıyınca da arama falan yapmayıp, “Allah yolunuzu açık etsin” der ve yol verirler. Son olayda, firarından sonra Ödemiş’teki evini basan polisler Kırıcı’nın karısına “Yenge, kusura bakma. Biz vazifemizi yapıyoruz, yukarıdan baskı var” derler.

Kırıcı’nın yakalanması için devletin özel bir çaba göstermediğini, yakalanmasının tek sebebinin Sedat Peker’e yönelik Kelebek Operasyonu’nda telefon dinlemesine takılan iki gezece arkadaşının “İdi Amin Ukrayna’da, bizimkilerin yanında” diye konuşması olduğunu da söyleyelim.

1996’da Susurluk Skandalı patladığında basının iyimser kalemleri “devlet bahçesaklarını temizliyor” derken, olaya daha objektif yaklaşan yorumcular “derin devlet bazılarını tasfiye ediyor, yerlerine yenileri gelecek” diye yazıyordu. Aradan geçen yıllar içinde sayısız çete operasyonu yapıldı, devletin bahçesakları temizlenmek bilmedi. Susurluk Çetesi’nin önde gelen isimlerinden Veli Küçük, Sami Hoştan ve Ali Yasağın son Ergenekon Çetesi operasyonunda da yakalanması derin devlette geniş çaplı bir tasfiye bile yapılmadığını gösteriyor.

Bu durumun istisnalarından biri de Kırıcı. Pek zeki olmamasına, her yakalanışında bülbül kesilmesine rağmen Çatlı’nın hatırasına ve bildiği bazı gizli ilişkileri açıklayacağı endişesiyle korunup kollanan, Çatlı’nın ölümünün ardından tasfiye edilen Kırıcı, birkaç eski dava arkadaşının ve avukatlarının serbest bırakılma çabası sonuç vermez ya da üçüncü kez yanlışlıkla tahliye edilmezse 2016 yılına kadar cezaevinde kalacak.

Murat Toklucu

Fırarının şahidi vali

Haluk Kırıcı 1958’de Erzurum’da doğdu. 1976’da Gazi Eğitim Enstitüsü’ne girdi. Dönemin Ankara Ülkü Ocağı Başkanı Abdullah Çatlı’yla birlikte birçok eyleme katıldı. 9 Ekim 1978’de Ankara Bahçelievler’de öldürülen yedi TİP’li gencin katillerinden biri olan Kırıcı, ülkücü âlemde İdi Amin ve Esmeray lâkaplarıyla ün yaptı. 8 Kasım 1980’de yakalandı, verdiği 14 sayfalık ifadede katliamı nasıl gerçekleştirdiklerini en ince ayrıntısına kadar anlattı. Yedi kez idama mahkûm oldu. 1991 affında tahliye edildi. Bu tahliyenin “yanlışlıkla” yapıldığı sonradan anlaşıldı ve aranmaya başlandı. Firarı olduğu 1 Ağustos 1992’de Erzurum’da evlendi; nikâh şahidi dönemin Erzurum Valisi Mehmet Ağar’dı. 25 Ocak 1996’da yakalandı, bir hafta sonra Emniyet’ten firar etti. Özel harekâtçı Korkut Eken ve Mehmet Ağar’ın baskılarıyla firar etmesinin sağlandığı iddia edildi. 10 Ocak 1999’da yakalandığında, Emniyet’ten firarın yanı sıra, Susurluk Çetesi üyesi olmak ve Ömer Lütfi Topal cinayeti-ne kaşnaktan aranıyordu. Haluk Kırıcı ikinci kez “yanlışlıkla” tahliye edildiğinde takvimler 18 Mart 2004’ü gösteriyordu. 4 Şubat 2005’te Ukrayna’da yakalanıp iade edildi. O tarihten beri Kartal Cezaevi’nde yatıyor.

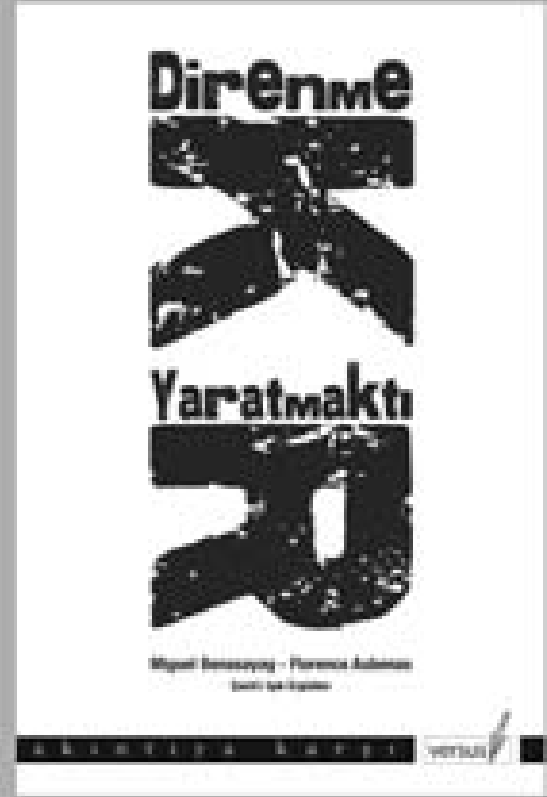
Direnmek Yaratmaktır

Miguel Benasayag - Florence Aubenas

Son on, yirmi yıldır dünyada kapitalizme karşı alttan alta gelişen saldırı hareketini “küreselleşme-karşıtlığı”yla ifade etmek ya da bununla sınırlamak yeterince açıklayıcı olamamaktadır. Direnmek, Yaratmaktır'da filozof Miguel Benasayag ile gazeteci Florence Aubenas, çeşitli örneklerden yola çıkarak bu hareketin özgün bir analizini sunuyorlar.

Bu “yeni radikallik” içinde, kimileri geçici kimileri uzun vadeli çeşitli biçimler almakta, kimi hareketler “muhalif bir öznellik” oluştururken, kimileri ise yalnızca pragmatik kalmaktadır. Ancak tüm bu hareketlerin, bilincinde olunmasa da, ortak özellikleri vardır. İşte Benasayag ile Aubenas'ın üzerinde durduğu şey budur: Son on yılların muzaffer bireyciliğinden kopuş ve neo-liberalizmi “aşılmaz ufuk” olarak görmemek; keza eski tarz muhalefetten kopmuş olmak. Bu “yeni radikal” hareketler ne önceden tarif edilmiş toplum modellerine göre hareket ediyorlar, ne de iktidarı fethetmiş bir partinin direktifleriyle...

Günümüzde dünyanın her yerindeki milyonlarca insan yeni bir “bağ arzusu” peşinde. Fransa ve Arjantin'deki halk üniversitelerinden alternatif psikiyatri deneyimlerine, Latin Amerika'daki topraksız köylü hareketlerinden Avrupalıların “kâğıtsızlar” için seferber olmasına dek uzanan geniş bir yelpaze içinde dolaşan yazarlar, bu bağ arzusunun kapitalizmin temel hedefi olan tek ve merkezi bir dünya projesini nasıl sabote etmeye başladığını ve bu neşeli çokluğun alternatif bir ekonomi okumasına yolu nasıl açtığını gösterirken, her coğrafyada ve her an su yüzüne çıkabilecek bu yeni muhalefetin özgünlüğü üzerinde de duruyorlar.

Hakikat Düş ve Özgürlük

Tayfun Aygün

Özgürlük isteme edimidir. Olmak değildir, bu nedenle hep bir potansiyeldir. Bu potansiyeli gerçeklik haline getirmek egemenlik ilişkilerini etkisizleştirmekle olanaklıdır. İktidar olgusunu tartışmak aynı zamanda özgürlük olanağını tartışmaktır.

İktidar ve gerçeklik ilişkisinde önemli nokta, iktidarın gerçekliği üretme gücünden daha çok bunun nereye kadar mümkün olduğudur.

Sınırsız iktidar isteği sınırsız yıkımı da doğuruyor.

Günümüzde iktidar olgusu her alanda kendisini tek bir argüman üzerinden tanımlamaya doğru ilerliyor. Güç ile ‘akılcılığın’ karışımı bir söylemle daha önce fethedilmiş alanları yeniden sömürgeleştirmeye soyunuyor. Dinden sağlığa, ahlaktan yasaya, uluslararası ilişkilerden bireyler arasındaki ilişkilere kadar her şey sihirli değnek dokunmuşçasına aceleyle yeniden tanımlanıyor.

İŞ BANKASI MÜZESİ VE BİR BANKANIN CUMHURİYETİ

Sermayesi “vatandaşlık bağları”

Reklamlarında dendiği gibi, “Cumhuriyet’in bankası”. Dolayısıyla, kökü Osmanlı’da, eli kolu bütün dönemlerin ekonomik “trend”lerinde. Kâh “tasarruf”ta, kâh “borçlanma”da. Eminönü’nde açılan İş Bankası Müzesi, 83 yıllık “hayatımızı” belgeliyor...

Sahip olduğum en eski banka hesabı İş Bankası’ndan. Her ne kadar bankacılık işlemlerinde görece bürokratik geleneğini devam ettirse, şubelerindeki demode kurumsal yapıyı hissetmekten bir türlü kurtulamasam da, en sık kullandığım banka yine İş Bankası. Yine mesela kredi kartı almaya –bu kartlarla ilgili parlak olmayan geçmişim yüzünden– asla niyet etmediğim bir banka. Bütün bunlar, İş Bankası’nın, verdiği sapaşlam kurumsal görüntüyle, benim gibi yeni zamanın nüfusu giderek kalabalıklaşan, nerede, ne yapacağı belirsiz, geçmişinden bir miras almadığı gibi, geleceğine bırakacağı çok da fazla şeyi olmayanların bankası olmadığı anlamına geliyor. Pasaportunu taşıdığım “Cumhuriyet’in Bankası”, sağlam adımlarla ilerlemeye ve her yıl en kârlı şirketlerden biri olmaya devam ediyor. Oysa ben sınıfsal profilim dolayısıyla aynı Cumhuriyet’in geçmişinden, tutunma stratejilerimle bugününden, mülksüzlüğümle geleceğinden nasiplenememişlerden biriyim. İşin daha da kötü tarafı, İş Bankası’nın bu nasipsizliğimle bir ilgisi olduğu kanaatindeyim... Şu halde beni ona bağlayan ne? Onu bu denli özgüven sahibi, beni ise karşısında kırılğan kılan şey, kuruluşunda hayatı bir rol oynadığı, bu yüzden de hem içinde şekillendiği hem de etrafında şekillendirdiği Cumhuriyet’le olan vatandaşlık bağlarımın onun geliştirdiği kurumsal bağlar karşısındaki ezikliğiyle aynı sebepler mi?

İttihat-Terakki’nin mirası

İş Bankası, iki ay kadar önce kendi tarihini –elbette kısmen– paylaştığı bir müze açtı. Eminönü’nde, 1890 yılında yapımına başlanıp 1892 ekiminde İstanbul’un ilk postahane yapısı olarak hizmete giren, 1926’da İş Bankası’na devredilen binada bu müze. Bina’nın öyküsü bile İş Bankası’nın nasıl bir miras devraldığını gösterir nitelikte. Çünkü o vakte kadar paket postahanesi olarak kullanılan bina, aslında İttihat-Terakki’nin mirası.

İttihat-Terakki’nin mirası, Düyün-u Umumiye sürecinde Osmanlı Bankası’na alternatif olarak “millî iktisat” a temel oluşturabilecek bir bankaya gereksinim duyan İttihat-Terakki tarafından 1917’de kurulmuştu. Bir başka deyişle, “millî bankacılık” arayışının ürünüydü ve “millî iktisat” düşüncesini gerçekleştirebilecek bir yapı olarak tasarlandığından, 4 milyon lira sermayesinin yanı sıra, hayli önemli ayrıcalıkları da haizdi. İttihat-Terakki öylesine önem veriyordu ki İttihat-Terakki’nin Millî Bankası’na (öztürkçesi “ulusal saygınlık”), onun hayatıyeti için gösterilecek çabayı bir tür “iktisadî cihad” olarak tanımlıyordu. İş Bankası Müzesi’ndeki panolardan da okunabileceği gibi, 1924’te kurulan bankanın 1927’de İttihat-Terakki ile birleştirilmesiyle, bu ayrıcalıklar da “Cumhuriyet’in Bankası”na geçmiş oldu. Bu sayede İş Bankası, demiryolu, karayolu, liman, bayındırlık, tarım, sanayi ve ticareti geliştirmeye yönelik ulusal şirketlerin sermayesine katılma önceliği

edindi. Dolayısıyla “millî iktisat”ın birinci ortağı, devletin merkezinden yeni Cumhuriyet’in vatandaşlarına aktarılacak paranın ilk kavşağı ve durağı, onların birikimlerinin güvenilir kasası, hem Cumhuriyet’in hem vatandaşlarının birikimlerini yönlendirme yetkinliğine sahip en önemli iktisadî kuruluştur artık. Uygur Kocabaşoğlu’nun önderlik ettiği bir grup tarihçi tarafından hazırlanan “Türkiye İş Bankası Tarihi” (Tarih Vakfı) adlı kitapta bu süreç şöyle gerekçelendiriliyor: “İki bankayı birleştirerek bir yandan TİB’i (Türkiye İş Bankası) güçlendirmek, masrafları azaltarak daha çok şube açabilmek, bir yandan da benzer nitelikte iki bankanın gereksiz rekabetinin önüne geçmek istendiği anlaşılmaktadır. Bu birleşmenin daha deneyimli, teşkilatı daha geniş ve yalnızca yarısı ödenmiş de olsa sermayesi daha büyük olan İMB’nin (İttihat-Terakki’nin Milli Bankası) değil de, TİB’in bünyesinde gerçekleştirilmiş olması, iktisadî nedenlerden çok, siyasî nedenlerle açıklanabilir. Zira İMB geçmiş dönemin ‘çocuğu’ iken, TİB yeni dönemin ve rejimin ‘çocuğu’ ydu...” Aslında tam bir miras intikali söz konusu olan, lâkin Cumhuriyet’in, devraldığı mirası reddetmemekle birlikte, onun ismini, görünümünü değiştirerek bir red görüntüsü verme çabasının izlerini de taşıyor değil. Bir başka deyişle, Cumhuriyet’in iktisadî çeyizi, İttihat-Terakki’nin “ilerde bundan bir merkez bankası olur mu?” mantığıyla kurduğu banka aracılığıyla diziliyor. Tabii yalnız ayrıcalıklar ve sermaye değil, çalışanlar da devralınıyor İMB’den. “Türkiye İş Bankası Tarihi” kitabında dendiği gibi, İttihat-Terakki’nin Milli Bankası, İş Bankası’nın “cansuyu” oluveriyor.

Bankanın yarattıkları ve terkettileri

İş Bankası Müzesi, çok iyi tasarlanmış bir tarih-okuma mekânı. 83 yıllık geçmişten kalan çok az sayıda belgeyi içermesine rağmen müze, İş Bankası’nın Cumhuriyet’le ve hepimizle kurduğu ilişkilerin doğası hakkında hayli güçlü izlenimler edinebilmemizi sağlayacak nitelikte. Müzedeki kimi belgeler, kurucularının da tahmin edebileceği kimi okumalara olanak tanıyarak Cumhuriyet’in iktisadî tarihi konusundaki bazı nutukların haması ışıklarını kırabilir.

Söz konusu haması ışıklar açısından en yararlı olan ise, herhalde İş Bankası’nın İttihat-Terakki’den devraldığı ayrıcalıklarla ortağı olduğu sanayi yatırımlarının başlangıç ve sonları. İş Bankası’nın ilk el attığı yatırım alanlarından ikisi şeker ve cam fabrikaları. Alpullu’da kurulan ilk fabrikadan bir modernleşme projesi olarak Cumhuriyet’in en önemli sanayi ve ziraî ilerleme aracı, yani “pancar şekeri”, dolayısıyla “şeker pancarı” icat edilmişti. Kurulan ilk fabrikanın ardından sayıları hızla artan şeker fabrikaları, memlekette “pancar üreticisi” diye bir tarım kesimi oluşmasını sağlamış, ilk örgütlenen, en çok desteklenen, en iyi eğitilen çiftçiler olarak nüfusu kısa zamanda artan bu üreticiler, tarımsal makineleşmeden gübre kullanımına, sulamaya

kadar Türk ziraatinin öncüleri haline getirilmişlerdi. İş Bankası'nın da ortağı olduğu her bir şeker fabrikası kurulduğu yeri adeta abad ediyordu. 2002 yılında çıkan Şeker Kanunu ve Şeker Kurulu eliyle, nişasta bazlı şekere iç piyasada verilen yüzde 10'a kadar ayrıcalıklı kota ve uluslararası anlaşmalarla bina edilen ihracat yasağıyla Cumhuriyet bu kesimden vazgeçti. İş Bankası'nın bu alandaki iştiraklerini ne zaman devrettiği sorusuna ne "İş Bankası Tarihi" kitabında ne de müzede bir yanıt bulabildim, bankanın varolan iştirakleri listesinde de şeker fabrikalarına rastlayamadım. Ne var ki bu eksiklik, Cumhuriyet'in, İş Bankası aracılığıyla var ettiği bir kesimi gönül rahatlığıyla ve durdukları zemini sağlama alma gereksinimi hissetmeksizin piyasa koşullarına terk etmiş olmasının hüznünlü bir ayrılık hikâyesi olduğunu gizlemiyor.

Benzer bir öykü de, ilki Beykoz'da açılan Şişecam fabrikasıyla ilgili. Müzenin kataloğunda da belirtildiği üzere, "İş Bankası sermayesi, Türkiye'nin sanayileşmesinde kilit rol oynuyordu. Bu alanda bankanın en önemli etkinliği cam üretiliydi". Bu bağlamda, müzede sergilenen ve Beykoz'daki Şişecam fabrikasının açılışını görüntüleyen birkaç dakikalık kısa filmde insanın içine akan coşkuyu anlamlandırmak zor değil. Fabrika açılışı, 1935 yılında dönemin başbakanı İsmet İnönü ve İktisat Bakanı Celal Bayar'ın katılımlarıyla gerçekleştiriliyor. Vapurla Beykoz'a geçen zevat, coşkulu bir halk kitlesi tarafından karşılanıyor. Arkalarda bir yerde "Dayan başaracaksın" pankartı görünüyor. Cumhuriyet'in iktisadî başarısı önemli, bunu en iyi İş Bankası biliyor, çünkü bu bankanın kuruluşu, daha 1923'te gerçekleştirilen ilk İzmir İktisat Kongresi'nde dile getirilen "askerî zafer, iktisadî zaferle taçlanmadıkça kalıcı olmaz" ilkesine dayanıyor. Bugünden bakılınca halkın bir fabrika açılışını aşan coşkusunun da, zevatın yüzündeki muzafer komutan gülümseyişlerinin de anlamı söz konusu "zafer" bağlantısı. İş Bankası, bu dönemde bir tür komuta merkezi gibi. Fakat Beykoz'daki fabrikanın kapanışı esnasında yaşananları düşününce, insanın içi burkuluyor ve akla ister istemez kimin ne kadar dayanacağına ve sonunda ne türden bir başarının geleceğine hangi mekanizmaların karar verdiği sorusu takılıyor. Bir terk edilmişlik hikâyesi daha, sözün kısası...

Vatandaşlık bağları ve İş Bankası

İş Bankası'nın en önemli işlevlerinden biri ise, Anadolu insanını parayla tanıştırması oluyor. Paranın özelliklerini, yalnızca bir değişim değil, tasarruf aracı olduğunu, "iktisadî seferberliğin" evlerden, hatta çocuklardan başlatılması gerektiğini uzun süre, bir öğretmen sabırla dikt ediyor banka... "Cumhuriyet'in Bankası" niteliğini popülerleştirme süreci de tasarruf kavram ve kurumunun keşfi ve bu topraklara tercüme edilmesiyle başlıyor. Banka, Türkiye'de "tasarrufun sembolü" haline gelen ilk madeni

Müzenin kataloğundan bir cümle: "Kumbara sayesinde Anadolu insanı kapısının önünden bile geçmeye cesaret edemediği bankada izzet ikram gördü." Bu izzet ve ikram geleneğinin şimdi borçlarını düzenli ödeyen kredi kartı müşterileri için de geçerli olduğunu söylemek mümkün. İçinde yaşadığımız ekonomik atmosferin tasarruf öncelikli olmaktan çıkıp borç öncelikli bir nitelik kazanmasında da öncümüz İş Bankası'ydı.

kumbaralarını, yarını daha güvenli kılabilmek için tasarruf etmek gerektiği fikriyle ve "damlaya damlaya göl olur" şiarıyla 1928 yılında çıkıyor. Hatta tasarruf kampanyasını üstlenen İstanbul Yenice Şubesi'nin kuruluş günü olan 25 Aralık, "Tasarruf Günü" ilan ediliyor. Gene katalogdan bir cümle: "Kumbara sayesinde Anadolu insanı kapısının önünden bile geçmeye cesaret edemediği bankada izzet ikram gördü." Bu izzet ve ikram geleneğinin şimdi borçlarını düzenli ödeyen kredi kartı müşterileri için de geçerli olduğunu söylemek mümkün. İçinde yaşadığımız ekonomik atmosferin tasarruf öncelikli olmaktan çıkıp borç öncelikli bir nitelik kazanmasında da öncümüz İş Bankası'ydı deyip geçiyoruz.

Halkın İş Bankası'na teveccühünün, Cumhuriyet'i kuran iradenin ona gösterdiğiyle boy ölçüşebilecek nitelikte olduğunu da teslim etmek gerekir. Müzede metrelerce uzunlukta "İş Bankası buraya, eller havaya" mealindeki dilekçeler bunun en bariz göstergeleri. Bartın Belediye Reisi'nin 23 Ocak 1930 tarihinde dönemin banka genel müdürü Celal Bayar'a gönderdiği uzunca arzuhaldeki şu cümlelere bakın: "İş Bankamızın feyizli ve bereketli çalışmasından memleketimizin de istifade edeceği zamanın yaklaşmış olduğunu düşünürken bir haz ve sürur duymaktayım. Eski usûllerin aşıladığı adetlerle kızlarının, kadınlarının boyunlarını, kulaqlarını altınlarla süsleyen Bartınlılar, umumî para darlığının müzayakaları karşısında tedavüle çıkamayan bu gömülü servetleri faydalandıracak bir müesseseye nail olacaklarından dolayı şimdiden izhar-ı memnuniyet etmektedirler... Gayri müsait şartlara rağmen Ziraat Bankası'nın kasasına bile binlerce altını dolduran sermayedarlarımız, içinde bulunduğumuz iktisadî buhran senelerinde bütün hülyatını bankamıza teslim etmekle yeni bir iş devresine girecektir."

1929'da patlayan iktisadî buhran devam etmekte; Türkiye, ithalat kapılarını sıkı sıkıya kapatarak ekonomisini korumaya alsa da, İş Bankası aracılığıyla kadınların boyunlarındaki altınların, yastık altındaki paraların dolaşıma sokulması gerekiyor ki, devletin nakit açığı giderilsin, henüz yedi yaşındaki bu "çocuk" beslenme yetersiziği nedeniyle güçten düşmesin. Öte yanda banka şubesinin kurulmasıyla gelişecek bir yerel ekonomi umudu var, "kaz gelecek yerden tavuk esirgenmiyor", tavuğun kaynağı konusundaki spekülasyonlara girmek bu yazının haddini aşıyor. Sözün kısası, gerçek "vatandaşlık bağları" böylece kuruluyor. "Cumhuriyet'in Bankası"nın, Cumhuriyet'le vatandaşları arasında gördüğü işlevlerden biri de bu olsa gerek...

"Yeni dünya düzeni"nde de öncü "Cumhuriyet'in Bankası"nın kimi zaman el yordamıyla da olsa iktisat alanında ve elbette gündelik yaşamımızda yaptığı önderlik girişimleri bu kadarla kalmıyor elbette. Müzede kiosklerden birinde anlam yüklü bir

haber görüyoruz: 12 Haziran 1938 tarihli Milliyet gazetesinde İş Bankası Müdür-i Umumiisi Mahmud Celal Bey'in bir beyanatı: "Bir müddetten beri Osmanlı Bankası Galata Şubesi'nin takib ettiği bir usûlü şayan-ı dikkat telâkki etmekteyiz. Bu usûl, öğle tatilini kaldırarak gışeleri bila inkita (kesintisiz) müşteriler emrine açık bulundurmaktır. Garp memleketlerinde iktisat hayatının mühim olduğu şehirlerde bankacılık faaliyetlerine hiçbir suretle ara verilmez. Memurin kendisine mahsus mahalde maksut bir süre dahilinde öğle yemeği ihtiyacını karşılar ve çalışma mahalline avdet eder. İşte biz de Osmanlı Bankası gibi bu usûlü tatbik edeceğiz." Bu haberde "el yordamı" tanımlamasını hak eden unsur, herhalde, Mahmud Celal Bey'in bankanın en yakın rakibini, böylesi önemli bir kararda belirleyici etkenlerden biri olarak zikrediyor olması. Profesyonel ve öncü kabul edilebilecek kısım ise, paranın hareketine hiçbir insan ihtiyacının engel olamayacağı ilkesi, bugün çok daha acımasız bir şekilde işleyen çalışma saatleri uygulaması...

İş Bankası Müzesi, hayatın temel gerçeklerinden birini öğretiyor. Adına ister seferberlik deyin, ister cihad, bu dünyada hiçbir mücadele karşılıksız kalmıyor, ayrıca eğer akıl iyi bir şekilde kullanılırsa her türlü alışveriş kârlı bir sonuca dönüşür. Cumhuriyet'in kuruluşunda sahip olduğu ayrıcalıkları birer yükümlülük görünümünde sırtlayan İş Bankası'na, hep birlikte kumbaralarımızla, tasarruf hesaplarımızla, vadeli-vadesiz mevduatlarımız ve kredi kartlarımızla ödüyoruz borcumuzu. Cumhuriyet'in ona en büyük armağanı ise, her yıl reklamlarında lâyıkıyla kullanabileceği bir "Cumhuriyet'in Bankası" imajı. Şimdi o, bu sayede memleketin en önemli, en dokunulmaz, gücü kolay kolay sarsılmaz, ne yaparsa yapsın yerini bulan kurumlarından biri, biz de onun Cumhuriyet'i'nin vatandaşlarıyız. Müze, bu imajın dar ölçekli bir sağlamasını yapıyor.

Geriye anlamadığım şu nokta kalıyor: "Cumhuriyet'in Bankası"nın genel müdürlüğünü neden İstanbul'a taşıdığı, bunun Cumhuriyet'in mi İstanbul'u, yoksa İstanbul'un mu Cumhuriyet'i (bu durumda yeniden) devşirdiği anlamına geldiği, bir de Levent'teki (yine öncü nitelikte) İş Kuleleri'nin neden "İstanbul Silüetine Katkı" başlığıyla sunulduğu... İş Kuleleri'nin katkısıyla bu silüetin, içerden değil, dışarıdan daha çok görünür bir İstanbul'u, -açıkça söylemekte fayda var- küreselleşen finans-kapitalin tektipleştirilmeye yüz tutan merkezlerinden birini imlediğini düşününce katkının büyüklüğünü teslim etmemek haksızlık olur. Bütün bu gidişattaki sembolizmin vatandaşlık, ekonomi ve siyaset bağlamındaki okumasının ne Cumhuriyetçilerin ne de geriye kalanların kendilerini iyi hissetmelerine yardımcı olacağını düşünüyorum nedense. En azından kendi adıma müzede sergilenmekte olan tarihin öngördüğü alacak-verecek hesabında hep borçlu çıkmaktan korkuyorum.

Ayşe Çavdar

!f'in kaçmazları

Dünyada giderek bir kategori, bir sektör haline gelen "bağımsız filmler", Türkiye'de de epey yankı buluyor, hem üretim hem tüketim bağlamında. İyi film çekmek için illâ büyük bütçeler değil, esasen fikir ve emek gerektiğini gösteren pek çok taze filmi ayağımıza getiren !f İstanbul Uluslararası Bağımsız Filmler Festivali, yedinci yılına girerken kültür hayatımızı canlı kılmaya da devam ediyor. Esas olarak Beyoğlu AFM Fitaş sinemasında (14-24 Şubat arasında) düzenlenen festival, bu sene Ankara'ya (28 Şubat - 2 Mart arasında), geçen seneki gibi Caddestop'a, ayrıca İstinye'ye de taşınıyor.

Yasak bölge

Bu sene en çok ilgiye mazhar olacak filmlerin başında "müzikli" olanlar geliyor. "Glass: Philip'in 12 Bölümde Portresi"nin yanında rock damarından

yürüyen yapımlar ağırlıkta: Scott Walker, Joy Division, Sigur Rós belgesellerinin yanı sıra, Antony, Devendra Banhart, Coco Rosie ve Vashti Bunyan'ın gamlı neo-folk dünyasına bakan David Kleijwegt filmi "Ölümsüz Çocuklar" a dikkat. Rock tarihinin efsane fotoğrafçılarından biri olması hasebiyle, Annie Leibovitz'in hayatına ve eserlerine odaklanan "Objektiften Yansıyan Bir Yaşam" da belki müzikli bir film sayılır...

Inland Empire

David Lynch'in son filmi "Inland Empire", Coen Biraderler'in yeni süksesi "İhtiyarlara Yer Yok" zaten kaçmazlar arasında. Kara Afrika'ya ışık tutan Wim Wenders'li ortak belgesel "Görünmeyenler", zengin sitele-riyle komşu gettoların arasındaki sınıfsal uçurumu bir linç hikâyesiyle anlatan "Yasak Bölge", porno ve kitsch üzerinden bir sistem mücadelesi yürüten Kanadalı yönetmen Bruce LaBruce'un bir zombi hikâyesiyle kapitalizmi hedef tahtasına koyduğu "Otto..." da üç Express tavsiyesi. "Keş!f", "Meksika Dalgası", "Başka Aşk", "Gezegen, İnsan", "Yaşama Sanatı" da mercek- le bakılacak bölümlerden...

İhtiyarlara yer yok

Ploy

Michael Moore, filmde, Küba'ya tedavi için götürüldüğü ABD vatandaşlarıyla

MICHAEL MOORE "SICKO"YU ANLATIYOR

Kübalılar yapabiliyorsa...

Michael Moore'un 2007 Cannes Film Festivali'nde ödüllendirilen filmi "Sicko" (Hasta) !f İstanbul Bağımsız Film Festivali'nde...

"Sicko"da kötülerini hiç konuşmuyorsunuz. Artık kimse size konuşmayı kabul etmediği için mi?

Michael Moore: Hayır, farklı bir üslup benimsemek, mağdurlara, acı çeken insanlara daha yakın durmak istedim. Hakkımda kopartılan gürültü patırtıdan usandım. Aleyhimde çekilen on küsur belgeselden yoruludum. O filmlerle bir "anti-Moore" festivali yapılabilir.

Bazı olguları manipüle ettiğiniz söyleniyor...

General Motors'un batacağını söyledim, battı. ABD'deki ateşli silahlar sorununa dikkat çektim, ardından gelen silahlı saldırı olaylarını herkes gördü. Irak'a askeri müdahalenin nükleer silahlar gibi yalan kanıtlara dayandırıldığını söyledim, haklı çıktım. ABD, Batı dünyasında genel sosyal güvenlik sisteminin olmadığı tek ülke, sigorta şirketlerinin kamunun parasıyla finanse edildiği tek ülke. Bu şirketlerin amacı insanları tedavi etmek değil, kârlarını maksimize etmek. Seyircilerinizin bir bölümü siyasî görüşlerinizi paylaşıyor, ama bir bölümü de kararsızlar safında. Sizin kör gözüm parmağına üslubunuz insanları ikna etmek için iyi bir tarz mı, yoksa insanların size kulak tıkamalarına mı sebep oluyor?

2003 Oscar töreninde, uydurma gerekçelerle savaşa sürüklendiğimizi söylemiş ve yuhalanmışım. O zamanlar, Amerikalıların yüzde 20'si benimle aynı fikirdeydi. Sessiz sedasız çekip gitmek yerine, "Fahrenheit 9/11"i yaptım. Bunun sebebi, Amerikalıların büyük ekseriyetinin ikna edilebilir, iyi niyetli, yüce gönüllü olduğuna ve sonuçta doğru olanı yapmak istediklerine inanmamdır. Bugün, ülkenin yüzde 70'iyle Bush konusunda hemfikirim. Sadece, biraz zaman aldı. "Sicko"da kolay bir hedef seçtiniz

söylenebilir mi? Sonuçta, Amerikan sağlık sisteminin matah bir yanı olmadığını herkes görüyor herhalde. "Sicko" bütün partileri, bütün tarafları dikey kesen bir film. Herkes hasta oluyor, herkesin sağlık güvencesi sorunu var, herkesin tedavi ve ilaç ihtiyacı var, her yaşlının bakım ihtiyacı var. Bu filmde yalnızca sigorta ve ilaç sektörünün yöneticileri rahatsız olacaktır.

Sağlık sisteminin çökmüş olmasına kimse itiraz etmiyorsa, bu konuda nefes tüketmenin mânâsı ne?

Asıl çökmüş olan sistemin bütünü. Kongre ve Beyaz Saray, petrol endüstrisine para ve nüfuz açısından rakip durumdaki bu iki endüstri tarafından satın alınmış durumda; yönetim onlara gebe. İlaç ve özel sağlık sigortası şirketleri sistemi kontrolleri altında tutuyor. Rüzgârın hangi yönden estiğini ve bu meselenin ABD iç politikasının bir numaralı konusu olduğunu biliyorlar. Evrensel sağlık hizmetlerinin kendileri üzerinden yürütülmesini sağlamak, böylece müstehcenliğe varan kârlar elde etmeye devam etmek ve yatırımcılarını hoşnut etmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

Filminiz Kanada sağlık sistemini adeta ütopya gibi sunuyor. Kanada sistemini eleştiren, hastanelerde uzun kuyruklar olduğunu söyleyen Amerikalıları, birkaç mutlu Kanadalıya mikrofon tutarak yalanlıyorsunuz. Bu pek bilimsel bir yol olmasa gerek...

Kanadalılar sistemlerinden memnun. Evet, kusurları da olan bir sistem. En temel kusuru, yeterince kaynak aktarılmaması. Bu konudaki daha derinlemesine tahlilleri internet sitemde bulabilirsiniz. Ama şu kadarını söyleyeyim: Kanada'da ortalama ömür, ABD'den uzun. Bunun da herhalde sağlık sistemiyle bir ilişkisi vardır.

Fransız ve Küba sistemlerine övgüler düzüyorsunuz, Küba'ya gidip Che'nin

Bu filmde yalnızca sigorta ve ilaç sektörünün yöneticileri rahatsız olacaktır. Evrensel sağlık hizmetlerinin kendileri üzerinden yürütülmesini sağlamak, böylece müstehcenliğe varan kârlar elde etmeye devam etmek ve yatırımcılarını hoşnut etmek için ellerinden geleni yapıyorlar.

kızıyla söyleşi yapıyorsunuz. Fransa, Küba, Che... Amerikan sağını sinir etmek mi istiyorsunuz? Ben halka, medyadan ve bu ülkeyi yöneten siyasî aygıttan daha fazla değer veriyorum. Hep aynı terane anlatılıyor: Fransa kötüdür, köhnedir, ödektir. Fransa'nın kabahati ne? Onların desteği olmasaydı, ABD kurulamazdı. New York limanındaki heykel onların armağanı. 11 Eylül'de derhal tepki verdiler. Ve İkinci Dünya Savaşı'nda onlar için yaptıklarımıza ebediyen müteşekkirlere. Fransa, dünyadaki en iyi sağlık sistemine sahip. Bunu söyleyen ben değilim, Dünya Sağlık Örgütü. Küba'ya gelince, orada bir film çekmek istediğinizde, en iyi görüntüleri vermek isteyeceklerdir elbette. Ama, Dünya Sağlık Örgütü'nün Küba'nın sağlık sistemini parmakla göstermesi ve Latin Amerikalıların sağlık hizmeti almak için Küba'ya akın etmeleri de boşuna değil herhalde. Kübalıların ortalama ömürlerinin ABD'lilerden uzun olmasının da bir sebebi var mutlaka. Castro'ya veya rejimine amigoluk yapmıyorum, sadece yurttaşlarıma şunu söylüyorum: Biz ABD'yiz, Kübalılar yapabiliyorsa biz de yapabiliriz.

"Sicko"yu yapmanın en zor tarafı neydi?

Filmi sigortalatmak. Sigorta şirketleri hakkındaki bir filmi sigortalamaları için bir sigorta şirketini nasıl ikna edebilirsiniz? Sonuçta, Kansas'ta küçük bir şirketi olan bir sigortacı bulduk. Galiba, Cumhuriyetçi Partili olmayan tek sigorta şirketi sahibiydi.

Filminizde maddî hatalar olduğunu iddia edecekler çıkacak mı sizce?

"Fahrenheit 9/11'de tek bir hata bulana 10.000 dolar ödül vereceğimi ilân etmiştim. Bir ödeme yapmak zorunda kalmadım. Filmlerimdeki her olgu doğrudur. Yorumlar da benim yorumlarımdır, kimilerine göre yanlış olabilir, ama bana göre doğru yorumlardır.

İnsanları hem eğlendirmeyi, hem de ağır konularda düşündürmeyi nasıl başarıyorsunuz?

Film çekerken hep hayali bir seyirci koltuğunda otururum. İnsanların hafta boyunca çalıştıklarını, haftasonunda eğlenmek istediklerini ve eğlenmek için sinemaya gittiklerini aklımdan çıkarmam. Ayrıca, siyaset ve eğlence benim için birbirleriyle çelişen şeyler değil. Eğlenceli bir film yapmayı becerebilsem, komik ya da hüznü bir film yapabilirsem, siyaseten söylemek istediklerimi de güçlü bir şekilde ifade edebilirim.

Hep büyük hedeflere yöneldiniz. Bundan sonraki hedefiniz ne olacak?

Bilmem. Bu filmin nasıl tepki alacağını görmek istiyorum. Belki de bir romantik komedinin vakti gelmiştir.

Çeviren: Siren İdemmen

SAĞLIKTA AMERİKAN SİSTEMİYLE FRANSA SİSTEMİ KARŞILAŞTIRMASI Özel sigorta endüstrisi mantığı

Michael Moore "Sicko"da Yeni Dünya'yla eskisinin sağlık sistemini karşılaştırıyor, ABD karşısında Fransa'yı övüyor. İki sistem arasındaki farkı New York Üniversitesi'nde ekonomi ve sağlık hizmetleri yönetimi profesörü olan Victor G. Rodwin anlatıyor...

Geçtiğimiz günlerde ABD'de yayınlanan son kitabınızda ("Universal Health Insurance, How Sustainable? Essays on the French Healthcare System" / Evrensel Sağlık Sigortası Ne Derece Sürdürülebilir? Fransız Sağlık Sistemi Üzerine Denemeler), Amerikalılara Fransız sağlık sisteminin iyi yanlarını göstermeye çalışıyorsunuz. Çağdışlıkla suçlanmaktan çekinmediniz mi?

Victor G. Rodwin: Gastronomi ve moda haricinde, Fransa ABD'de pek ciddiye alınmaz. Fransa denince insanların aklına kamusal politikalar, merkeziyetçilik, yüksek vergiler, ekonominin küreselleştiği çağda hâlâ anakronik politikalar uygulayan bir toplum geliyor. Halbuki, Fransız sisteminden öğrenilecek çok şey var. Fransa'da herkes güvence altında, istisnasız herkes. Hem kamu sektörü, hem de özel sektör var. Sistemin ana yapısı çok sağlam. Çok daha kaliteli bakım sağlayabilmek için hastaneler, klinikler ve belediye hastaneleri arasındaki entegrasyon nasıl daha iyileştirilebilir düzeyinde sorunları tartışıyorlar. ABD'deyse, hiçbir sağlık güvencesi olmayan insanların sayısı hızla artıyor ve sağlık hizmetlerinin niteliği çok eşitsiz.

Amerikan sistemini nasıl tarif edersiniz?

ABD'deki çok parçalı ve merkeziz bir sistem. Bütün nüfusu güvence altına alan bir sistem yok. Bu, bir Fransız için tahayyül edilebilir ve kabul edilebilir bir şey değil. ABD'de, özel sigortacılık sektörü etrafında organize olan bir sistemin mantığı işliyor.

Somut bir örnek üzerinden gitsek, bir Amerikalı bronşit olduğunda ne yapıyor?

Bu, yaşına, gelirine ve işverenin durumuna göre değişir. 65 yaşın üstündeyse, Medicare sisteminden faydalanır. Bu sistem Fransa'daki sağlık sigortası sistemine benziyor, ancak bir farkla: ABD'de siz önce ödemeyi yapıyorsunuz, sonra size geri ödeme yapılıyor ve hastaya düşen katkı payı çok daha yüksek. Yoksulluk sınırının altındaki bir hasta söz konusuysa, Medicaid'den faydalanıyor. Bu, eyaletten eyalete değişen bir sistem, yaklaşık 40 milyon Amerikalıyı kapsıyor. Hemen hemen bütün masrafları karşılıyor, ancak hekimlere çok düşük ücret veriyor. Hekimler muayenehanelerinde bu kapsamdaki hastaları kabul etmenin kendilerine bir kazanç getirmediğini düşündüklerinden fazla tetkik isteme yoluna gidiyorlar. New York'ta, Medicaid çerçevesinde muayene ücreti yaklaşık 20 dolar, halbuki aynı hekim yaşı bir hastayı muayene ettiğinde 100 dolar alıyor. Bu, çok çarpıcı bir eşitsizlik. Hastalar özel muayenehanede işlerinin yokuşa sürüleceğini bildiklerinden, acil servislere ya da kamu hastanelerinin polikliniklerine gidiyorlar. Oralarda da saatlerce sıra bekliyorlar.

Amerikalıların çoğunluğu nasıl bir güvenceye sahip? Amerikalıların yüzde 58'i, işverenlerinin sağladığı özel sağlık sigortası sahibi. Bunların koşulları sigorta şirketlerine göre değişiklik gösteriyor. Büyük işverenler genelde daha iyi güvence sistemleri sunuyorlar. Sigortalıların çok küçük bir kısmı (yüzde 3) Fransa'dakine benzer haklara sahip; onlar herhangi bir rahatsızlıkta, istedikleri hekime ya da sağlık kuruluşuna başvurabilir ve masrafları karşılanır. Muayene ücretinin de tektip olmadığını belirtmek lazım. Ücretler oturduğunuz şehre göre değişiyor. En pahalı yer New York. Eğer bir dahiliye uzmanına giderseniz, asgari 100 dolar ödememiz gerekiyor. Medicare sisteminde, 65 yaş üzeri kişilerin sağlık masraflarının yüzde 70-80'i karşılanıyor. Mu-

ayene ücretleri, Fransa'da olduğu gibi, her yıl hekim örgütleriyle devlet arasındaki müzakereler sonucu belirlenmiyor.

Bir de meşhur HMO sistemi var...

Health Maintenance Organisations (Türkiye'deki sağlık ocakları benzeri bir yapı) hastaların doğrudan başvurabildikleri sağlık merkezleri. Hastalar katkı paylarını ödüyor. Ancak, HMO hekimlerine muayene olmaya mecburlar. HMO'ların yüzde 70'ini "managed care organizations" denen kâr amacı gütmeyen özel kuruluşlar oluşturuyor. Sağlık sektörünün borsada bu kadar büyük oranda işlem hacmine sahip olduğu ABD'den başka bir ülke yok dünyada. Amerikalılar, kendilerine seçme özgürlüğü tanımayan bir sistemi kabul ediyor. Fransa'da istisnasız herkes sağlık sigortası güvencesine sahip. ABD'de ise nüfusun yüzde 20'si güvenceden mahrum.

Hiçbir güvencesi olmayan bu insanlar kim?

Bunların büyük çoğunluğunu düşük ücretlerle çalışan, "çalışan yoksullar" denen insanlar oluşturuyor. Sigorta primlerini ödeyebilecek durumda olmayan küçük

işletmelerde çalışıyorlar. Bir kişinin tamamen sigortasız, güvencesiz kaldığı süre ortalama iki yıl. Sonra, ya sigortalı bir iş buluyor ya da Medicaid'den yararlanma hakkı elde edecek kadar yoksullaşılıyor. National Institute of Medicine'in yaptığı bir araştırma, sigortası olmayanların ölüm riskinin, sigortası olanlardan yüzde 25 daha fazla olduğunu ortaya koyuyor. Ancak, bir ölüm kalım durumunda, özel hastaneler de hastanın hayatta kalması için zorunlu işlemleri yapma mecburiyetinde.

Böyle bir durumda ödemeyi kim yapıyor?

Kamu hastanelerinin harcamalarını yerel yönetimler finanse ediyor. Ancak sorun şu ki, ABD'nin bütün bölgelerinde kamu hastanesi bulunmuyor, sadece büyük şehirlerde var.

Sağlığa Fransa'dan daha fazla harcama yapan ABD'de, 48 milyon güvencesiz insan olmasını nasıl açıklıyorsunuz?

Evet, biz GSMH'nın yüzde 16'sını sağlığa harcıyoruz, Fransızlarsa yaklaşık yüzde 10'unu ayırıyor. Ancak, sağlık sektöründeki bütün ürün ve hizmetlerin, tıbbi personelin ücretleri de dahil, bedeli bizde çok daha yüksek. Bizde yatak başına düşen hemşire sayısı da daha fazla; daha yüksek ve daha maliyetli teknoloji kullanılıyor. Bunun yanı sıra, çok büyük bir harcamayı yönetim konusunda yapıyoruz, çünkü yüzlerce farklı sigorta mevcut ve her birinin farklı protokolleri, ödeme ve denetleme mekanizmaları var. Sonuçta, aslında bizim sistemimizde çok büyük bir israf söz konusu, ama tuhaf olan, dünyanın pek çok ülkesinin ABD'yi örnek alması.

Çeviren: S.İ.

Devletin takımı Diyarbakırspor

Eski adıyla 2. Lig, yeni adıyla Bank Asya 1. Lig takımlarından Diyarbakırspor'un yeni başkanının seçilir seçilmez Genelkurmay başkanıyla görüşmesi dikkatlerden kaçmadı. Kulübün yeni başkanı, Karayolları Bölge Müdürü Adnan Öktüren, Büyükanıt'la bir ay içinde iki kez görüştü. Basına kapalı yapılan görüşmeler sonrasında açıklama yapan Öktüren, "Yıllar önce Diyarbakırspor'da kulüp başkanıydım. Yaşar Paşa da burada görev yapıyordu. O dönem takımı birinci lige çıkarmıştık. Şimdi aynı başarıyı tekrarlamak istiyoruz" dedi. Başkanın, takımı dönemin Diyarbakır'daki kolordu komutanı Büyükanıt'la birlikte 2000 yılında nasıl şampiyon yaptığını bilenler bu sözler üzerine epey endişelendi. Çünkü o sezon Diyarbakırspor'un tüm rakipleri, başta Emniyet Müdürü Gaffar Okkan olmak üzere bürokratların, federasyonun, siyasilerin ve şehirdeki lumpen takımının inanılmaz baskılarına maruz kalmıştı. Sadece rakipler değil, hakemler ve gazeteciler de tehdit edilip sindirildi ve şampiyonluğu hak eden Altay hiçe sayılıp Diyarbakırspor ikinci ligde şampiyon yapıldı.

Gizli, açık destekler

Tanıl Bora'nın deyişiyle, "herhangi bir şehir veya yöre takımı olmanın ötesinde, bir kimliğin ifadesi Diyarbakırspor: 'Kürtlerin takımı'. Dayandığı bu güçlü temsiliyet duygusuyla, bir 'halk takımı' damarı var" dı. (3 Haziran 2005, Radikal) Bu nedenle sol cehahtan epey ilgi gören takım, 1996-97 sezonunda ikinci lig şampiyonluğuna oynamaya başladıktan sonra devletin halkla barışma, ilişki kurma aracı olunca işler değişti. Diyarbakırspor bu tarihten itibaren devletin gizli ve açık desteğini aldı. Açık destek kulübe Valilik aracılığıyla verilen paralar, gizli destekse takımın "başarısı" için katakulliler çevirmektir.

Diyarbakırspor, 2003'ün son iki haftasında küme düşme tehlikesi olan Elazığspor'a "yatınca" futbolseverlerin nefretini bir kez daha üstüne çekti. Bundan iki sezon sonra, 28 Mayıs 2005'te bu kez Diyarbakırspor'un düşmemek için Samsun deplasmanından galibiyetle dönmesi gerekiyordu. Diyarbakır'ın üç puan aldığı maçtan sonra Samsunspor başkanı İsmail Uyanık, maçı vermeleri için Diyarbakırlı İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu'nun oğlu Beşiktaş yöneticisi Murat Ak-

Diyarbakırspor'un yeni başkanı olan Karayolları Bölge Müdürü Adnan Öktüren'in ilk işi devletin yüksek makamlarına biat etmek oldu. Yanında götürdüğü hediyeler de makam sahiplerinin zevklerine uygundu...

su ve yine Diyarbakır Ergani Fenerbahçe Başkanı Aziz Yıldırım başta olmak üzere, çok yerden baskı gördüklerini söyleyecekti.

Kulübe onlarca yönetici geldi, ama gidişat değişmedi. Takım hep devlet desteğiyle ayakta durdu ve bünye tamamen buna alıştı. 2004-2005 sezonunda başkanlık yapan Ahmet Göksu'ya da özellikle bakmak gerekiyor. Göksu, takıma destek verildiğini "Abdülkadir Aksu'nun desteği devlet desteği sayılmaz, çünkü o benim eniştem" diyerek reddediyor, bir yandan da kolordu komutanının kendisine "senden sonra gelecek adama aklımız yatmazsa kulübü teslim etmeyiz" dediğini gururla söylüyordu. Göksu'nun adı Sedat Peker'in adamlarının şike konuşmalarına da takılmış, Göksu bu yüzden ifade vermişti.

2005 sonunda yönetim topluca istifa ettikten sonra devlet takıma bu kez açık açık el koydu. Diyarbakır Vali Yardımcısı Ahmet Aydın başkanlığında Diyarbakır İl Tarım Müdürü, Hava-

alanı Müdürü, Gençlik Spor İl Müdürü, Sosyal Hizmetler İl Müdürlüğünden oluşan bir geçici yönetim kurulu oluşturuldu. Sıkıntılı bir yılın ardından üst üste yapılan 12 kongreye rağmen kulübe yine sahip çıkan olmadı. Valilik bu sefer geçici yönetimin başına Çınar Kaymakamı Hasan Tanrıseven'i getirdi. O günden 2007 sonuna kadar aynı yönetim görevi sürdürdü.

"Gözümüz Diyarbakırspor'un üzerinde"

Geçen yılın kasım ayında Diyarbakırsporlu futbolcular alacaklarının ödenmemesini gerekçe göstererek idmanlara çıkmama kararı aldılar. Valilik yine duruma el koydu. 1 trilyon 60 milyar lira takıma ödendi. OHAL döneminde Diyarbakırspor'a gizli OHAL bütçesinden destek verilirken, bugün hangi paranın harcadığı belli değil. Devlet, hiçbir takıma göstermediği ilgiyi Diyarbakırspor'a göstermeye devam ediyor.

Sürekli bir yokluk edebiyatı yapan, elle tutulur bir başarı yakalayamayan ve 9 trilyona yakın borç yaratan yönetim, yıl sonunda görevden ayrıldı. Diyarbakır Valisi Hüseyin Avni Mutlu, 28 Aralık'ta yapılacak kongre için Mahsun Kırmızıgül ve eski Galatasaray yöneticisi Abdurrahim Albayrak'ın da olduğu bir listenin yönetime talip olduğunu açıkladı. Ancak Kırmızıgül başkanlığı düşünmediğini söyledi, Albayrak da pek oralı olmadı.

Zaten Vali bey, takımın gerçek sahiplerinin kendileri olacağını "Bizim de Diyarbakır Valiliği olarak Diyarbakırspor'a kayıtsız kalmamız mümkün değildir. Diyarbakır Valiliği'nin, Diyarbakırspor'da yanlış icraat yapılmaması noktasında gözetim, kontrol ve denetimi devam edecektir. Gözümüz Diyarbakırspor'un üzerinde olacak" diye açık açık söyledi. Bunu rahatlıkla söylüyor, çünkü kongre delegelerinin çoğu polis. Valiye rağmen birinin seçilmesi imkânsız.

Kimse yarışmaydı, kuraldı demesin

Bu durumda haliyle devlet görevlileri dışında kimse aday olmadı. Bunun üzerine eski başkanlardan Adnan Öktüren tekrar başkanlığa aday oldu. Delegelerin tamamının oyuyla seçilen başkan Öktüren, ilk olarak Yaşar Büyükanıt'ın, ardından Tayip Erdoğan ve Diyarbakırlı Tarım Bakanı Mehdi Eker'in desteğini aldı. CHP lideri Deniz Baykal da Diyarbakırspor'un Süper Lig'e çıkarılması gerektiğini "Kendinize af çıkırıyorsanız, kendi uygun gördüğünüz kesimleri affediyorsunuz, teröristlere af çıkarıyorsunuz. Teröristlere af çıkaracağınızla, Diyarbakırspor'u Süper Lig'e alın. Federasyon üzerine düşeni yapmalıdır. Kimse, bize 'yarışmaydı, kuraldı' demesin. O kuralları herkesin, nerede, nasıl, niçin ihlâl ettiğini çok iyi biliyoruz" sözleriyle savunmuştu. Böylece Öktüren iktidarın, muhalefetin ve askerin desteğini arkasına almış oldu.

Diyarbakırspor'un eski günlere dönmesinin ilk şartı, başındaki yöneticilerden ve devlet tarafından himaye edilmekten bir an önce kurtulması. Bundan bir an önce kurtulamazlarsa bugünlerini bile arayacak duruma düşecekler, o zaman başta devlet kesesinden yöneticilik oynayan bürokrat zevat olmak üzere, iyi gün dostlarının hiçbirisi ortada olmayacak. Onurlu, şerefli bir amatör Diyarbakırspor, Avrupa şampiyonu bile olsa devlet destekli Diyarbakırspor'dan bin kez daha iyidir.

- Murat Toklucu

Biraz merhamet et Fenerbahçe!

Türkiye Kupası grup maçlarının son gününde Alanya tatlı bir telâş içindeydi. Fenerbahçe ilçeye gelecekti; tribünler tıklım tıklım dolmuş, TFF 2. Lig'deki (eski 3. Lig) Alanyaspor'un rakibiyle vereceği mücadele bekleniyordu. Maçı Fenerbahçe 10-3 gibi tuhaf bir skorla kazandı. On golün dördü, haftalardır ligde gol atamayan Mateja Kezman'dan geldi.

Futbol ve tüm sporlar bünyesinde öncelikle adanetli olma fikrini barındırır. Bu nedenle takımlar farklı liglerde, sporcular farklı sıkletlerde mücadele eder. Ancak tüm ligleri kapsayan kupa maçlarında farklı liglerden takımlar birbirleriyle oynarlar. Bu tip maçlarda büyük kulüplerin büyüklüğü, rakiplerinin saygınlığını da korumalarından gelir. Fenerbahçe'nin Alanya'ya on gol atmış olması, büyük olmanın bu temel duruşuna zeval getirdi.

Fenerbahçeli oyuncular, Alanyasporlu oyuncuların ilçedeki itibarını zedeledi. Bu futbolcular maçın ardından kalabalığa karışmadılar. Sokağa çıktıklarında eş-dost onlara on golü hatırlattı büyük ihtimalle. Ya alay konusu oldular ya da teselli edilmek durumunda kaldılar. Daha önemlisi, on gol yiyen takımın oyuncuları kendi çocuklarına sıkıntılarını yansıtmamayı başardı mı acaba?

Oysa Fenerbahçe 1994'te Aykut Kocaman'ın Trabzon'da attığı golle şampiyon olduğunda Ali Şen "nasıl koydu Aykut Kocaman" diye tezahürat yaparken, golü atan Aykut şampiyonluğa sevinemediğini, bu mağlûbiyetle Trabzonsporlu futbolcular için zor günlerin başlayacağını söylüyordu. Ali Şen'in sırf bu tavrı yüzünden Aykut'u gözden çıkardığı söylenir. O dönem yine de Ali Şen zihniyetinden farklı davranan futbolcularımız varmış. Son Alanyaspor maçı gösterdi ki, Ali Şen zihniyeti iliklerimize kadar işlemiş, numunelik de olsa, Aykut gibi sevebileceğimiz futbolcu kalmamış.

– Onur Yazıcıoğlu

Irak futbolunun gözbebeği: Neşet Ekrem

Sierra Leoneli Al Bangura'nın olağanüstü durumu nedeniyle kendisine tanınan imtiyaz İngiltere'de kalmasını sağladıktan birkaç hafta sonra, yine bir futbolcunun çalışma izninin reddedilmesi dünya futbolunun gündemine oturdu.

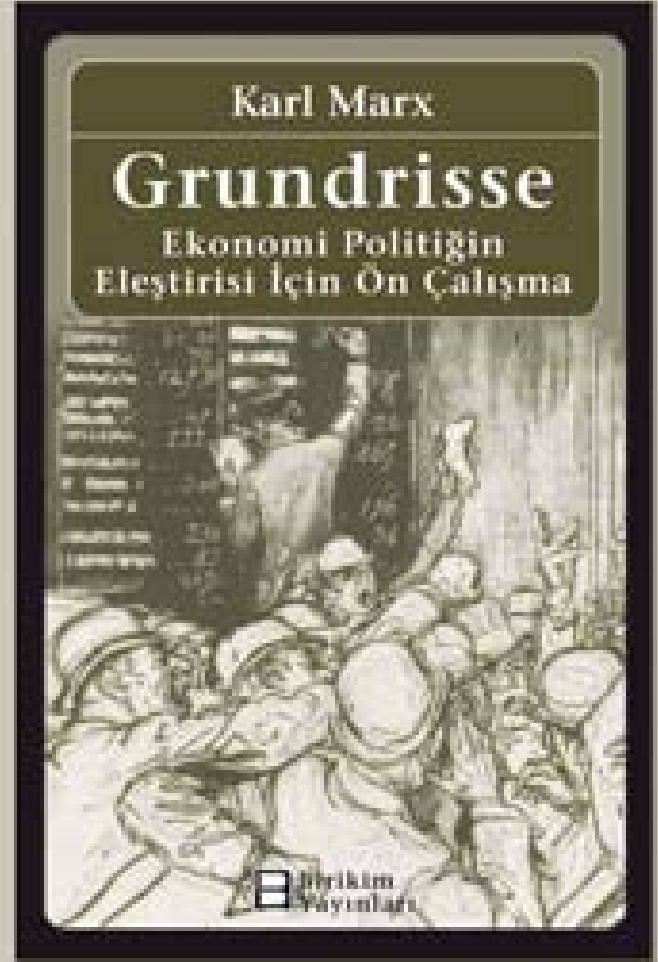
Neşet Ekrem veya dünyada daha yaygın kullanılan haliyle Nashat Arkam, Manchester City antrenmanlarında Sven Göran Eriksson'u büyüleyince transfer

edilmek istendi. Çalışma izni için gereken, ülkesinin FIFA sıralamasında ilk 70 sırada bulunması şartını, geçen senenin Asya şampiyonu, sıralamada yalnızca 71. olan Irak taşımayınca Ekrem'e vize çıkmadı ve olanlar oldu. Geçen sene Irak'ı Asya şampiyonluğuna taşıyan, savaşın yaralarını unutturan ve bölünmüş etnik kimliklerin bir bayrak altında toplanmasına neden olan Akram'a ülkesi sahip çıktı. İngiltere'nin Irak Büyükelçisi İçişleri Bakanlığı tarafından konuyla ilgili bilgi vermeye bile davet edildi. Ülkeye uygulanan ambargo nedeniyle pek maç yapamayan Irak'ta halk, gözbebekleri Akram'ın İngiltere'de oynama iznini koparacağı günü dört gözle bekliyor.

– Ali Murat Hamarat

Birikim 2008 ŞUBAT

ÇEVİREN: SEVAN NİŞANYAN, 618 SAYFA, ŞUBAT 2008

Marx'ın bir çift sözü var!

Marx'ın *Kapital*'i yazma sürecinin en yakından izlenebileceği kaynak olan *Grundrisse*, onun sosyalizm anlayışının teorik temellerini de ortaya koyan, geniş düşünce ufukları açan bir çalışma. Büyük düşünürün kapitalist sistemde ekonomi politikin işleyişine etraflıca bakmaya başladığı, "artı-değer" teorisini ilk defa dile getirdiği *Grundrisse*, Birikim Yayınları tarafından 1979'da yayımlanmasının ardından bir kez daha okuyucusuyla buluşuyor. 150 yıldan fazla zamandır güncelliğini koruyan, hiç eskimeyen bir kitap.

www.birikimdergisi.com.tr

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han, Cağaloğlu 34122 İstanbul
Telefon: (0.212)5162260 Faks: (0.212)5161258 • E-posta: birikim@iletisim.com.tr

Genel Dağıtım **PUNT**

Çobançeşme Mahallesi, Altay Sokak, Yenibosna 34196 İstanbul
t 212 496 10 50 f 212 551 30 13 e punto@puntokitap.com

10 albüm

Amy Winehouse Back To Black
Babyshambles Shotter's Nation
Cat Power Jukebox
Dertli Divanı Hasbihal
Herbie Hancock River: The Joni Letters
Marianne Faithfull Broken English
Muammer Ketencioğlu İzmir Hatırası
Radiohead In Rainbows
Renaud Tournée Rouge Sang
Wyclef Jean Carnival vol.II

5 şarkı

Jens Lekman Pocketful Of Money
Rod Stewart Some Guys Have All The Luck
Sonic Youth Incinarete
Spoon Rhythm & Soul
Tarkan Vay Anam Vay

Üç vahşi ruh

Eddie Vedder / Into the Wild

(J-Records)

Chris McCandless, Washington'daki üst sınıf yaşantısını, üniversite eğitimini, parasını pulunu, edindiği tüm ilişkileri terk eder günün birinde. Niyeti maddiyatçı dünyadan kurtulmak, doğayla bir olup farklı bir maneviyatın sırrına ermektir. Bu niyetle asla arkasına bakmaz. Öyle ki, bir süre sonra Alaska'nın derinliklerinde yitip gider. Kendisine ne olduğu hiç bilinmez. Tahminler aklıktan öldüğü yönündedir... 1996'da Jon Krakauer'ın Chris'i hikâye eden romanı yayınlanır. Çok satan bu kitap Sean Penn'in de ilgisini çeker ve nihayet on küsur sene sonra hikâyeyi beyazperdeye uyarlar. Filmin müziklerini de yakın dostu Eddie Vedder'dan rica eder. Doğrusu, bu iş için ondan daha iyisini de düşünemezdi Penn. Chris'in zihnine sızabilecek, onunla aynı frekansta buluşacak üç-beş kişi varsa, biri de Vedder'dır herhalde. O da hikâyesini anlattıkları çocuk kadar materyalist dünyanın kirinden kendini sakınmaya çalışan vahşi bir ruh değil mi sonuçta?

Genellikle soundtrack'ler filmin atmosferi olmadan soluk kalırlar. Bu hiç öyle değil... Vedder'ın, son dönemde sık sık Pearl Jam albümlerinin içine sakladığı akustik gitarlı, banjolu, ukuleleli eskizlerinin izinde, kısacık ama gerçekten çok güzel bir folk albümü var elimizde -içinde Indio cover'ı "Hard Sun" gibi gör-

kemli bölümler de bulunmuyor değil. Sean Penn'in görüntüleri eşliğinde bir de sinemada duymak için sabırsızlanıyoruz bu tüyer ürperen şarkıları.

— İlker Aksoy

İnternetin yükselişi ve özgürleşmesi

Saul Williams / The Inevitable Rise and Liberation of NiggyTardust! (Fader)

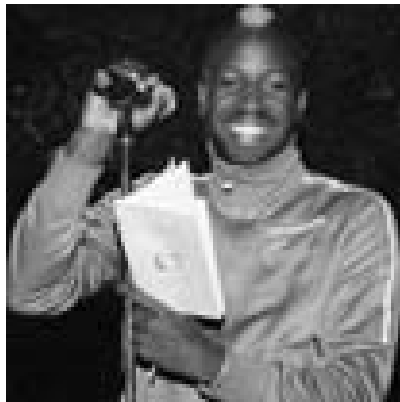
Radiohead'ın son albümünü kendi internet sitesinden "gönlünüzden ne koparsa" diyerek bedava dağıtması ilk doğrudan desteğini Trent Reznor ve Saul Williams'dan aldı. "In Rainbows"un çıktığı günlerde "The Inevitable Rise and Liberation of NiggyTardust!"ı bitirmek üzere olan iki kafadar, zaten akıllarının bir yerinde yeşermiş olan aynı fikri Radiohead'den cesaret alarak hayata geçirdiler. Kısacası, Saul Williams'ın sitesinden bu şahane albüme ücretsiz ulaşabiliyorsunuz -yalnız beş dolar öderseniz çok daha kaliteli bir kayıt iniyor bilgisayarınıza.

Saul Williams felsefe mezunu bir aktör, şair ve müzisyen, New York sanat camiasının önemli şahsiyetlerinden biri. Sahneyle tanışması öncelikle şiirleri vasıtasıyla oluyor. "Spoken word"den rap'e atlaması da zor değil elbette, aynı yönde iki farklı şerit bunlar. Williams kâh birinde gaza basıyor, kâh diğerinde. The Fugees, Erykah Badu, KRS-One, Zack De La Rocha, De La Soul, Coldcut, Will Oldham, Serj Tankian, Rick Rubin birlikte çalışıp çaldığı müzisyenlerden bazıları oluyor bu yolculukta. Başrolde oynadığı, Sundance ve Cannes'da büyük ilgi gören 1998 yapımı "Slam" sonrası Wax Poetic ile İstanbul'a da gelmiş, Babylon'da da sahne almıştı... Günümüz müzik dünyasının en sağlam adamlarından biriyle, Nine Inch Nails'in yaratıcısı Trent Reznor'la yaptığı "The Inevitable Rise and Liberation

of NiggyTardust!" ise üçüncü albümü... David Bowie'nin Ziggy Stardust'ına kinaye yapan gangster Niggy Tardust karakterini yaratan Williams'ın alter egosu, Ziggy'nin taban tabana zıddı. Ziggy, uzak yıldızlardan düştüğü dünyamızdaki banallığı tedavi etmeye çalışıyor ve hüsrana yaşıyordu. Williams'ın Niggy'si ise içine sıkışıp kaldığı "zenci klişelerine" cevabı bir güzel yapıyor. Hikâyesini de birbirinden güzel endüstriyel rock ve gangsta rap parçalarıyla anlatıyor. Dört numarada muhteşem bir U2 cover'ı da buluyor: "Sunday Bloody Sunday".

Trend Reznor, gidişatın muhasebesini yapmış. 2 Ocak itibarıyla yaklaşık 155 bin kişinin indirdiği albüme 28 bin kişi ödeme yapmış. Beşte bir oran Reznor'a az gelip morali bozulsa da, bir önceki Williams albümünün sadece 33 bin sattığı düşünülürse telâşa mahal yok gibi. Zaten Reznor'ın kendisi de tanıtıma hiç para harcamadan bir yıllık turne programı yapabildiklerini söylüyor, bunun geleneksel yollarla kolay yapılamayacağını hakını veriyor. Üstelik bunlar sadece o site için geçerli rakamlar. Başka sitelerden ve paylaşım programlarından indirilenlerle Williams'ın çok daha fazla insana ulaşmış olması pek muhtemel... Dolayısıyla bu dağıtım sistemi pekâlâ işliyor! Bir habere göre, Carl Barât da yeni Dirty Pretty Things albümünü aynı şekilde yayınlamak istemiş, ancak ünlü menajerleri Alan McGee'den kesinlikle ret cevabı gelince geri adım atmak zorunda kalmış... Olsun, az ya da çok, müzik tüccarlarının kaleleri saldırıya uğruyor ya başlangıç için bu da yeter!

— İlker Aksoy

Marianne Faithfull /

Rock kadınlarının ruhani lideri "fiziki" açıdan o -daha kitabı, "manevi" açıdan belki Joni Mitchell'dir. Çamurlu, kırçilli, "anlatımcı" sesiyle, taassubun, mülkiyetçiliğin, şiddetin köküne kibrit suyu eken mazisiyle insan sıfatını çokça hak eden Marianne Faithfull, ikinci İstanbul çıkarmasına hazırlanıyor. Bu sefer Açıkhava gibi büyük bir mekânda değil, Babylon gibi kendisine daha çok yakışacak, sahne daha mahrem kılacak küçük bir kulüpte çıkıyor. Duyduk duymayın demeyin, Marianne Faithfull üç gece üst üste, 3-4-5 Mart tarihlerinde İstanbul'da, Babylon'da!..

Yeni Ceno 08 /

Ceneviz bölgesinde, yani Galata Kuledibi'nde, Büyükhendek Cad. no:21'de ikamet eden GalataPerform'dan Yeni Ceneviz 08 adında bir mini festival: Ağırıklı olarak bu mekânda müzik üreten, elektronik ya da akustik doğaçlamalara, çağdaş müzik bestelerine meyleden profesyonel ya da öğrenci müzisyenler 20-29 Şubat arasında konserler, atölyeler düzenleyecek. Ayrıntılar www.galataperform.com'da...

Çıraklardan usta havaları

Hariçten Gazelciler / Hariçten Gazelciler (Kadıköy Müzik)

Hariçten Gazelciler İzmit'ten, Körfez kıyılarından kopup gelen bir grup. Geçtiğimiz yıllarda BarışaRock başta olmak üzere çeşitli festivallerde ve mekânlarda dinledik onları. Kendi adlarını taşıyan ilk albüm, geçtiğimiz ayın başında nihayet dinleyiciye ulaştı.

Grubun en önemli silahı, Ömür Kılıçarslan'ın yaptığı çağlama adlı enteresan alet: "Bağlama perdeli elektro gitar" demek de mümkün buna, "gergin gitar telleri taşıyan, gövdesiz bir elektro bağlama" da. Ama enteresan ve grubun imzası niteliğinde bir tınısı olduğu muhakkak...

Hariçten Gazelciler aslında eski bir grup. 2001'de kurulmuş. Bir süre İzmit barlarında müzik yapmış, ancak bu yolla bir yere varılamayacağını anlayınca kendi kendini feshetmiş. Yakın zamanda, albüm sürecinde küçük bir kadroyla yenilenmiş. Ömür sadece çağlamanın tellerine dokunmuyor, gitar da çalıyor ve şarkılara sesini veriyor. Bas gitar ve vokalde Murat Bolat, davulda Turgay Çetin, diğer Hariçten Gazelciler. Kadroya küçük dediysek aldanmayın, büyük bir müzik yapıyorlar! Anadolu-pop'un izini sürüyorlar, ustalara selâm çakıyorlar, kulaklarındaki "bizim" sesleri dışardan gelenlerle harmanlıyorlar. Albümü ilk dinleyişinizde yadırgayacağınız bir müzik bu belki ama, sonra insanı sarıyor ve kendinizi şarkılara eşlik ederken yakalıyorsunuz.

12+1 şarkı var albümde. Sondaki "+1", yıllar önce, 2004'te kaydedilmiş doğaçlama bir "Hariçten Gazel". Ömür ve Turgay'a Erim Arkman (gitar), Ozan Yılmaz (klavye) ve artık aramızda olmayan Serkan Aktaş (bas) eşlik ediyor burada. Bu kayıt, Serkan'ın anısına albüme alınmış. "Ahval ve Şerait"le başlayan albüm, sorulu cevaplı şahane vokallerle süren reggae ritmli "Var mı?" ile sürüyor.

"Yollar", "ustalarımızın havasıdır" diye başlıyor ve bildik nağmelerle sürüyor; sonrasında ise Hariçten Gazelciler, "mutluyuz çırak olmaktan" diyerek bayrağı devralıyor. Bir dönem Moğollar'ın seslendirdiği "Çıgırık"la bu veteran gruba, abilerine, ustalarına saygı duruşunda bulunuyorlar. Hemen ardından gelen "Değil" ise topluluğun çıraklıktan ustalığa geçişinin ispatı. Çağlama soloyla açılan bu şarkı albümün diğer şarkılarından ayrılıyor, ayrı bir ilgiyi hak ediyor. Bir yandan eski koşmalara benziyor, diğer yandan yepyeni. Yüzyıllar öncesinden bir türkü gibi dinlerken şarkıyı, taptaze duygular uyanıyor insanın içinde.

Hariçten Gazelciler'in şarkı sözlerinde de halk edebiyatının izlerini sürmek mümkün. Mesela, "Yer döşek / Gök yorgan etmedik mi?" ya da "Ah, şu hayat!.. Emanet mi yoksa vade mi? / Bir rüyada içtiğimiz mayhoş bir bade mi?" Arada kulağımıza çalınan "Bir başbakan neye yarar?" dizesi kendimize gelmemizi sağlıyor ama bu, fena bir şey değil. "Drama Köprüsü'nün farklı bir yorumuna rastlamaksa tam bir sürpriz oluyor.

Son kertede grubun kendisine bırakalım sözü: Yaptıklarını, "değişik olduğu kadar alışıldık, alışıldık olduğu kadar değişik" diye tanımlıyorlar ve "nev-i şahsına münhasır müzik" diye nitelendiriyorlar. Körfezden gelen bu sese kulaklarımızı tıkamamız zor. Bir yanda Erkin Koray, diğer yanda ZeN ve hatta aynı hattan gelen Ayyuka... Erzurumlu Emrah, Neşet Ertaş ve Ruhi Su'yu da katarsanız bunlara, Hariçten Gazelciler'in müziğine ulaşırsınız sanki. Ama sakın müziklerinin bu isimlere benzediğini düşünmeyin: Bunların dışında, ama onlardan beslenerek ve yaptıklarını geliştirerek bambaşka bir şey yapmışlar. Sonuçta, "hariçten gazel okumak" denen şeyin ne olduğunu gösteriyorlar bize. Kayıtsız kalmayalım. — Murat Meriç

gelenekten modernliğe açılan kapı...

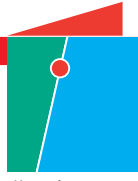

Bu kitaptaki makalelerin hepsi şu ya da bu biçimde tarihle ilgilidir. Makaleleri başlıca üç grupta topluyorum: Geçmiş tarih hakkındaki makaleler, bugünkü tarih hakkındaki makaleler ve genel olarak tarih hakkındaki makaleler. Açılışta birinci ve ikinci grubun özetini söyleyebilirim. Bir, ikinci kategoriyi, güncel tarihi, olaylar ya da süreçler olup bitirken devam eden tartışmalarla sınırlı tutmaya çalıştım. Üçüncü gruptaki makalelerde ise tarihinin işleri ve görevleri değerlendirilmekte, özellikle de bölgenin içinden ve dışından planlar açısından Ortadoğu'nun tarihini yazmaya özgü sorunlar ele alınmaktadır.

Bernard Lewis'in dillerdeki değişimle toplumsal yapıların değişimi arasında kurduğu bağ, "dil", "tarih", "toplum" kavramlarını yeniden gözden geçirmemizi sağlıyor. Bu kitap, Doğu'dan Batı'ya dille taşınan kültür öğelerinin dünya tarihindeki ve uygarlığındaki yerini kavramak için çaba göstermek gerektiğinin altını çiziyor.

Kapi Yayıncılık Ticarethane Sokak, No: 33, 34420 Çengelköy - İstanbul
Tel: (0212) 593 34 00-01 Faks: (0212) 593 33 96
e-posta: bilgi@kapiyayinlari.com www.kapiyayinlari.com

İSTANBUL BİLGİ ÜNİVERSİTESİ YAYINLARI

Küreselleşen dünyada göç, yoksulluk ve insan hakları üzerine iki kaynak kitap

STEPHEN CASTLES - MARK J. MILLER
GÖÇLER ÇAĞI
MODERN DÜNYADA ULUSLARARASI GÖÇ HAREKETLERİ
482 s. ISBN 978-605-399-020-8

Kapak Fotoğrafı: **Coşkun Aral**,
Kuzey Irak'tan Türkiye'ye geçen Kürtler,
Mart 1991

Stephen Castles ve Mark J. Miller, Soğuk Savaş sonrası dönemde dünya üzerinde gittikçe artan göç hareketlerini inceliyor ve göçmen topluluklarını yasal statü, sosyal politika, etnik toplulukların oluşumu, ırkçılık, vatandaşlık ve ulusal kimlik çerçevesinde değerlendiriyorlar.

"Göçler Çağı adlı yapıtta Stephen Castles ve Mark J. Miller göç sürecini küresel bir çerçevede ele almakta, yeni ve eski göç alan/veren ülkelerin siyasalarını eleştirel bir gözle irdelemektedir. Castles ve Miller'ın yapıtı küreselleşmenin en fazla göze çarpan sonuçlarından biri sayılan uluslararası göç olayına en yetkin gözlerle bakmakta, en yeni bilgileri içermektedir."

PROF. DR. NERMİN ABADAN UNAT

THOMAS POGGE
KÜRESEL YOKSULLUK VE İNSAN HAKLARI
368 s. ISBN: 975-6176-59-8

Kapak Fotoğrafı: **SEBASTIAO SALGADO**,
Serra Palada Altın Madeni,
Para State, Brezilya, 1986

Küreselleşen dünyanın giderek yoksullaşmasından kim sorumlu? Dünyanın zenginleri yoksullara yardım etmekte daha başarılı olsaydı adalet sorunu çözülür müydü? Thomas Pogge eserinde küresel eşitsizliğin mağdurlarını ve sorumlularını irdeliyor. Zenginlerin yalnızca çaresizlik içindeki insanlara yardım etmekte başarısız olmadığını, aynı zamanda adaletsizliklerden sorumlu olduğunu savunan Pogge, ülkemizi ziyaretinden sonra İstanbul'da ve Diyarbakır'da karşılaştığı insanların "güçlü adalet anlayışı"ndan etkilendiğini ve gelecekte umutlu olduğunu vurguluyor.

www.bilgiyay.com

Kurtuluş Deresi Caddesi No:47 34440 Dolapdere / İSTANBUL

Telefon: 0212 311 50 00

Satış/Dağıtım Telefon: 0212 311 50 00 Fax: 0212 347 10 11

E-mail: yayin@bilgiyay.com - dagitim@bilgiyay.com

Çekirgeleri dinlerken

19 Ocak'ta Agos bürosunda konuşma yaparken Rakel Dink'in yanında Arundhati Roy da vardı. Boğaziçi Üniversitesi'nin davetlisi olan Roy'un, Hrant Dink İnsan Hakları ve İfade Özgürlüğü Konferansı kapsamında yaptığı konuşmanın bir bölümünü naklediyoruz...

Hrant Dink'le hiç tanışmadım, bundan böyle bu şanssızlıkla yaşamak zorundayım. Yazdıkları, söyledikleri, yaptıkları, nasıl yaşadığı hakkında bildiklerimden hissediyorum ki, (bir yıl önce bugün İstanbul'da olsaydım) "Hepimiz Ermeniyiz, Hepimiz Hrantız" yazılı pankartlarla onun tabutunun yanbaşıyla yürüyen yüz bin kişinin arasında ben de olurdum.

Tabutunun yanında yürürken acaba neler geçirdi aklımdan? Belki dostum David Barsamian'ın annesi Araxie Barsamian'ın, ailesinin başına gelenleri anlatan sesi yankılanırdı kulaklarımda. 1915'te on yaşındaymış. Adı şimdi Diyarbakır olan tarihi Dikranagert'in kuzeyinde bulunan köyü Dubne'ye üşüşen çekirge sürülerini hatırlıyordu. "Köyün yaşlıları telâşlandılar" demişti, "çünkü çekirgelerin kötüye alâmet olduğunu kemiklerinde hissedebiliyorlardı. Haklıydılar. Birkaç ay sonra tarlalarda başaklar hasada hazır hale gelmişti".

Araxie, "ayrıldığıımızda ailemde 25 kişi vardı" diyor: "Bütün erkekleri aldılar. Babama 'silahın nerde?' diye sordular. 'Sattım' dedi. Bu sefer, 'git getir' dediler. O da almaya Kürt köyüne gitti, orada dövüp üstündeki bütün giysilere el koydular. Geri geldiğinde -bunu bana annem anlattı- çırpıplak, hapse attılar, kollarını kestiler... Ve hapiste öldü. Ve bütün erkekleri tarlaya götürdüler, ellerini bağladılar ve ateş ettiler, hepsini öldürdüler." Araxie ve ailenin diğer kadınları tehirc edildi. Tek hayatta kalan Ara-

xie oldu. Bu, kuşkusuz çok tartışmalı bir tarihten tek bir tanıklık.

Buraya "uluslararası aydın" rolüne bürünüp sizlere ders vermeye veya 1915'te Anadolu'da meydana gelen olaylara ilişkin sessizliği kırmaya gelmedim. Bunu yapacak olan sizlersiniz. Hrant Dink bunu yapmaya çalıştı ve bedelini yaşamıyla ödedi.

Beyaz bereliler

Suikastın hem Hrant'ı cezalandırmak, hem de bu ülkede onun sadece söylenemez olanı söyleme cesaretinden değil, düşünülemez olanı düşünme cesaretinden ilham almış olabilecek olanlara gözdağı vermek için yapıldığı açık. Hrant'ı öldüren ve yaptığıyla iftihar ederek sırttan katilin ateşlediği kurşunun mesajı buydu. Türk devletinin görüşüyle uyumama cüretini gösteren Orhan Pamuk, Elif Şafak ve diğerlerinin aldıkları ölüm tehditlerindeki mesaj budur. Hrant, Türk Ceza Yasası'nın Türklüğü alenen aşağılamayı suç sayan 301. maddesinden üç kez yargılandı. Bu mahkemelerin her biri, Türk devletinin Türkiye'nin faşist hareketine gönderdiği, Hrant'ın meşru bir hedef olduğuna dair birer işaret oldu.

Gerçeği söylemek Türklüğü nasıl aşağılayabilir? Türklüğün ne olduğunu sınırlamaya ve bunu tanımlamaya kimin hakkı var?

Hrant Dink susturuldu. Fakat onun öldürülmesine sevinenler bilsin ki, yaptıkları geri tepti. Sessizlik yerine, büyük bir gürültü yarattı bu cinayet. Hrant'ın

Soykırımların resmen tanınması veya inkârı bugün çokuluslu bir ticaret işi. Tarihsel olgular veya adli tıp kanıtlarıyla ilgisi çok nadir. Ahlâkın bu tabloda kuşkusuz hiç yeri yok. Bu, saldırgan bir üst düzey pazarlık süreci; BM'den çok, Dünya Ticaret Örgütü'nün alanına giren bir süreç.

sesi ne kurşunlarla, ne hapis cezalarıyla, ne de hakaretlerle susturulabilecek bir haykırış oldu. O ses haykırıyor, fısıldıyor, ezici sessizliği paramparça ediyor. Dünyanın Anadolu'da 90 küsur yıl önce olmuş bir şeyi merak etmesine yol açıyor. Hrant'ın düşmanlarının gömmek istedikleri bir şeyi. Unutmak istedikleri bir şeyi. Evet, kendi adıma, ilk tepkim 1915 hakkında bulabildiğim her şeyi öğrenmek, tarih okumak, tanıklıkları dinlemek oldu. Bu olay olmasa yapmayabileceğim şeyleri yaptım.

Şimdi bu konuda bir fikrim, bilgiye dayanan bir fikrim var, ama dediğim gibi, buraya size bunları anlatmaya gelmedim. Beyaz berelilerle savaş benim savaşım değil, sizin savaşınız. Benim kendi ülkemde başka türlü beyaz berelilere ve meşale taşıyıcılara karşı verecek kendi savaşlarım var. Bu savaşlar birbirinden o kadar da farklı değil. Ama yine de çok önemli bir fark var aralarında: Türkiye'de suskunluk, Hindistan'da ise kutlama ve övgü var -hangisi daha kötü, gerçekten bilemiyorum. Zaman zaman suskunluğun utanca, utancın da vicdana işaret ettiğini düşünüyorum. Bu fazlaca saf ve cömert bir yorum mu? Belki. Ama neden saf ve cömert olmayalım ki?

Gujarat katliamı

Hindistan'ın Gujarat eyaletinde, 2002'de Müslüman cemaate karşı soykırım yapıldı. Hindistan'ın nüfusunun hemen hemen yüzde 10'u Müslüman, yani yaklaşık 100 milyon kişi. Türkiye'nin nüfusundan fazla. Soykırım sözcüğünü bilerek ve Birleşmiş Milletler Soykırım Suçunu Önleme ve Cezalandırma Sözleşmesi'nin 2. maddesinde yer alan tanıma uygun olarak kullanıyorum. Soykırım, faili ortaya çıkarılmamış bir suç için toplu cezalandırma olarak başladı.

Dikkatle planlanmış bir sözde misillemeyle faşist milisler tarafından örgütlenmiş ve Gujarat hükümeti tarafından desteklenen silahlı çeteler 2 bin Müslümanı güpegündüz katletti. Müslüman kadınlara topluca tecavüz edip diri diri yaktılar. Müslümanların dükkanları, işyerleri, ibadethaneleri ve camileri sistematik bir şekilde yok edildi. 150 bin insan evini terk etmek zorunda bırakıldı. Bunların çoğu bugün bile suyu, kanalizasyonu, sokak lambaları, sağlık hizmeti olmayan, bir kısmı çöp yığınlarının üzerine kurulmuş gettolarda yaşıyorlar, ikinci sınıf vatandaş addediliyorlar. Sivil ve polis katillere ise sahip çıkıldı, ödüllendirildiler, terfi ettirildiler. 2004'te Tata ve Reliance holdinglerinin önde gelen sanayicileri, finans-kapitalin hayalindeki yerin Gujarat olduğunu ilan etti.

Gujarat soykırımı, Gujarat gururunun, Hinduluğun, hatta Hintliliğin özü/örneği/zirvesi olarak arsızca övüldü. Modernite ve demokrasinin dil ve araçlarını akılcı kullanan kampanyalarda, bu zehirli maya, Gujarat'ta seçim kazanmak için üst üste iki kez kullanıldı. Cellat Narendra Modi bir halk kahramanı haline geldi ve Hindu sağının partisi Bharatiya Janata Partisi (BJP) tarafından

Fotoğraf: Koray Çalışkan

Hindistan'ın diğer eyaletlerindeki kampanyalara katılmaya davet edildi.

Soykırımlar açısından bakıldığında, Gujarat soykırımı, Kongo, Ruanda ve Bosna'da milyonlarca insanın öldürüldüğü olaylarla karşılaştırılmaz. Hindistan'da yapılmış ilk soykırım da değildir. Örneğin 1984'te Delhi sokaklarında üç bin Sih, Kongre Partisi'nin himayesindeki katiller tarafından katledildi. Fakat Gujarat soykırımı daha büyük, daha gelişkin ve sistematik bir vizyonun parçası.

Soykırımın tanımı

İnsanlar, yüzyıllarca, daha adı konulmamışken soykırımlar yaptılar ve soykırımlara uğradılar. Soykırım sözcüğünü ilk kez 1943'te Raphael Lemkin kullandı. Ve sözcük, Nazilerin yaptığı Musevi katliamı sonrasında, 1948'de BM tarafından benimsendi. BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesinde Soykırım şöyle tanımlanır: "Bu sözleşme bakımından, ulusal, etnik, ırksal veya dinsel bir grubu, kısmen veya tamamen ortadan kaldırmak amacıyla işlenen aşağıdaki fiillerden herhangi biri, soykırım suçunu oluşturur: Gruba mensup olanları öldürmek; grubun mensuplarına ciddi surette bedensel veya zihinsel zarar vermek; grubu, fiziksel varlığını bütünüyle veya kısmen ortadan kaldıracığı hesaplanmış yaşam şartlarına maruz bırakmak; grup içinde doğumları engellemek amacıyla tedbirler dayatmak; grubun çocuklarını zorla bir başka gruba nakletmek."

Bu tanım, gerçek veya hayali siyasi muhaliflerin cezalandırılmasını kapsamadığı için, tarihteki en büyük kitlesel katliamların bazılarını içine almaz. Bence "Soykırımın Tarihi ve Sosyolojisi" kitabının yazarları Frank Chalk ve Kurt Jonassohn tarafından yapılan tanım daha uygun. Soykırım, "bir devlet veya bir başka otoritenin, grup olma haliyle gruba üye olma hali fail tarafından tanımlanmış bir grubu yok etme kastıyla gerçekleştirdiği tek taraflı kitlesel katliamdır" diyorlar. Bu şekilde tanımlanan soykırım, örneğin Stalin, Mao, Pol Pot ve Suharto tarafından işlenen muazzam suçları içine alır.

İnkârın sonuçları

1636'da John Mason önderliğindeki İngiliz Püritenlerin Connecticut'ta gerçekleştirdiği Pequot Kızılderilileri katliamı şöyle aktarılır:

"Alevlerden kurtulanlar kılıçla öldürüldü, kimileri baltalarla paramparça edildi, kimileri kılıçlarla delik deşik oldu, pek azı kaçabildi. O gün yaklaşık 400 kişiyi imha ettikleri sanılıyor. Onların böyle alevlerde cayır cayır yandığını, kan dreciklerinin alevleri söndürdüğünü görmek korkunç bir şeydi, koku iğrençti, fakat zafer tatlıydı ve bunca fedakârlığa değdi. Bu zafer için, düşmanlarını böyle ele geçirmelerini, böylesine gururlu ve kibirli düşmanlar karşısında bu kadar çabuk zafer kazanmalarını sağlayarak kendilerine harika bir şekilde yardım eden Tanrıya dua ettiler."

Ve işte, John Mason'ın maceraların-

dan yaklaşık 400 yıl sonra karşımızda günümüz Hindistanından Gujarat soykırımının elebaşlarından Babu Bajrangi:

"Tek bir Müslüman dükkânı bırakmadık, her şeyi ateşe verdik. Baltalarla parçaladık, yaktık yaktık. Onları yakmakla doğru yaptığımıza inanıyoruz çünkü bu piçler ölümlerini yakmazlar, bundan korkarlar. Onları öldürdükten sonra döndüm, İçişleri Bakanı'nı aradım ve yatıp uyudum. Kendimi büyük bir şey yapmış hissediyordum."

Babu Bajrangi'nin arkasında Gujarat başbakanı Narendra Modi'nin desteği, polis koruması ve halkının sevgisi olduğu söylememe gerek yok. Özgür bir insan olarak Gujarat'ta zenginleşmeye devam ediyor. Onun suçlanamayacağı tek suç "soykırımı inkâr" suçu.

Soykırımı inkâr, alenen ırkçı, kana susamış zafer coşkusunun radikal bir türüdür. "Hiroşima ve Amerika" kitabının yazarı Profesör Robert Jay Lifton, "inkâr" diyor, "katillerin katletmediğini, kurbanların öldürülmediğini söylemek demektir. İnkârın dolaysız sonucu, gelecekte yeni soykırımlara davetiye çıkarmasıdır".

Soykırımı kim karar veriyor?

Kuşkusuz bugün, soykırım politikaları serbest piyasayla buluştuğunda, işin psikolojik yönü, soykırımı inkâr etmenin sadece küçük bir kısmını oluşturuyor. Holocast'ların ve soykırımların resmen tanınması veya inkârı bugün çokuluslu bir ticaret işi. Tarihsel olgular veya adli tıp kanıtlarıyla ilgisi çok nadir. Ahlâkın bu tabloda kuşkusuz hiç yeri yok. Bu, saldırgan bir üst düzey pazarlık süreci; BM'den çok, Dünya Ticaret Örgütü'nün alanına giren bir süreç.

Burada tedavüldeki akçe jeopolitik, değişen doğal kaynaklar piyasası, borsa ve bildiğimiz eski iktisadî ve askerî güç.

Bir başka deyişle, soykırımlar genellikle tam da cezalandırıldıkları nedenlerle inkâr ediliyor: Irksal/etnik/ dinî/ ulusal ayrımcılık sosuna yatırılmış iktisadî belirlemecilik. Kabaca, petrolün varilinin veya bir ton uranyumun fiyatının düşürülmesi veya yükseltilmesi, bir askerî üs kurulmasına izin verilmesi veya bir ülkenin ekonomisinin dışa açılması, hükümetlerin soykırım yapıp yapılmadığına karar vermesinde belirleyici faktör olabilir. Hatta soykırım yapıp yapılmayacağına karar vermesinde. Ve yapılsa, bunun rapor edilip edilmeyeceğine ve eğer rapor edilecekse, bu raporun ne yöne meyledeceğine. Örneğin, ABD işgali öncesindeki ambargo rejimi altında bir milyon Iraklı'nın ölmesi soykırım mıydı? (BM Irak İnsanî Yardım Koordinatörü Denis Halliday öyle olduğunu söylemişti.) Yoksa ABD'nin BM Büyükelçisi Madeleine Albright'ın iddia ettiği gibi "buna değmiş" miydi? Kuralları kimin koyduğuna bağlı. Bill Clinton mı, yoksa evlâdını yitiren bir Iraklı anne mi?

ABD dünyanın en zengin ve en güçlü ülkesi olduğu için Dünyanın Bir Numaralı Soykırım İnkârcısı olma ayrıcalığına sahip çıkmayı kendine hak bilmiştir. Kristof Kolomb'un Amerika kıtasına

Birlik (ittihad) ve ilerleme (terakki) çoktan beri soykırımın ikiz koordinatları olagelmıştır. İttihad projesi, Hindu milliyetçiliğini öneriyor. Terakki projesinin hedefi ise yılda yüzde 10 büyüme hızına ulaşmak. Bu projelerin her ikisinde de soykırım potansiyeli gizli.

ayak basıp milyonlarca yerliyi, yani yerli ahalinin hemen hemen yüzde 90'ını yok eden bir katliam başlattığı Columbus gününü kutlanmaya devam ediliyor. Kızılderililere çiçek virüsü yüklü battaniyeler dağıtmak gibi parlak bir fikrin babası olan Lord Jeffrey Amherst'in adı, Massachusetts'te bir üniversite kentine ve itibarlı bir sosyal bilimler kolejiye verilmiştir. Amerika'nın ikinci holocaust'unda yaklaşık 30 milyon Afrikalı kaçırılıp köle olarak satıldı, hemen hemen yarısı yolda öldü. Fakat 2002'de ABD heyeti, köleciliği ve köle ticaretini suç olarak tanımayı reddederek Durban'da yapılan Irkçılığa Karşı Dünya Konferansı'nı terketti. Çünkü, görüyorsunuz, o çağda kölecilik yasalı. ABD yüz binlerce sivilin ölmesine yol açan Tokyo, Hiroşima, Nagazaki, Dresden ve Hamburg bombardımanlarını, soykırım bir yana, suç olarak tanımayı da reddetmiştir. (Buradaki sav, devletin sivilileri öldürmek kastıyla hareket etmemiş olduğudur. "Tali hasar" kavramının ortaya çıkmasının ilk aşaması buydu.) II. Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana ABD, 100 ülkeye 400 küsur kez açık askerî müdahalede, 6000 küsur kez üstü örtülü müdahalede bulundu. Buna Vietnam'ı işgal etmesi ve kuşkusuz en mükemmel niyetlerle, üç milyon Vietnamlıyı, yani nüfusun yüzde 10'unu yok etmesi de dahildir. Bunların hiçbirisi savaş suçu veya soykırım kapsamında fiiller olarak kabul edilmemiştir. Kariyer çizgisi kendisini 1945 Tokyo bombardımanından (bir gecede 100 bin ölü) Vietnam Savaşı'nın mimarlığına, oradan da Dünya Bankası başkanlığına taşıyan ve şu anda rahat ülkesinde, rahat evindeki rahat koltuğunda oturmakta olan Robert MacNamara şöyle diyor: "Mesele şu: İyilik yapmak için yapmaya mecbur olduğunuz kötülüğün miktarı nedir?"

Robert Jay Lifton'un soykırım inkârının daha fazla soykırımı davetiye çıkarttığı saptamasını daha mükemmel ortaya koyacak bir şey olabilir mi? Diplomatlar ve siyaset yorumcuları bunu katı "reel-politik"e bağlayacaktır.

Çabuk alevlenen Ortadoğu siyasetindeki müttefiki Türkiye hükümetine dostluk jesti yapan ABD hükümeti, Türkiye hükümetlerinin Ermeni soykırımını inkâr etmesi konusunda mutabıktır. İsrail hükümeti de öyle. Aynı nedenlerle. Onlara göre Ermeni halkı toplu bir halüsinasyondan mustarıptır.

Ya insanlık tarihinin en zalim soykırımlarından birinin kalıntılarından yaratılmış İsrail'e ne demeli? Pıtrak gibi yayılan kolonilere, suyu sömürgeleştirmesine, Filistin halkını tarım alanlarından, işlerinden, akrabalarından, okullardan, hastanelerden ayıran yeni "Güvenlik Duvarı"na ne demeli? Bu, sanki özellikle, BM Soykırım Suçunun Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi'nin 2. maddesinin "grubu, fiziksel varlığını bütünüyle veya kısmen ortadan kaldıracığı hesaplanmış yaşam şartlarına maruz bırakmak için tasarlanmış her hareket soykırım fiilidir" diyen bölümünü açıklamak üzere düzenlenmiş, bir akvaryum içinde soykı-

rimdir, yavaş çekim bir soykırım...

Soykırım çağı ne zaman başladı?

Soykırım oyununun belki de en çirkin tarafı, soykırımların uluslararası çevrelerde tenis oyuncuları gibi sınıflandırılmış ve ayrılmış olmasıdır. Soykırım kurbanları, makbul olanlar ve olmayanlar olarak sınıflandırılmıştır. Örneğin bugüne kadar en çok bilinen, en iyi belgelenmiş, en fazla lanetlenmiş soykırma bakın—altı milyon Musevinin canına mal olan Musevi Holocaust'u. (Kitaplar da, filmler de ve holocaust edebiyatında daha az dile getirilen olgu, Nazilerin aynı zamanda binlerce çingeneyi, komünisti, eşcinseli ve hepsi Musevi olmayan 3.3 milyon Rus savaş esirini de öldürmüş olduğudur.) Bu soykırım, 20. yüzyılın en dehşet verici olayı olarak kabul görmüş durumdadır. Bazı tarihçiler de Ermeni soykırımını "unutulmuş soykırım" olarak adlandırır ve bundan 20. yüzyılın ilk soykırımı olarak söz ederler. "Yanan Frate: Ermeni Soykırımı ve Amerika'nın Tepkisi" kitabının yazarı Peter Balakian şöyle der: "Ermeni soykırımı, kilometre taşı niteliğinde bir olaydır. Tarihi değiştirmiştir. Bir örneği daha yoktur. Soykırım çağını başlatmıştır; kabul etmeliyiz ki, 20. yüzyıl tam da buydu."

Profesör yanılıyor. Örneğin daha 20. yüzyılın ilk yıllarında Güneybatı Afrika'da Herero halkı Almanlar tarafından yok edilmiştir. Ekim 1904'te General Adolf Lebrecht Von Trotha, Herero halkının son ferdine kadar ortadan kaldırılmasını emretti. Hererolar çöle sürüldü, yiyecek ve sudan yoksun bırakıldılar, bu şekilde yok edildiler. Aynı sıralarda Afrika kıtasının başka bölgelerinde soykırım aynı hızla sürüyordu. Fransızlar, İngilizler, Belçikalılar, hepsi iş başındaydı. Kongo'da köle, kauçuk ve fildişi peşine düşen Belçika Kralı Leopold "ticarî genişleme deneyi"nde epey yol almıştı. Deneyinin bedeli: 10 milyon insan hayatı. Bu, tüm zamanların en zalimce soykırımlarından biriydi. (Afrika'nın zenginliklerine hakim olma savaşı bütün hızıyla sürüyor, istediğiniz ülkeyi seçin, Ruanda, Kongo, Nijerya'da yaşanan çağdaş dehşetlerin kabuğunu biraz kazıyın—büyük ihtimalle hikâyenin izini Avrupa'nın eski, Amerika'nın yeni sömürgeci çıkarlarına kadar sürebilirsiniz.)

19. yüzyılın son çeyreğine gelindiğinde İngilizler Tasmanya'da ve Avustralya'da Aborijin halkını, aklıktan öldürerek, avlayarak yok etmeyi tamamlamıştı. İngiliz mahkûmlara avladıkları yerli başına 5 pound veriliyordu. Tasmanyalı son kadın Truganina 1876'da öldü. İskeleti Hobart'ta bir müzededir.

Hayır, "soykırım çağı" çok daha önce başlamıştı. Soykırım müşterek bahislerinde, bir halk için adalet talep ederken, istemeden diğerlerinin acılarını yok saymak çok kolaydır. Uluslararası soykırım politikalarındaki kaypak ahlâk budur. Soykırım içinde soykırım, inkâr içinde inkâr... Matruşka bebekleri gibi.

Soykırımın insanlık sistemindeki bir sapkınlık, bir anomali, geçici bir bozukluk olmadığı en azından bana çok açık

görünüyor. Bu, insanlık durumunun aşk ve sanat ve tarım kadar eski ve devamlı bir parçası olan bir alışkanlık.

Lebensraum, ittifad ve terakki

15. yüzyıldan itibaren yapılmış soykırım niteliğindeki katliamların çoğu, Avrupa'nın, Almanların ünlü Yaşamalanı (Lebensraum) sözüyle anlattığı arayışının ayrılmaz bir parçasıdır. Alman coğrafyacı ve zoolog Freidrich Ratzel, "Lebensraum" sözcüğünü, egemen insan türünün yaşadığı bölgeyi genişletme yönündeki doğal dürtüsünü tarif etmek için üretmişti. Bu genişleme dürtüsü, Nazi ideologlarının daha güçlü türe boyun eğmesi veya eğdirilmesi gerektiğine inandığı daha zayıf türün zararına gerçekleşecekti.

Lebensraum fikri 1901'de ortaya kondu, fakat Avrupa lebensraum arayışına 400 yıl önce, Kristof Kolomb Amerika'ya ayak bastığında başlamıştı bile. Almanya bu yarışta geride kaldı. "Vaşşilerin Kökünü Kazı" (Exterminate the Brutes) kitabının yazarı Sven Lindqvist, Nazilerin Doğu Avrupa üzerinden Rusya'ya saldırmasının, Hitler'in diğer Avrupa ülkeleri arasında paylaşılmış bir dünyada Lebensraum aramasının sonucu olduğunu savunur. Doğu Avrupa ve Batı Rusya Musevileri, Hitler'in sömürgeci emellerinin önünde engel oluşturuyordu. Afrika, Amerika ve Asya yerli halkları gibi, onların da köleleştirilmesi ya da ortadan kaldırılması gerekiyor. "Nazilerin ırkçılığı" diyor Lindqvist, "ani ve şiddetli bir kötülük nöbeti değildi. Tanıdığımız bir karışımın ürünüydü: Avrupa geleneğine çok uygun, asırlık ırkçılık sosunda iyice bekletilmiş ekonomik belirlemecilik".

Birlik (ittifad; ırksal/etnik/dini/ulusal) ve İlerleme (terakki; iktisadi belirlemecilik) çoktan beri soykırımın ikiz koordinatları olagelmıştır.

Birlik (ittifad) projesi, Hindu milliyetçiliğini öneriyor. Amaç Hindu oylarını birleştirmek. İlerleme (terakki) projesinin hedefi ise yılda yüzde 10 büyüme hızına ulaşmak. Bu projelerin her ikisinde de soykırım potansiyeli gizli.

İronik bir şekilde, serbest pazar çağı Hindistan'da şimdiye kadar verilmiş en başarılı ayrılıkçı mücadelenin ortaya çıkmasına yol açtı. Orta ve üst sınıflar kendilerine ait bir ülkeye, yukarıda, stratosferde dünyanın diğer seçkinleriyle kaynaştıkları bir yere gittiler. Bu Göksel Krallık, Hindistan'ın geri kalan kısmından hava geçirmez bir şekilde ayrılmış bir evren. Kendine özgü gazeteleri, filmleri, TV programları, ulaşım sistemleri, alışveriş merkezleri ve aydınları var. Burada her şeyin eğlenceden ibaret olduğunu düşünüyorsanız, yanılıyorsunuz. Buranın kendine özgü trajedileri, çevre sorunları (otopark sorunu, kentlerdeki hava kirliliği sorunu), sınıf mücadeleleri

Yoksulların iki seçeneği var: Direnmek ya da boyun eğmek. Sessizce bir uçuşu aşım başka bir tarafa, silahlı mücadele tarafına geçiyorlar. Dönüp Kalkınma Çarlarına bakıyorlar, onların sloganını yankılıyorlar: "Başka Seçenek Yok." Yok edilmek istenen insanlar direnme ve savaşıma hakkına sahip.

var. Örneğin, Eşitlikten Yana Gençlik adlı örgüt alt kastların üst kasta karşı ayrımcılık yaptığını düşünüyor.

Amerikalı yerlilerle Avrupalı sömürgeciler arasındaki mücadeleyi yakından takip etmiş olan Friedrich Ratzel, Yaşamalanı için mücadelenin bir imha mücadelesi olduğunu söylemişti. İmha, mutlaka insanların fiziksel imhası anlamına gelmez. Soykırımın etkili yolu, insanların evlerinden etmek, gıda ve suya ulaşmalarını engellemektir. Böylece çıplak şiddet olmaksızın çok daha yüksek rakamlarla yok edilebilirler. Tarihçi Mike Davis, 1876-1892 arasında 12-29 milyon Hintlinin büyük kıtlık sırasında açlıktan öldüğünü yazar. Bu arada Britanya, Hindistan'dan gıda ve hammadde ihraç etmektedir.

Çin bir yana, Hindistan dünyada yerinden olmuş insan sayısı en yüksek ülkedir. Bu yerinden edilme, mahkeme kararları, polis silahı ve holding kabadaylarıyla uygulanıyor. Yerinden olanlar, hayatlarını idame ettirebilecekleri kaynaklardan yoksun oldukları ve yoksulluk girdabına kapıldıkları kamplara, harap binalara ve kolonilere tıkılıyorlar.

İrno demiri açısından zengin olduğu için holdinglerin hedefi haline gelen Chhattisgarh eyaletinde başka bir teknik deniyor. Mülksüzleşmeye karşı direnen Maoçu isyancılarla mücadele adına, yüzlerce köy boşaltılıyor ve neredeyse 40 bin insan kamplara konuluyor. Hükümet bir bölüm insanı silahlandırıp bir tür Kolombiya tarzı halk milisi oluşturuyor. İç savaşa doğru ilerlerken, Tata ve Essar holdingleri eyaletin demirini çıkarma hakkı için savaşıyorlar. Bu durumun bayilerdesatılmaya başlanan Yeni Hindistan adlı yayında neredeyse hiç görünmediğine şaşırılmamalıdır. Çünkü aslında satılan şey, Robert Jay Lifton'un "Sahte Evren" dediği yeni bir inkâr biçimi.

İşte bu Sahte Evren çınlıplak karşıımızda. Bize zenginlerin seçeneğinin olmadığını, ama yoksulların olduğunu söylüyor. Zengin olmayı seçebilirler. Bunu seçmiyorsa, kötümserliği iyimserliğe, yokluğu umuda yeğlediklerinden. Başka bir deyişle, yoksul olmayı seçmektedirler. Bu onların suçudur. Onlar zayıftır. (Ve Lebensraum arayanların zayıflar hakkındaki fikrini biliyoruz.) "Sahte bir evrende" diyor Lifton, "soykırım neredeyse doğal bir hal alır".

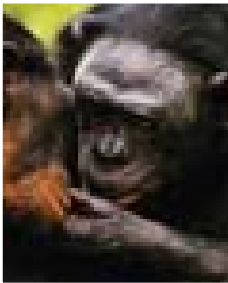
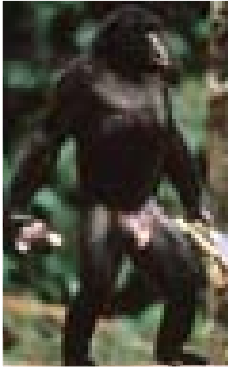
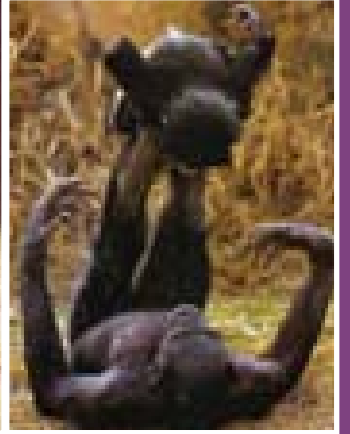
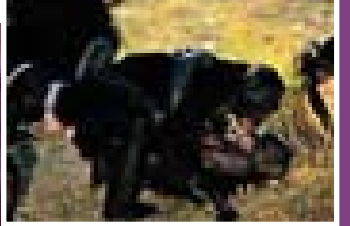
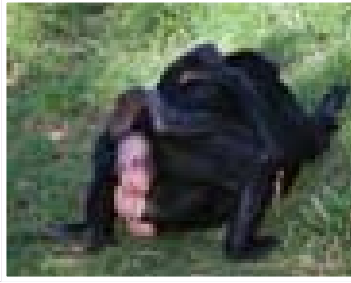
Yoksulların iki seçeneği var: Direnmek ya da boyun eğmek. Sessizce bir uçuşu aşım başka bir tarafa, silahlı mücadele tarafına geçiyorlar. Dönüp Kalkınma Çarlarına bakıyorlar, onların sloganını yankılıyorlar: "Başka Seçenek Yok."

Yok edilmek istenen insanlar direnme ve savaşıma hakkına sahip. Gereken her türlü aracı kullanarak.

Belki de çekirgeleri dinliyorlar.

Arundhati Roy

çeviren: **Ayşe Berktaş**

Niye fiziksel açıdan üstün olan erkekler fiziksel açıdan zayıf olan dişiler üzerinde egemenlik kurmuyordu? Erkekler beraber hareket etmezken, dişiler nasıl beraber hareket edebiliyordu? Bu, şempanzelerden farklılık arz eden bir durumdan ibaret değildi, sosyal ekolojinin kurallarına da aykırıydı.

"Bonobo anaerkildir, savaşmaz, avlanmaz. Cinsel davranış yelpazesinin insanlardaki kadar zengin olduğu ve en önemli entelektüel başarısının alet kullanımı değil, başkalarına hassasiyet göstermek olduğu yakın bir akrabayı kim hayal edebilirdi?" Frans de Waal'ın bulguları eğer doğruysa, insan saldırganlığı konusunda bir ümit ışığı var. Şempanzeler Hobbes'cuysa, bonobolar Rousseau'cu.

Ian Parker

